

БАҲРОМ ФИРЎЗ

БАҲРОМ ФИРЎЗ

Дорунуд

Повесть ва хикояҳо

НАШИРЯТИ «МАОРИФ»
ДУШАНБЕ — 1985

197-1000100000
88-101)008 М

Ф 76 Точик²

Фирӯз Баҳром

Ф 76 Тору пуд: Повесть ва ҳикояҳо. (Барои бачаҳои синни миёна ва калони мактабӣ). — Душанбе: «Маориф», 1985.—208 сах.

Повести «Тору пуд» ва ҳикояҳои пасини адиби соҳибзавқ Баҳром Фирӯз саршори масъалаҳои ахлоқиву ҳаёти буда, бо психологизми амиқ ва санъати нигорандагии муаллиф дили хонандаро тасхир мекунад.

Точик²

Фируз Баҳром
Основа и уток.

Ф 4803010000-594 154-85 Нашриёти «Маориф»-1985
М 504 (13)—85

ТОРУ ПУД

Повестъ

*Дар хонаи мӯр шабнаме тӯфон аст.
Зарбулмасал.*

Онҳо ин бор ҳам саҳари шабгир ба роҳ омода шуданд, вале то хайрухуш карда ба роҳ афтоданашон субҳ дамиду атроф равшан шуд.

Мошини сабукрави пурбор ба роҳ даромаду анбӯхи хешу табор дар қафо монданд. Вале чашмони пуроби модар, чеҳраи изтиробноки падар сонияе аз назари Азиза дур намешуданд. Насихату таъиноти онҳо, навозишу дилчӯихо, суханони дилбардори хоҳарон, додарон, аммаю холаҳо пайваста дар гӯши вай садо медонанд. Ў хомӯш ва махзун дар курсии пеши мошин

нишаста буд. Чашмонаш ҳеҷ намедиданд, ба гӯшаш садое намедаромад.

Файзи бомдод аслан касро хушҳолтар мекунад ва ба кавли духтурҳои асаб дар ин ҳангом инсон аз тазъиқи асабонияти хоси бегоҳон комилан фориг аст. Вале сафариён – ҳама изтироболуда ва мушаввашхотир мерафтанд. Аслан, бачаҳо аз ин гуна изтироб зуд фориг шаванд ҳам, ҳоло таъсири ҳолати падару модар ба онон саҳт асар карда, ҳама дар як вазъи мағшуш хомӯш буданд. Зотан, Даврон ба ин гуна гусели пуродам ва рикқатнок хушаш набуд, бинобар он, бештар тачанг менамуд. Парешонии вай як сабаби дилфишор низ дошт: мӯйсафедон ин сафарро як-ду рӯз ба таъхир андохтан хостанд, вале ӯ зӯймӣ карду розӣ нашуд. Барои чӣ розӣ нашуд, ҳудаш ҳам аниқ намедонист. Акнун аз сухани онҳоро шикастанаш ботинан ҳичил буд. «Тавба, чаро ин хел мегӯянд, барои чӣ баҳудаю беҳуда касро аз роҳ медоранд? Барои чӣ?.. Аз чанбари мавҳумот раҳой намеёбанду...» Лаҳзае аз миён гузашту вай худро маломат кард: «Пир нест — тадбир нест» мегӯянд, балки ягон сирро медонанд...»

Субҳи барвақт. Ҳанӯз дар роҳҳо мошин кам, шаҳр оҳиста аз хоб бедор мегашт. Занҳои ширфурӯш аз тарафи саҳро бо чобаҳои пуршир ба шаҳр меоманд. Нонфурӯше як замбарғалтак нони гармашро ба тарафи чойхона мебурд. Болон нон бо дастархон саҳт пӯшидагӣ бошад ҳам, ҳаври он мебаромад. Бӯи нони гарм ба димоғи Даврон расидагӣ барин шуд. Ба ёдаш расид, ки баъди қаҳтии солҳои чанг, соли чилу ҳафт буд ё чилу ҳашт хоки сурх оварда, танӯри чанд сол боз вайрона ва

аз набудани орд бекораро таъмир карда бори аввал нон пухта буданд. Даврон он нонро мебӯиду аз бӯяш сер намешуд. Ба нон зор буд, аммо кулчаи модар додаро то хеле вақт нахӯрда бӯй мекашид, онро зуд хӯрда, адо кардан намехост, зеро маълум набуд, ки бори дигар боз кай нон мепазанд...

Ногаҳон Азиза термоси қаҳваро, ки бо лашу луши дигар дар поёнии курсиаш буд, беҳабар зада афтонду шикаст. Даврон мошинро аз роҳ ба канор гирифта, қарор доду термоси шикастагиро, ки қаҳваи гарм аз он мерехт, ба хумчаи хокрӯба партофт. Партофту парешонхотир омада дар чояш нишаст, ҷои он, ки моторро даргиронаду мошинро ба роҳ дарорад, сарашро ба чанбараки фармон ниҳода, хомӯш монд.

— Як термос даҳ сӯм аст, барои ҳамин ... — Азиза маломатомез ба сӯи шавҳараш нигаристу тамасхур кард.

Даврон аслан хурофотӣ набошад, ҳам баъзан рӯзҳои барои худаш бебарорро қаблан пай мебурд. Дар ин хусус мақолаҳои донишмандони муҳаққиқро хонда, бештар ба нишонаҳои нахустини рӯз мулоҳаза дошт. Ҳоло вай аз ин ҳодиса ба дил нохуш гирифта буд, бинобар он, гӯё ягон чизашро фаромӯш карда бошад, ба чанбари фармон сарашро монда меандешид. Бачаҳо ва Азиза гумон бурданд, ки вай барои термос ва қаҳваи рехтагӣ дилтанг аст. Даврон аз дил мегузаронд: «Аслан, аз пешомад гурехта намешавад. Хуб, аз роҳ баргардаму дар ҳамин шаҳр ба ман нохушии нигарон бошад-чӣ? Аз кучо ин ҳис ба ман часпид? Бекора. Дуруст аст, ки баъзе қасон ҳисси пешгӯӣ доранд, баъзан сухани аз тавакқал гуфтагиашон ҳам аз ҳақиқати ҳол дур намеравад...»

Мошин боғоти атрофи шаҳрро қафо гузошту ба домани тали Рухак расид.

Дар ин чо боғу киштзор ва сарсабзию ободӣ якбора доман барчида, теппазорҳои сурхчатоби урьён ибтидо меёфтанд. Роҳ ба ду тақсим мешуд: яке бо тал рост мерафту дигаре қад-қади даръё тӯл мекашид. Баландӣ ҳамеша дили Давронро ба худ мекашид, вале сахарӣ насими даръё айёми бачагии ӯро ба ёдаш меовард. Аз хотироти бачагӣ ширинтар чӣ ҳаст? Даврон мошинро ба роҳи поён андохт. Дар миёни теппаҳои урьён ва даръёбоди найистон роҳи мумфарш ба назар тасмаи шероза кашида буд, ки Даврон онро ба чоки бурида дӯхтагии чарроҳ монанд кард: гоҳ рости гоҳ қач, рӯяш суфтаю лайс.

Субҳгоҳон ҳавои даръё ва насими найзорон рӯҳафзо ва дилкушо буд. Вале манзараи зебо ва ҳавои сафобахш ҳам табъи хираи сафариёнро равшан накард. Дар хонавода агар модар ғамгин аст, кӣ метавонад, шодмон бошад?!

Ҳоло ҳеч кас дар хотир надошт, ки Даврон дар ин чо то миён ба шилқоб ғӯтида, замоне най медаравид. Ҳоло вай бори аввал ба ин чо харсавор омада, тарсону ларзон аз чимчима гузашта ба ботлоқзор даромаданаширо ёд оварду худ ба худ табассум мекард. Ҳанӯз шиноварино намедонист ва аз даръёву обҳои калон меҳаросид. Он сол барои иморат най лозим буд ва ӯ ночор ба ин чо омада буд. Баъд барои чанд тан талабгорони дигар ҳам най даравида бурда доду ба ҳамин васила каму беш пул кор кард. Боре ҳангоми ба соҳил баровардани дарза сонашро най бурид. Рӯи об аз хун сурх гашт. Асари он захм дар пояш то ҳол боқист. «Ғалатӣ, — мегуфт вай

холо худ ба худ тааччуб карда, — ба духтур ҳам нарафтам, аз хавфи столбняк* хабар надоштам...» Ў ба масофасанҷ нигарист. То ки дар хотир дошта бошад, рақами онро чанд бор дар дилаш такрор кард. «То Душанбе тахмин сесаду панҷоҳ километр. Аз ин роҳ дахҳо бор рафта омада бошад ҳам, аниқашро намедонам. Барои чӣ? Аз беҳавсалагӣ? Не. Ё Ҳангоми ба роҳ баромадан қайд кардани рақами масофасанҷро фаромӯш мекунам ва ё баъди ба манзил расидан ба он нигариштан аз ёдам меравад. Имрӯз бояд аз ду ағбаи бо абрҳо баробар гузарам. Эҳ-хе, чӣ қадар роҳи морпечи кӯҳӣ, чӣ қадар ҳамгашту фарозу нишеб! Роҳе, ки саросар бо аҷал бозӣ мекуни... Ғалатӣ, одамон баъзан ҳаёти худро ба дасти ҷарроҳии моҳир супурдан намехоҳанд, аммо ба ду болту сарпечи фулузӣ эътимод мекунанд. Масалан мили фармон ҷаҳад, ё тормоз кор накунад, дар кӯҳсор наҷоти мусофир амрест муҳол. Ҳар сония ин холро пеши назар оварда, сесаду панҷоҳ километр масофаро гузаштан чӣ маънӣ дорад, фақат ронандагони ботамиз ва фаросатманд мефаҳманд. Роҳе, ки бе муболиға аз шашсад километр роҳи ҳамвор саҳттар аст. Саҳл кам як рӯзи тобиштан дар сари фармони мошин менишинед. Дигар қаҳва надорем, дар роҳ хоб ғалаба мекунад, бояд эҳтиёт шуд. Ҳавопаймо албатта беҳтар аст, аммо мошин дар ин ҷо даркор: сайру саёҳат, бачаҳо катӣ ба деҳа равуоямон осонтар мешавад... Ана, ба Дехмоӣ ҳам расидем. Мегӯянд, ки номи ин деҳа аслан «Дехи май» будаст. Пеш аз инқилоб як нафар тоҷири рус дар ин ҷо заводи шаробкашӣ сохтаст ва деҳаро ба он нисбат додаанд. Аҷиб, дар байни мардуми мо

шаробхӯрӣ расм набуд-ку, чаро дар ин чо завод сохта бошанд? Ангур бисъёр, шароб кашида онро ба шаҳрҳои дур бурда мефурӯхтагистанд? Ачибаш ин, ки дар васфи шаробу шаробхӯрӣ адабиёти мо ҳамто надорад, лекин бо вучуди ин метавон гуфт, хушбахтона мардуми мо парҳезгор мондаст...»

Ҳоло ҷавонон ба шароб хӯ гирифта, нафақат ҳаёти худ, балки авлоди худро иллатнок мекунанд. Аз одами шаробхоро ҳаргиз фарзанди комилан солим ба дунё намеояд, аммо одамон инро намедонанд. Ба як кас инро гӯям, «ана, мо шароб меҳурем, аммо шукр, нӯх фарзандамон сиҳат-ку мегӯянд». Чӣ ҳам гӯям, дасту пояш сиҳат бошад, дар гумони вай бача комилан сиҳату солим аст. Заифии ақлу идрок, инчиқию асабоният ва ё одамгурезии бачаро нуқс намеҳисобанд. Шароб инсонро аз роҳи камолоти маънавӣ берун меандозад. Ҳамаи майхораҳо пеш аз вақт пир мешаванд. Мағзи сари ҷавони майхораи биступанҷсола монанди мағзи сари пири шастсола пажмурда аст, мардум инро намедонанд. Агар ба диққат нигаранд, рафтору кирдори онҳо ҳам ба ҳамдигар шабеҳ аст. Майхора ҳам мисли пирон пургӯй, хангоми сухан гуфтан дастонаш дар ҳаракат, як маънии гуфтаашро такрор мегӯяд. Асари шароб агар хеле кам хӯрда бошад ҳам, то шаш рӯз дар вучуди инсон боқӣ мемондааст. Яъне, агар ҳафтае як бор инсон шароб хурад, тамоми ҳафта дар хуни вай асари алкоғол мавҷуд аст. Шароб чӣ қадар хунар, қобилияту истеъдоди одамонро барҳам мезанад, ҳеч кас намедонад. Ба ростӣ, он аз ҳар як аслиҳае шадидтар аст. Миёни одамро чунон ноаён мешиканад, ки пай намебаред. Вақте ки ин офати ҳамагир тамоми халқу миллатро ба чанги худ меорад...»

Дар қафо ду духтар — Меҳрии панҷсола ва Маҳруи ҳафтсола ба кашокаш даромаданд.

— Испанд, нигар, чӣ талош доранд, — Даврон ба сари муросо овардани хурдонро ба писараш ҳавола кард. Испанд рӯяшро ба тирезаи мошин ҷафс ниҳода, хомӯш ба тамошои атроф машғул буд. Вай ягона мактабхони хонавода буд ва ҳоло ҳушу ёдаш ба он банд буд, ки зудтар китобҳои таълим ва асбобу ашъеи таҳсилашро омода кунад. Ё ҳар сол ҳам якуми сентябрь - рӯзи огози таҳсили мактабиёнро бо беқарори интизорӣ мекашид.

Азиза намехост чашмони ашколудахро бачаҳо бинанд, бинобар он, ба қафо нанигариста менишаст.

Онҳо аз бари пахтазорҳои Ғўлакандоз мегузаштанд. Азиза ба ҷониби пахтазори сабз менигаристу даврони мактабию донишҷӯияшро ба ёд меовард. Ё ғарқи ҳаёлот беихтиёр оҳе кашид. Марзаву пайраҳаи дар овони бачагӣ ё ҷавонӣ қадам задашро дида, кист он, ки оҳе нақашад, аз изтироб вучудаш ба раъша наояд ва ба худ достони ҳасрати он рӯзгоронро нахонад?! «Ана, он магазине, ки бегоҳиҳо аз паи харид меомадему қариб ҳеч чиз намехаридем. Фақат як бор туфлии сафед харида будам. Ҳу, ана, почтагона. Аз ҳамин ҷо ба хона телефон мекардам. Шабҳо бо дугонаҳо дар ин ҷойҳо гаштугузор доштам. Чӣ даври ҳушу хуррами умр будаст, вале мо намефаҳмидем. Фардои номаълум ҳар якеро ба худ ҷазб мекарду фасли умр, ширинтарин лаҳзаҳои ҳаётро ба дурустӣ дарк намекардем, гумон доштем, ки аз ҳама ачибаш дар пеш аст. Кани он духтарон, имрӯз дар кучоянд? Ман барин аз шаҳри худ, аз хешу ақрабо дур афтадагиаш кам андар кам будагист. Зодгоҳам!.. Ҳар

боре ба ин чо оям, гӯё рӯзи ид бошад, дилам аз шодию сурур лабрез мешавад, дар назар рӯи замин роҳ намеравам, балки парвоз мекунам. Ҳангоми рафтан фаро расад, маҳзун мешавам, димоғам месӯзад, дунёи равшан дар назарам торик мегардад. Сабаби ин ҳолро пурсам очам гуфтаад, ки «дар ин чо хуни нофат рехтагӣ, ба дунёе чашм кушода дидагӣ чоят, дар ин чо бачагию наврасиат — биҳишти умрат гузаштагӣ...»

— Дадаҷон, кӯҳ катӣ намеравам-а? — аз қафо оҳиста бо дастчааш ба китфи падар зад Меҳрӣ. — Кӯҳ катӣ не, — илтиҷоомез таъкид кард вай. — А, дадаҷон?

Даврон лаҳзае ҳангу манг монд. Сипас ҳушашро ба сар чамъ карду бо овози бардаму рӯҳафзоӣ гуфт:

— Барои чӣ ин тавр мегӯӣ, духтарам? Кӯҳҳо чӣ хел зебоанд! Вақти омад чӣ хел гулҳои хушранг чидӣ? Барфро дидӣ, ёд дорӣ? Фор кофта ба даруни барф даромадед?... Эҳ, чӣ хел чашмаҳои чӯшонаш ҳаст – а? — Даврон духтараки панҷсоларо тасаллӣ мебахшид, вале ботинан аз сухани ӯ дар изтироб афтада, инони ихтиёр гӯё аз дасташ мерафт.

— Не, кӯҳ катӣ не, дадаҷон, — исрор дошт Меҳрӣ. — Кӯҳ ганда, кӯҳ катӣ намеравам.

«Тавба, аз кучо ба забони кӯдак ин сухан омад? Ҳаргиз ин тавр намегуфт. Ё аз очашу бибиаш шунида, холо онро такрор мекунад? — хотирпарешон буд Даврон. — Фаросати кӯдак беғубор аст... Аз афти кор, ягон нохушии рӯй медиҳад. Баъзе олимон ба ин даъво муқобиланд, вале гурӯҳе собит кардаанд, ки ин ҳис мавҳумот не ... Ҳатто дар хӯрокхурӣ аз кӯдак ва ҳайвон

бояд ибрат гирифт, онҳо ғизои зарури тани худро мешиносанд».

Мошин ҳоло аз дашти баҳорикор мегузашт.

Гандуми як тарафи роҳ ханӯз надаравида. Азбаски хангоми дарав гузаштааст, хӯшаҳои аз пурборӣ сархам коқ шуда бо шаббода дигар алвонҷ намехӯрданд. Кишти тарафи дигари роҳро кайҳо даравидаанду тӯдаҳои паҳоли комбайн партофтагӣ дар ҳар ҷо-ҳар ҷо парешон буд. «Кохи майдашро бардоштаанд, паҳолаш мондаст, — аз дил гузаронд Даврон. — Пояи гандумро агар майда накӯбанд, мол дуруст намехӯрад. Инро ғундошта, кӯбанду коқ кунанд, барои мол хӯроки хуб аст. Ғалатӣ, «хӯб»-у «хӯббандӣ», «коқ»-у «коқхона» барин суханҳоро аллакай Испанд намефаҳмад. Чӣ маънӣ дорад гӯён балки онро тоҷики фардо аз луғатҳо мекофтагист...»

Ронандае дар сари роҳ сатилу лӯла дар даст бо ангуштонаш ишора кард, ки ду литракак бензин дода гузаранд. Мошинаш дар роҳ мондаст. Даврон мошинро боздошт.

— Ассаломуалайкум... Муллоака, илтимос ду литракак бензин диҳад, то шаҳр расам. Сабилмонда бензинаш адо шуду мошин таққӣ истод, — тозон омада изхори хоҳиш кард вай. — Мерасидагист гӯям...

Даврон аллакай даҳони бакро кушода, ба бензинкашӣ омода бошад ҳам, вай якзайл такрор мекад:

— Илтимос, ака...Сабил, бензинаш адо шуду таққӣ истод. Дар роҳ мондем.

Баъди ба роҳ даромадан Даврон аз писараш савол кард:

— Ба ин чӣ мегӯӣ, Мулло Испанд, — вай ҳангоми гуфтугузораш дар мавзӯи илм, санъату адабиёт ба писараш аз сари шӯҳӣ «Мулло» гӯён хитоб мекард, — ин мард мегӯяд, ки бензин адо шуду мошинаш таққӣ истод?

— Ҳа, агар бензин набошад, мошин намегардад, — гуфт Испанд шубҳаомез ба падар нигариста. Вай медонист, ки дар ин гуна ҳолатҳо дар таҳи суханони падар сире пинҳон аст. Баъзан ягон сири оддие, ки ҳар рӯз одамон мебинанд, аммо пай намебаранд.

— Дуруст, бензин набошад, мошин намегардад, аммо тамом шудани бензин онро аз ҳаракат бознамедорад-ку?!

— Эҳ, ҳаминро ҳам намедонӣ!.. Сабаби аз ҳаракат бозмондани мошин чизи дигар аст — онро муқовимат мегӯянд. Мошини вай ба тири чарххояш, ба асфальти роҳ, ба шамол ва ғайра молиш хӯрда аз онҳо муқовимат дида аз ҳаракат бозмондаст.

— Агар ҳамин муқовимат набошад, соз мешудааст-а? — ба вачд омад Испанд. — Бензин даркор набуд.

— Худо ниғаҳ дорад! — хандид Даврон. Баъд мошинро аз як ЗИЛ-и пурборе, ки саҳтӣ мерафт, пеш гузаронду суханашро шарҳ дод: — Агар муқовимат набошад, завлонаҳои тормози мошин ҳам кор намекард, Аммо чаҳди ихтироъкорон бар он аст, ки қувваи муқовиматро кам кунанд. Подшибникҳо, рағани тири чарх онро кам мекунад. Ана, дар кайҳон муқовимат нест, қазби замин гум мешавад.

Онҳо боз хомӯш монданд.

Дашт ба монанди моҳи духафта тиллорангу равшан ва ба мисли сайёраи бекас ҳамвору беҳудуд ба назар мерасид. «Дар сайёраи мо 15 миллиард гектар замин

хаст, — фикр мекард Даврон. — аз ҳамин қариб якуним миллиард гектараш замини корам. Даҳ фоиз! Ҳамин даҳ фоизи замин ҳар яки моро бояд ҳӯронад, пӯшонад. Замин ҳанӯз қодир аст ҳамаро сер кунад. Агар онро дар ҳама рӯи олам ба дасти соҳибонаш меоданд... Он гоҳ лакқиёни бисъёре, ки корашон фиребу фитна аст, гурусна мемонданд...» Баъд Даврон аз хусуси комъёбиҳои илм фикр карду ин чойҳо баъди сад сол ба чи сурат чилва хоҳанд кард, дар тасаввур овардан хост.

— Агар ҳеҷ кас бензин надихад, он одам чӣ кор мекунад? — ногаҳон савол кард Испанд.

— Шукр, ҳанӯз мардуми мо ба ин дараҷа ҳабисӣ нарасидаст, — гуфт Даврон бо нимтабассум.

— Фараз кардем, агар ҳеҷ кас надод ё ҳеҷ кас набошад, сонӣ чӣ кор мекард? — дар саволи худ исрор кард Испанд.

— Ба ростӣ намедонам, вай чӣ кор мекард?.. — Даврон хомӯш монд. Сипас, баъди лаҳзае гуфт: — Агар дар ҷои вай ман мебудам, ин хел мекардам: меҳи таҳи бензинбакро кушода, ду се литр бензинеро, ки ҳамеша дар таҳи он мемонад, ба ҷобаи оби шишашӯӣ мегирифтам. Сонӣ лӯлаи бензиннасосро ба он мепайвастам. Ҳамаи ин кор понздаҳ – бист дақиқа вақтро мегираду бас. 25-30 километр мерафтам.

Онҳо боз хомӯш шуданд. Испанд аз хусуси усули пешниҳод кардаи падар меандешид. Баъд ҳаёли вай ба он нуқта ҷамъ шуд, ки ба бензин ягон чизи дигар омехта, дуртар рафтан мумкин бошад ё не.

Дар сари роҳ як марди ҷомапӯш аз ҳамраҳонаш ҷудо шуда ба пеш омаду даст бардошт. Даврон мошинро қарор дод.

— Чӣ хизмат?

— Ассалом... Бародар, ҳамин бемора то Ҷротепша намебаред? Зуд бурдан даркор... Савоб мегиред... Савоби пагоҳӣ ба одам...

— Бемор танҳо аст?

— Не, ман — ҳамроҳаш.

— Барои ду кас чоямон танг, — Даврон маслиҳатомез ба чашми ҳамсараш нигарист.

— Ду кас чӣ хел меғунҷад?! — Азиза зери лаб гурунғос зад. — Касала барем шуд-дия. — Сонӣ ба рӯи он мард ва бемор дар он сӯтар нишастагӣ бо навбат нигаристу пурсид: — Чӣ хел касал?

— Ғунда газид... Аҳволи чӯпони бечора чудо вазнин. Илтимос, муаллим, ба савоби ин некиатон...

— Зудтар савор шавед, — сухани ўро бурид Даврон. Баъд ба Азиза рӯ оварда гуфт: — Ба қафо гузару духтаронро ба зонуят шинон.

Бемор дар курсии пеши мошин нишасту ҳамроҳаш дар паҳлӯи Испанд чо гирифт. Мошин аз доимаш сахттар ғуррида, вазнин ба роҳ даромад.

— Қариб даҳ мошин гузашт, аз барои савоб ягонтааш наистод-е! — Ҳамроҳи бемор шикоят оғоз кард. — Ба беморхона тилфон кардем, «агар бензин дошта бошед, мошин мефростонем, мошинамонро бензинаш кам», гуфт. Гӯё мо дар ин дашт аз пистони мол шир нею бензин мечӯшида бошем. Бензини искория барои мошинҳои худашон мегиранду сонӣ...

— Ҳеч дорую даво накардед? — боз сухани ўро буриду савол кард Даврон.

— Чояша гӯгирд зада сӯхтаи мегӯяд.

— Агар газидагӣ замон сӯхта бошад, нағз, аз гармӣ захри гунда даррав вайрон мешавад. Ҳеч гап не, дору мегузaronанд, сихат меёбад.

Беморхона, ҳамкорон, бемороне, ки чашм ба роҳи аз таътил баргаштану ӯ интизорӣ мекашанд, аз пеши назари Даврон гузаштанд. Вай Матлаби кайҳо пояш качу килеб гаштагиरो бояд чарроҳӣ кунад. Ба тирмоҳ мавқуф гузошта буд. Устухони сабзида шах шудагии пойро бояд шикаста, аз сари нав чо ба чо гузорад.

Онҳо ба шаҳри Ёротеппа пагоҳирӯзӣ, ҳанӯз дари дӯкону магазинҳо во нагашта расиданд. Баъди беморро ба бемористон супурдан Даврон боз чор сӯм дод, даҳ литр бензин гирифт баки мошинро пур кард. Сонӣ мошинро гирифт дар назди бозор қарор дода аз Азиза пурсид:

— Чӣ гирам? Чӣ меҳоҳӣ?

— Ҳеч чиз.

Даврон лаҳзае дудила шуд: барои ба бозор даромадан вачҳе надошт, вале аз назди бозори як шаҳрчаи музофотӣ гузашта рафтани ҳам наметавонист. Одати вай ҳамин буд — ба кадом шаҳре равад, аввал ба бозор мерафт бафурча чарх мезад, аз растаи меваю сабзавот сар карда то растаи атторон ҳамаро як ба як мидид. Вай рӯҳи мардум ва зиндагии он диёрро аввалбор аз бозор мидиду мешинохт. Бозор дар назари вай як навъ харитачаи рӯзгори халку диёр буд. Ин пагоҳӣ саросема бошад ҳам, вай ба бозор рафт хеле вақт бедарак гашта, оқибат дар ду дасташ ду харбуза берун омад. Азиза маломатомез ба рӯи вай нигарист — бори зиёдатӣ чӣ даркор, гӯё дар Душанбе харбуза набошад.

— Дар роҳ мехурем... Ба оби сари чашма монда... Ду сӯмӣ... Дар хама чо сангу тарозу як хел, — мегуфт вай харбузаҳоро ба бардони мошин чой карда.

Азиза ба сабукрави дар тарафи муқобили кӯча истодагӣ ишора карду мошини ҳамсояшро шинохт.

— Моро надид, саросема ба бозор тохт. Ана, писарчааш дид, мегӯяд.

Онҳо бетаъхир ба роҳ афтоданд.

Фурсате гузашту боғу тоқзорҳои Ҷротеппа ҳам, хавзи Каттасой ҳам дар қафо монданд. Даврон дар мошиндорӣ камҳавсала набуд, аз ин рӯ «феељу хӯ»-и мошини худро нағз медонист. Бар замми ин, вай дар хондану омӯхтан, нигаристани кори устоҳо коҳилӣ намекард. Агар дар чои вай каси дигар мебуд, бо ин мошини фарсуда аз ин хел ағбаҳои баланд гузашта наметавонист. Ба касрати чандин иллоте, ки дошт, мошини ӯ ба баландӣ суст ва хеле бо азоб мебаромад. Оби радиатор мечӯшид. Даврон бо ҳазор ҳилаю найранг мошинашро аз ин кӯҳҳои баланд мегузаронд.

Ҳоло ӯ дар оинаи қафонамо «Запорожец» - и аз паи мошинаш шитобонро диду лабханд кард. «Сангпуштак, ту ба пой бародари калониат пой дароз мекунӣ! Ин аз одоб не. Пири фартут бошад ҳам, охир ин номаш ба худаш «Москвич» аст...» Вай пой росташро, ки мудом болои акселератор буд, оҳиста зер кард. Мошин оҳувор чахида, суръаташро афзуду дар як аз он «Запорожец» дур шуд. Вале аз чӣ бошад, ки мошини аз қафо оянда аз назари Даврон дур намегашт. Фурсате аз миён гузашта-нагузашта дид, ки он мошинча ҳамоно қасди аз вай гузаштан дорад. «Кӣ бошӣ ҳам, бодӣ будай!» — гуфт

Даврон дар дилаш хитобон ба ронандаи он мошинча. Барои бо ин гуна суръат гаштан тамоми иқтидори мотори он мошинро истифода кардани ронанда ба вай маълум буд. Даврон миёнашро рост карду чанбари фармонро сахтакак фишурда рикоби газро зер кард ва дар як лаҳза аз «таъқиб»-и «Запорожец» раҳой ёфта, хеле дур рафт. Баъд он мошинча тамоман аз назар пинҳон монд.

Даврон аз ин кори худ хичил шуд. «Ман ҳам аз вай монданӣ нестам, — гуфт дар дил аз кори худ норозӣ. — Хуб, гузарад, чӣ мешуд? Тавба, одам баъзан бача барин амал карданашро худаш ҳам нафаҳмида мемонад. Бигзор, гузарад, ачаб не, вай бо ҳамин хурсанд мегашт. Хурсандии як одамро нахостанам иллати калон аст. Бояд ўро хурсанд мекардам.

Падарам мегуфтанд, ки саъй кун ҳар одаме агар бо ту вохӯрад, аз ту хурсанд гардад, аз ризои мардум муҳимтар дар ин дунё коре надорем. Панди падарро риоя накардам. Падар... Аввалин устои мо, пири мо, «Дасти ўро раҳо кардан ба қавли ҳақимони пешини Шарқ баробари дасти пирро раҳо кардан аст...»

Сонитар, баъди чор моҳ Даврон ин мошинчаи бебокро гаштаю баргашта пеши назар меоварду аз ситезаи беасоси худ пушаймонӣ мекашид. Агар аз он мошинча дур намерафт, кӣ медонад, балки он рӯз дар роҳи сафар хеле гапу корхо дигаргуна сурат мегирифтанд...

Мегӯянд, ки сафар кинояе аз марг аст. Аммо пирони Шарқи куҳан боз гуфтаанд, ки сафар ғалабаи инсон бар рӯзгор аст. Дасту пой худро аз банди рӯзгор раҳой бахшида азми сафар карданро Даврон сарфи назар аз саҳтиҳои роҳ меписандид. Бешак, дар роҳи сафар кас ба саҳтию монеа дучор меояд, ӯ инро тан мегирифт. Алалхусус, агар савори мошини худ ба роҳи дур бароед, мушкилӣ кам нест. Даврон бо ҳавопаймо ё поезд ба ягон шаҳр рафта ояд, аз сафараш чандон қонеъ набуд: «Дар хобам рафта омадагӣ барин» мегуфт. Сафаре, ки фароғат мебахшад — пой пиёда кӯлбор дар пушт рафтан, ё ҳеч набошад, мошин катӣ, дар ҳар ҷое, ки меҳоед, истода, бо мардуми он ҷо сӯҳбат карда, бо аҷоиботи он мавзё ошно гашта рафтан аст. Аллбата, ин гуна сафарҳо каму беш ранҷу азоб ҳам доранд, аммо ин ҷиҳати он ба чашми Даврон наменамуд. Аҳён - аҳён ӯро ҳолате руҳ меод, ки пешаи духтурии худро нохуш медид, афсӯз меҳӯрд, ки ҷаро думболи касби дигареро нагирифт. Бемористон, ҳар рӯз бо одамони ҳаставу беҳол, неруи рӯҳонӣ ва умеди зиндагиашон саҳт раҳна ёфта сару қор доштан ӯро баъзан маънос мекард. Вай амин буд, ки агар эҳтиқод ва рӯҳи солими инсон раҳна наёбад, ӯ ҳаргиз бемор нахоҳад шуд. Инсон сараввал дилпурӣ ва боварию аз даст медиҳад, баъд ба бистар меафтад. Бинобар он, дар роҳи сафар дидори одамони кавирӯхе, ки баъзе аз дарду духтур сирф беҳабар буданд, ӯро хушҳолӣ мебахшид.

Дар қариби Шаҳристон онҳо ба нахустин мушкили ин роҳи сафар дучор омаданд: кўпруки кўхнаро баҳорон сел бурдасту ҳоло дар ҷояш пули пойдоре месохтанд ва мошинҳо мебоист дусад метр барин масофаро аз бераҳа мегузаштанд. Аммо ба он қитъаи роҳи муваққатӣ ҳоло об афтода буд ва ҳеҷ як мошин «бо пой худ» гузашта наметавонист.

— Ҳар кучо дарде расад, аз пай давое мерасад, — гуфт бо табассум Даврон ба тракторе, ки аз тарафи муқобили мошини боркашero кашида меомад, ишора карда.

Чун трактор он мошинро кашола карда аз пеши онҳо гузашт, Испанд хитобан ба падар гуфт:

— Аз ним метр кам не, об ба дудбарои мошини мо мерасад, дада. Боз чунон оби лой будаст...

— Бале, агар трактор кашад, на фақат ба дудбаро, балки ба трамблёр ҳам медарояду аз роҳ мемонад. Бо вучуди ин, Даврон ба назди тракторчӣ рафт. Дар байни онҳо чӣ гуфтугӯе ба вуқӯъ омад, ба аҳли хонавода торик монд. Фурсате нагузашта вай баргашта омаду кафшашро аз пой кашидан гирифт.

— Чӣ гап? Чӣ мегӯянд? — пурсид Азиза.

— Беинсоф... Аз афти кор, ба ин роҳ қасдона об мондагӣ.

Вай кафшу шимашро кашиду пойлуч ба лойоба даромад ва оҳиста-оҳиста бо нўги пой тахти обро палмосида, гузаргоҳро месанчид. Мақсади ўро фаҳмида Азиза аз мошин фуромад, вале ҳамсараш аллақай дар миёнҷои об буд. Даврон гузаргоҳро санчида баргашту Азиза пеш рафта ба вай гуфт:

— Бароед-е!.. Бароед... Бинед, мошинаҳои калонро кашола карда мегузаронанд.

— Ман аз пулаш нагурехтаам, — гуфт Даврон ба ҳамсараш бо овози паст. — Садақа медодам. Лекин... кашолаи вай ба мошинчаи мо чӯт намедодагӣ барин. Ба ғайр аз ин, Азизаи ширин, шоир гуфтаст: «Тораш аз тешаи худ чодаи хеш. Ба роҳи дигарон рафтан азоб аст...»

Аз он ки Даврон бо овози баланд, ба атрофиён шунавонда сухан мегуфт, шеър мехонд, Азиза хичолат кашиду дигар хомӯш монд.

Баробари баланд шудани офтоб дар роҳ мошин меафзуд ва тракторчӣ серкор гашт. Вай ҳоло паёпай аз як соҳил ба соҳили дигар мошинҳоро кашола карда мегузаронад.

Даврон имсол ҳам ними таътилашро дар деҳа гузаронд. То миён луч гашта, бо пайдос барои барои моли падар аз домани кӯҳ алаф даравид. Мисли ҳар сол ҳамдиёрони бемор ба наздаш меомаданд. Даврон ҳар якеро бо диққат ҳолчӯй мекард, ҳасраташро мешунид ва сипас ба кучо бояд мурочиат кунад, чӣ гуна табобат мебояд, маслиҳат медод, дору менавишт, ба дасти баъзеҳо коғаз навишта медод, то ба духтури беморхонаи район онро нишон диҳад.

Вай ҳар сол ба деҳа омада сараввал ба зиёрати марқади модараш мешитофт. Баъзан пирон ва ё мардони фориг аз кор ҳамроҳаш ба хонақоҳ рафта фотиҳа мехонданд, дар ҳақи ҳар кадоме аз рафтагон — сокинони ин водии хомӯшон ҳикоятҳои ачиб мегуфтанд. Даврон аз пайраҳаҳое, ки модараш гузар мекард, гаштаю баргашта мегузашт. Як сахарӣ ба сари чашма

рафт, ки аз он модараш ҳар субҳ об мегирифт. Дар поёни чашма трактореро якпахлу афтода дид. Ҳамин чавон барин тракторчӣ маъюб афтода буд. Аз оринҷ боло устухони бозуяш чунон шикастаст, ки пораҳои устухони аз пӯст берун баромада чарроҳи кордидаро ҳам ба ваҳшат оварданд. Даврон ўро зуд ба духтурхонаи деҳа бурда дар он ҷо чарроҳӣ карду сипас ба беморхона фиристод.

Дар духтурхона вай ба Зиёда вохўрд. Сараввал Даврон дар байни занҳои ба духтур омадагӣ ўро дида, нашинохт. Сӣ сол боз онҳо якдигарро надида буданд. Зиёдаи ҳафтсола ҳоло зани сиюҳафтсола буд.

— Акаи Даврон, кўдаки маро як бор намебинед? — баъди анҷоми шикастабандӣ Даврон аз духтурхона баромада зане қафо ба ў хитоб кард.

— Чаро набинам?! Зарур бошад, мебинам, апаҷон, — гуфт Даврон аз роҳ истода.

— Аллакай ман ба шумо апа шудам? — озурданамо хандид зан. — Э, Давронбек, Давронбек!..

— Бубахшед... Ман шуморо нашинохтам... — гурунғос зад Даврон. Ў ин лаҳза ба шиддат фикр мекард, ки ин зан кӣ бошад, дар кучо ўро дидааст ё табобат карда бошад. Не, ў ин занро ҳеҷ дар хотир надорад. Вагарна чеҳраи зебо, чашмони гирои ў тимсоли фаромўшшуданӣ не.

— Ман — Зиёда. Ёд надоред? — гуфт зан оҳиста ба чашми Даврон нигариста.

— Наход?! — ғайриихтиёр баланд хитоб кард Даврон ва лаҳзаи дигар ў дасти занро гирифта алвонҷ медоду мефишурд. — Зиёда? Аз ростӣ Зиёдаед? — ба

чашмони зан нигариста изҳори шодмонӣ дошт ӯ. — Э, тавба! Шуморо диданӣ рӯз будаст-е! Чанд сол шуд? Бештар аз сӣ сол! Шаш ё ҳафтсола будед, шабу рӯз хамроҳ будем, бозӣ мекардем, чанг мекардем. Модаронамон бо ҳам қудо мешавем мегуфтанд. Баъд аз деҳа кӯчида рафтанидон дар ёдам.

— Аз қафои мо гирифта монда будед...

— Сонӣ чандин бор аз хона баромада аз паи шумоён рафтам, маро аз Кабудча, Миришкор гардонда оварда буданд.

— Ҳамаашро ёд доред-а!

— Ҳатто ҳамон бӯсаи бачагиам ҳам... — гуфт Даврон бо овози паст, фақат ба ҳамсӯҳбаташ шунавонда.

— Э, бас кунед-е, рӯятон сафед, — якбора ба изтироб афтоду аз шарм рӯяшро бо дастонаш пӯшида, лола барин сурх шуд зан.

Ҳоло Даврон мурватҳои об намебардоштагии мошинро мепечонд, тасмаи генераторро сусти мекарду ин воқеаҳо аз пеши назараш мегузаштанд. Баъд вай шимашро пӯшиду пойлуч сари фармони мошин нишаст.

— Ку, бишинед!

— Ҳой, монед, ки бешармандагӣ ба роҳамон равем, — Азиза ӯро аз қасдаш гардондан хост. — Агар мошин нагузарад, дар ин миёни лойоба мемонед-а! Шармандагӣ. Сонӣ тракторчи намебарорад, чи мекунад? Аз ҳамин қадар ронанда ягонтааш шумо барин ақл надорад ё шумо барин ҳунар надорад? Як бор фикр кунед, ин мошинча катӣ чи хел мегузаред? Ҳушатонро ба чояш оред.

Даврон дар ҷавоб ширин табассуме карду сар чунбонд. Баъд гуфт:

— Ин мардум ақл ҳам доранду ҳунар ҳам. Фақат як кӯтаҳӣ доранд: кохиланд. Аз кохилӣ на ақлашонро кор мефармоянд на ҳунарашонро.

— Шумо кор фармуда дунёро обод кардед! — киноя кард Азиза.

— Э –э, ба ту чӣ гӯям... Ман ҳамин одамонро аз сидқи дил нағз мешинам, ҳурмати нону намак! Агар муҳаббат намедоштам, ба нуқсони онҳо бепарво будам, ин қадар оташин намешудам.

Азиза пай бурд, ки кинояш ба Даврон саҳт расида аст, ҳоло илоҷи гӯбори ин маломатро аз дили ҳамсараш бароварданро меҷуст. Вай таноби суханро ба ҳазл бурду гуфт:

— Ҳай кунед! Агар дар об монем, ба китфи худатон савор шуда, анна, ин чатр катӣ хала карда-хала карда мегузарем.

— Ман — розӣ, — хандид Даврон. — Шумо кажум барин неш занед, ман сангпушт барин ба об гӯта мезанам! Об ба лаби чӯй баробар мешавад.

— Наход ки ҳоли ин роҳро надонад-а?! Барои чӣ эътибор нест?

— Агар дар ин роҳ ин аҳвол як моҳ давом кунад ҳам, ҳеч яке аз ин ронандагон сари роҳ ба район даромада як даҳан намегӯяд, ки «Ҳой, ин чӣ гап?!» Ман аз ҳамин бепарвой ва бедардии мардум оташинам, — гуфт Даврон бо алам сар чунбонда. — Безътиной ба талаби халқ ўро бепарво мекардаст. — Вай сонӣ ба бачаҳо рӯ овард: — Бехавотир бишинед. — Даврон лаҳзае ба табассум гӯё чашмашро раҳ бурда бошад нигоҳ аз

гузаргоҳ наканд. Сонӣ яку якбора гӯё боди рӯҳафтодагӣ бар вай вазиду сонияе чанд дудила монд. Вале ӯ таслим нашуд, зуд худро ба даст гирифт. Чуноне, ки хангоми чарроҳии таъчилӣ мушките ғайричашмдошт пеш ояд, вай фақат дақиқае дудила буду бас. Ба ӯ дигарбора рӯху неруи пешинаш боз омад. — Ҳозир мебинем, чӣ хел хари мо аз лой мегузарад! Хараки мо аз лой мегузарад! Мегузарад! — беш аз пеш қатъитару эътимодбахш хитоб дошт ӯ. Аз афти кор, ӯ бо ҳамин суханон ба худ эътимод талкин дошт, худро аз барори кораш дилпур мекард.

Аммо Азиза аллакай вазъи дудилагии ӯро пай бурда буд.

— Илтимос, монед ҳамин якравиро, — вай аз изтироб сурх гашта бошад ҳам, ба нармӣ шавҳарро аз касдаш гардондан мехост. — Ба гапам гӯш кунед...

— Бишин гуфтам, бишин! Ман бачаи хурд не, нахонд наандешида коре кунам? Чунон гузашта равам, ки... — Ҳоло вай аз чӣ бошад, чашмашро аз чашми Азиза мегурезонду пайваста ба худ илқо дошт, ки мегузарад, ба осонӣ мегузарад.

— Ман-манӣ накунед!

— Мегузарам, вассалом! Бардошта ҳам мегузарам, кашида ҳам, як мошинча-дия! Дар институт лақаби ман «Мутаассиб» буд.

— Дуруст, ҳоло ҳам шумо мутассибед, дигар нашудаед. Ман-манӣ накунед.

— Э, ҳа, худо хоҳад, мегузарам! — хандид Даврон. — Худо ҳам мегӯяд, ки эътиқод кун, эътимод кун; ба ҳар хоҳишат мерасӣ!

— Модар, «Худо хоҳад» чӣ ҳикояте дошт-а? Чӣ буд?
— пурсид Испанд.

— Сонӣ, — даст афшонд Азиза. Баъд ба Даврон рӯ овард: — Ман бачаҳо катӣ аз боло чарх зада меравам, мошинатон катӣ худатон гузаред.

— Начунбед! Бехавотир бош, азизам. Ба ман бовар кун...Рафте-ем!

Лаҳзае атрофиён бо даҳони во ба ин «Москвич» - и густох нигариста гӯё шах шуданд, баъд аз ҳар ҷо-ҳар ҷо садо баромад:

— И – и – и! Наход ҳамин малахча гузарад?!

— Мардак ин примусаш катӣ дар кӯл монд гуфтан гир.

— Дар ин лойдон гум нашавад, нағз.

— Ҳозир об ба дудбарояш дарояд, тамом!

— Э, дилу гурдаатба аҳсант - е!

— Пеш аз ин як-ду бор гузаштагӣ будаст-да!

Даврон боэҳтиёт мошинро аз даруни оби лой меронд. Ў рулро саросема гоҳ ба чап, гоҳ ба рост тофта, як пояш дар акселератор, дигарашро аз муфта намебардошт.

То ки ба дудбаро об надарояд, ба як маром газ медод, вале бо тормози дастӣ ҳаракати дифференциал ва ба тавассути муфта суръати мошинро сушт мекард. Ў дар пеши назари ҳама мошинашро аз шилкоб гузаронду истод.

Ду-се нафар аз ронандагон гун гашта ҳоло ба шубҳа мошини ӯро аз назар мегузарониданд.

Дар ин миён ду мошини дигар аз он сӯ бо роҳи гузаштаи Даврон ҳаракат карданд. Мошини бузурги самосвал, ки пешопеш меомад, баъди понздаҳ метр

барин гузаштан яку якбора бо чархи чапаш ба чуқуроб гӯтиду дигар аз чояш начунбид. Вай роҳи ҳаракати мошини дуюмро баст.

— Агар ним метр ба рост мегирифт, мегузашт. Аз ду сар ин сӯтар омада боз дармемонд, — гуфт Даврон ба ронандагоне, ки бо умед ҳаракати он ду мошинро мушоҳида мекарданд.

Испанд аз чӯй панҷ-шаш сатил оби тоза оварда ба мошин пошиду лойқаи нишастагиро тоза кард. Даврон мурватҳои бастагиашро кушод ва онҳо ба роҳ афтоданд. — Агар, ана, вай мошин барин чархи мошини мо ҳам мегӯтид, чӣ мекардед? — гуфт Азиза маломатомез.

— Таваккал нар бувад, андеша мода, — гуфт дар ҷавоб Даврон бо табассум. Баъд як байти фасеҳ хонд: — «Оқил ба канори об то раҳ мечуст, девонаи побараҳна аз об гузашт» гуфтаанд.

— Безарурат чӣ даркор? Агар наваду нӯҳ бор гузареду як бор дармонед ҳам, ин хел таваккалпешагӣ хато.

— Ман роҳро санчидам, ба гузаштанам дилам пур буд. Ба ғайр аз ин, дар назар доред, ки онҳо фақат шоферанд, ман ҳам шофер, ҳам чарроҳам. Мардуми чарроҳ аниқбин аст. Мо фақат хангоми ночорӣ ба таваккал теғ мезанем.

— Монед ҳамин хел даҳонкалониро.

— Аз ҳунар фахридан айб нест. Бигзор марди ҳунар аз ҳунараш фаҳрад. Ин бечора бандаат дигар чӣ дорад? Туро ин фарзандонро ва ҳунараш... Ту намедонӣ, ман вақте, ки беморро аз чанголи марг халос мекунам, худро кӣ мепиндорам, намегӯям. Хайр, ин аз меҳри касбу ҳунар будагист...

— Модар «қиссаи «Худо хоҳад» чӣ буд, гӯй. Кайхо гуфта будӣ, аз ёдам рафтаст.

— Э, мон вақти қиссагӯиатро ёфти!

То ки писараш малул набошад, Даврон ба накли он қисса сар кард.

— Гӯш кун, як мардак бегоҳ аз қор ба хонааш меояду аз занаш мепурсад, ки оташ тайёр аст. Зан палав пухта будаст, мегӯяд, ки ҳозир дам кардам, худо агар хаҳад, баъди ним соат мехӯред. Мард мегӯяд: «Модом ки ошро дам кардӣ, худо хоҳад ҳам, нахоҳад ҳам мехӯрам-дия». Ҳамин дам дарвоза тақ-тақ мешавад. Баромада кушоянд — ду нафар милиса. Мардакро гирифта мебаранд. Саҳван ба ҷои як нафар ҳамномаш ўро бурданд. То аниқ кардаанд, ду рӯз мегузарад. Мардак шабона омада, дарвозаашро тақ-тақ мекунад. Занаш «кӣ» гӯён пурсад, «худо агар хоҳад, ман — шавҳарат», мегӯяд.

Ба Шаҳристон нарасида як балони пеш кафид. Азбаски резини чархҳояш нав буданд. Даврон ширешу дарбеҳӣ нагирифта буд. Аз ин бепарвой ва камандешии худ надомат кашида, ў лаҳзае ҳайрон монду баъд ба ҷои чархи кафидагӣ зуд чархи эҳтиётиро монд ва таъхир накарда ба Шаҳристон расид.

Дар Шаҳристон таъмиргоҳ нест. Даврон ночор ба таҳдари гараже рафта, аз посбони он устоҳоро суроғ кард.

— Ҳастанд, ҳамин замон меоянд, — гуфт мӯйсафеди посбон матлабро фаҳмида. — Бед, як пиёла чой хуред, нафас рост кунед. Аз афташ, ба раҳи дур меравед? — дари сӯхбатро кушод ў.

Аммо ба гӯши Даврон гап намедаромад. Ба дил гуфт: «Аскарӣ ин пирон ба гап ташнаанд. Агар шунавандаи бекор ёбанд, як умри дигар ёфтагӣ барин хурсанд мешаванд. Дили ман ба кафидан наздику...» Ӯ ба мӯйсафед ташаккур карду ба назди мошинаш омад.

Баъди даҳ дақиқа посбони пир як чавонмарди шонапахну миёнақадеро, ки ба гараж медаромад, аз роҳ боздошту ба ишора Давронро чеғ зад.

— Чархи мошинашон кафидаст, раҳгузар буданд, ёрдам тед, писарам, овора нашаванд, савоб аст.

— Чӣ гап шуд? — гуфт шофёр баъди салом-алек ба Даврон рӯ оварда.

— Камери пеш кафид. Илочи дарбеҳ задан будагист-а?

— Канӣ, бинем.

Он чавонмард зуд рафта аз мошинаш асбобу олоти заруриро оварду дар сари роҳ ҳамроҳи Даврон балони сӯрохро дарбеҳ зад, суфта кард, ҳарорат дода, зери бори гарон гузошт. Дар ивази хидматаш Даврон се сӯм дароз кунад, нагирифт.

— Шумо меҳмонед. Ҳамин ҳам гап шуд, монед, маро изо надихед. Роҳи сафед, — ӯ инро гуфту ба кафояш нанигариста ба гараж даромада рафт.

— Дидед, — гуфт Даврон ба ҳамсараш ва писараш рӯ оварда. — Одами назарбаланд, ҳалол, чавонмарди баномус дар дунё кам не. Албатта, ана, вай тракторчӣ баринҳо ҳам ҳастанд, лекин кам. Дар дунё одами нағз бисёр аст! Дунёи мо бар дӯши ана, ҳамин хел одамон устувор истодаст, аз Ҳиммати онон қоим аст, бачаҳоям.

Ўро чунон ҳолати рӯй дод, ки агар ба лотореяш ягон бурди калон барояд ҳам, ин қадар хушҳол гаштанаш даргумон буд.

— Боз ним шишача ширешашро ҳам ба бордон чо кард. «Дар роҳ зарур мешавад, санги даркорӣ вазнинӣ надорад, ака», мегӯяд. Пешиниён дуруст мегуфтаанд: ҳар чизе, ки ба одамон бахшидед, ҳамон аз шумо аст.

Баъд ӯ бо шавқи зиёд ба шеърхонӣ сар кард:

— Чу хоҳед, к-эзид бувад ёратон,
Кунад равшан ин тира бозоратон.
Камозор бошеду ҳам камзиён.
Бадиро мабандед ҳаргиз миён.

Роҳ ба як маром боло мерафт. Торафт ҳаво сардтар мешуд. Осмону замин софу беғубор мегашт. Аз бари обшорони кӯҳсори Шаҳристон, аз паҳлуи арчазорҳои фароғатбахши он на ҳар кас бепарво гузашта меравад. Даврон ҳам бо баҳонаҳои гуногун як-ду бор мошинро аз роҳ бароварда, боздошту шитобон аз кабина берун баромад. Ӯ саросема ба манзараҳои атроф чашм меандохт, ба арчазорон ҳарисона менигарист. Баъд дар оби софи рӯд дасту рӯй мешуст. Гӯё ҳамаи ин латофату назокати диёрро бори охир меида бошад. Ӯ ҳар бор ба ҳамин минвол ин обу заминро нигариста сер намешуд. Вай ҳар бор аз ин гӯшаи сокиту хаёлангез ба осонӣ дил канда рафта наметавонист. Дар васфи ин кӯҳсори боҳашамат, обшору арчазори он шеъре ё суруде хондан мехост, вале мисрае сазовор дар хотир надошт. «Не, шеъре, ки лоқи ин кӯҳсор бошад, ханӯз гуфта нашудааст!» — мегуфт ӯ худ ба худ.

Ҳоло вай Мӯнисаро ёд оварду ба худ табассум кард. Даврон гараваширо бо он хушрӯи танноз ба хотир овард. Ин гарав ба мисли захме, ки кайҳо шах шудааст, ўро ташвиш намедод, вале фаромӯш ҳам намегашт.

Айёми ҷавонӣ буд. Даврон як чиддан ба шеърӯ шоирӣ рағбат намуда, хеле машқ кард, дар маҳфили адибони ҷавон иштирок дошт, муддате бо қаламкашони ҳаваскор нишасту хезаш буд. Донишҷӯи факултети адабиёти дорулфунун Мӯнисаи нозанин ҳам шеър мегуфт ва аз иштирокчиёни фаъоли он маҳфилҳо буд. Онҳо дар сари ҳар сатри шеъри якдигар соатҳо баҳсу хархаша мекарданд. Рағбати Даврон ба касби шеър рӯз аз рӯз меафзуд, қатор-қатор манзумаҳои ошиқона менавишт ва ҳамаи онҳоро ба Мӯниса мехонд. Баъдтар равшан шуд, сабаби шеърӯ шоирии вай ин духтар будаст, ҳамаи шеърӯ сурудашро барои вай гуфатааст. Агар баъзе ҳаваскорон бо азоби алим ду-се мисраъ иншо кунанд, вай ба осонӣ, равону фасеҳ шеър мегуфт ва дар ашъораш ҳамеша ягон фикри бикр ва чилодор ба назар мерасид. Аммо бо вучуди ин, Даврон аз ин ҳавас даст кашид. «Чӣ даркор, — гуфт боре дар ҷавоби кунҷковии Мӯниса, ки шеърҳои тозаӣ ўро бурида, ба дугонаҳояш мехонд, — дар тиб ба халқ бештар манфиат мебахшам. Шумо ҳам ҳар чӣ зудтар аз баҳри ин беҳудакорӣ гузаред, — мавридаш расиду суханеро, ки дер боз вай ба Мӯниса гуфтани буд, шарт-шарт гуфт. — Беҳуда вақти азизро зоеъ накунед. Аз ман наранҷед, сухани дӯст баъзан талх мешавад, аммо ба фоидаи шумо. Инсон бояд ягон касбу хунари ба халқаш даркорӣ дошта бошад. Дар замони пеш ба як йигит чил хунар кам аст мегуфтаанд.» «Яъне

ман истеъдоди шоирӣ надорам?» — чашмони зебои духтарак кашида шуданду теги нигоҳи вай ба синаи Даврон рост халид. Даврон бо матонат ба чашми духтар рост нигаристу ба аломати рад сар чунбонд. Вай хуб медонист, ки бо ин як ишорат вай ин санами хушгилро аз даст дода буд. «Чехов бо вучуди истеъдоди баланди нависандагӣ доштани аз тиб дил набардоштааст. Шумо ихтиёр доред. Вале ман наметавонам. Ман ба ин донишгоҳ ба осонӣ, баъзеҳо барин «аз дари пеш» дохил нашудаам. Соли аввал аз конкурс нагузаштам. Ба гурӯҳи тайёри дохил карданд. Боз гуфтанд, ки баробари гузаштани гурӯҳи тайёри як сол дар бемористони донишгоҳ фаррошӣ мекуни. Аксари толибилмон рӯ тофтанд, вале ман кор кардам...» — гуфт вай он рӯз ба Мӯнисаи озурдадил, ки бо ҳар нигоҳаш дили ўро беқарор мекард.

Зафар ном дӯсташон бериоя ўро боб мекард — аз гӯр гирифта ба гӯр мезад. Мӯниса аз Зафар ханӯз ҳам меҳаросад. Даврон барои густоҳии дӯсташ доим ба Мӯниса узр пеш меовараду наранҷед, лақаби вай аз хурдӣ «Авбош» аст, гӯяд, духтар: «Абош-а! Прямо, — мегуфт калимоти русию тоҷикиро ба ҳам омехта, — бандит вай!» — фиғон мебаровард. Вале дар ҳузури Зафар Мӯниса ба сухан даҳон намекушод, ёрои ба рашханду кинои вай ҷавоб гуфтан надошт. Агар як даҳон сухан кунад, Зафар зуд ба вай даргир мегашт: «Лаббай, хонум, гап задед магар? Ё шеър-пер гуфтед? А? И-и, ин қадар чашмони сиёҳатона нагардонед, мо ташнаю зор ҳам не, харидор ҳам не. Тарона мекунад-ку, «чашмони сиё ту дорӣ, мо ҳам дорем...» Мӯниса аксар

хангом аз мазоху тамохираи Зафар ранчида, кахр карда мерафт. Вале барои хушдораш Наим, ки аз мо чудо намешуд, боз меомад. Вақте бори аввал Наим ба Мӯниса хонадор мешавам гуфт, Зафар ба ҷоғи вай чунон мушти обдор фуруварда буд, ки то ҳол ҳар ду, балки ҳар се тан гургоштианд. Зафар бадзафт буд, гап намебардошт, дурушту даҳансаخت буд. Дар даҳансаختӣ тараф надошт. Мӯниса мегуфт: «Вай Зафар не, заҳар аст.» Пеш аз сафари мо ба ин тараф ханӯз як дасти Зафар ба кор ношоам, буд вале ба иҷрои вазифа шурӯъ кард. Ронандаи директораш бетоб будаст, ба сари фармони мошин шинондаст, ҳар ду ба истгоҳи борфурорӣ рафтаанд. Дасти гач бастагӣ зери остин, бо як даст мошин рондаст... Рӯзи истироҳат бо се-чор нафар ҳамсоҳояш дар сояи чинори ҳавлӣ нишаста, пивахӯрӣ мекарданд. Як нафар ҳамсоҳии дигар — доценти донишқада омада, илтимос кардаст, ки шишаи тирезаи хонаи ӯро шинонда диҳад. Ҳарчанд гуфтаст: «ягон рӯзи дигар мекунам», вале он мардаки шалоим худ даст накашидаст. Оқибат дар сари ин амал тахташиша ба банди дасти Зафар афтода, қариб рағу паяшро тамоман баридаст. «Ин беинсофа бин-е, — мегуфт Зафар дар беморхона ҳодисаро ба Даврон гуфта, — ақалан як бор хабаргирӣ наомад – а! Охир, ман бемузду миннат кори вай даст зада маҷрӯҳ шудам. Агар пул мегирифтам, вай ин қадар ба ман шилқинӣ намекард. Аз беморхона бароям, ягон баҳона кати як бор мекӯбам...

Бар асари тундфеълиаш кори Зафар чандон равак надошт. Агар даҳ ангушташ ҳунар набошад, бешак вай бо ин феълу хӯй, ки дошт, дар ҳаёт хеле сахтӣ мекашид.

Ранчу хунар ва иродаи қавӣ ҳамеша ўро начот мебахшиданд. Дар хунармандӣ, бадбахт, ҳамто надорад. Пеш аз сафар дар кӯча ба Даврон вохӯрду гуфт: «Парерӯз дар истгоҳ будам, мошинсавор бошӣ, ҳеҷ касро намешинохтаӣ. Аммо мошинатро ба усто бар, ҳалқаҳояш шиштагӣ барин. Равған мехӯрад?» Ба тасдиқ сар ҷунбонд Даврон. Агар ту ҳам дарди беморонро ҳамин хел таъин кунӣ, майлаш, биёр, ман соз карда медиҳам. Лекин ба мардуми беҳунар хушам не. Одами беҳунар дар дунё дарди сари дигарон аст. Ту ин гапро девори намкаш барин ба худат накаш, шукр, мошинро надонӣ ҳам, касби ҷарроҳиатро медонӣ...»

3

— Хирадманде гуфтааст, ки толеъ ҳам ба сихати одам монанд аст. Вақте ки он ба ту механдад, аз он баҳра бардор, лекин ҳангоми инчиқиаш зуд ба доруҳои шадид рӯ наоварда, тоқат кун, — гуфт Даврон дар ҷавоби шикваи ҳамсараш, ки мегуфт то кай вай аз наздикони худ дур, ғарибона умр мегузаронад. — Магар инсон дар ватани худ ғариб аст?!

— Аҷаб не, ниҳоле танҳо дарахт шаваду гул кунад, мева диҳад, вале бе наздиконаш дарахти береша аст. Ба чашми худ дидед дар ахлоқи бачаҳо чӣ қадар тафовут. Ман намеҳохам, ки фарзандонамон худпарасту говчигар калон шаванд. Ба ғайр аз ин, падару модарамон пир шудаанд, ғами дурии мо умри онҳоро сӯхон мекунад. Сонӣ пушаймон мешавему суд намекунад. Дар ҳама ҷо ҳамин ризку рӯзӣ...

— Наход ки ман барои шикамам...

— Бӯстони бе дӯстон ба кӣ даркор аст?!

— Боз каме тоқат кун, рисолаамро ҷимоя кунам. Аз аввал ба ин кор набояд даст мезадам. Акнун нимкора рафтан хуб нест. Бояд кори саркардари ба субут расонд.

— Эҳ-хе...

Хомӯшӣ. Бачаҳо пинак мераванд. Шир-шири чархҳои мошин ба гӯш мерасаду бас. Дар рӯ ба рӯ агбаи Шаҳристон. Аз ним болои он дар таҳи абру меғи торик пинҳон аст. Роҳ печутоб хӯрда, боло мераваду даруни абру меғ аз назар гум мешавад. Боди серуне, ки аз арчазорҳои ду канори роҳ мевазид, рӯи касро лесида, фароғат мебахшид.

— Дадаҷон, кӯҳ катӣ намеравем, — Мехрӣ хоболудона хоҳишашро такрор кард. — Кӯҳ катӣ не...

— Бас кун, Мехрӣ! — қаҳролуд итоб кард Даврон. — Безор кардӣ... — Баъд худ ба худ зери лаб пичиррос зад: — Аз кучо ин гап ба забони вай омад?! — Сонӣ ба Азиза рӯ оварду пурсид. — Ё ба қафо гардам?

— Баъди ними раҳро гузаштан?

Боз хомӯш шуданд. Ин бор хомӯширо Азиза шикаст:

— Ман хуб медонам, худпарастии мардон ҳадду ҳудуд надорад. Агар зан дурӯғ гӯяд, чандон намеранҷед, аммо сухани ҳақро гӯяд...

— Сухани ҳақ ҳозир ба ҳеҷ кас намефорад, азизам, — таноби гуфтугӯро ба ҳазл кашид Даврон. — Хусусан, дар ин айёми инқилоби дуҷуми техникӣ...

— Хусусан ба шумо.

— Ба ин арчазорҳо нигар, ҷои истироҳат будаст. Барои ҷӣ ду-се хонавода маслиҳатро ба як ҷо монда, як

хафта-дах рӯз ба ин чо намеоянд? Сари роҳи мошин, яктай чодир харанд, бас. Дар шаҳр имрӯзҳо чил-чилу се дараҷа гарм бошад, дар ин чойҳо аз бист боло не.

— Ба кӣ зарур?! Аз зикӣ дилам зангор мебандад. Шаб дар ҳамин кӯҳ хобам мебурдаст!

Даврон табассум карду ҳеҷ чиз нагуфт. Аз дилаш гузашт, ки Азиза дар хурдӣ аз хусуси ҳар хел мавҳумот афсонаи бисъёр шунидагӣ, аз боби чину ачина ривоятҳои ваҳмангезро гӯш кардааст, бинобар он ҳоло аз шаб аз танҳои, аз чои камодам меҳаросад. Дар амал аз кӯҳу ҷангал ба инсон ҳеҷ осебе намерасад, ҳатто ваҳшиёни ин чойҳо ба қасон ҳеҷ зарар намерасонанд. Олами ҳайвонотро дӯсту ёвар мегӯем, аммо шартӣ дӯстиро онҳо чо меоранд, мо не.

Пеш аз гузаштани ағба ҳамеша манзилгоҳе ҳаст, ки дар он чо ронандагон аз роҳ бозистода, нафас рост мекунанд, хӯрок меҳӯранд, вазъи мошинашонро месанҷанд, агар нуқсоне ба назар афтад, бартараф мекунанд. Дар домани ағбаи Шаҳристон ҳам ин гуна манзил ҳаст. Ҳоло он чо бо мошинҳои борқаш пур буд. Даврон лаҳзае дар сари роҳ мошинашро боздошту фармону ҷарҳҳои ва рағани тормозро боз як бор санҷида зуд ба роҳ даромад. Аз дилаш гузашт: «Чаро тормоз, мили фармон барин ҷузъҳои муҳими мошинро дуболо намесозанд, то ки агар яке аз қор барояд, дигаре одамонро эмин дорад...»

Дар ин лаҳзаҳо вай афсӯс мекард, ки аз илми инженерӣ ва хоса автомобилсозӣ вуқуфи қомил надорад, бинобар он сабаби ин нуқсонро намедонад. Сонӣ

мошинҳои харбузакашони савдогарони шаҳргардро дида, хаёлаш ба сӯи дигар рафт.

«Аз кучо ба кучо харбуза мебаранд! — аз дил мегузаронд вай ба мошинҳои харбуза бор кардагӣ бо диққат нигариста. — Гӯё дар хоки Тоҷикистон фақат пахта мерӯяду бас. Мо ба Сибир харбуза мефиришем, ўзбекҳо ба мо мебаранд. Кас намефаҳмад. Дар шаҳр меҳомонӣ рафта хоҳед, дуто нони танӯрӣ намеёбед. Дар район ҳазор-ҳазор тонна сабзавот нобуд мешавад, идораи меваю сабзавот чандин баҳона меовараду намегирад, милиса нонфурӯшонро таъқиб мекунад. Агар беморбинӣ гӯянд. Ҳол он, ки шаҳриён як кило бодарингу помидорро 5-6 баробар қиматтар аз бозор мехаранд. Нӯги ин чигил дар кучо, касе ёбам ҳам намегӯяд, ковам ҳам. Ҳама вазифа талош мекунад, касе намегӯяд, ки ба дарди халқам марҳаме шавам, мушкили онро осон кунам. Бигирем вазъи нонвойиамонро: агар як пора нон буред, як мушт нонреза. Дили кас нони танӯрӣ мехоҳаду он ноёб. Бачаҳо нонфурӯшӣ накунанду дарс хонанд, ҳунар ёд гиранд, мегӯянд. Бо пули падару модар бодигӣ кунанд, майхурию гитаразанӣ карда, ҳел-ҳел гарданд, майлаш? Ба фикрам, ҳамон бачаҳои нонфурӯш қадри нону намаки халқ, қадри меҳнати инсон, мондан гиред, қадри одаму одамгариро нисбат ба он эркатулфорҳои ҳарчоғард беҳтар медонанд. Ҳамонҳо соҳибони фардои мамлакатанд.»

Мошин бо суръати дуҷум нақшиду Даврон оҳиста ба якум гузошта, газро зер кард. Баъд ба мили ҳарорати об нигарист.

— Қариб чўшидаст-ку! — гуфт вай беихтиёр овоз бароварда.

Вай мурвати оби чўшро барои гарм кардани кабина боз намуд. Сонияе нагузашта ба пой вай ҳавои гарм расид. Сипас бодбезаки шишаи пешро низ ба кор даровард.

— Дигарон ҳам бо ҳамин азоб аз ағба мераванд? — пурсид Азиза, бо тамасхур аз ҳавои гарми кабина беҳаловат худро бод дод. Баъд илова кард: — Ба назарам, дигар мошинҳо шиппас зада мебароянд.

— Албатта, бо ин хел мошин аз ағба гузаштан мушқил. Бо азоб баландиро мегирад. Об мечўшад. Ҳамаи ин нағмаҳо барои обро хунук кардан, — гуфт Даврон ба ҳавои гарми бодбезак ишора карда.

— Барои чӣ дуруст намекунад?

Даврон ба саволи ҳамсараш зуд ҷавоб надод. Азиза боз пурсид:

— Чанд бор ба таъмир бурдед-ку?

— Ҳалқаи поршен нест. Устоҳо ба кори мушқил даст задан намехоҳанд... Хулоса, таъмиргоҳ ҳавсалаи касро пир мекунад. Зафар мегўяд, ки ҳалқаи поршен ёбед, соз карда диҳам, аммо ҳалқа дар магазин нест. Одами дурустро таъмиргоҳ катӣ муомила намепазад. Ман як не ҳазор бор розиам, устое бошад, ки таъмири мошини маро ба ўҳда гираду ҳақи хизматашро диҳам.

— Шумо мераведу аз таҳи дарвозаи таъмиргоҳ пурсида, қафо гашта меоед. Дили ҳамон устоҳоро ёфта наметавонам, гўед! Лабу лаҳча нест. Дигарон панҷ сўм-даҳ сўм ба кисаи ягонтааш меандозанду қорашонро буд мекунанд.

— Рост, рост. Бо ин хел одамон гапи ман ҳеч намепазад.

— Бинобар он, коратон ҳам намепазад. Набошад ҳар рӯз чандин кас ба наздатон меояд, илтимос мекунанд...

— Агар ба ягон нокас дасти мадад дароз кунам, ғам намехӯрам, вале волло, ки нокасе дасти маро гирад...

— Азобатонро кашида гардед.

Дақиқае чанд онҳо хомӯш буданд. Баъд Даврон ба «Шоҳнома»- хонӣ шуруъ намуд:

Чӣ гуфт он сухангӯй озодамард,
Ки озодаро коҳилӣ банда кард.
Тан озоду обод гетӣ бар ӯй,
Баросуда аз довару гуфтугӯй,
Бикоранду варзанду худ бидраванд.
Ба гоҳи хуриш сарзаниш нашнаванд.

— Ҳамон Фирдавсиатон ҳам ночор китобашро ба Султон Маҳмуд баҳшида, дар васфи вай чӣ байтҳое гуфтааст, медонад?

— Медонам...— гуфт Даврон ва лаҳзае баъд ба шеърхонӣ сар кад:

Ба Эрону Тӯрон варо бандаанд,
Ба рою ба фармони ӯ зиндаанд.
Биёрост рӯи заминро ба дод,
Бипардохт, з-он тоҷ бар сар ниҳод.
Чаҳондор Маҳмуд — шоҳи бузург
Ба обишхур орад ҳаме мешу гург.

Чу кӯдак лаб аз шири модар бишуст.
Ба гавҳора Маҳмуд гӯяд нахуст.

То хамгашти роҳро гузаштан онҳо боз хомӯш гаштанд. Баъд Даврон боз ба сухан даромад:

— Фирдавсӣ ҳам монанди ҳар яки мо одами хокӣ буд. Фарзанди ҳамон асру замоне буд, ки дар он зист. Умедвор буд, шоҳи фозил ва одил ҳама корҳоро дигаргуна хоҳад кард. Балки умедвории вай ҳам асосе доштагист. Роҳбарони бедонишу хирад дар нисбати раҳбарони донишманд хеле кӯтоҳбин, худписанд, хушомадхоҳу сифлапарваранд. Албатта, хирад ягона меъёри шахси раҳбар не, аммо...

— Дигарон кайҳо рисолаашонро химоя карданд, унвон гирифтанд, шумо бо инчунин суханон худро саргарм карда гаштед. Ба ҷои шеър хондану механикаю инженериро омӯхтан рисолаатонро нависед.

— Ана, боз танқиди ин бандаи ганда сар кардед. Ман дар таътилам. Ҳеч кас ҳақ надорад аз кор гап занад. Лекин ба шумо ҳақиқати аслро мегӯям: ҳамин шеър ҳам механика ҳам, инженерӣ ҳам, монед, ки адлу адолат ҳам барои кори ҷарроҳ зарур аст. Ҳаракати дасту пой ҳам механика ҳаст. Хотирӣ осуда — гавари хунармандист. Сонӣ, доништа монед, ки ман таъсири мӯмиёро ба хун собит кардам. Фақат ду-се тахмине оид ба хун монд, онҳоро санчида бинам, бас.

— Ҳар рӯз як тахмини нав меёбад. Бо як рисолаи номзадӣ ягон кас дар илм инқилоб накардаст.

— Дуруст, ман инқилоб карданӣ не. Табибони қадим мӯмиёро ба бемор нимишабӣ медодаанд, то баъди хӯрдани он ба гӯшаш овозе надарояд...

Мошин ба кӯҳ оҳиста-оҳиста мебаромад. Мотор гӯё аз ин ситам нола мекашид, ғигон мебаровард, вале ночор ҳаракат мекард. Дарвон сабаби таъхири рисолаи илмиашро эзоҳ меод. Бачаҳо лаҳзае ғунуда буданд. Сонӣ бедор гаштанду даруни мошин пурвалвала шуд. Ду духтар барои чизе бо ҳам талошу хархаша сар карданд. Испанд ба саволи бисъёри худ аз падар ҷавоб талаб дошт: «Чаро порча-порча заминҳои хурди соҳили рӯди Шаҳристонро киштукор намекунанд? Агар ба колхоз бефоида бошад, чаро ба шаҳриён намедиҳанд, то ки боғчаи тобистоншинӣ бунъёд кунанд? Одам ҳосили полизу боғашро фурӯхта, давлатманд шавад, чӣ бадӣ дорад? Сиёсат-чӣ? Барои чӣ ба модарам гуфтед, ки ба сиёсат дахл накун? Мактаби сиёсатшиносӣ ҳам ҳаст ё не? Барои чӣ ин кӯхро сӯроҳ карда роҳ намегузаронанд? Кӯҳи Анзобро нақб канда, роҳ мегузаронанд ё не? Агар ин гуна роҳ кушода шавад, масофаи Ленинободу Душанбе чанд километр мешавад?.. Агар нақб кананд, оби чашмаҳои кӯҳ хушк мешавад ё не?

Сипас ғавғои духтарон боло гирифтун Даврон онҳоро хомӯш кард:

— Канӣ хап шавед! Роҳ-қалб, ҳушамро парешон накунед.

Аз ҳаво мӯй барин борони маҳин меборид. Онҳо торафт ба даруни абри ғафс мебаромаданд. Фаррошакҳои мошин ба кор сар карданд. Даврон чароғҳоро даргиронда, бо суръати паст сангпуштвор

ҳазида ҳаракат мекарду дар ҳамгаштаҳо барои боҳабар кардани мошинҳои аз рӯ ба рӯ оянда, бонг дармезад.

— Ҳамин ҷойҳо ҳам ҷой шуд? Ҳамин роҳ ҳам роҳ аст?! — норозиёна гут-гут мекард Азиза. Вай ваҳмашро дигар пинҳон намекард.

— Албатта, роҳро ҳамвор карда, аз санг тоза кардан даркор. Як замон балки ин роҳ ҳам соз мешавад, мумфарш, канорҳояш монеадор. Балки нақб мекананд...

Ним соат барин аз даруни меғи торик роҳ гаштанду мошини онҳо ба тори ағба баромад. Дар назди лавҳае, ки рақами баландии ин ағбаро навиштаанд, майдончаи фароҳе воқеъ буд.

— Чӣ хел торик-а! Роҳро дида намешавад. Сабр кунем-чӣ?— гуфт Азиза бо ҳарос ба сӯи пастӣ нигариста.

— Туман ғафс... Аз дока парда кашидагӣ барин-е! Сабр мекунем, — гуфт Даврон дар майдонча мошинро нигоҳ дошта. — Натарс. Мошинҳо шабона аз ағба мегузаранд. Ману Испанд ағбаро шабона гузашта будем. Вай ин суҳанро барои таскини Азиза гуфт. Ҳамсараш торикии шабро аз меғи торик хатарноктар мепиндошт. Албатта, Испанд мефаҳмид, ки ҷароғи мошин торикии шабро равшан мекунад, аммо меғи тираро не, аммо вай аз рӯи одат ба гуфтугӯи падару модар мудохила намекард.

— Агар ин абр якчанд рӯз истад чӣ мекунем? — гуфт Испанд ваҳм кашида. — Ҳӯрок надорем.

— Меравад. Намебинӣ, чӣ хел шамол мезавад, — гуфт Даврон.

Ў гӯшаки радиоро тофт. Мавҷи радиои Душанбе пурхалал буд. Даврон аз кабина баромада шитобон

антеннаро боло бароварду аз шамоли сард ва борон дарақ-дарақ ларзида худро зуд ба кабина гирифт.

— Дар поён авчи саратон. Аз гармо худро ба кучо заданатонро намедонед. Як моҳ боз ҳарорат рӯзона ба 45 мерасад. Табиат як қисми ин серуниро ба сари шаҳру водӣ фиристонад, чӣ мешавад, — андешаи худро изҳор кард Даврон. — Иқлими сайёраамон сол аз сол гармтар мешавад. Солҳои бачагии мо даръеи Сир дар зимистон чунон ях мебаст, ки рӯи ях пахол партофта, аробаю мошин мегузашт. Зимистон дар кӯчаҳо конкибозӣ доштем. Ҳарорате, ки аз сӯхтани зиёд ҳосил мекунем, дар табиат гум намешавад.

— Олимон ягон хел асбобе ихтироъ кунанд, ки ҳароратро гум кунад, дуду гази пайдо шудагиро нест кунад-а, дада, — орзу мекард Испанд.

— Падару писар — ҳар ду ҳам ба хаёлтарошӣ хуш доред, — гуфт Азиза бо тамасхур.

— Вақте ки кас ба ин сон баландӣ мебарояд, вусъати нигоҳаш ҳам, парвози хаёлаш ҳам, уфқи пеши назараш ҳам доманадор мегардад, — гуфт Даврон, ки ғарқи андешаҳои худ чашмаш ба ҳаракати фаррошак менишаст.

Бачаҳо майли хӯрок хӯрдан карданду Азиза ба онҳо яктои самбӯсаю тухми чӯшондагӣ дод.

— Дада, ягон латифа ё саргузашт гӯед, — хошиш кард Испанд.

Даврон аз хондаю шунидааш гоҳ-гоҳ ба аҳли хонавода нақл мекард, аз феъли баъзе беморон ва рафтору гуфтори ачибу ғариби онон зарофатгӯиҳо дошт ва Испанд баъзан нақлу латифаҳои падарро хуморӣ мегашт.

— Ягон ҳикоят ё саргузашт гӯй, муаллима, — бо шӯҳӣ ба ҳамсараш рӯ овард Даврон. — Дар дили шогирдонат шӯҳию зарофатфаҳмӣ мепарварӣ ё хамаи он бечораҳоро ба раисӣ маҳкум кардан мехоҳӣ?!

— Ба масҳарабозӣ хушам не, — гуфт Азиза зери лаб даст афшонда.

— Аҷиб. Хайр, масҳарабоз мо-дия, — вай инро гуфту ба бачаҳо рӯ овард: — Гӯш кунед: дар замони қадим беморе назди Ибни Сино ба шикоят омада, гуфтаст, ки тори ришам дард мекунад. Тори ришам. Ибни Сино пурсидаст: «Пагоҳӣ чӣ хӯрдӣ?» «Пагоҳӣ яху нон хӯрдам», ҷавоб додаст он бемор. Табиб аз тааҷҷуб ангушт газида гуфтааст: «Бирав мардак, ки на хӯрокат ба хӯроки одамӣ монанд аст, на дардат».

Пеш аз ҳама худи Даврон аз таҳи дил бо завқ хандид. Ба вай пайрави карда Испанд ҳам хандид.

— Латифаам поён ёфт, тамом, ту намехандӣ? — пурсил Даврон ба шӯҳӣ аз ҳамсараш оби чашмонашро пок карда.

Азиза таҷанг буд, аз тиреза ба атроф дилгир менигарист. Дили модар то аз ин роҳҳои махуф гузаштан беҳавф буда наметавонист. Андаке парешонхотирӣ кофӣ буд, ки ӯ мувозанати худро гум кунад, ба чехрааш андӯҳи гарон соя андозад.

— Имрӯз, аз афти қор, Арбадаи чинӣ ҳам туро хандонда наметавонад, — гуфт Даврон, ки вазъи ҳамсарашро хуб медонист, аммо феълӯ хӯи ўро ислоҳ кардан наметавонист.

— Шумо метавонед.

Испанд хандид. Ба вай тақлид карда Махрӯ ҳам хандид. Даврон гуфт:

— Гӯш кунед, як латифаи наппа-нави об нарасидагӣ. Писари як марди содда ба донишгоҳи тиббӣ дохил шудааст. Падар пурсидааст: «Чӣ хел духтур мешавӣ?» Писар ҷавоб додаст: «Духтури дарди шикам». Он мард гуфтааст: «Ту бефаҳмӣ! Шиками одам якто, духтури дандон шав, одамон сию дутой дандон доранд».

Испанд ба ҳадде хандид, ки чашмонаш тар шуданд.

— Дада, хамин латифаҳо рост ё дурӯғ?

— Баъзеи онро дар китобе хондаам, ки аз зарофати одамони номашон дар таърих маълум сухан меравад. Дар онҳо ҳеч ҷои муболиға нест-ку. Масалан, якчанд латифа ҳаст, аз саргузаштаи шоир Ҷомӣ бо ҳамзамононаш. Ана, яктоаш: рӯзе як нафар донотарош назди Ҷомӣ меояду мегӯяд, ки маънии аксар шеъратон дурӯғ аст, ягон шеъри ростмазмун гӯед. Ҷомӣ барои вай ин ду байтро мегӯяд:

Латта дар об латтае ки тар аст,
Кӯҳи Қоф аз нахӯд каттатар аст.
Дар Самарқанд гурба ях нахӯрад.
Дар Бухоро хурӯс мурғи нар аст.

Аз рӯ ба рӯ як чанд мошини боркашу сабукрав бо ҷароғҳои фурузон баромада омаданд. Даврон лаҳзае ба онҳо нигариста истод. Баъди гузашта рафтани мошинҳо туман ҳам андаке тунук шуд. Даврон мошинро ба роҳ даровард.

Дар нисбати кӯҳбарой аз кӯҳ фаромадани мошин ҳамеша ҳавлангез аст ва бими инсон бесабаб ҳам нест. Аз ин вачҳ ҳама хомӯш буданд, то ки диққати падар парешон нашавад.

Хомӯшӣ баъзан ҳаёлангез аст. Дақиқае аз миён гузашта-нагузашта риштаи ҳаёли Даврон ба кучоҳое тор натанид?! Сараввал шахболи ҳаёл ўро ба клиника, ба назди ҳамкорунаш бурд, вале Даврон фавран аз таҳи дар қафо гашт. Вай ба худ аҳд карда буд, ки як моҳи таътил аз хусуси қору ҳамкорунаш, рисолаи илмиаш ҳаргиз наандешад. Сипас ҳаёлаш ба рӯзҳои гузашта, ба овони ҷавониаш пайванд хӯрду ба ёд овард, ки чӣ гуна дар бемористон бори аввал бо Азиза шиносо шуд. Азиза бемор буд. Даврон ҳамроҳи ҳамсабақонаш ба беморхона аз паи таҷрибагирӣ омад. Азизаи табиатан вазнин ва сарбаланд ба вай писанд омад. Даврон ҳамин назарбаландии вайро беш аз ҳама хуш кард. Не, дар ў виқори сохта ва худнамоӣ не, балки эҳсоси шаъну эътибори ҳудаш равшан ба назар мерасид. Аксар мардон меҳоянд, ки зан бечуну чаро ба ҳар як амру хоҳиши онҳо итоат кунанд. Ин хел мардон ғуруру виқори занро зуд мекушанд. Симои ҳоси ўро маҳв мекушанд. Солҳо мегузараду зан ба сояи онҳо мубаддал мегардад. Сипас ба симои беранги ў дилгарона нигариста ҳайрон мешаванд: «Чаро ўро дӯст доштам?» Даврон ҳаргиз намехост, ки занаш ба вай тобеъ бошад. Вай ба Азиза маслиҳат меод, вале хоҳишу ақидаи худро ҳаргиз ба вай бор намекард. Бинобар он, ҳамсараш дар паҳлуи вай ҳамеша худро озоду сабукрӯҳ меид. Ин ҳам аз толеъ. Агар ба Мӯниса барине дучор мешуд, чӣ мекард?

Мӯниса ҳаргиз ба Азиза монандӣ надорад. Дар сиришти ӯ худнамоӣ бештар, ахлоқаш... Даврон дар хусуси Мӯниса фикр карду беихтиёр воқеаи манзумаи «Сайри даръё» - и ӯро ба ёд овард. Аслан, он манзума вақте ки Мӯниса барои маслиҳат ба Даврон дод, аз се порча шеъри дарҳам-барҳам иборат буд, ки ягон мисраи равону бенуқс надошт. Баъди якуним моҳи манзумаро хонданаш, рӯзе Даврон тасодуфан шоҳиди воҳӯрии ду нафар шоирони ҷавон шуд:

«Э, салом, дӯстам! Муборак шавад! Шеъратонро хондам. Тассавур мекунам чӣ сайри дилкушо кардаед!.. Нағз-нағз! Ба ростӣ, пеш меравӣ» — гуфт якумӣ хитобан ба дигаре.

«Шеърашон дар кадом рӯзнома чоп шуд?» — оҳиста пурсид Даврон аз сиру савдоҳо беҳабар.

«Ана, дар рӯзномаи ҷавонон, ҳамин рӯз чоп шуд-ку!» — гуфт аввалӣ асроромез хандида.

Баъд Даврон он шумораи рӯзномаро ёфта кушод, ки манзумаи Мӯниса чоп шудааст. Онро суфтаю ранда карда, хеле ба ифоқа овардаанд. Вай дар дил аҳд кард, ки бо духтарак аз ин хусус ҷиддан гапзанон кунад.

— Аз кучо Мӯниса ба ёдам расиду диламро ба ғаш даровард, — гуфт вай оқибат оҳе кашида.

— Ба роҳ нигаред, — гуфт Азиза худ ба худ даст афшонда... — Ин хелҳоро ба ёд овардан гуноҳ аст. Аслан, зану шӯ — ҳар ду сақалтуи беномус! Зафар дуруст мекунад, ношинос барин.

— Зафар... Зафар авбош аст. Ман чӣ, буду шуд — як мутаассиби бечораам. Кӣ медонад, кадоме аз мо хушбахттарем? Пирони пешин гуфтаанд, ки ҳар киро

ақл беш, андӯҳ беш. Не, Зафар дар ақл аз ман пеш ҳам не, пас ҳам, аммо хушбахттар аст. Вай садои дилу вичдони худро зӯран хомӯш намекунад, ҳар чӣ аз дилаш мегузарад, ба забон меорад. Ман бар асари мурошо мадуро чашми дили худро тира мекунам, тарсу ҳароси номаълум ҳар соат, ҳар шабу рӯз чандин бор маро аз мувозанати табиӣ, аз пайвандам бо ҳама коинот гӯё ҷудо мекунад, ман нерӯи рӯҳонии худро пай набурда, умр ба сар мебарам. Аз қайди худӣ раҳой ба ман муяссар нахоҳад шуд. Аслан, инсоне, ки ба дил тарсу ҳарос дорад, ҷисман дардманд аст.

— Шайхро ҳунар не, хонақоҳ танг, — хандид Азиза бо истиғно, балки дилнавозона ба чашми ҳамсараш нигариста. — Чӣ миқдор тамаллуққору косалесон ранчи вичдон накашида, як гуфтаву даҳ хандида мегарданд, эҷодкорӣ доранд, кашфиёт...

— Бубахш, ба ин даъвоят розӣ нестам. Ин тоифа, ачаб не, ҳама чизро дароянд, аммо эҷодкорию кашфиёт надоранд. Тамаллуқ меваи тарсу хирсу тамаъ аст. Ҳар касе, ки инро дорад, онро аз даст додааст.

Даврон тез-тез инро гуфту чашм аз роҳ наканд, худ ба худ сар ҷунбонд, сонӣ табассум кард. Ба чехраи вай як навъ маломат соя андохта буд.

4

Мусофирон аз ағбаи Шаҳристон поён шуданду ба водии Зарафшон ворид гаштанд. Кӯхистони Фалгар ба Азиза хуш наомад: камдолу дарахт, камхоку камгиёҳ, регдавҳои сурхчатоби урьён, санглохҳои аз офтоби

бешафқати саратон сӯхтагӣ ба касе, ки аз ободихо омадааст, ба як бор хузновар асар мекард.

— Дараҳои хеле сарсабзу дилкушо ҳам дорад, — гуфт Даврон. Вай мехост, ки фарзандонаш ҳар як гӯшаи кишвари худро бо хосиятҳои махсуси он диёр неқ шиносанду сидқан дӯстдор бошанд, дар ҳама ҷо ҳусну назокате бубинанд ва дилбастагӣ ёбанд. Аз як назари сатҳӣ кас ҳусни кишвар, шукӯҳу таровати онро намебинад.

— Ин қадар обаш лой будаст! — аз ҳайрат хитоб кард Испанд ба даръё нигариста. — Бомҳои хавлии очаамро андова карданд, лойи ҳамон андовагарон барин.

— Ин об Самарқандро гузашта, сар то сари Миёнколот то Бухоро сарфи обёрӣ мешавад, ҳар қатрааш зар мегардад гӯем, хато намекунем. Агар ин об соф буд, балки замини водии Зарафшон ин қадар ҳосилхез намешуд.

— Миёнколот шаҳр аст-чӣ, дада?

— Не, — Даврон чӣ гуна эзоҳ додани онро андешида, лаҳзае хомӯш монд. Сипас гуфт: — Дар харита ин хел ном нест. Чавонон аксар ин номро намедонанд. Фақат дар забони кӯҳансолон ва дар китобҳои Айни дучор меояд. Аз Самарқанд то Бухоро ду соҳили Зарафшонро Миёнкол ё Миёнколот мегӯянд. Лекин Миёнколи асли қазираи байни ду шохоби Зарафшон аст. Даръё дар қарибии шаҳри Самарқанд ба ду тақсим мешаваду дар наздикии Хатирчӣ боз ба ҳам мепайвандад.

Роҳ қад-қади даръё андаке тӯл ёфта, сонӣ ба баланд рост мерафт. Регдавро борон шушта роҳи соҳили руд бағоят танг гашта буд, ки дар баъзе ҷо ду мошин гузашта наметавонист. Ин дам аз боло мошини боркаше намоён шуду Даврон ба нияти огоҳонидан бонг зад. Вале мошини боркаш ба бонги ӯ беъятино фуруд омад ва онҳо дар мобайни фарози танг рӯ ба рӯ гаштанд, ки имкони гузаштан набуд. Ронандаи мошини боркаш сар аз кабина бароварда фаръёд зад.

— Ҳой!.. Қафо гард, қафо!.. Намебинӣ, ман қафо гашта наметавонам! — Ӯ беистихола Даврони дар синн қариб ду баробар аз худаш калонро ту-ту мегуфт.

— Охир, огоҳ қардам, барои чӣ намеистед?.. Ман боло меравам, бояд роҳ диҳед, — ронандаи мошини боркаш сухани ӯро нашунавад ҳам, Даврон норизоӣ баён карду ақибнокӣ поён фуромадан гирифт. — На қонуну қоида роия мекунад, на одамро, — хоҳи шунавад, хоҳи не фиғон мебаровард вай.

Баъд аз ин воқеа димоғаш сӯхт. Дигар вай бо авзои гирифта асабонӣ мошин меронд. Азиза хост ба вай таскин диҳаду андӯҳашро парешон намояд, вале суханаш асар накарду хомӯш шуд. Сонӣ ба маломатгӯӣ ӯро ором қардан хост:

— Инчиқ шудаед. Вагарна ҳамин ҳам гап шуд?! Хуб, раҳ надод, одами оқил ҳамеша ба дигарон гузашт мекунад. Агар гузашт қардан натавонед, байни ваю шумо ҳеҷ фарқ нест. Ҳамеша, дар ҳамаи давру замонҳо оқил ба аҳмақ раҳ додааст мегӯеду боз ин гуна таассуб...

— Гузашт қарда-гузашт қарда ба ҳамин ҳол расидем. Профессор дар таҳи дари донишгоҳ ним соат меистад,

ягон нафар аз ҷавонони донишҷӯ раҳ намедиҳанд, ҳатто бо китф зада мегузаранд. Агар корашон наафтад, профессор ба онҳо дарс нагӯяд, ҳолаш ҳамин аст. Маънии баробарҳуқуқӣ ин нест, ки...

— Шуд, шуд... Ахлоқи ҷамъиятро як касу ду кас ташкил намекунанд. Ҷавонони боадаб ҳам ҳастанд.

— Худро таскин дода гард. Барои ҳамин аз дасти шогирдонат гирифта, аз дар мебарой, шабҳо хоб аз чашмат мепарад.

Азиза хуб медонист, ки ҳамсараш барои ҳар як майда-чуйда ночиз оташин намешавад, вале агар оташин шавад, ба осонӣ таскин намеёбад. «Дар ҷавонӣ чӣ хел беғаму хушҳол, базлагӯи маъракаоро буд, як умр аз лабаш табассум намеравад, мегуфтам. Ғалатӣ, ҳаёт баъзан одами дуруштро сӯҳон зада, суфта мекунаду гоҳе суфтаре дурушт... Балки вай аз таърифҳо беҳуд гашт, кӣ медонад. Олим ва ҷарроҳи моҳир мешавад гӯён ғарра шудам. Агар дилёб набошед, фақат қобилият катӣ чӣ кор мекунад? Ин одам ҳамин як ҳақиқати оддиро намедонад ва ё донанд ҳам сар намефурорад. Мардак аз болои шутур алаф мебарарад. Охир, ин одам як бор сардорашро бо рӯзи таваллудаш табрик накунад, мудире кафедра ба курорт равона гардад, аксар ҳамкоронаш ба гусели ӯ ба аэропорт мебароянд, фақат ин Афлотун солам — ҳар, гӯшам — кар гуфта, дар хона мешинад. Ин ҳам дар пешони ман навиштагӣ будаст. Нағз-нағз гуфтанду ин одам нағзак баровард, ана, акнун на дар дег мепояду на дар кафлес. Барои чӣ ман ӯро хуш кардам, худам ҳам ҳайронам. Барои хушрӯйиаш? Не, Олим аз вай хушрӯйтар буд. Барои донишу қобилияташ?

Не... Ба ман номзадҳои илм ҳам хостгор фиристода буданд. Ҳамту... Кӣ медонад, чунон ки мегӯянд, дар пешониам ҳамин навиштагӣ будаст... Хайр, пушаймон нестам. Фақат...агар андаке ба рафти об нигариста равад, он гоҳ... ба вай ҳам осон буд, ба ман ҳам.

— Оча, дилам зиқ шуд, — Махрӯ шикваомез ба модар овард.

— Ман ҳам... монда шудам... Нишастан ба дилам зад, — бетоқатона бо пояш нақоравор фаршро кӯфт Испанд.

— Ҳозир, — сухани писарашро бурид Даврон, — ягон чои соз ёфта, истироҳат мекунем. Роҳ ҳам нисф шуд.

— А, ман гушна шудам. Зиқ ҳам шудам, — гуфт Мехрӣ.

Ҳоло онҳо қад-қади яке аз шохобҳои асосии Зарафшон — Фондаръё мерафтанд. Тасмаи роҳ ва рӯди дар шиканчаи шаху зовҳо афтодагӣ аз дараи тангу тор ду мори ба ҳам печидагӣ барин гӯё дар талаш мегузаштанд; гоҳе роҳ аз самти чап мерафту даръё аз рост, гоҳи дигар, баръакс — даръё ба чап мегузашту роҳ ба тарафи рост. Дар фарқи сари онҳо зовҳои баланду бузург ва махуф соя андохта буданд, ки баландии баъзе аз онҳо бемуҳобот бо бинои нӯҳ ошъён баробар буд. Санг, санг, санг. «Кӯҳистони саросар сангистон. Кошки, хунари пайкаратарошиамон равнақ меёфту аз ин сангҳо пайкараҳо метарошиданд. Дар пойтахтамон як-ду мучассамае дорем, ки дар эҷоди онҳо ҳам хунарварони дигар миллатҳо шарикдаст буданд. Аслан, табиат кӯҳу замини ҳамворро ба мардумон баробар тақсим накардаст, — худ ба худ андеша меронд Даврон. —

Махсусан, ба тоҷикону арманҳо... Не, мо соҳиби шаҳр ҳам будему водию кӯҳ ҳам... Лекин ҳозир агар ними ин сангистонро ҳамвор кардан метавонистем... эҳ-хе... Агар инсон ин кӯҳҳоро хобонда, ҳамвор кунад... Бояд, ки муҳити саҳт халқро ҳунарманд кунад. Ана, японҳоро гирем... Ачабо, чи чиз дасту пой мардумро мебандад? Коҳилӣ? Не, мардуми мо аз азал ҳунарманд аст. Манору мадрасаҳои Самарқанду Бухороро кӣ бунъёд кард?! Кӣ неъматӣ ин диёрро ба дунёи қадим машҳур кард?! Коҳил ба коҳилию чоҳил ба чоҳилӣ мемирад, аммо халқи ҳунарвар ҷовид хоҳад монд. Ман аминам рӯзе мерасаду баъзе аз ин кӯҳҳоро ҳамвор мекунад. Роҳашро меёбанд. Эҳ, чи қадар кашфиёт, чӣ қадар корҳои нағз ба авлоди мо нигарон аст... Ҷои ин тегаҳо агар замини ҳамвор, киштзору боғот гардад, кишвари мо чӣ гуна чилва мекунад?...» Даврон тасвири онро дар тасаввур овардан хост, вале ин кор осон набуд. «Баъди сад ё дусад сол чӣ воқеаҳо рӯй медиҳад, аз сари ин кӯҳсори азиз чӣ ҳодисаҳо мегузарад?... Андаке ба деҳаи Сорбо монанд, вале он марғзорҳои дилкушо дорад... Даврон ба Сорбо рафтаниро ёд овард: боре ӯ як нафар мӯйсафеди сорбоиро ҷарроҳӣ карду як гурдашро гирифта партофт. Баъди якчанд моҳ гузаштан рӯзе писари мӯйсафед мушаввашхотир ба назди ӯ омад. «Бо тови мусафед гурехт, дихтири хидмо диду ба шаҳр бараш гуфт, аммо ун не мега. «Мурам, да ҳами Сорбо мурам» мега. Да пеши пот мурам, дихтир, як сари қадам рафта намебиниаш?» — мегуфт вай даст ба сина ниҳода ба зорӣ. «Мошин-пошин дорӣ?» — пурсид Даврон шаст-хафтод километр роҳи кӯҳсорро пеши назар оварда.

«Хай, мошини мо — автобус-да...» «Ҳозир аз кор рухсат намедиханд, намебинӣ, беморон нигарон. Фардо рӯзи истироҳат аст, меравам... Мунтазир бош...» гӯён Даврон ўро гусел кард. Рӯзи якшанбе онҳо ба тўйи кадоме аз шиносон хабарӣ буданд. Азиза ғавғо бардошт. «Чарроҳӣ кардам гӯён акнун то ба қиёмат аз қафои онҳо давида мегардед-чӣ?!.. Биёрад, ана беморхона! Ба коре, ки аз он як пула фоида не, оворагӣ!.. «Эҳ, агар доим ба майли Азиза нигариста кор мекардам, Даврон не, Бободўст мешудам. Бободўст ба касе даркорӣ надорад, вале гўшаш ором, пояш осуда. Нодонии дигархоро аксарият медонанд, Неъматзода ба онҳо чарроҳии мушкилро намедихад, духтурҳои мохирро ёрикор таъин мекунад. Вале Бободўст дунёи дагар аст! Вай нодонии худро мохирона пардапӯш мекунад. Аксарият, ҳатто Неъматзода ҳам аминанд, ки вай чарроҳи умедбахш аст. Аз ҳама пеш духтурро бемор бехато мешинохтаст. Айёми нав ба кор омаданаш як нафар бемор аз хусуси Бободўст шикоятomez сухан кунад, бовар накарда будам. Дар бобати духтуршиносӣ беморон ҳисси махсусе доранд».

Дараи танге пеш омаду Даврон то гузашта наравад, саросема мошинро аз роҳ бароварда, ба он сў биронд. Вай қад-қади сойчае, ки аз самти дасти чап омада, ба дарё меомехт, бист-бисту панҷ метр рафтун дар назди шаршарае мошинро қарор дод. Шамол зарраҳои обро элаквор мебехту гоҳе ба чап, гоҳе ба рост пош меод. Аз ҳавои ин ҷо бӯи марғзор омехта бо накҳати гиёҳҳои кӯҳсор ба машом мерасид.

Бачаҳо аз мошин берун шуданду дар рӯ ба рӯи шаршара хӯрокхуриро ҳам фаромӯш карданд. Ҳама бо шавқу завқ ба гарди он обпар тани худро дошта шодмонӣ менамуданд.

Даврон дар канори оби сой шолча густурду дастархон кушод ва анвои хӯрданиро бурд. Ӯ як харбузаи калонро дар зери оби шаршара ниҳод, то ки хунуктар шавад.

Азиза ба сари дастархон наомад. Даврон димоғсӯхта шуд. Агар дар сари дастархон ягон нафар аз узви хонавода ҳозир набошад, аз гулӯи вай хӯрок бемалол намегузашт. Аҷаб, не ба баъзе мардон ин гуна ҳисса сарпарастии бегона бошад ва онҳо ба чунин касон бо назари тамасхур нигаранд. Вале ин ҳисси Даврон сохта набуд ва онро аломати худписандию худнамоӣ гумон бурдан ҳам нашоҷад. Ин ҳам аз он эҳсоси мураккаби одамӣ буд, ки оламиён на ҳамеша ба идроку инкори он қобиланд.

Бачаҳо ба гирди дастархон ғун шуданд.

— Бархез, биё, натарс, офтоб намекушад, — гуфт Даврон оқибат бо зарда.

— Э, ба ман коратон набошад, хӯрдан гиред, — гуфт Азиза бепарво. — Наметавонам гуфтам-ку, сарам дард мекунад.

Даврон ба бачаҳо нону гӯшти яхнӣ дод, харбуза бурид, хулаш ҳам як-ду карч хӯрд, вале аз ин ҳама хӯрданӣ лаззате набурд. Вай хӯрок мехӯрд, ба саволҳои бачаҳо ҷавоб медод, вале дар дилаш бо Азиза муноқиша дошт... Инсон муҳаббат мехоҳад, муҳаббат мечӯяд, вале аломати муҳаббатро дар майлу рағбати дидор, бўсу

канор ва навозиш мебинанд. Не, ин нишонаҳои зоҳирӣ аксар касро мефиребанд. Баръакс, ошуфтагии ҳозираи вай аз муҳаббати асли ва дилбастагӣ сар мезад, вале ҳар ду ҳам инро иқро кардан наметавонистанд.

Лаҳзае дигар аз миён гузашту Даврон худро ба шиканча гирифт: «Чӣ бало, ё худам инчику майдагап шудаам? Дар асл, ҳамин ҳам гап шуд?! Офтоб дар ҳақиқат одамро дарди сар мекунад... Пор тирамоҳ — рӯзҳои истироҳат аз беморхона ҳамвора духтуру ҳамшираҳоро ба пахтачинӣ мефиристоданд, занону духтарон аксар дарди сар буданд. Баъди кори сахро ба дастҳои обилазадаю кафидагӣ ба ҷарроҳӣ кардан метарсидам. Ҳеч набошад, дасти ҷарроҳро эҳтиёт кунем намегӯянд... Қадри фазлу хунарро, қадри вақт, қадри одамро мо кай мешиносем, намедонем...»

— Рафтем, — гуфт Даврон ба сари фармони мошин нишаста.

Ў дигар ҳарфе нагуфт. Ба рӯи Азиза ҳам нанигарист. Вай ботинан шӯрида, зоҳиран тачанг буд.

Азиза ҳам қаҳринамо димоғ тоб дода, дар қафо нишасту бо ишораи вай Испанд дар курсии пеш ҷо гирифт.

Даврон бештар дилтанг шуд. Боз бесабаб... Вай дар зиндагӣ борҳо санчида буд, ки одам агар дақиқтар ба рафтори худ зехн монад, ҳисси вай аз ҳар як хушию нохушӣ қаблан ҳабар медиҳад. «Ҷаҳат одамони парешонавзоъ ва сабукрафтор аз ин ҳис маҳруманд. Модоме, ки ҳисси пешбин вучуд дорад, қонуни он ҳам ҳаст. Ҷаҳат онро кашф кардан лозим аст», — мегуфт ӯ худ.

Ҳоло вай дигар ва парешонхотир мошин меронд. Мехрӣ ва Махрӯ дар қафо, аз ду тараф сар ба китфи модар ниҳода, пинак мерафтанд. Испанд ба чоӣ модари ранчидахотир дар курсии пеш бо дасти росташ аз дастаи болодарӣ дошта нимхоб буд. Ба ҳаёли писарак чунин меомад, ки ҳамин замон мошин рафта ба мошини дигар бармехӯрад ва ё ба ягон шахи сари роҳ мезанад. Ҳатто дар гӯшаш овозе номаълум садо меод: «Фалокат! Фалокат!» Вай бо ҳарос чашм мекушода лаҳзае ба рӯи падар менигарист. Ба назараш чунин менамуд, ки ҳоло ӯ беэҳтиёт, телба-талба мошин меронд. Пештар агар дар роҳ чуқурӣ ва ё монеае пеш ояд, мошин оҳиста аз он мегузашт, вале ҳоло падар ким-чӣ хел бо ситеза, асабонӣ суръати мошинро суст накарда, фармонро бо шаст ба чап ё ба рост тоб дода, бо шиддат аз он монеа мегузаронад.

Даврон ба ҳар восита фикрҳои нохушро аз ҳаёлаш дур андохтан мехост. Якчанд сол муқаддам ба тарафи Сангоб заъфармаи ҳамагир омаду дар қатори дастаи духтурон вай ҳам ду моҳ ба он мавзеъ рафт. Боре хабар оварданд, ки ҷавонзанае бемор аст, вале шавҳараш аз рашк ӯро ба духтур нишон надода бо доруҳои табибони авом табобат мекунад. Даврон ҳамроҳи ҳамшира ба хавлии бемор рафт. Шавҳар рухсати ба хавлӣ даромадан надод. Раиси ҷамоаро даъват карданд. Ҷавонмард ӯро диду бо ғазаб аз дарвоза берун шуд. «Агар ҳамин зани ман даркор бошад, дароед, ман талоқаш додам», гуфт ӯ бо чашмони хунгирифта.

Ҷаҳлу нодонӣ инсонро ба чи ҳол оварданаширо Даврон бори аввал бо чашми худ дида, ангушти ҳайрат ба дандон мегазид.

Аз байни деҳкада мегузаштанд. Даврон дар назди магазин гашти мошинро суфт ба қафо, ба сӯи ҳамсараш нигарист.

— Ба магазин намедаарой?— пурсид вай оштихоҳона.

— Не.

Роҳ қад-қадӣ дарёё торафт ба боло ба сӯи ағбаи Анзоб мерафт. Ҳама хомӯш. Чунин сукувати вазнин ба дили Даврон тазйқ меовард. Вай мурвати радиоро тофт, вале ғайр аз қатар-қатару вағу-вағ чизи дигар шунида натавонист. «Радио гуфта ҳамин чизи беҳударо ба мошин баста мефурӯшанд! — аз дил гузаронд ӯ. — Боз баҳояш кам не-ғам не — 187 сӯм! Якмоҳа музди кори як духтур намерасад! Аслан, ин қадар ман дар хусуси ин чизҳо фикр мекунам? Ба қавли пирон бе ҳамин ашъё ҳам рӯзи кас мегузарад. Одамӣ бо ин чизҳо хушбахт не ва бе он бадбахт ҳам нест... Дар чавони фикр мекардам, ки агар Азизаро ба занӣ гирам, бас, ман — хушбахтарин одами дунё! Сонӣ орзуи манзилгоҳ пеш омад. Баъди интизориҳою саргардониҳои зиёд хона ҳам гирифтем. Ҳоло ҳимояи рисолаи номзадӣ пеш баромад. Хулласи калом, талаби одамӣ поён надоштаст. Барои чӣ имрӯз ҳам ба ҳимояи рисола, ҳам ба дигар орзуҳо бепарво менигарем? Чӣ шуд?.. Наход ки пир мешавам?! Замоне буд, агар ба ягон маҷлису муҳокима маро даъват накунанд, малул мегаштам, ҳоло бепарво, ҳатто намеурсам, ки дар он маҷлис дар боби чӣ сухан карданд».

— И-и-и...

Дар ҳамгашт сабукраве бо шаст аз роҳаш баромаду ба нимароҳи онҳо фурумад. Даврон хост, ки

мошинашро андаке ба чап гирифта, ўро аз тарафи рости худ гузаронад, вале аз қафои он сабукрав бензинкаше меомад. Ў филфавр аз нияти мошинашро ба чап гирифттан даргузашту бо тамоми қувва риқоби тормозро пахш кард.

— Вой, дада-а! — Испанд бо даҳшат фаръёде кашид.

Даврон мошинро боздошт, вале тааччуб мекард, ки чаро мошини аз рӯ ба рӯ оянда намеистад. Баъд ба зарба хозир шуд: фармонро сахт фишурд, то ки мошин аз зарба ба сӯе наравад, вожгун нагардад... Ва садои кунду даҳштангези ба ҳам хӯрдани оҳан бо чирроси завлонаҳои тормоз ва чархҳо ба ҳам омехта... Бензинкаш аз паҳлӯи чапи ў гузашт. Сонияе хомӯшӣ ба миён омад. Сипас баробар фаръёди кӯдакон ва Азиза баланд шуд...

5

Даврон чашм кушоду шишаи пеши ҳар ду сабукравро аз ҳам рехтагӣ дид. Аз дилаш филфавр гузашт: хангоми ба ҳам бархӯрдани мошинҳо ў чашмашро пӯшида бошад, ё лаҳзае аз хуш рафт? Агар аз хуш рафта бошад... Дарҳои мошини аз рӯ ба рӯ омадагиро қариб баробар кушоданд. Аз сари фармони он марди зарди ғўладинге, аз кабина пешу қафо чор нафар ҷавонони 17 – 18 - сола берун шуданд. Даврон ба сӯи писараш нигарист ва андоми хунолуди ўро дида, аз чигар фиғоне баровард. Ҳоло курсии ўро ба чандбараки фармон фишурда, илочи худро рост карданро наёфт. Хост дарро кушояд вале зӯри дасташ нарасид. Дарде дар

кафаси сина ба зӯр задан имкон намедод. Аз тарафи дигар дасташ ҳам чароҳатнок гашта буд ва ҳоло имкони даркушой надошт. Кушодани дари мошин ҳам бар асари садама зӯрталаб гашта буд. Даврон аз ин гуна очизӣ дар чои нишастагиаш ба худ печиду аз алам фиғоне баровард, ки ба ғурриши хайвони маҷрӯҳ шабоҳат дошт. Сипас вай ба сӯи дари рост даст дароз кард.

Дар миён Азиза берун баромада ба он ғуладинг дарафтод:

— Падарлаънати кӯр, бачаам ягон кор шавад, чашми шилпуқатро канда ба дастат медиҳам! Агар тавонӣ, мошин ҳай кун, лаънатӣ...

Вай дар ҳолате, ки аз ин қабил суҳанон ба сари он зард борон барин мерехт, дари тарафи Испандро аз берун кушод.

Аллақай дар сари мошини онҳо панҷ тан аз мошини рӯ ба рӯ омада задагӣ, ронандаи мошини бензинкаш ва боз як-ду нафар раҳгузарон ғун гашта, вале ҳама тамошобин буда, ҳеч яке аз онҳо омада бачаи рӯяш хуншорро намебардошт.

Даврон ҳамон зӯр мезад, вале берун баромада наметавонист. На дарро кушода метавонист, на курсиро ба қафо лағҷонидан имконпазир буд. Ҳангоми бархӯрдани мошинҳо қафаси синааш сахтакак лат ёфтанаширо ӯ пай бурд. «Балки як-ду қабурга шикастагист, аз дил гузаронд вай. — Испанд саҳт лат нахӯрда бошад, бас».

Азиза писари дувоздаҳсоларо бо азобе бардошта, аз кабина баровард. Сипас Даврон аз дари рост худро

берун гирифт. Ў қоматашро рост дошта наметавонист. Дастони фармонро сахт доштагиаш захмдор, аз сарангушти дасти росташ хун метаровид.

— Шумо... гувоҳед... ба ҳеч чо наравед, додар, — гуфт ў ба ронандаи мошини бензинкаш.

Монанди пирони қадашон камон вай дар ҳолате, ки қоматашро рост дошта наметавонист, аз поён ба боло — ба рӯи он ҷавон ба азоб менигарист. Дар ҳамин вазъ вай қаламашро аз киса гирифту рақами мошини ўро ба дафтарчааш навишт. Баъд ба сари писараш, ки ўро канори роҳ рӯи харсанге шинонда буданд, ҳам шуда ҷароҳати ўро муоина кард. Даврон баъди муоина ба назди ронандаи мошини бензинкаш рафту хоҳиш кард:

— Илтимос, бачаро ба духтур баред, додар.

Вай дигар рост истода натавонист ва рафту охиста дар канори раҳ нишаст. Азиза бо фиғону нола ба сари вай омад.

— Ҳеч гап не, ҳама чоям сихат... Дастам саҳл лат хўрдагӣ барин. Ту Испандро бар... Натарс... Ҳеч гап не... Рўяшро шиша бурид, — ҳамсарашро таскин дод вай.

Азиза бачаро бардошта натавонист.

— Испанд... Испандҷон... Ба ман нигар... Ба поят рост истода метавонӣ? А? Биё, то ба назди ана, он мошин равем...

— Дадаам... Дадаам чӣ? — пурсид Испанд. Ў лабҳои хуншорашро ба зўр кушода пўшид.

— Дадаат дуруст... Сонӣ мебиёянд... Худат чӣ хел?

— Рост истода метавонӣ?.. Се-чор қадам меравӣ?

Азиза бо азобе ўро ба кабинаи мошини бензинкашӣ савор кард.

Меҳрӣ ва Маҳрӯ ҳанӯз андаруни мошин мегиристанд, Даврон бархосту рафта онҳоро берун баровард.

Ин лаҳзае раҳгузаре мошинашро қарор дод. Зану шавҳар — ду нафар русҳо бошитоб аз мошин баромаданду ба сари кӯдакон давиданд. Онҳо Меҳрию Маҳрӯро бардошта, ба рӯи бордони мошин шинонданду аз мошинашон дорукуттӣ гирифта чароҳатҳои дасту пой бачаҳоро, ки хун метаровид, дакапеч карданд, тасалли доданд. Баъд сарангушти хуншори Давронро ҳам бастанд.

— Стоит, смотрит как баран, — гуфт занак ба сӯи ғӯладинг ва ҳамроҳонашро бо кароҳат нигариста.

Ғӯладинг чор тан ҳамроҳонашро онсӯтар, бурда, ба чӣ маслиҳату машварате пардохт. Даврон ба чор-панҷ тан мардон инҷой, ки тамошобин буданд, рӯ оварда пурсид:

— Шинос менамояд, ин одам аз ҳамин ҷойҳо?

— Ин ҳам ҳамшаҳри худатон, аз Душанбе, таксир, — гуфт яке аз онҳо чашмонаш бесаранҷом дар як нуқта қарор намегирифт, ғавқулодда овозашро баланд сар дода.

— Ҳозир дар Душанбе, лекин аслан, ҳаминҷой аст, — сухани авваларо зуд ислоҳ кард дигаре. Ин одам баръакси аввалӣ чунон бо овози паст суханашро гуфт, ки гумон мекардед худ ба худ мегӯяд.

— Мошинро ба номи додош гузарондаст-дия? — пурсид яке.

— Ҳа. Пор мошини худаширо чаппа карду сонӣ инро харида, ба номи додош ҳуччат кард, — ҷавоб дод сеюмӣ.

— Ин бачаҳо хешонаш? — боз савол кард аввалӣ.

— Не-е... Инҳо аз Панҷакент барин... Ин ягон бор холи омада намеравад, кирокашӣ мекунад. Ҳу, нигар, раҳкиро мегирад, — мардак бо ишораи чашму абрӯ ўро нишон дод.

Дар вақеъ, зарди ғуладинг дар онсӯтар дар дасташ пул бо он ҷаҳор тан ҷавонон додугирифте дошт.

Баъд тамошочиёни аз гирду атроф ғуномадагӣ ҳам пароканда гаштанду фақат се-ҷор тан шиносони инҷоии марди зард монданд.

— Дар он тарафи даръё чойхона ҳаст, рафтем, чой хӯрда мешинем. Ҳоло то омадани ГАИ, эҳ-ҳе-е... — гуфт зард ва Даврон ба чойхурӣ даъват кард.

«Ин мард маст аст ё хушъёр? Ҳозир аз гулӯи ман чой мегузаштаст?! Писарам дар он чо... Э, ба дили сангат қоилам!» — гуфт ба дил Даврон, вале дар ҷавоб чизи дигар нагуфт:

— Ман ба ронандаи бензинкаш таъин кардам, бояд зуд расида оянд. Дар миёни раҳ ду мошинро ба тамошо монда, бепарво намегаштагистанд.

Ғуладинг боз як бор кӯшиш кард, ўро ба чойхона барад, вале ҷавоби қатъӣ шуниду дар ихотаи шиносонаш аз пул гузашта рафт.

Даврон дасташро ба таҳи куртааш дароварда, бо нӯги ангушт қафаси синаашро зер карда муоина кард ва «нашикастаст» гӯён андаке хотирҷамъ шуд.

Аз миён ним соат гузашт ё нагузашт, сабукраве омада дар рӯ ба рӯи Даврон истод ва аз он чавоне берун баромада, бо ӯ хеле гарму самимӣ вохӯрӣ кард.

— Аҳвол чӣ хел, муаллим? Ҳар чӣ, хайрият шудаст, ҳамаатон безарар... Мошин садкаи сар... Дилтанг нашавед, муаллим. Мо дар ин роҳ ин хел ҳодисаҳои мудҳишро бисёр мебинем... Каме лат хурдагӣ барин менамояд? Хезед, ман шуморо ба духтур барам.

— Мошин-чӣ? — пурсид Даврон аз самимияти ин чавони рӯйгарм мамнун, бо як навъ ифодаи миннатдорӣ.

— Бачаҳо менигаранд, хотирчамъ бошад. Ҳеч кас намерасад.

Даврон ҳайрон буд, ки кадом бачаҳо ба мошини пурбори ӯ менигариста бошанд, дар атроф касе наменамуд. Тахмин гирифт, ки деҳае дар ин қарибӣ наздик аст, балки шафат будагист.

Даврон бо духтарон ба мошини он чавон савор шуду ба деҳа рафт. Ӯ дар ҳавлии беморхона аз мошин фуромаду лаҳзае дасту по хӯрд. Тамоми беморон ва мардуми ба аёдат омадагӣ, ки аз фалокат бохабар буданд, ба якборагӣ ба сӯи онҳо чашм дӯхтанд. Даврон чун мадди назари онҳо қарор ёфт, бо азобе қоматашро рост дошта, гузашту ба беморхона ворид шуд. Баъд ҳамшираеро ёфта аз ӯ хилъат пурсид ва онро ба сари китф андохта, ба хонае, ки қароҳати Испандро мебастанд, даромадан хост, вале ҳамшираи дигар ба ӯ монев шуд.

— Ман падари ӯ... Духтурам.

— Ҳозир шумо бемор. Рафта хоб кунед, духтур мебинанд.

Баъд аз кучое Азиза баромаду ўро бурда, дар палата хобонданд.

— Ахволи Испанд чӣ хел? Духтур чӣ гуфт? — пурсид Даврон дар рӯи кат дароз кашида.

— Ҳеч хавфаш не, рӯяшро каме шиша буридаст. Дӯхту дӯз дорад, як бор дароед, мабодо...

— Сараш лат хӯрдагӣ барин, — гуфт Даврон ба тахмин лаҳзае андешида ва баъд пурсид: — Қай накардаст? Дилаш беҳузур не?

Азиза ба нишони инкор сар гардонд.

— Безиён, хавотир нашав.

Аз дарди қафаси синааш таачҷуби Даврон меафзуд. Ягон қабурғааш нашикастагӣ барин, вале синааш чунон дард мекунад, ки на қоматашро рост карда метавонад, на паҳлӯ гашта. Агар дароз кашад, бархостанаш азоби алим буд. «Сахт лат хӯрдаам», — мегуфт вай дар дил ва пеши назар меовард, ки ҳоло узвҳои даруни қафаси синаи ў дар чӣ ҳоланд. Агар духтур набошаму вазъи даруниро надонам, балки озод бархоста мегаштам. Боз кӣ медонад... — Сонӣ вай беихтиёр доир ба илми шикастабандӣ фикр кард, комъёбию норасоии ин соҳаи тибро андешида, худ ба худ муҳокама ва мубоҳаса оғоз намуд: «Дуруст аст, ки усули чарроҳиро омӯхтаем, аммо ранҷи беморро осон накардаем. Ба фикрам, бештарин сахви чарроҳони мо аз он аст, ки маълумот ва мантиқи инженерӣ наомӯхтаанд. Узви ҳаракат, аллалхусус, дасту пой мо як навъ олотанд, асбобанд, — мегуфт вай, — Вале мо қоидаю дастури техникий онҳоро надониста ва ё

хеле кам, қиёсан огаҳӣ ёфта, даст ба таъмир мезанем. Ҳатто то имрӯз усули шикастабандҳои пешини халқамонро ба дурустӣ наомӯхтаем. Дасту пой шикастаро табибон дар тӯли як-ду ҳафта ба кор омил мекунанд, мо дар тӯли ду моҳ. Аз тибби халқ даст кашидан аввалин саҳви бузурги мо буд...»

Ҳамон ҷавонмарде, ки ўро ин ҷо оварда буд, аз берун ба назди тирезаи кушода омад. Даврон акнун ба андоми вай бо диққат нигарист: кушодарӯй, сиёҳчурда, мавзунқомат, ситорагарм, ҳам суханаш ва ҳам ҳаракаташ самимӣ ва дилчӯ.

— Дилтанг нашавед, муаллим, ҳамааш бахайр, — хамвора таскин меодод ӯ. — Ягон чойникча чойи талх дам карда биёрам? — ҳар лаҳза дилчӯӣ мекард вай.

— Ташаккур, додар. Бубахшед, исми шарифатон чӣ?

Ин дам дар қафои вай ғӯладинги зард пайдо шуд ва батакаллуф ба сухан ҳамроҳ шуд:

— Номаш — Асадулло. Ман чой фармуда омадам, ҳозир меоранд, — гуфт вай беадабона ба сӯҳбати онон худро омехта.

— Ташаккур, Асадулло, зудтар нозири ГАИ меомад, — гуфт Даврон дар ҷавоби бетакаллуфӣ ва бебандубории ғӯладинги зард ба ӯ безътибор, чунон ки кӯдаки беақле ба миён даромада бошад.

— Э, рафтем, тилфон кунем. Ман худам гап мезанам, тез меоянд, — гӯён ғӯладинг беистихола Асадуллоро кашола кард.

Лаҳзае аз миён гузашту аз дур садои гуфтугӯи вай бо телефон ба гӯши Даврон расид. Овозаш ҳам монанди

рафтораш оҳанги саросемавор ва парокандагию заифақлии бачагони нозпарвардро дошт.

— Ҳой, шумо кӣ?.. Кӣ мегӯям?.. Назар даркор! Назара гӯед!.. Ҳой, ошно... тез биё! Ҷудо кори зарур... Э, Мирбадалам...Ҳо-хо... Чатоқ шуд, агар набиёӣ, хуб намешавад... Э, мон ҳамаашро, тез хезу биё!.. Тезтар!.. Илтимос...

Духтур ва ду нафар ҳамшира Испандро оварда, дар кати дигаре хобонданд. Духтури чавоне, ки ҷароҳатҳои ӯро дӯхта, сару рӯяшро докапеч карда буд, баъди ба кат хобондани Испанд ба назди Даврон омада, ӯро ҳолҷӯй кард.

— Ҳеҷ гап не, додар, қафаси синаам андаке лат хӯрдагӣ барин, — гуфт Даврон. Вай хост ба лотини аз хусуси дарди Испанд ба духтури чавон ишорае кунад, вале аз он андешида, ки Азиза алағда мегардад.

— Як бор бинам... Майлаш?

Духтур ӯро то миён луч карда, қабурғаҳояшро хеле даст-даст намуда дид.

— Ба фикратон, сари бача лат нахӯрадаст? — боз ҳам маҷбуран вай бо забони умум пурсид.

— Не, ҳамту... шиша рӯяшро буридаст, — ҷавоб дод духтур.

— Чашмаш-чӣ?

— Хун афтодагӣ... Безиён аст.

— Зидди столбняк дору гузарондед?

— Не... Дору кӯҳна шудагӣ... Ба Душанбе рафта мегузаронед.

— Агар моро зудтар равон мекардед, миннатдор будем, — гуфт Даврон баъди лаҳзае хомӯшӣ. — Илтимос... Аз роҳ ягон мошинро дореду моро равон

кунед. Ман хаму рост шудан наметавонам. Сахт лат хӯрдаам. Кӣ медонад, балки...

— Хотирчамъ бошед, ҳеҷ гап не... Монед, бача ҳам де-се рӯз хоб карда, ба по хезад, сонӣ меравад. Ҳозир вай бояд ором ва осуда бошад. Шумо ҳам осуда хоб кунед.

Баъд ба ҳамшира пичиррос зада супорише дод.

— Ҳозир ба шумо дору мегузaronанд. Ором бошед. Ҳеҷ гап не.

Асабонияте, ки бар асари зарбу лати фалокат ба хурӯҷ омада буд, беш аз пеш Давронро ноором мекард, вале ӯ монанди хамаи беморон вазъи худро пай намебурд. Аз байн як чойник чой хӯрдани вақт гузашт. Аз таъсири дору Испанд бихуфт. Даврон дар кати пружинааш суст шуда халтавор овезон гаштагӣ дуқат шуда меҳобиду оҳиста менолид. Азиза бо Меҳрию Махрӯ дар берун буд. Баъд вай Меҳриро, ки пайваста «ба пеши дадаҷонам бар» гӯён хархаша дошт, пеш андохта ба хона даромад.

— Чӣ хел? — то ки бачаро бедор накунад, Азиза бо овози паст, балки бештар бо забони нигоҳ савол кард.

— Хобаш бурд, — гуфт оҳиста Даврон, вале беихтиёр аз гулӯяш ба нола монанд садое баромад: — Эҳ...

— Мабодо аз дарун ягон...

— Не, хотирчамъ бош.

Меҳрӣ ба назди кати падар омада, дастони ӯро бо меҳр мемолид. Баъд вай ба назди кати бародараш рафта, дастони ӯро ҳам ба молидан сар кард. Ӯ бо ҳамин меҳрубонии кӯдакона дилсӯзию ҳамдардии худро ба падару бародараш изҳор дошт.

Тарафи бегоҳ Асадулло ҳамроҳи ду нафар ходимони ГАИ ба палата даромад. Даврон аллакай аз атрофиён дар ин деҳа нозири ҷамоати ГАИ будани Асадуллоро шунид, аз хусуси он ғуладинг ҳам хеле хабар ёфт. Аз ходимони ГАИ он, ки худро Қубодов ғӯён маъруфӣ кард, бо кибру ҳавобаландӣ ва нигоҳи сарду гурезонаш ба Даврон хуш наомад, вале баръакси ӯ ҳамроҳаш Ҷӯраев ҷавонмарди хоксору самимӣ менамуд.

— Тез бошед, торикӣ наафтада, коро тамом кунем, — гуфт Қубодов калимаҳои тоҷикиро пахн-пахн талаффуз карда. Аён буд, ки ӯ тоҷик не, вале Даврон аз кадом миллат буданахро тахмин зада натавонист. Вай ҳамеша, ҳатто ҳангоми сухан гуфтан ҳам чашмони сурхи дарднокашро аз нигоҳи ҳамсӯхбаташ мегурезонд, ки ин хислати ӯ Давронро дилтанг мекард.

Даврон бархосту ҳамроҳи онҳо аз хона баромад.

Аллакай дар фалокатҷой ду-се нафар ба суратгирӣ ва ченкунӣ машғул буданд. Даврон лаҳзае рост истода, ба кори онон мулоҳаза кард.

— Бари роҳ — шаш метр, — чен мекарду эълон менамуд яке ва дигаре ба дафтар сабт мекард. — Ана, аз чархи мошини «Москвич» то канори чапи роҳ — ду метру ҳаштоду шаш сантиметр.

— Дар натиҷаи аз тарафи рост омада задани мошини ин кас мошини ман pariда дарунтар рафт. Ана, ба пайи чарх нигаред, — гуфт Даврон пайи сиёҳи чархи мошинашро нишон дода.

Вай ҳоло ба сахтӣ рост меистод. Дард синашро мефишурд, имкон намедод, ки қоматашро озод нигоҳ дорад.

— Инро ҳам ба ҳисоб мегирем... Сонӣ алоҳида.

Ҳоло факт ҳамин, ки мошини шумо ҳам аз мобайнтар омадагӣ, — гуфт Қубодов ба ҷои ҳарфи «х» «х» - ро қатор карда.

— Наход?... Ана, паи чархи мошини ман! — гуфт Даврон бо тамасхур нимтабассум намуда.

— Агар, допустим, аз паи чарх ҳисоб кунем ҳам, аз ними роҳ мегузарад.

— Ҳаргиз намегузарад... Шумо хоҳиш гузаштанаширо дошта бошед ҳам, намегузарад. — Сонӣ илова кард: — Агар чен карданӣ бошед, дурусту ҳаққонӣ амал кунед. Сонӣ байнамон дилмонӣ нашавад.

— Ҳамаашро ба инобат мегирем. Шумо хавотир нашавед, — Қубодов ўро хотирчамъ кардан хост.

Даврон дар дилаш афсӯс меҳўрд, ки тарзи коргузори инҳоро дуруст сарфаҳм намеравад, усули санчидани садамотро возеҳ намедонад. Вай қоидаи дар роҳ мошинрониро медонист, вале аз роҳи ҳалли ин гуна ходисаҳо — қонуну қоидаҳои тафтишу қайди фалокати роҳ сирф беҳабар буд. Бинобар он, вай лаҳзае фикр карда истоду ҳеч чорае наёфта, худ ба худ даст афшонд ва очизона дар дилаш иқрор кард: «Чунон ки бемор дар нисбати ҷарроҳ ҷоиз аст, ман ҳам ба инҳо чӣ гуфта метавонам»?!.. Чунон ки Асадулло гуфт, садақаи сар, худамон сиҳат мондем, бас», гуфт вай барои тасаллои хотири худ. Сипас ба ходими ГАИ рӯ овард:

— Агар даркор набошам, биравам.

— Майлаш. Ана, ҳамаашро худатон дидед. Хотирчамъ рафта, хоб кунед, мошинатонро мебарем.

— Сурат гирифтед? — пурсид вай.

— Ҳа... Ҳозир мегирад.

— Ҳама кор аз рӯи қонуну қоида бошад. Сонӣ... домангири хуб нест, — гуфт ӯ боз як бор таъкид кард.

Даврон ба кабинаи сабукраве, ки ӯро ба ин чо оварда буд, нишасту ба беморхона омад.

6

Духтуру навбатдор ҷавони навкор бошад ҳам, боғайрат ва боҳуш барин менамуд. Дили Давронро ба ин ҷавони фурутан ва ранҷбар, ки кори худро аз сидки дил адо мекард, беш аз ҳама самимият ӯ ба беморон ҷазб кард. Чехраи вай ҳамеша кушода, чашмони мешиаш ба кас андешаманд, навозишкор ва эътимодбахш менигаристанд.

Бегоҳӣ, вақте ки мошини пешаш абгорро, ки сӯяш нигаристан ба кас нохуш асар мекард, ба ҳавлии бемористон оварданд, духтур Испандро хабаргири омаду хангоми рафтаниш ба Даврон маслиҳатомез гуфт:

— Баъзе чизу чораатонро аз мошин гирифта, ба кулбаи посбон дароварда монед. Гуфта намешавад, олами ҳаводис мегӯянд...

Мошини бешикаст агар ҳар қадар назаррабо ва дилнишин аст, баъди осеб ёфтан ба он нигаристан ҳамон андоза қарех ва шумтимсол менамудааст. Азиза бо азоби алим ба мошин наздик шуд.

Духтури ҷавон чарроҳ будани Давронро фаҳмида, дигар аз вай ҷудо шудан намехост. Духтур аз хусуси шароити нобоби беморхонаи деҳа, нарасидани асбобу анҷоми ва дигар муҳиммоти табобати шикоят дошт, аз бепарвоии раҳбарон ба бемористон гиламанд буд. Даврон вазъи ноҳинчори ин табобатгоҳро аз қадами

аввал пай бурда буд, вале ин ҳол ўро ҳайрон намекард. Вай панҷ-шаш сол боз ҳамчун мушовир ба мадади духтурҳои музофот равуо дошт ва вазъи аз ин бадтарро ҳам дида буд.

Шабхангом дар рӯи кати посбон нишаста, ҷойи кабудӣ талхи мӯйсафедро кам-кам рехта хӯрда, аз ҳар боб сӯхбат дошатнд. Мӯйсафед пиёлаи ҷойро ба Даврон дароз карда мегуфт:

— Домулло, одама чатоқаш катӣ рӯ ба рӯ шудед-дия!..

Аз мад кашидани вай Даврон чунин рамуз гирифт, ки Обидови зард дар ин ҷойҳо қашқай асп барин маълум аст. Баъд аз дил гузаронд: «Чатоқ бошад, ба ман чӣ? Даъвогари асосӣ акнун ГАИ аст, ман ба роҳам меравам...»

— Ҳозир ба изораш кайк даромад, ба тарафи район рафт, — гуфт нозири ҷамоати ГАИ Асадулло.

— Ҳа, гапаш напухтагӣ барин намуд, — мегуфт посбон.

— Пеши ман омад, «монед, инҳо ба раҳашон раванд», мегӯяд, — гуфт духтур ба сӯхбат ҳамроҳ шуда. — Гуфтам, ки шумо духтуред ё ман?

— Агар бача дар беморхона як ҳафта беш хоб кунад, гунаҳкорро суд мекунад, — гуфт Асадулло бештар ба духтур хитобан. Сонӣ илова кард: — Ин тавр бошад, ҳозир вай ба район, ба назди Шоқосим рафтагист. Додарарӯсаш шофери кадом як вазир аст, ҳамонро пеш карда, худашро бо калонон наздик мегирад.

— Барои ҳамин занашро бо панҷ фарзандаш монда, мурдор бо хоҳари ун шудаст-дия, — гуфт посбони пир бо ғазаб.

Ба миён сукунати ноҳинҷор афтод.

Баъд аз кадом деҳае чавоне омаду духтурро ҷеғ заданд. Занаке аз дарди ҳамл дар азоб будаст. Дар тӯли панҷ-шаш дақиқа тадоруки сафарро муҳайё карданду духтуру ҳамшира он чавон шитобон ба мошин савор шуданду рафтанд. Радио концертро адо карду ба соати дувоздаҳ бонг зад.

Даврон ба палата даромаду дар кат паҳлӯ кашид.

Беморон ҷароғро кушта дар бистари хоб ёзида сӯхбат доштанд. Соате аз миён гузашт ё бештар, Даврон ханӯз байни хобу бедорӣ буд.

Дар берун бонги мошин баланд шуд. Сонӣ чалочули одамон ба гӯш расид. Посбон дарвозаи бемористонро кушода сабукраве бо нури ҷароғҳояш атрофи равшан карда омада дар қарибии мошини Даврон истод. Аз мошин Обидови зард ва боз як марди дигаре, ки овозаш ширадору ғавс, муомилааш ба атрофиён омирона буд, фуромаданд.

— Мошинаш ҳамин аст? — пурсид марди нав омада феълан мошини Давронро нишон дода.

— Ҳо, тақсир, ҳамин, — овози Обидови зард тамаллуқоҳанг садо меод.

Даврон ба қиёс иқрор кард — то ҳол дар ин ҷо ғӯладинг бо ҳеҷ кас ба ин оҳанг сухан накарда буд.

Аз тирезаи кушода садои гуфтугӯи онҳо возеҳ ба гӯш мерасид, бинобар он, беморон лаҳзае хомӯш гашта, гӯш ба қимор шуданд. Яке аз беморон ба гӯши Даврон ҳам шуда, пичиррос зад:

— Ин Шоқосим аст, сардухтури район.

— Бачаро даромада як мебинед? — овози Зард баромад.

— Духтур ояд... То вай омадан як пиёла чой хўрем...
Канӣ, мўсафед...

Давоми гуфтугузори онҳоро аҳли палата шунида
натавонистанд.

Баъд посбон чой дам карда оварду онҳо ба чойхўрӣ
нишастанд ва чашми Давронро хоб бурд.

Баробари чароғи палатаро даргирондани духтур
Даврон аз хоб чашм кушода бошад ҳам, вале чӣ воқеа
рух заданаширо сарфаҳм нарафта, лаҳзае саргаранг монд.
Сонӣ чашмаш ба як тан марди ҳайкалдор афтод, ки аз
овозаш Шоқосим будани ўро фаҳмид. Шоқосим аз вачҳи
чӣ бошад, дасташро шоф карда ба духтури ҷавон итоб
дошт. — ... Ин чӣ воҳима?!. — Вай сару рӯи докапечи
Испандро нишон дода, ба духтур ғазаб кард. — Ин чӣ?
Ин чӣ? — ба ин суҳанон вай докапечи ҷароҳати ўро
шатар-шатар канда партофт, ва дар ин миён фаръеди
тарсноки бача, фиғони ҷонгудози Даврон ба ҳам печид.

— Даст нарасон нокас!.. Ин авбоши бадмастро кӣ ба
ин ҷо раҳ дод? — беҳудона фаръед зад Даврон.

Вай чӣ гуна ба сари болини писараш расида, аз дасти
Шоқосим гирифта, ўро дур андохтанаширо худааш
дониста монд.

— Кӣ ин бадмастро ба бемористон раҳ дод?.. Ин чӣ
гап?! — Баъд рӯи хуншори писарашро диду девонавор
хурӯшид: — Ҳозир ба хонаи худи вазир телефон
мекунам... Ин чӣ гап, як нафар аблаҳ дар беморхона
бедодгарӣ дорад?!

Баъд Даврон ба Шоқосим дўғ зад, Шоқосим ба
Даврон — дар миёни онҳо хеле суҳанони саҳт радду

бадал шуд. Духтур дар ин миён Испандро ором карда, ба чарроҳатҳои хуншори ӯ дору мениҳод.

* * *

Чоштгоҳи рӯзи дигар Қубодов омада, Давронро ҳолҷӯй карду узр пеш овард, ки дина азбаски фурсаташ танг буд, сабти ҳодисаро анҷом надод.

Баъд ҳодисаи шабина табъи Даврон бағоят хира, ҳатто ба саволи атрофиён ба саҳтӣ ҷавоб меод. Узри нозирро шунида аз дилаш гузашт, ки барои ӯ аз таҳлили ин ҳодиса заруртар боз чӣ муҳимме бошад?! Номасъулию бемандуборӣ ҳам харобкорист, аз зарари зиёнкорони дигар харобиовартар аст.

Баъд Қубодов ӯро ба берун даъват карду ба як гӯшаи боғи бемористон бурд, ки дар сояи тут мизи дароз ва аз ду тарафи он ду ҳарак гузошта буданд.

Даврон баёни ҳодисаро навишт. Нозир ГАИ ҳам чанд варақро навишта пур карду баъд нақшаи ба ҳам бархӯрдани мошинҳоро кашида, ба Даврон дод ва фармуд имзо гузорад. Даврон ба нақша лаҳзае чашм давонду гуфт:

— Мошинҳои мо рӯ ба рӯ заданд, аммо дар ин ҷо дигар хел тасвир кардаед? — аз ин корҳо тамом ҳайрон буд вай.

— Не-е? Кани? — аз кори худ худро беҳабар вонамуд кардани нозир Давронро чунон малул соҳт, ки дигар ба сухан гуфтан ҳавсалааш намонд.

— ...

— Ба шумо ҳамин тавр намудааст-дия. Ба фикрам, худаш ҳамин тавр буд.

— Охир... мошини Обидов ба тарафи рост гузашта, ба чароғи рости мошини ман зад ё не? Ё инро ҳам инкор мекунед? — аз ғазаб нафаси Даврон дар гулӯ печад ҳам, ба сахтӣ худдорӣ мекард.

— Ҳа-ҳа... Ана, ҳамин хел? — Кубодов нақшаро бо саёҳқалам андаке ислоҳ кард.

— Масофаю мавқеи мошин ҳам... Мошини маро расо панҷоҳ сантиметр ба миёнаи роҳ кашол кардаед! Ақалан чилу ҳашт сантиметр мебурдед, ман намефаҳмидам, — Даврони аз ин муомила озурдахотир ночор ба мазоҳу киноягӯй сар кард.

— Э-э... Хато рафтааст, мебахшед... Хуб, ин ҳамааш қайд шудагӣ, боз аз дафтар дида, ислоҳ мекунем, — нозир зуд рақамҳоро низ ислоҳ кард.

Аз дили Даврон гузашт, ки ин ҳама сабту ҳуҷҷат беҳудаю бекора барин. Ғалатӣ, ин одам чӣ кор кардан меҳаҳад? Наход ки ҳамон ченкуниҳо, суратгирию нависонавис, баёноти шохидон барои ба чашми касон хокпошӣ бошад?.. Ҳайронам...

— Албатта, Обидов гунаҳкор аст, лекин шумо ҳам хато кардагӣ.

— Ҳамаи кӯшишатон барои ҳамин?! — ғазабаш чӯшида бо нафрати ба чашмони бешарми нозир нигариста эътироз намуд Даврон. — Мардум гувоҳанд... Оқибати ин хел корҳо хуб намешудагист.

Даврон фикр мекард, ки сабаби ин ҳама рӯинатании нозир ва қонуннописандии вай чӣ бошад. Наход, ки як тан шофири вазир ба ин одамон ин қадар нуфуз карда бошад?.. Ғалатӣ, агар домоди вазир бошад, чӣ мекардам? Расо тушбераро хомоҳом шумурда, гашта будаам-да.

— Гуноҳ аз ҳар ду... Шумо ҳам агар аз канор мерондед, ҳеч гап набуд. Шумо аввал аз мобайн роҳ мерафтаед, барои ҳамин вай мошинашро ба рост гирифтагӣ. Ҳамин хел-а? Ҳамин хел навишта доданд, — нозир ба Обидов, ки ин дам ҳозир шуд, рӯ овард. — Гувоҳҳо ҳам ҳамин тавр гуфтанд.

Даврон лаҳзае чӣ ҷавоб доданашро надониста, хайрон монд. Боз ин гапи нав аз кучо баромад?.. Қисми пеши мошини ман дар натиҷаи садама лағчида ба чап рафтагӣ. Лекин аз нақши паи мошин аён аст, ки ман ба раҳам рост меомадам. Акнун онро чӣ хел исбот кунам? Хусусан, баъди аз ин ҷо рафтан...

Онҳо хеле муддат хомӯш монданд.

— Акнун, домулло, кори мешудагӣ шуд, — оқибат ба сухан даромад Обидов. — Ҳеч кас қасдона коре накардаст. Фалокат аз таги по хест. Шукр кунед, ки бачаҳо, худатон саломат мондед. Агар ягон фалокати аз ин бадтар рӯй диҳад, чӣ мекардед?! Дар ин роҳ ин хел ходисаҳо кам не. Ана, ин кас гӯянд, — вай бо Қубодов ишора кард.

— Як ҳафта пеш зану шавҳар мошинашро катӣ ба даръё рафтанд, то ҳол беному нишон... — гуфт Қубодов дар тақвияи суханони Обидов.

Баъди он, ки ним соат барин ба ин минвол сӯҳбат карданд, Даврон андаке аз қаҳр фурумад. Ҳар се чой хӯрда, аз ҳар хусус сӯҳбат карданд. Дар охир Қубодов гуфт:

— Ҳамаамон як одамам, боз ба як дигар рӯ ба рӯ мешавем, корамон ба якдигар меафтад, рост не? Яъне, гуфтаниам, ки шумо ҳам қасдама мегирам гуфта истез

накунед, домулло. Мо ин одамро чазо медиҳем, бечазо намонанд. Хӯш, ана, мошинатонро соз карда медиҳад.

— Мақсади аз чазо додан қасдгирӣ набудагист, — табассум кард Даврон. — Ба фикри ман, чазо додан ҳам як навъ тарбия кардани ронанда аст. Мондан гиред, мақсад, — худи ўро, дигаронро аз мусибатҳои минбаъда нигоҳдорӣ аст. Аз рӯи ақидаи ман ҳамин тавр.

— Ҳеч гап не, мошинатон сесад сӯм катӣ аз дигар наппа нав мешавад, — сухани ўро бурид Обидов. — Шумо — пурдида, домулло, қонунбозӣ ба ману шумо намеzeбад. Аз хусумат ҳеч кас барака наёфтаст. Дар чои мо ҳар рӯз ин хел ҳодиса... Ду тараф гапашонро мепазонанду ба раҳашон рафтани мегиранд. Ҳа, ГАИ-паи гуфта намегарданд. Як қияни ман таксӣ хай мекунад, доим дар кисааш панҷсад сӯми нақд! Ягон ҳодиса рӯй диҳад – ма! Ба раҳаш рафтани мегирад. Рост-дия, панҷсад сӯмро дар ду рӯз меёбад. Агар қонун гуфта гардад, барои як зарра кор ду моҳ аз кораш мемонад. Шумо, думулло, ин гапу корҳоро намедонед-дия. Маълум, маълум... Хайр, ҳеч гап не, ҳамаамон одами як кишвар, баъд аз ин ёру бародар мешавем, худо хоҳад, ҳоли ба шумо ёрдами ман бисёр мерасад. Ана, як чиз ним чиз зарур шавад, ба дӯкон мебиёед, ман ба хизмат тайёр.

— Ҳой, бародарон, аз ман чӣ мехоҳед, равшантар гӯед, — гуфт Даврон агарчӣ матлаби онҳоро қиёсан пай бурда бошад ҳам, худро ба гӯли зада. Сонӣ худро ба нофаҳмӣ задани нозирро диду илова кард: — Даъвогар ман нестанд ку! Ба фикрам, даъвогар — ГАИ. Ҳамин тавр не? — Вай ба нозир рӯ овард. Нозир сухани ўро на тасдиқ кард ва на инкор. — Хоҳиши ман ҳамин аст, ки

ягон кори ғайриқонунӣ нашавад. Амали ғайриқонуниро ман тарафдорӣ намекунам ва дар ин хел муомила шарик нестам.

— Э, шуморо ҳеч кас шарик шав нагуфтааст...

Нозир зуд сухани Обидовро бурида ўро ба хомӯш ништастан ишора карда гуфт:

— Хап истед. Шумо, домулло, гапи ин касро дуруст нафаҳмидед. Мо гунаҳкорро чазо медиҳем. Лекин шумо ба якдигар беҳусумат чудо шуда равед, нағз-дия. Ана, шумо саросема меравам мегӯед, ҳозир ҳеч илочи шуморо рухсат додан надорем: шанбею якшанбе идораи мо кор намекунад. Хӯш... Агар саросема бошад, ягон илочашро ёфтаи даркор будагист...

Кубодову Обидов дар ин бобат сирф бевуқуф будани Давронро аллақай фаҳмида буданд. Бинобар он ҳам, ба ҳар усул сухан карда, сари ўро мегардонданд. Аслан, Обидов тафсили ҳодисаро равшан сарфаҳм намерафт, вале ҳамин қадарашро медонист, ки ӯ гунаҳкор аст ва чӯраҳояш бояд илоче ёфта, гиребонашро аз ин боло халос кунанд.

«Хайрияти кор шуд, ки ба ягон одами инчиқ дучор нагаштам, — фикр мекард вай. — Ин хел сӯфию домуллоҳоро «сипоҳӣ» мегӯянд, инҳо катӣ гапа пазондан осон аст. Беъзеаш ба дӯкон меояду як даст пула аз киссааш бароварда, панҷ сӯм диҳад, се сӯм додӣ гӯям, «мебахшед-мебахшед» гӯён ба раҳаш рафтаи мегирад. Як бор якта ҳамин хел сипоҳӣ «Душанбе меравед? Моро то Душанбе баред» гӯён нархи сабзию пиёза напурсида ба мошинам шишт, ман ҳам гап назада ҳай кардам. Ба Душанбе расида, чил сӯм бароред гӯям хушаш парид.

«Э, чудо ҷабр мекунед-ку!» мегӯяд. Гуфтам, ки домолло, нархи ин раҳ доим чил сӯм. Гап назада дод. Аҳмақ-дия, ба кабинаи ягон мошини боркаш савор шавад, панҷ сӯм катӣ мебарад. Савдо кунад, бист сӯм катӣ меовардам, лекин худо худ ақли инҳоро гирифта, пулашонро Мир хӯрад гуфта бошад, ман чӣ кунам?!»

— Хӯш, ман меравам, — гуфт Даврон баъди хеле хомушӣ. — Бачаро зудтар ба бемористон бурдан даркор аст.

— Сесад катӣ мошинатон аслаш барин мешавад. Ҳа, ҳозир сесад сӯм пули кам не, домолло, — гуфт Обидов чашмони ба қавли Азиза «шилпуқаш»-ро кушодаю пӯшида. — Ана, худатон ҳисоб кунед...

Вай ба чузъҳои таъмирталаби мошин нима-нисфӣ баҳо монда, Давронро дилпур мекард, ки таъмири мошинаш кори саҳл аст. Даврон ҳақиқати ҳолро равшан намедонист, бинобар он, ба суханони вай бовар кардан мехост. Боз аз он чихат вай худро ба бовар кардан маҷбур мекард, ки мехост ҳар чӣ зудтар аз ин ҷо биравад. Аммо дилаш шубҳазор буд: «Инҳо чӣ ният доранд? Наход гунаҳкорро сафед кунанд? Охир, ҳодисаро ҳуччат карданд-ку... Ба ҳар ҳол, сесад сӯмашро гирам... Боз аз дасташ забонхат мегирам...»

— Хулосаи калом, чӣ мегӯед? Маро ҷавоб медиҳед? — вай ба Қубодов рӯ овард.

— Албатта... Мошин ёфта равон мекунем.

— Бед акнун созиш кунем, — гуфт Обидов, — Ҳозир пул надорад. Ба Душанбе равем, медиҳем. Худам ба хонаатон бурда медиҳам. Сесад катӣ мошинатон аслаш барин мешавад.

Даврон ҳис мекард, ки ин дам ба вай маслиҳати як тан одами коршинос чӣ зарур аст. Аммо дар ин ҷо кӣ ба вай маслиҳати дуруст медиҳад?.. Вай ҷавон — нозирӣ ҷамоатӣ ҳаст, лекин вай ҳам дар муқобили инҳо худдорӣ мекунад.

— Забонхат нависед, — гуфт оқибат Даврон, — Нависед, ки гунаҳкорам ва тавони зарарро медиҳам. Ман шитоб дорам. Дигараш ба инсофатон ҳавола.

— Хуб шудааст, домуллоҷон, хуб, ман ҳозир навишта медиҳам, — гуфт Обидов ҷон гирифта. Лекин шумо ҳам нависед...

— Ман чӣ менависам? Аз раҳ баромада мошини маро зад гӯям?

— Гуфта намешавад, домулло, ман ба лафзи ҳалоли шумо бовар мекунам, лекин баъзе одам пулро мегираду сонӣ э, ин кам ё ба таъмираш нарасид гӯён ҳар рӯз даъво мекунад. Ё судбозӣ карда гаранг мекунад.

— Э, гӯр ба сари ҳамин пул, ман аз барои пул мурам ҳам, ба дари шумо намеравам.

— Бо вучуди ҳамин як даҳан нависта дихед, ки даъво намекунед. Дилпурӣ-дия, дилпурӣ.

— Охир, товонаша нагирифта чӣ хел навишта дихам? Э, шумо ғалатӣ будед-ку! Агар ин хел забонхат дихам, сонӣ пул-мул надихед ҳам мешавад!

— Ин ҳамту, барои таскини дилаш мегӯяд-дия, — гуфт Қубодов ба сухан ҳамроҳ шуда. — Хуб, ин тавр бошад, нависед, ки баъди товони мошинро дода, забонхаташро аз дасти ман гирифтаниш, дигар даъво надорам.

Даврон бо дили алағда ин ду чумларо навишт. Вай ҳоло ҳар чӣ бодо бод, аз ин ҷойҳо рафтани мехост. Худи

хамин рӯз ба Душанбе расида, бояд Испандро бемористон хобонад. «Муоинаи окулисти соҳибтаҷриба зурур аст, — мегуфт вай ба худ. — Агар таъхир кунам, оқибаташ нохуш хоҳад шуд.» Ҳоло дар пеши ин кор ҳамаи дигар ташвишҳо дар назараш ночиз менамуданд. Ба ғайр аз ин, аз ин мавзе, ки ҳоло дар назараш мағшуш ва фалокатбор менамуд, илоҷе карда зудтар гурехтан мехост. Инро Азиза ҳам ҳар лаҳза аз ӯ талаб дошт.

То байни ҳар ду мусибатзада ва мусибатовар радду бадал шудани забонхатҳо Қубодов аз чояш бархоста дар боғ гаштугузор мекарду аз меваҳои гуногун лабчашак дошт. Ҳоло ӯ худро озоду сабукрӯҳ мегирифт, чунон ки бори гаронеро аз дӯш партофта бошад.

— Доништа бошед: ман дар ин муомила шарик не! Ин доду гирифти шумо ба ман дахл надорад ва ман хабар ҳам надорам, — аз дарахт себ канда, мехӯрду изҳор дошт вай.

Даврон ҳоло равшан фаҳмид, ки Қубодов ба василаи хамин забонхат гунаҳкорро ҷонибдорӣ карданист, балки бечазо монанданист. Лекин Даврон бо инҳо кашокаш карда, дар ин ҷо монда, сиҳатии писарашро дар хатар андохтан намехост. «Бисьёр зӯр занад, гуноҳашро сабуктар мекардагист, аммо сафед карда наметавонад. Аз раҳаш баромада, аз тарафи ростии ман омада зад, ҳама диданд, ҳама гувоҳ. Дар сар шох дошта бошад ҳам, метарсад...» — мегуфт ӯ дар дил.

— Имрӯз идораи мо истироҳат дорад. Агар то пагоҳ сабр мекардед, ҳуҷҷататонро тахт карда мерафтед, — гуфт Қубодов.

Даврон азбаски дар ин хусус бевукуф буд, аз ин сухан ҳеҷ хайрон нашуд, «аз афти кор, ҳодисаро дар ҳуччати мошинронӣ сабт мекардагистанд», гӯён аз дил гузаронду бас.

Пагоҳӣ яке аз беморон ба Даврон хабар дод, ки Обидов дирӯз, ҳангоми аз Анзоб гузаштанаш ба ошхонаи он ҷо даромада, як истакан арақ хӯрда будаст. Буфетчӣ ба ҳозирон гуфтаст, ки ин Бадал то ба манзил расидан ба ягон фалокат дучор мешавад. Ҳоло Даврон суханони он беморро ба ёд оварда, дигарбора шӯрид.

— Ҳимоя мекунед, аз ҷазои ҳақиқӣ халосаш мекунеду оқибат ба аҷал месупоред. Ин дӯстӣ не, душманӣ аст. Аз рӯи гуфти мардум, ин кас дина дар Анзоб арақ хӯрда, ба роҳ баромадаанд, — вай бо маломат ба рӯи он ду нигариста сар чунбонд. — Ин чӣ дағалбозӣ — ман хайронам?! Ҳаёти одамони бегунохро шумо ҳар ду ба таҳлука мегузоред.

— Дина шуморо ҳам бачаҳо дар лаби сой шиша дар даст дидаанд... Ҳа, таҳи гапро кофтани бошед, хеле гап мебарояд, домулло. Нағзаш, шукр кунеду ба раҳатон равед, — гуфт Қубодов бепарво, чилап-чилап мева хоида. Лаҳзае тинати ботини вай бо ҳама мунофиқию беномусиаш гӯё ба зоҳири ӯ акс андохт. Аммо вай зуд худро ба даст гирифт, дар рӯ ба рӯяш одами соҳибмаълумоти шахрӣ истоданаш шасти ӯро гардонду вай ба ночор аблаҳона табассум кард, ки мақсадаш ба гуфтаи худ оҳанги нимҳазл илова бастан буд.

Даврон сараввал ба гӯши худ бовар накард. Вай лаҳзае ба рӯи Қубодов нигариста, лол монд. Рангаш канд. Вале нигоҳи ӯ мепурсид ҳазл мекунад ва ё ҷиддан

мегӯяд? Наход, ки инсон ба ин андоза разил будан тавонад?!

— Ҳайронам... ба шумо чӣ гӯям... Ҳайфи номи инсон... Ба худам ҳайфам меояд, ки бо шумо барине гуфтугӯ дорам.

Даврон дигар сухани гуфтани наёфту бо ғазаб аз чояш бархост ва дигар ба сӯи онҳо нанигариста, бо чадал рафт. Ба разилӣ ва беинсофии Қубодов дигар дар дили ӯ шакку шубҳа намонда буд. Ҳоло андешидаи ӯ бар он буд, ки зудтар аз ин макон биравад, дидори ин ҳардуру дигар бор надида аз ин ҷойҳо гурезад.

Вале панҷ дақиқа аз миён нагузашта Қубодов ба назди вай биомад. Даврон, ки рахти сафар мебастан, сар аз кори худ набардошта гуфт:

— Дигар ман ба шумо сухани гуфтани надорам. Ман меравам, вассалом.

— Ҳеҷ гап не, домолло... Шумо ҳамту сахле латхӯрдагӣ... Баъди ду рӯз сип-сиҳат мешавед. Дилтангиатон аз латхӯрӣ аст. Ана, вай Обидов ҳам лат хӯрдагӣ... Одатан, ҳамин зайл мешавад. Одам беқарор, дилтанг...

— Ман аз вачҳи писарам саросемаам, — вай дигар ба рӯи нозир нанигариста сухан мекард.

— Ин хел бошад, баъди се-чор рӯз як раҳ гашта меоед-да, майлаш.

— Мебинам.

Даврон ҳоло мехост, ки ин одам ҳар чӣ зудтар аз назди вай дур шавад, вале Қубодов ӯро ба гап гирифтани мехост. Даврон ночор монд ва ба баҳонае аз хона баромаду ба ҷониби хилвати боғ рафт.

Вай баъди аз беморхона баромада рафтани Қубодов баргашта омад ва зуд тараддуди сафар кард.

Мошинаҳои районҳои шимоли республика мисли ҳар сол аз мавзёҳои атрофи Душанбе коху хошоки той бастагӣ мекашонданд. Даврон яке аз он мошинҳоро боздошт ва мардум ғун шуда, мошини ӯро ба он бор карданд. Баъд ӯ сабукраверо аз роҳ боздошту Азизаю бачаҳоро ба он савор кард ва бори дигар таъинот дод, ки ба Душанбе расида, Испандро рост ба беморхона барад.

Баъди рафтани сабукрав вай як нафаси сабук кашид. Ӯ фақат ин лаҳза фаҳмид, ки ҳамаи бетоқатию беқаррориаш бар асари он будаст, ки Испанд дар ин ҷост. Онҳоро гусел карду ӯро чунон ҳолате рӯй дод, ки гӯё ба сари ӯ ҳеч фалокате наомада бошад.

Сипас вай ба кабинаи баланди мошини боркаш баромад.

Дар ин як шабонарӯз вай дар ин ҷо бо нозири ҷамоатӣ Асадулло, духтури ҷавон Ҳалим, ҳамшираи шафқат ва се-чор тан беморон шинос гашта, ҳатто бо онҳо унс пайдо кард. «Чӣ одамони софдилу покният ва самимианд!» — мегуфт вай ҳоло дар дил ва ба рӯи ҳар яке бо меҳр менигарист. То мошин ба роҳ надаромад, Асадулло ва Ҳалим аз назди вай дур нарафтанд.

— Ман бо ҷону дил шуморо ба клиникаи ҳудамон ба қор тавсия мекардам, вале дар ин ҷо, ба ин халқ шумо бениҳоят заруред. Маҳз шумо зуруред, вагарна ба ҷоятон зуд як нафар дипломдор меояд, — гуфт Даврон бо меҳр ба рӯи Ҳалим табассум карда.

— Хуччат карданд? Ҳамааш соз шуд? — пурсид духтури ҷавон бештар ба Асадулло рӯ оварда.

— Э, монед, башараи ҳамон ду танро набинам, бас, — гуфт Даврон пеш аз он, ки Асадулло ба ҷавоб даҳан кушод. — Ин Қубодов одами бетаъин барин гӯям, беинсоф ҳам будаст, разил ҳам. Ин тарафаш дар дасти ҳамон — ҳар чӣ хоҳад мекунад... Э-э, муҳиммаш — беосеб, саломат мондем.

— Шаб сардухтури район Шоқосим омада буд-ку! — гуфт Ҳалим маънидорона табассум карда. — «Ду-се рӯз табобат карда, сонӣ равон кунед», Ҳайрон мондам... — китф дарҳам кашид ҷавон.

— Сабабаш ҳамин ки агар бача даҳ рӯз дар беморхона хоб кунад, хоҳӣ-нахоҳӣ гунаҳгорро суд мекунад, — гуфт Асадулло рӯяшро турш карда. — Аслан, ин зард пулу мол гуфта зану фарзандашро аз хона рондагӣ одам-дия! Барои пулу мол зани нав гирифтӣ дар сояи вай мудирӣ амбор шуд. Ду сол он амборро хӯрду кораш ба суд оид гашт, халос карданду магазин доданд... Агар ба шумо ноҳақӣ кунанд, бо дили пур гӯед, ки омада, аз мардуми ҳамин деҳа пурсанд, — Асадулло аз ғазаб сурх гашта буд. Дирӯз Ҷураев дар ҳамин хусус бо Қубодов гапаш напухта қаҳр карда рафт.

— То кай одами поку байнсоф аз нобакор мегурезад? Чаро ягон бор Қубодов баринҳо шармандавор намегурезанд?!

— Агар ҳушъёр нашавед, баъзан гунаҳкорро монда бегуноҳро ҷазо медиҳанд, — гуфт Ҳалим овозашро пасттар карда. — На аз худо метарсанд, на аз қонун.

Онҳо гарму ҷӯшон дасти якдигарро фишурда, хайрухуш карданд.

— Дар ягон бобат кӯмаки мо зарур шавад, зуд хабар кунед. Китобҳои зарурӣ набудагист-а? — пурсид Даврон.

— Ҳа, рӯйхат кардаам, се-чор китоби хонданам зарур ҳаст. Ягон бор ба наздатон меравам, — гуфт Ҳалим бо ҳурмат даст ба сина бурда.

Ба Даврон хоса такаллуфи сохта надоштани ин одамон бағоят хуш омад. Мо, мардум баъзан бемаврид зиёда илтифоту назокат зоҳир мекунем, поси хотир мегӯем, агарчӣ баъзан ин феъламон оқибати нохуш ҳам меоварад. Ба касрати ҳамин гуна посихотирдорӣ баъзан пирони ҳафтадсола қору бори ҷавонро бар зимма доранд. Ҳам ба ҳудашон азоб, ҳам ба атрофиёнашон, бар замми ин зиёни ба қори халқу давлат расидаро намегӯед! Боре як тан аз арбоби маъруфи давлатиро бо дарди кӯррӯдаба беморхона оварданд. Профессори мӯйсафед Ҳакимӣ ба ҷарроҳии ӯ дасту остин барзада тайёр шуд, вале вазир назокату хотирҷӯиро як сӯ гузошту гуфт: «Домулло, чӣ мешуд, ки ҷарроҳи маро ба ягон тан аз шогирдонатон, ки ҳар рӯз ин гуна беморонро ҷарроҳӣ мекунад, месупоридед?» Талаби оқилонае! Яке ҷавонони навқор, дигаре пирон бештар ба ҷарроҳии мушкилу мураккаб даст задан мехоҳанд, агар чӣ ҳар ду тараф беш аз ҳама ба ин амал ноқобиланд. Ҳакимӣ дар ин солу моҳҳо ягон бор кӯррӯдаро ҷарроҳӣ накардаст. Ба ғайр аз ин, вақтҳои охир дасти мӯйсафед меларзад. Дар ин синну сол олими номдор ҷарроҳ не, маслиҳатгари хуб аст...»

Хайрият, ронандаи мошини боркаш ҷавони кушодадилу кушодазабоне баромаду Давронро аз ҷанголи хаёлотӣ вазнину ногувор раҳонид.

— Домулло, ман ба шумо гӯям, ҳар касу нокас пулдор шуда, дунёя вайрон карданд, — фалсафаи худашро ба зиндагӣ баён мекард ронанда. — Баъзан якта-нимта бодичаро бинам, ростӣ гап, мошинаш катӣ пачақ кардан меҳоям, аммо боз астағфируллоҳ мегӯям. Фарбеҳиро гӯсфанд мебардорад гуфтанишон бегап не...

Даврон ба суҳанони вай лаҳзае гӯш доду баъд хаёлаш ба ким-кучоҳо парвоз гирифт. Вай зӯр зад то аз банди андешаҳои печ дар печ раҳой ёфта, бо ронанда ҳамгап шавад, вале риштаи хаёлаш беихтиёр ба сӯи дигар мерафт. Даврон тамоми ҳодисотро дар давоми ин як шабонарӯз рӯй додагиро таҳлил мекард. Сонӣ сабаби фалокатро ба таҳқиқ дарёфтанд хост. «Тасодуф бошад? — мепурсид вай аз худ ва боз худаш ҷавоб меод. — Не. Агар тасодуфи маҳз мебуд, ман азоб намекашидам. Одам аз нодорӣ, ранҷу заҳмат ҷандон алам намекашад, ҷунон ки аз ноҳақӣ ноаён месӯзад. Обидов ду сол пеш аз ин ҳам ба фалокате пешрав гашта, мошинашро абгор карда будаст-ку. Агар ҳамон вақт ҷазо меёфт, балки вай имрӯз ба мо рӯ ба рӯ намегашт. Ба ғайр аз ин, гуфтанд, ки вай мунтазам дар ин роҳ кирокашӣ мекунад. Ҳар чор ҷарҳи мошинаш луб-луч, вале ҳеҷ кас ӯро дар роҳ манъ намекунад... Дирӯз вай шароб хӯрда будаст, аммо тафтиш накарданд. Назорати нақлиёт ба кори табобат монанд аст, аз хато, аз гуноҳ ҷашм пӯшидан баробари он аст, ки ба хӯроки худ заҳри тадриҷӣ андозӣ. Кӣ кафолатдор хоҳад буд, ки бори дигар Обидов дар роҳ

хоҳар ё духтари нозирӣ роҳ Қубодовро бо мошинаш зер намекунад?...»

— Э-э, домулло, ман ба шумо гӯям, аслан худи шофиро ганда. Ҳамун ГАИ-ра ҳам шофиро ганда кардагӣ. — Мошин аз роҳи пурпечухам баромаду ронанда барои диққати Давронро ба худ ҷалб кардан якбора овозашро сар дода сухан сар кард. — Ман грузтаксӣ ҳай мекардам. Ду кас будем. То худи Қарағандаю Новосибир мева-чева мебудем. Шаш тон-ҳафт тон бора мегирефтему соҳибаша мегуфтем, ки фалон рӯз дар бозори Новосибир моя меёвӣ. Ду куттӣ арақ, як даҳ кило калбаси капчонӣ, чил-панҷо куттӣ кансерв. Ду кас ба навбат сари рӯланд. Шабу рӯз ҳай карда, се сӯтканд ба Новосибир мерасидем. ГАИ-ҳо одат кардагӣ: кадомаш дорад, як шиша араку як куттӣ кансерв ба дасташ қапонда «дасвидани» мегуфтем...

— Агар надихед-чӣ? — пурсид Даврон маҳзун ва дилтанг ба рӯи нигариста.

— И-и, надода мешудаст-мӣ? Агар натеда, аз роҳ дошта, мазгия крутит карда мешинад-дия.

— Агар гуноҳатон набошад, чӣ ҳақ дорад?

— И-и, ҳақ мегӯед-а! Ягон айбатона меёбад-дия. Ҷудо гап меёбад, бора фурор, тағаша бинем, чизе дорӣ мегӯяд; мошинат чиркин, нӯмираш хира, фарат қач — баҳона кам-мӣ?! Ҳозир дар Ленинободи худамо ҳам аз вай батар шудагӣ. А ўсуни дарёё омадагӣ мошина медорад. Ба рӯи капоти мошинаш шапкеша мондагӣ. Агар ягон бори ҷатоқ надоштагӣ бошад, ба шапка оҳиста се сӯм мепартӯед, не агар ягон ғилуғаш дошта бошад, зиёдтар...

— Наход? Дар рӯзи равшан?

— Албатта, ҳамааш ин хел не! Баинсофаш бисъёр.

Якта инспектори зӯр буд, ҳаққу ҳалол кор мекард. Шофирои қачоқчия сахт гирифтагӣ буд. Ҳеч илочи ба даст фуруварданаша наёфтанд, охир кадом як беинсофаш шабона мошин катӣ зада гурехтаст. Бечора маъюбу маслуҳ шуду аз кор рафт. Душанбенда ҳамун шофбурута ҷудо сахт мегӯянд. Як шофири мо гуноҳе кардасту доштаст, талонаша тешук мекунам, гӯяд, зорӣ кардаст: «Ҳой аҳо, инсоф кунед, инсоф доред-мӣ?» гӯяд, гуфтаст, ки инсоф медоштам, милиса мешудум?!» — ронанда сухани он нозирро ба тақлиди лаҳҷаи мардуми чануб мегуфт ва аён буд, ки беш аз ҳама аз муқаллидии худ завқ мебурд.

— Ба ҳамаи ин пасту баландиҳо худамон гунаҳгор, — гуфт Даврон ин ҳанӯз ҳам ҳаёлаш ба нозирӣ мошин задагӣ банд буд. — Нуқсонро, ҷиноятро мебинему чашмамонро пӯшида мегузарем, ба ман чӣ, мегӯем.

— Ким, — гуфт ронанда китф дарҳам кашида, ки мухтасаран «кӣ медонад» гуфтаниш буд.

Онҳо то хеле роҳ хомӯш буданд. Ҳар яке ғарқи андеша, қариб аз ҳамсафари худ беҳабар, дар дил бо худ муҳокама ва мунозара доштанд.

— Нисбат ба таксӣ алафқашонӣ беҳтар аст? — савол кард Даврон.

— Беҳтар не... — хандид ронанда. — Ин раҳа бинед... Ҳеч кас омадан намехоҳад. Вақтҳои охир таксӣ ба дилам зад. Ношукрӣ нашавад, ростӣ гап, пулаш нағз, аз ҳар рейсатон қариб ҳазор дар кеса мемонад. Ба ду кас ганда не. Лекин вақтҳои охир ГАИ-и Ўзбекистон ба

дилам зад. Сари ҳар қадам яктааш медорад. То як чиз нагирад, халосӣ нест. Чунон ба дилам зад, ки вақтҳои охир афташа набинам мегуфтам. ГАИ мошини алафба кораш не. Сонӣ, нигарам, базанда ҳама шофирои кӯхна худашона чет кашида, ба ин раҳ ҷавоноя фирсондосиян. «Истед, — гуфтам ба саркор, — нависед, мана нависед, ана, вайа, вайа...» — номи чор панҷ шофирои кордиая гуфтам. Ҳама шофиро ҳайрон — ин девона-певона шудмӣ гуфта хавотир. Шумо намедонед, ба таксӣ расидан кори осон не-дия. Аллакай чор-панҷташ барои таксии мана гирифтани ба пеши директор давида рафт.

— Хуб, аз алафкашонӣ ҳеҷ даромад нест-ку, зиндагӣ чӣ хел мегузарад? — нимҳазлу нимчиддӣ савол кард Даврон.

— Аз алаф фоида кам. Аз ҳар бор панҷ-шаш той ба худамон мемонад. Дахсӯми агар равад, панҷо-шаст сӯм мешавад. Ин роҳанда агар як бор кабоб хӯред, дах сӯма партофта мехезед. Омаду рафт — се рӯз. Албатта, моҳона катӣ ҳозир зиндагӣ чунбонда намешавад. Ҳар кас ягон ҳисоб дорад, роҳаша ёфтагӣ. Ман пор тирамоҳ вақте ки мол арзонтар шуд, аз бозор як саду шастӣ ду гӯсола харида будам. Дина як ҳаммаҳаллагимо тӯй доштаст, яктааша якуним ҳазор нарх монданд, фуруҳтам. Инаш аз вайаш калонтар. Баъди ду-се моҳ ҳазору ҳаштсад-ду ҳазорба меравад. Шукр панҷ-шаш сар гӯсфанд ҳаст...

Ронанда аз усули рӯзгордориаш ончунон бо шавк ҳикоя мекард, ки Даврон ба сухани ӯ гӯш дода, баъзан ҳайрон буд, ки ба ҷуз фикри хонаводааш ӯ ба сар дигар андешае дошта бошад ё не. «Хонаводааш — таъмин. Дигар ғаме надорад. Мо зиёиён ба ҳоли вай механдем,

идеал надорад, ҳаёти бемақсад, пӯла-шӯла... Кӣ ҳақ аст, кӣ ноҳақ? Довари мо кист?...»

7

Шомгоҳон Даврон зиёда хаста ва беҳол, ба сахтӣ қадам бардошта аз дари хонааш даромад. Даромаду Азиза ўро бо қоҳиш пешвоз гирифт:

— Ҳой, марди беҳуш, болои сӯхта намақоб ҳеч набошад шумо маро камтар сўзонед. Ин чӣ гап?! Ин чӣ кори кардагитон?! Кай ақли шумо мебарояд-а? Кай?.. Ба шумо чӣ гап шудагӣ?

— Боз чӣ ҳодиса?

— Э, тавба, ҳушатон дар қояш ё не? Ақлатонро хўрдед магар!

— Худаш чӣ гап? Чӣ ҳодиса? — Лаҳзае ҳангу манг монд Даврон.

Вай сараввал гумон бурд, ки боз ягон ҳодисаи нохуш рӯй додаст ва аз ин сабаб дилаш таҳ кашид. Баъд аз оҳанги суханони занаш пай бурд, ки ў аз ягон гапу кори қамаҳамият ё майда-чуйдаи ночизе оташин асту бас.

— Охир, ҳамин мошинро рӯзи равшан ба хавлӣ овардан зарур буд? А?.. Ба дўсту душман тамошо додан хостед?! — аз алам дармегирифт Азиза. — Дар ягон гўристон монеду ҳеч набошад, шабона биёред, намешуд? А? Наход ҳаминро нафаҳмед?! Э, шумо кўдак барин ақл доред ё не?! Наход, ки ҳаминро надонед...

— Э, бас кун! Ҳамин ҳам гап шуд?! — озурдахотир ва дилтанг даст афшонд Даврон. — Ҳозир ба хотири ман ин гапҳо мегузарад?!

Баъзан лаҳзаҳое фаро мерасанд, ки одамӣ аз ҳама чиз, ҳатто аз ҳаёту зиндагӣ ҳам дилгир мешавад, гоҳе эътиқод ва муҳаббаташ ҳам ба чашмаш наменамояд. Даврон ҳамеша сабаби ин гуна рафтору гуфтори Азизаро беҳуда ва ночиз шуморад ҳам, дар ҷавоби инчиқию ситезаи ӯ намешӯрид, балки бо афсӯсу пушаймонӣ иқрор мекард, ки андаке хато кардаст. Баъди он, ки қаҳру итоби ҳамсараш андаке пасанда гашт, вай ба нарми ба ӯ мефаҳмонд, ки ин саҳви чандон ҷиддӣ ва сазовори надомат нест ва бо ҳамин ҳамсарашро зуд тасаллӣ мебахшид. Аммо ин бор сабаби ошӯби ӯро шунидан ҳам нахост. На фақат дилҷӯию таскин, балки таъриф ҳам агар ба ҳукми дарояд, касро дилгир мекунад.

— Аз беморхона биёям, ҳама ҳамсояҳо ғун шудагӣ... Охир ба гараж дароред, намешуд? Барои тамошо дар берун мондед?! — Азиза бо фиғон худ ба худ алав мегирифт.

— Ҳамаи калидҳо дар сумкачаи ту буд, ман чӣ хел гаражро кушоям? Дар таҳи дар мондаму ба беморхона давидам. Бас, дигар аз ин хусус гап назан! Сихатиҳои фарзандат ба чашмат наменамояд магар, ту ҳамин воқеаи ҳечро гап зада гаштай?! Бигзор, бинанд, эҳтиёт бошанд. Агар ба кулфати ҳамсоя хурсанд бошанд, ин нишони бадаъмолию бадбахтии онон аст. Ин хел одам мебояд, ки ба ҳоли худаш гирия кунад.

Азиза ба шаҳр расиду ба хона наомада Испандро рост ба беморхона бурд. Баъд барои фаҳмидани хулосаи духтурҳо то бегоҳ дар он ҷо монд. Даврон бегоҳирӯзӣ омаду мошинашро дар ҳавлӣ ба қавли Азиза «барои

тамошои ҳамсояхо» вогузошта, саросема ба сӯи беморхона тохт.

— Падару бобоёнамон сари ҳар гап «шукр кун» мегуфтанд, — гуфт Даврон оқибат аз дур сухан сар карда. — Ту ҳам ягон бор шукр гӯй, ки аз ин фалокат саломат мондем. Ягон ҳодиса рӯй диҳад, чӣ мекардӣ?

— Ман сад борҳо шукр гӯён гаштаам. Зане, ки шукрона мебахшад, бояд дар хонавода баҳудаю беҳуда мағал набардорад, дигарҳоро дилтанг накунад, ин ҳам ношукрӣ аст. Пул бардошта мондам, ба гадоён садақа медиҳам. Шумо чӣ медонед?!

Даврон ин суханҳоро гуфта ба хонаи дарун рафту тағбири либос карда баромад. Азиза хонаро ба тартиб меандоخت. Аллакай осори шӯру-ошӯб аз чеҳраи вай рафтааст. Аз дили Даврон гузашт, ки ибораи «шукр кун» ба Азиза ҳамеша сеҳру чоду барин асар мекунад. Ӯ ин хусусияти ҳамсарашро кайҳо доништа, дар лаҳзаҳои шиддатнок моҳирона аз он истифода мекард. Ҳоло фикр мекард, ки чаро ин сухан ба ҳамсараш чунин таъсир дорад. Аз хурдӣ дар хонавода падару модар ҳамаи моро ба шукр гуфтан водор мекунанд. Худашон ҳам дар сари ҳар кор хоҳӣ бад ояд, хоҳӣ нек, шукр мегӯянд. Падари Азиза ҳатто хангоми ҳалоки писари ягонаашон ҳам «шукр» мегуфтаанд. Ҳамаи ин беасар намегузарад. Аз як тараф барои таскини дили одам, барои тасалли шукр кардан хуб аст, вале аз тарафи дигар касро ба қаноатмандӣ талқин мекунад. Фалсафаи хоси мардуми мусулмон... Ҳатто агар нобарорие пеш ояд, баъзан сабаби онро ба ношукрӣ ҳамл мекунанд. Чӣ қадар хирад ва ҳикмат дар ин шиор махлут аст, на ҳар кас медонад.

— Ба пеши Испанд дармадед? Чӣ хел? — дастархон густурда пурсид Азиза.

— Нағз. Андаке сараш зарб хӯрдагӣ... Сабук. Сафарро аз хонааш овардам, дид, андаке пардаи чашмашхам осеб ёфтагӣ барин.

— Вой, шӯрам хушк шуд! — фиғон бароварда бо даст ба пешониаш зад Азиза. — Чашмаш нуқснок мешавад-чӣ? А?.. Падарлаънати зард!.. Арақи хӯрдагет захри заққум гашта туро ба хоки лаҳад кашад, кӯр шав, сагу хук барин хору зор шав, шунида хурсанд шавам! Чашми шилпуқат кӯр шавад, нокас, — аз ғазаб бехудона шӯр бардошт вай.

— Ин тавр нагӯ, чашми шилпуқи вай кӯр шавад, боз азоби мо — духтурҳо, чарроҳӣ кун гӯён меояд, боз ба вай як тан асокаш даркор, — суханаширо ба ҳазл бурд Даврон. Сонӣ чиддан гуфт: — Ором шав, ҳеч гап не, чашмаш дуруст мешавад. Даҳ-понзадаҳ рӯз дар беморхона хобида, табобат мекунад, вассалом.

Бори дигар аз дили вай гузашт, ки чаро дар бачагӣ яку як бор не, даҳҳо маротиба ӯ аз бому аз дарахт афтод, аз хар ғалтида, аз кӯҳ ҷар шуд, сараш чандин бор кафид, аммо бе духтур, худ аз худ сиҳат меёфту мардуми имрӯз ин қадар шиша барин нозуканд? Сабаби ин чист? Фақат камҳаракатӣ бошад?.. Чӣ миқдор гирехҳои нокушода, чӣ қадар муаммоҳои сарбаста ба ақлу истеъдоди ҷавонон нигарон аст. Аммо ҷавонон чунон фориғбол, ба майли хотир мегарданд, ки гумон мебаред барои онон коре намондаст.

Азиза баъди як ҳафта ҳам, ду ҳафта ҳам ичозат надод, Даврон боз роҳи агбаро гузараду ба он фалокатчо равад ва ходимони ГАИ-ро дида, хуччатҳояшро аз дасти онҳо бигирад. Ба ғайр аз ин, ҳамсараш аз кадом як хеши қоидадонашон фаҳмида омад, ки хуччатҳоро аз район ба ин ҷо мефиристодаанду дар ин ҷо ўро ба комиссия ҷеғ мезадаанд.

Ҳафтае нагузашта гунаҳкори ҳодиса Обидов аз товони зарар дусад сўмашро оварда доду гуфт, ки боқимондаашро баъди ягон ҳафтаи дигар меорад. Даврон ҳис кард, ки гунаҳкор аз ҷӣ бошад, бо ҳар баҳона тез-тез ўро хабаргирӣ меояд. Вагарна сесад сўм аз як кунчи кисаи ин савдогар мебарояд. Ба ёдаш расид, ки рўзи дигари ҳодиса Обидов дар сахни беморхонаи деҳа дар ҳалқаи шиносонаш мегуфт: «Хайр, фоидаи дусе рўза даву тоз рафт, рафт-да!.. Аз як ҷо камтар пули харом даромада буд, ҳамон баромад буд, ҳеҷ гап не». Даврон ҳоло амин буд ки ба ин тоифа мардуми беҳазар, ба харому ҳалол бефарқ бовар кардан аз ақлу тадбир нест.

Аз миён понздаҳ рўз гузашту Испанд ҳам аз беморхона баромад, аммо аз шаҳодатнома дарак набуд.

Даврон ҳоло тартиби ҳалли ин гуна мусодамаҳоро аз шиносон басо шунида, саҳт умедвор буд, ки ўро ба комиссия ҷеғ мезананд. Вай гумон дошт, ки созиши ў бо гунаҳкор ба ГАИ дахле надорад. Ў фикр намекард, ки чаро шаҳодатномаи ронандагии ўро баробари хуччати гунаҳкор аз дасташ гирифтанд.

Ҳоло дили ў саросар шубҳазор гашта буд. Ба дўстону шиносонаш саргузашташро гуфта, маслиҳат

мепурсид, онҳо қариб як хел ҳарф мезаданд: «Хайр, ҳамин қадар товон гиред ҳам, ганимат шуморед. Худатон сиҳат мондаед, шукр гӯед. Шумо ҳақ бошед ҳам, исбот карданатон мушкил. Боз вай мардаки гунаҳкор аз аҳли савдо будаст! Барои ин тоифа қонун писанд не». Аммо Даврон эътироз мекард: «Қонун, қонун аст, агар саҳт гиред, маҷбуранд онро риоя кунанд. Ман аз он гӯлу гарангҳо нестам, ки осон фиребанд».

Дар ин миён вай чанд бор ба идораи ГАИ рафта хуччаташро суроғ кард, вале дар ҷавоб мегуфтанд, ки ханӯз наомадааст.

Баъди он ки дар ин қор ба қаллобию табаҳқории Обидов бовар кард, боре дар сари ғазаб пули ўро ба дасташ дода, аз дар биронд. «Дигар мо фақат аз рӯи қонун бо якдигар муомила мекунем. Бигзор, қонун ҳақам шавад. Бе гиламандӣ...»

Ба дурустӣ одами бевуқуф худро ба ҳар кӯй мезанад, гуфтанишон қон дорад. Даврон сару нӯги ин чигилро надида, онро бештар печу тоб меод. Сонитар бетоқатию бебарории ў даргузашту вай бепарво гашт ва ҳатто баъзе рӯзҳо ягон бор ҳам ин мочароро ба хотир намеовард. «Акнун иммунитет пайдо кардам, аз афти қор, ГАИ маро гунаҳгор кунанд ҳам парвое надорам», мегуфт ў ба дил.

Сабаби ин ҳол балки ҳалал ёфтани сиҳати ў буд. Дарди ноҳинҷоре ба вай печида ҳар замон ўро нохуш меодшт, аммо Даврон қиддан эътибор намекарду «баъзе дардҳои майда-ҷуйдаро қисми одам бартараф мекунад» мегуфт.

Окибат, баъди он ки рӯзи ҳодиса бештар аз як моҳ гузашт, рӯзе навбатдори ГАИ дар ҷавоби пурсиши вай бо телефон гуфт, ки хуччатҳои ӯ расидааст.

Ҳамон рӯз Даврон баъди кор ба сӯи идораи ГАИ рафт.

Гоҳ пиёдаву гоҳ савора, ба обу арақ ғӯтида омаду дар тахи дарича ба навбат истод. Корафтодагон суханони аз он сӯи даричаи чуқур гуфтаи ходимони ГАИ-ро нашунида дилтангона фаръёд зада сухан мекарданд, гаштаю баргашта мепурсиданд, дар толор будагонро «хомӯш бошед» мегуфтанд. Чунон ки дар ин гуна мавридҳо бо ҳар кас рӯй медиҳад, ба гӯши Даврон гап намедаромад.

— Ҳар ду ҳам... Шумо... ва... ва... Одилов...

— Одилов не, Обидов, — Даврон сухани навбатдорро ислоҳ кард. Вай аз даричаи сурх сарашро дарун карда ба зӯр ӯро медид.

— Ҳа, Обидов... Ҳар ду ҳам шаш моҳӣ аз ҳуқуқи мошинронӣ маҳрумед, — гуфт навбатдор дафтари қайди ходисаро варақ зада.

— Чӣ хел?! Охир...

— Хуччатҳоро дер фиристонданд. Аз як моҳ нагузашта, ҳал кардан даркор. Бинобар он, фурсати шуморо ба камиссия ҷеғ задан набуд...

Навбатдор инро гуфту дигар ба ӯ эътиборе надода, бо каси дигар машғул шуд.

Даврон аз назди дарича дуртар рафту лаҳзае ҳайрон истода монд. Ӯ ягон хел ҷатоқиро ҷашмдор буд, вале намедонист, ки дар ҷавоби он чӣ кор кунад. «Аҷиб, — мегуфт ӯ зери лаб, — аққалан пинакашон вайрон

намешавед-е! Аҷоиб...» Вай акнун бовар кард, ки ўро гунаҳкор кардаанд. Ў чашмдор набуд, ки ба ин тариқ осон, оддӣ, рӯирост амал мекунанду дар рӯзи равшан ба вай мегӯянд, ки ту гунаҳкорӣ. Ҳоло ўро усули кори онҳо ба таачҷуб андохт, аз вайрон кардани қонун заррае наҳаросидани ин касон бағоят ҳайрон кард. Даврон баъзан соддагӣ дошт, ба ҳар кас бовар мекард, вале гӯл набуд. Монанди ҳамаи одамони яклухт ҳар як майдачӯйда ўро дилтанг намесохт, вай зуд худро тасалли мебахшид, барои тасалли сабаб ҳам меёфт.

— Хӯш... Хӯш... Ғалатӣ... — мегуфт вай ҳоло бо авзои тачанг дар долони танги ГАИ беором қадам зада. — Чӣ инсон будани Қубодов-ку маълум буд, боз аз ӯ чӣ интизорам?! Ҳама гуфтанд, ки ҳамон товонро бигиру шуқр гӯй. Ана, оқибати ношуқрӣ ... Аслан, бо ин тоифа баробар шудан намеарзад. Аммо... аммо модом, ки кор ин хел сураат гирифт, бояд ба калонтари инҳо даромада, ҳама гапро фаҳмонам. Шояд асли ходисаро ҳақиқат кунаду гунаҳкоронро ҷазо диҳад. Ҳазл не, ин кори онҳо ҷиноят аст! Дар сар дахто шох дошта бошанд ҳам, қонун қонун аст. Инҳоро ҳам мепурсидагиҳо будагистанд...»

Вай бо ҳамин гуна андешаҳо ба қабати дуюм, ба қабулгоҳи сардор рафт.

Котибаи фарбеҳаки болои пилки чашмонаш кабақабуд ранг молидагӣ сар аз кораш набардошта, ҷавоби ўро дод:

— Рӯзи қабул — чумъа.

— Сардор, аз афти кор, дар идора нишастаанд. Арзи ман бағоят таъҷил металабад. Сонӣ, балки дер мешавад,

— ба сӯи дари нимроғ ишора карда, бо ачзу ниёз ба духтарак рӯ овард Даврон.

— Шумо бачаи хурд не-ку! — гуфт бо зарда духтарак ба сӯи Даврон ало нигариста. Баъд бархосту дари нимроғи сардорро сахтакак пӯшид.

Даврон дигар ба рӯи вай нанигариста аз қабулгоҳ берун шуд. Сараш ғув-ғув садо медод, нафасаш дар сина танг монда, на ба гӯшаш овозе медаромаду на чашмаш касеро медид. Ӯ раҳравон фикр мекард: «агар ин духтарак ба беморхона раваду ба вай ин гуна муомила кунем, чӣ мекард?... Ба ҳар ҳол, мо ин гуна муомила карда наметавонем, зеро духтур, муаллим дар ҳама ҳол бояд инсонпарвар бошанд. Аслан, ГАИ ҳам мураббии мардумон аст, лекин афсӯс... Э, тавба, барои як пула гап ин қадар асабонӣ мешавам?! Худи вай кист? Як духатраки дирӯз мактаби миёнаро тамом кардагӣ... Асалан, аз вай чӣ ҷои гила? Фармудаанд, фармударо иҷро мекунаду бас. Амин аст, ки барои беҳурматию дуруштиаш ҳаргиз ўро гунаҳкор намекунанд. Нозири ГАИ сафедро сиёҳ карда, ҳуччати сохтаю дағал кардаасту ин духтар аз дуруштиаш шарм медорад?! Агар аз бинӣ боло гап заданд, сардор пушту паноҳи вай аст. Фарз кардем, агар таъзир кунанд, ба он тарафи кӯча мегузарад — идораи дигар, кори дигар... Э-э, мамлакатдорӣ осон набудааст. Партия ва Ҳукумат дастур медиҳанд, лекин то даме ки шуур ва инсофи худи кас дастур надихад, мушкил аст. Ана, дар рӯзнома навиштаанд, ки ба ҷарроҳи машҳур Сеппо то ҳол имконият намедиҳанд хунарашро равнақ бахшид. Ёд дорам, Сеппо соли 1963 дар Таллин бори аввал барои

сабзида расидани устухони нав чарроҳӣ карда, бемори аз остеомиёлит маъюбро начот дода буд. То имрӯз аз тамоми мамлакат беморон ба назди вай мераванд, ба шаҳри Курган, аз паи чарроҳи Илизаров мераванд. Чӣ қадар сарсонӣ, чӣ қадар ранчу укубат?! Мебоист ба назди ин чарроҳон беморонро не, чарроҳонро фиристод...»

Оқибат Даврон ҳис кард, ки диққати раҳгузаронро ба худ мекашад, худро ба даст гирифтун ин ғавғоро аз сараш дур андохтан хост. Бо ин матлаб ягон лаҳзаи ширини рӯзгорашро ба ёд овардан хост. Вале аз миён лаҳзае нагузашта аз нав ғарқи андеша шуд:

«...Аз ин қариб даҳ-дувоздаҳ сол муқаддам мешунидем, ки як нафар бюрократи идорабоз монеи интишору эътирофи усули нави шикастабандии Илизаров аст. Дирӯз дар рӯзнома хондам, худи ҳамон бюрократ, ҳоло академик шудааст, акнун ба Сеппо таъзиқ меоварад. Ана, ҳамин хел нобакорон дар ҳама ҷо ҳастанд, дар ГАИ ҳам ёфт мешаванд. Одамонро зик мекунанд, аз қору бор мемононанд, касал мекунанд, маъюбу маҷрӯҳ месозанд. Барои касеро як мушт заданаш авбошро ҳабс мекунанд, вале ин гуна нобакорон ҳазорон касонро маъюб мекунанду бечазо аз як вазифа ба вазифаи дигар кӯчида мегарданд...»

Оқибат Даврон ҳис кард, ки аз шиддати асабоният дар кӯча қариб, ки худ ба худ сухан мегӯяд, аз роҳаш тоб хӯрду ба доруҳона даромад.

Вай якбора ду ҳаб доруи таскинбахш хӯрду ба роҳ афтада саъй дошт хушашро аз ин ғавғо дур гирад. Бо ҳамин қасд Зафарро ба ёд овард. Зафар қариб мурдаст. Дар ҷои вай агар каси дигар бошад, кайҳо дар таҳи хок

буд. Дар лаби бом нишаста тахтаеро бо аррача мебуридаст, якбора сарнагун афтодаст. Дар поён тавораи аз охани арматур сохтагӣ. Нӯги найзаҳояш тез будаст. Як сихи он аз таҳи чоғаш даромада, як пора устухони сарро аз паси гарданааш бардошта баромадаст. Додараш, аз кафои вай занаш ҳам ин ҳолро дида, беҳуш афтодаанд. Зафар тамоми қувваташро ба ду даст ва китфу гардан чамъ карда, сарашро кашида аз сих боло гирифтаст. Хун ғаввората задаст. Як даст ба сӯроҳи таҳи чоғ, дигаре ба пушти сар ба дари ҳамсоя давидаст. Ба кабинаи мошини боркаши ӯ нишаста ҳамроҳи ӯ худро ба беморхонаи шаҳр расондаст. Дар қабулгоҳи бемористон андаке мусоҳала ва бепарвоӣ кардаанд, ғавво бардошта, суханони саҳт гуфтаст. Дар он миён хун шаҳ шуда, сӯроҳи чароҳат аз ду канор руст гаштаст ва чарроҳон сараввал бовар накардаанд, ки сих гардани ӯро сӯроҳ карда, аз паси сар берун гаштаст. Баъди рентген доништа бошанд ҳам, аз офият умедашонро буридаанд. Бале, ҳам духтурҳо, ҳам аҳли хонаводаву наздиконаш ҳалоқи ӯро нигарон будаанд. Вале рӯзи чаҳорум Зафар ба додараш бо ишора мефаҳмонад, ки як шиша коньяк биёранд. Баъд ишора мекунад, ки ба даҳонаш чуръае аз он резад... Се-чор рӯз ӯ ба ин минвол худро табобат мекунад. Рӯзи муоинаи профессор мерасад. Вай аз ҳоли Зафар воқиф гашта духтурро таъзир мекунад ва якбора ба доруо дармони ӯ мутаваҷҷеҳ шудаанд. «Ту ба осиеб афти ҳам, аз таҳи санг зинда мебарой!» — гуфт Даврон баъди бозгашт аз таътил саргузашти ӯро шунида. «Аз афти кор чӯраат чарроҳ аст гӯён худо доим маро теғу табар мезанад», гуфта хандид ӯ.

Ҳар он чӣ барои яке бурд аст ва боиси хушнудист, баъзан барои дигаре мӯъчиби ришханда захрноке беш нест. Солҳое буданд, ки мардум дар ҳар бобат бо ҳам баробарӣ ва ҳамсарӣ доштанд, ё ҳеч набошад, дар қору маош тафовут зиёд набуд, ҷоҳу ҷалоли кас мувофиқи қору ҳунар ё истеъдодаш буд. Ҳоло моҳонаҳо зиёда тафовут надошта бошад ҳам, иштиҳои мардумон аз ҳамдигарӣ фарқи зиёд дорад. Бештар касоне, ки аз онҳо ба ҷамоат нафъе нест, аз паи манфиати худ тақопӯй доранд ва дар қалъаи қонун раҳнаҳо мечӯянд.

Хонаводаи Даврон аз зумраи ҳарисони серталаб набуд. Имшаб хонаводаро хушнудие рӯй дод: Испанд дар бозии лотерея соати зангдор бурид. Ҳарчанд, ки баҳои бурд ҳамагӣ 5 сӯм буд, бурд бурд аст, он ба хонавода як дунё хушнудӣ бахшид.

— Испанд, агар сад сӯм мебурдӣ, чӣ мекардӣ? — аз хушнудии писараш ба шавқ омада, пурсид Даврон рӯзномаи «Шоми Душанбе»-ро ба як сӯ партофта.

— Агар сад сӯм мебурдам?.. Албатта, велосипед... Агар бист сӯми дигар диҳед, ба як саду бист сӯм «Скиф»... Лекин... Лекин буридан осон не.

— Велосипед гӯён интиқ шуд, писарам, — гуфт ҳасратомез Азиза.

— 120 сӯм!.. ман барои ин қадар пул як моҳи расо қор мекунам, — гуфт Даврон ба писараш нигариста андешаманд. — Боз таъмири мошин дар пеш. Худат фикр кун: агар як моҳ барои як велосипеди ту ё як ҷуфт

мўзаи модарат кор кунам, сарҳисобамро аз кучо меёбам?
«Чу дахлат нест, харч оҳистатар кун», гуфтааст Саъдӣ.

— Дадотон ба шумо мошин гирифта доданд, ин ҳам меҳодад, — гуфт Азиза бепарво аз хулосачӯиҳои Даврон.

— Ҳама доранд, — ба чашми падар наменигарист Испанд.

— Ман ба фарзандон се ҷевон китобамро тўҳфа мекунам, — зуд таноби суханро ба ҳазл бурд Даврон. — Се ҷевон! Ҳазинаи тамом.

— Мизи хатнависӣ надоранду се ҷевон китоб! — киноя кард Азиза.

— Як нафар ҳамкори ман мошини нав дорад, як бор савор мешаваду даҳ бор латта катӣ зери пояшро пок мекунад. Китобҳои нодир дорад, вале ҳаргиз аз ҷевон берун наовардааст. Мизи хатнависию бошукўҳ... Ҳамааш — барои намоиш. Вай хизматгори чизҳояш. Китобҳои маро нигар, барои ман кор мекунанд! — Даврон аз дари кушодагӣ ба хонаи дигар ишора кард, ки дар рӯи фарши он чор-панҷ китоби кушодагӣ, дафтари қалам, ким-чӣ хел ҷадвалу тақвимҳо паҳну парешон буд.

Аз дили Даврон гузашт: «қисмати дугонааш Холдона ба Азиза ҳеҷ таъсир накардагӣ барин. Доим таърифи ўро мекард: зиндагиаш ин хел, хонааш пурпури чизу чора, худаш ба зару зевар гўтидагӣ. Ана, акнун дар ҳабсхона нишастаст. Ин насақи касофат ба номи фарзандонаш ҳам соя меандозад: духтари кӣ, духтари фалоние, ки аз қасон пора хўрда, ҳабс шудагӣ мегўянд. Мардуми баномус аз нишасту хез бо онҳо ор мекунанд.

— Ман гумон доштам, ки китоб мехарам мегӯӣ, — гуфт вай хитобан ба писар ва сипас китоберо аз чевончаи зери телевизор гирифт. «Нигар, то чӣ корӣ, ҳамон бидравӣ, Сухан ҳар чӣ гӯӣ, ҳамон бишнавӣ». Аз кӣ ин байт, медонӣ?

— Аз Саъдӣ барин, — ҷавоб дод Испанд таваккалан.

— Дидӣ, ҳатто «Шоҳнома»-ро фарқ намекунӣ. Онро аз сухани шоирони дигар фарқ кардан осон аст. Беҳуда нагуфтаанд: «Ҳар он кас ки шоҳномагонӣ кунад, агар зан бувад, паҳлавонӣ кунад».

— Э, зиқ мекунад, дада. Агар саргузашти Шерлок Холмс барин мебуд...

— Дар аввал ҳамин хел. Агар бемақсад, сар-сари хонӣ, вақтатро талаф мекунӣ. Лола хоҳӣ, дуртар рав мегӯянд. Монанди он мусофири пиёдае, ки ба манзилаш наздик шавад, чолоктар роҳ мегардад...

— Санги аз осмон афтодагӣ ҳам торафт тезтар...

— Бале, ин мисолро ба ту муаллим гуфтаст. Аммо худат ҳаргиз аз баландӣ наафтодай. Ман афтода будам. Боре бо парашют чаҳидам. Сараввал байни ману замин гӯё пайванд гум шудагӣ барин, лаҳзае чунин намуд, ки ба қаъри чоҳи бетаҳе сарнагун меравам. На санг, на буттае ҳаст то даст занам... Ҳатто сарам гирд гашт. Баъд яку яқбора поям сахт ба замин бархӯрду ман аз хуш рафтам. Аз хуш мерафтам, вале асбаски дар зери панҷаҳоям заминро, ҳарорати онро, пойдории онро, эҳсос намудам, бо тани худ ба вай такья кардам, бениҳоят хурсанд будам.

— Қувваи ҷозибача...

— Бале, ана, ҳамон қувваи ҷозиба дигар барои ман як боби физика не, балки ҳамин хел менамояд, ки ман бинояму бунъёдам, пойдеворам замин аст. Нофи ман бо замин пайванд будаст, фаҳмидам. Барои ҳамин ҳам заминро модар мегуфтаем.

— Суруд ҳам ҳаст...

— Китоби додагиамро хондӣ? — боз ба писар рӯ оварда Даврон.

— Имрӯз фурсат набуд. Фақат вазифаи хонагиرو тайёр кардам. Ҳар рӯз шаш-хафт соатӣ дарс, вазифаи хонагӣ!

— Ман аз пагоҳӣ барои гӯшт навбат гирифтаам. Баъд инро ба навбат монда, ба кор рафтаам, — эзоҳ дод Азиза.

— Э, чӣ зурур?

— Чӣ зарур?! Чӣ мехӯред? — истехзо намуд Азиза, ки ба куртачаи кадоме аз духтаронаш тугма мешинонад.

— Бе гӯшт ҳам зистан мумкин. Ҳиндуҳо умуман гӯшт намехӯранд.

— Ду шаб хӯроки явғон пазам канӣ, аввал худатон шӯр мебардоред.

— Гӯш кун, аз орд чанд хел хӯрок мепазанд, медонӣ? Не. Занҳои деҳаи мо пештар қариб даҳ хел таом мепухтанд. Ҳозир онҳо ҳам занҳои шаҳр барин тайёрпаз шудаанд. Солҳои бачагии мо гӯшт аз ин ҳам танқис буд. Модарам аз орд...

— Агар зан кор накунаду дар хона шинад, шумою бачаҳоятон ҳам одамони он солҳо барин як куртаю шалворро даҳ-понздаҳ рӯз аз тан накашида, бедарзмол пӯшед, мо ҳам дасту по дорем, — гӯён Азиза даҳони шавҳарашро баст.

Даврон хомӯш монд. Вай ба ҳаққонияти талабаш амин буд, вале аз тарафи дигар ба дастурии даъвои занаш ҳам шак надошт. Сипас, чӣ бояд кард? Ӯ дар сари ин масъала дуру дароз фикр кард, дар хаёлаш нақшаҳо кашид. Вале ҳамаи нақшаҳои вай дар рӯ ба рӯи воқеият мисли хубобчаҳои рӯи об зуд нест мешуданд. «Дар ин бобат, Мӯнису Наим осудаанд, — бо тамасхур аз дил гузаронд вай. — Як бор Наим кашола карду ба хонааш рафтам, ҳушам аз сар парид: дегу табақи ношустагӣ як тараф, сару либоси кашида, ба чор сӯ партофтагӣ... Э, дар он хона одам гум мешавад. Обрезҳо занг бастагӣ, кафидагӣ, аз кубурҳо об чак-чак резон. Дару тиреза, фарш чӣ хел ранг доранд, фаҳмидан мушқил...»

Мӯниса баъди он ки бо Даврон сурху сафед шуд, ду-се сол қаҳринамо буд. Аз ин ногапӣ Даврон заррае парешонӣ надошт, баръакс хотирчамъ барин менамуд. Фақат ҳангоми рӯ ба рӯ омадан лаҳзае саросема мегузашту зуд роҳашро дигар мекард, намехост, ки чашмаш ба чашми ин зан афтад ва аз ночорӣ салом кунад. Аммо баъди хостгории Наим маҷбур шуд, ки оштӣ кунад... Баъдӣ он ки ҳама аз ӯ даст кашиданд, ин духтар барқасди ӯ Наимро интиҳоб кард. «Нигар, дӯсти қадрдонатро чӣ гуна бозича мекунам!» ва ё баръакс, «Бубин, ин инженери латтаро ба чӣ поя мерасонам» гуфтани ӯ аз авозаш равшан буд. Вай ба чашми кас чунон чуқур менигарист, ки ба таҳи дил назар афкандан мехост, аммо Даврон нигоҳашро вай мегурезонд. Мӯниса ҳар замон ба падараш хуш омадани Давронро, «дар миёни ҷавонон ягона одами чиддӣ ва фардошан дурахшон» гӯён тавсиф додани ӯро хотиррасон мекард.

Даврон ҳоло воқеаи дар театри драмаи рӯй додаро ба ёд оварда, худ ба худ захрханда кард. Боре вай ба тамошои спектакли «Шоҳ-Гавазн» рафт. Танҳо буд. Азизаю Испанд бо нияти истироҳат ба хонаи падар рафта буданд. Даврон дар театр ногоҳ бо Мӯниса рӯ ба рӯ шуд. Баъди воқеаи «шеърчопкуниаш» Даврон аз вай дилмонда гашта, худро дур мекашид. Наим ҳанӯз ба вай хонадор набуд. Бо чӣ сабабе ӯ наомад ё дер карду Мӯниса Давронро ба гап гирифта, имкон намедод, ки бо баҳонае узр гӯён дуртар равад. Вай бидиррос зада сарашро ба таҳи манаҳи Даврон оварда яке аз боғу яке аз роғ чоғ мезад. Гоҳе аз афсонаҳои сахнавии Карло Гоцци, гоҳе аз Данте ва Бокаччо фазилатфурӯшӣ дошт. Ҳамин дам доктори фалсафа Салимзода бо табассум якта-якта қадам зада, ба ҷониби онҳо омад. Вай қоматашро рост дошта, чашм аз Мӯниса нақанда, дар рӯ ба рӯи ӯ ботақаллуф қарор гирифт ва артиствор дасташро фишурд. «Мӯнисахон! Мӯнисаи ягона!.. Ин ҳама равшанӣ аз кучо гӯям, шумо дар ин ҷо ҳозир будаед...» Вай ин қабил суханони пуригрокро қатор карда, аз рӯи Мӯниса нигоҳ намебардошт. Даврон дар як ҳолати ноҳинҷор аз ин тамаллуқи беназокати олим гашташ омаду худро як-ду қадам қафо гирифт. Мӯниса мамнун табассум мекард. «Мӯнисахон... Ҳамин сурхии рухсораатон табиӣ аст ва ё ягон хел ранг молидед? А?.. Ё гирем, абрӯятонро: наход, ки худаш ҳамин хел сиёҳ бошад? Ҳеч бовар намекунам», гуфта Саломзода барои аз наздик дида, санҷидан ба ҷониби ҳамсӯхбаташ ҳам мегашт. Мӯниса қиқирос зада механдиду ишвақорона як-ду қадам худро қафо мегирифт. Сонӣ боз пеш меомад.

«Э, ана, бинед, худаш ҳамин хел... Ана!» — Мӯниса рӯяшро ба зери манаҳи Саломзода наздик оварда, бо рӯмолчааш рухсора ва абрувони сиёҳу тобнокашро пок мекард ва бо ҳамин ба файласуф табиӣ будани хуснашро намоиш меод.

Даврон бо карохат аз назди онҳо дур шуд.

Сонитар шунид, ки Мӯниса ҳаваси олимшавӣ пайдо кардаст ва ба аспирантура дохил шудааст.

Даврон рӯирост ба Наим гуфт, ки агар ҳамонро ба занӣ гирӣ, салому алекро бас мекунад. «Ман ўро тарбия мекунам» гуфт Наим. «Эҳтиёт шав, худӣ ў туро тарбия накунад». Акнун мебинам бо мадади зан инженерӣ мо ба рутбаи саринженерӣ расид, боз умеди болоравӣ дорад. Хайрияти кор, кам-кам аз ман дур мешаванд. Дар сӯҳбати мо ништастан наметавонанд, девори намкаш барин ҳар як ҳазлу кинояро ба худ мекашанд.

9

Даврон имрӯз аз идораи сардори ГАИ баромаду хеле вақт дар таҳи дари бино рост истода, ғарқи фикру хаёл паёпай дуто сигарет кашиданашро худаш ҳам нафаҳмид. Вай барои беҳуда ба навбат истода, ним рӯзаш аз даст додана, аз безътиноии сардор ба шикояташ алам мекашид. «Ба наздаш дароҷам, аризаро ақаллан нанигарист-е! Ба шӯъба диҳед, гуфту гапро тамои кард. Барои ҳамин як сухани ўро шунидан ман ним рӯз аз кор монда, дар навбат истодам магар?.. — Баъд, вай барои тасаллии дил ба худ гуфт: — Ҳар рӯз чандин қасон ба наздаш бо шикоят мебароянд...»

Баъди хеле андешидан ў илочи дигаре наёфту баргашта даромад ва аризаашро ба шўъба супурд. Ба зинапоя поён мефуромад, ки як нафар ходими ГАИ дасти ўро гирифт.

— Салом, духтур! Бахайр, дар ин чо?

— Э, шумо дар ҳамин қоед? — фомили ўро зуд ба ёд оварда натавонисту саросема ҳолҷўй қард Даврон. — Саломатӣ чӣ хел? Тамом нағз аст?

— Ташаккур, духтур, Шуморо дуо қарда гаштем. Хайр, тинҷед охир? Дар ин чоҳо?

— Одами тинҷ ба идораи шумо қордор мешавад? — хандид Даврон маънидорона сар қунбонида.

— Чӣ воқеа? Хўш-хўш, гап занед қанӣ?

— Э, напурсед, қиссаи мо хеле дароз аст.

Ходими ГАИ баъди ин суҳан ўро ба сўи кабинети худ ҳидоят қард.

— Рафтем, як пиёла чой хуред, гап занед, чӣ гап аст, фаҳмед. Балки аз дастамон ояд, ягон мадад мекардагистем.

Даврон ба кабинети ў надаромада, дар лавҳаи дар фомилиашро хонду хичолати ботинаш андаке бартараф гашт. «Э, ин одам ҳамон Раҳмонови парерсол кўррўдааш қафидагӣ будаст. Ишкамашро тоза қарда будам. Профессор фардояш гуфтанд: «Хайрият, ба толеаш шумо навбатдор будаед...» Ягон маслиҳат меодагист.

Раҳмонов қавонмарди тануманди хушандом, миёнқад, начандон фарбеҳе буд. Чашмони шўхаш ба қас хушҳолона нигариста, дар чехрааш ҳамеша табассум гул мекард. Даврон ба тасаввур оварда наметавонист, ки ин одам ҳангоми зарурат мисли дигар ҳамқасбонаш ба

гунаҳгорон чӣ гуна сухани сахт мегуфта бошад. «Не, ин одам сухани сахт намегӯяд, дурустараш, гуфта наметавонад, — мегуфт вай ба худ. — Баъзе ходимони идора ин қадар бемаданият будаанд, ки... Аз як ҷавони бист-бисту панҷсолааш ходимони ин хонаи бисту шашум кучо бошанд, гӯён пурсам, «чӣ кор доред? Равед, ху дар таги тиреза нигарон истед!» гуфт. Чунон ба оҳанги дурушт, беҳурматона...

Раҳмонов саргузашти Давронро мухтасар шуниду чойники чою пиёларо назди ӯ гузошта, аз ҷо бархост.

— Шумо чой хӯрда шинед, ман ҳозир мефаҳмам. Агарчи Даврон тоби арзу шикоят ва даъвогарӣ надошт, вале ҳоло ночор монда буд. Ӯро шаш моҳ аз ҳукуки ронандагӣ маҳрум карданд. Яъне аз сари нав имтиҳон бояд супорад. Мегӯянд, ки дар ин гуна имтиҳон касро имрӯзу фардо, фалону бисмадон гӯён чӣ қадар овора мекунад, фақат худо медонаду корафтода! «Аз сар дилам мегуфт-а, ягон найранге мекунад ин зард!» — мегуфт ӯ бо таассуф. Даврон борҳо дар таҷриба санчида буд, ки баъзан гувоҳии дил аз ҳукми ақл ва садҳо далели мантиқ бештар бо ҳақиқат ҷуфт меояд.

Раҳмонов баъди даҳ дақиқа бо авзои мушавваш аз дар даромад.

— Ҷаток кардаанд, — гуфт ӯ андешаманд, ба аломати таассуф сар ҷунбонда. Баъди аз Даврон доир ба фалокат боз якчанд савол карду ҷавобашро шуниду гуфт: — Рафтем... Вақтҳои охир зуд-зуд ин хел шикоятҳо ба гӯш мерасад. Ҳайронам...

Онҳо таҳдари яке аз муовинҳои сардори ГАИ Тӯрахонов расиданду Раҳмонов Давронро дар долон

монда, ба хона ворид гашт. Фурсате нагузашта ўро низ ба дарун хонданд. Тўрахонов марди миёнсол, андаке кадпасту фарбеҳ буда, рутбаи майорӣ дошт. Вай ба истиқболи Даврон аз чояш бархоста, як-ду кадам пеш омаду бо эҳтиром вохўрӣ кард, ҳолҷўй намуд.

— Хуччатҳоро агар як бор бинед, ҳушатон аз сар мепарад, — гуфтугўй дар байнашон воқеъ гардидаро идома дод Раҳмонов. — Тамоман бесару нўг. Аввал хостаанд ҳамчун фалокати роҳ қайд кунанд, сонӣ....— Раҳмонов рамзомез ишорае карду маънидорона сар чунбонд. — Умуман ман ҳайронам. Номи маро кӣ бо ин хел корҳо олуида мекунад? Рўирист амал дорад...

— Хайр, шумо равед, аз паи коратон бошед, — гуфт Тўрахонов ба вай. Сонӣ бо селектор ба касе амр кард, ки хуччатҳои ба ин фалокати роҳ марбутро гирифта ба наздаш дарояд.

— Парво накунед, духтур, ҳаргиз намегузорем, ки нисбат ба шумо беадолатӣ кунанд, — гуфт вай ба Даврон баъди рафтани Раҳмонов. — Аз аҳли савдо гуфтед-а? Ин тоифа зўр мезанад доим аз об хушк барояд. Лекин...

Чавонмарди навчаи қокинае, ки рутбаи лейтенантӣ дошт, ичозати даромадан пурсиду ҷузъбанд дар даст ба хона ворид гашт.

Тўрахонов хуччатҳоро варақ мегардонду лаб мегазид, сар мечунбонд, бо ҳайрат хуштак мекашид, бо маломат ба чашми он чавони навча менигарист. Баъзан ба ягон варақа ангушт ниҳода, қаҳролуд ба ў итоб дошт:

— Ин чӣ?! А?.. Э, шумо кори кардагиатонро мефаҳмед ё не?.. Охир... Ин ҳама беасос... Даъвои ин кас дуруст! Ана...

— Гуфрон Тӯрахонович, хуччатҳоро аз район дер фиристодаанд. Мо маҷбур будем... — сабаб пеш меовард он ҷавонмарди қоқина.

Баъди аризаи соате қабл аз ин ба шӯъба супоридаи Давронро оварданд.

— Агар писаратон дар ҳақиқат зарб хӯрдагӣ бошад, барои ҷӣ дар беморхонаи ҳамон ҷо нахобондед? — баъди хондани ариза ҷавонмарди навча хӯрдагирона ба Даврон рӯ овард.

— Як шаб хоб кардагӣ. Дар як шаб чиро аниқ мекунад?! — ба ҷои Даврон Тӯрахонов зуд ба вай ҷавоб дода, шасташро гардонд. — Боз дар беморхонаи деҳа!

— Омадан даркор набуд, — боз гурунгос зад навча.

— Э, шумо аҷоиб, барои ҷӣ намеомадаст?! Як бор ба ҷои ин одам худатонро монда, хаёл кунед. Фарзанд ба ҳама ҳам азиз аст! — Тӯрахонов бо маломат ба рӯи ҳамкораш нигарист.

Даврон ин гуфтугӯро гӯш карда, лаҳза ба лаҳза тааҷҷубаш меафзуду худ ба худ иқрор мекард, ки агар ин Тӯрахонов ва Раҳмонов набошанд, бегуноҳиашро собит карданаш осон набудааст. Хайрият, дар дунё одамони хуб кам нестанд, мегуфт ӯ ба худ.

— Аз кучои мошини шумо зад? — савол кард ногаҳон Тӯрахонов, ки чашм ба хуччат дӯхта буд. — Кучои мошинатон пачақ?

Аз рӯ ба рӯ... Пешаш пачақ, — гуфт Даврон аз чояш нимхез шуда ва назди Тӯрахонов нақшаи фалокати рохро дида, ба он бо диққат чашм дӯхт.

— Охир дар ин чо аз паҳлӯ, аз дари рости шумо задагӣ... Ин хуччатро имзо карда будед? — нақшаи фалокатро ба Даврон нишон дода пурсид ӯ. — Ин имзои худатон?

Даврон нақшаро аз наздик, хеле бодиққат мулоҳиза карду гуфт:

— Имзо — имзои ман... Лекин ҳангоми имзо кардани ман нақша дуруст буд. Хомакӣ гуфтанду... И-и... Мошини маро дар роҳ кӯндаланг мондаанд-ку. Ана, ин рақам аз чархи чапи мошини ман бо канори асфальт — 2,86 метр буд. Барои роҳ ҳам — 6,5 метр не, 6 метр... Ғалатӣ... Ҳамаашро аз дигар сохтаанд.

— Не-е! — даст афшонда эътироз кард чавонмарди навча. — Ҳеч кас ҳақ надорад...

— Ана, кӯр кардагӣ, бо чашми оддӣ мебинед, — гуфт Тӯрахонов ба он варақ ишора карда.

Ин дам бо селектор онҳоро ҷеғ заданду ҳар ду саросема хуччатҳоро бардошта, аз чо бархостанд. Даврон аз авзои ҳар ду пай бурд, ки сардор рочеъ ба фалокати бо ӯ содир шуда онҳоро даъват кардааст.

— Шумо дар долон истед, — гуфт Тӯрахонов аз кабинеташ баромада ба Даврон.

Тӯрахонов ва марди навча хуччатҳоро бардошта, ба кабинети сардор даромаданд. Даврон дар долон қариб ним соат онҳоро нигарон нишаст. Аз оғози ин гуфтугузор далерии беақлона, худписандӣ, дар назди шахси дар рутба ва вазифа аз ӯ баланд бетакаллуф,

балки нописандона сухан кардани лейтинанти чавон ўро дар тааччуб афканд. «Аз наздикони сардор барин, — гуфт ў ба дил. — Ғалатӣ, — мегуфт ў ба худ, — ба назди Тўрахонов даромаданро сардор аз кучо фаҳмидаст? Маҳз аз ҳамин бобат ҷеғ зад. Аҷиб не, ин чавонмарди навча, ки қисман гунаҳкори ин ҳукми беасос барин менамояд, пеш аз он, ки ба назди Тўрахонов дарояд, ба сардор хабар додагист? Ҳеҷ боварам намеояд... Ғалатӣ... Хайр, бинем, кани чӣ мегӯянд? Чӣ гуфтани сардор аз симои инҳо аён мешавад. Аён нашавад ҳам, пай бурдан мушкил не... Аҷиб, бегуноҳиашро исбот кардани бегуноҳ ин қадар мушкил буданаширо намедонистам. Хайр, дар асл, балки гуноҳи набудагист. Ҳуҷҷатҳоро аз район чатоқ кардагӣ бошанд, инҳо як чашм пӯшида ҳукм баровардагӣ-дия! Ё аҷаб не, вай шилпуқи зард дар ин чо ҳам обро лой кардагӣ. Одами беномус на инсоф дораду на виждон, на шарм, на ҳаё. Гумон мекунад, ки ҳама чизро ба пул харидан мумкин аст! Нақшаи дуруст кашидагиро чаппаю роста кардаст-е, қоил! Ин кори Қубодов, аз аввал кӯшиши вай бар ҳамин буд. Одами разил мададгорони разилро меёбад...»

Тўрахонов ва он лейтинанти навча аз назди сардор баромадану хомӯш аз пеши ў гузашта ба хона ворид шуданд. Аз он, ки ба тарафи вай нигоҳ накарду гузаштанд, дили Даврон ноҳушиеро пай бурда таҳ кашид. Бо вучуди ин, аз паси онҳо ба хона сар дароварда, вале ба ў гуфтанд, ки каме мунтазир бошад.

Баъди чорьяк соат ўро ба дарун хонданд ва оид ба баъзе ҷузъиёти фалокат саволҳо доданд. Ба ҷавоби ў ин дафъа ҳар ду баробар хўрдагирӣ доштанд ва баъзан бо

дуруштї шубҳа баён мекарданд. Алалхусус, Тўрахонов холо пўстинашро тамоm чаппа пўшида буд. Ин қадар зуд тағйири ақидаю авзоъ кардани ин мард Давронро бағоят малул ва парешон сохт. Гўё замини зери пояш фурӯ мерафта бошад, сахт маънос ва беқарор буд, дилашро чизе мехарошид, вале вай аниқ намедонист, ки он чист. Ў ин дарди нав — дарди халоқи ногаҳонии бовариашро ҳанўз равшан идрок карда наметавонист. Вай бо одаме, ки ҷозибай микнотиси худро тамоm гум кардааст, бори аввал сару кор дошт. «Чехови дигаре даркор сат, то симои ин хамелиони навро тасвир созад,— мегуфт ў ба худ. — Ҳатто аз зарди шилпуқ ва Қубодов ҳам манфуртар аст...»

— Ҷаро бархоста омадед? Дар ҳамон ҷо ҳал кардан даркор буд, — холо бо қаҳр ба рӯи Даврон нанигариста гут-гут мекард Тўрахонов.

— Дидам, ки санги гунаҳкорро зер мекунанд, эҳтиётан аз дасташ забонхат гирифтам, — гуфт Даврон ва забонхати Обидовро бароварда ба пеши онҳо партофт.

Тўрахонов лаҳзае дасту по хўрд, биниашро гоҳ ба дасти чапу гоҳ бо дасти рост молида ба он ҳуччат чашм дўхт. Сонї зуд худро ба даст гирифтун ҳамлавор шуд.

— Ҳамин ҳам гап шуд?! Барои мо ин чиз далел ҳам не, ҳуччат ҳам намешавад.

— Ин тавр бошад, гап чист, ба ман фаҳмонед, — гуфт Даврон бо заҳрханд.

Вай бо таачҷуб аз рӯи Тўрахонов чашм намеканд. Дар як лаҳза тағйири ақида кардани одамонро ў дучор омада буд, аммо бо ин рутба ва вазифаи масъул ин гуна рафтори инсон бештар қабеҳ будааст. «Яъне шилпуқи

зард тани танҳо не, ҳамдасту мададгораш Кубодов, дар паси Кубодов лейтинанти навчаю Тӯрахонов, дар паси инҳо худо медонад, боз киҳо бошанд?! Тани танҳо манам! Зидди ман ва ман баринҳо инҳо дар ҳама ҷо муттафиқанд. Не, қонун ҳамдасти ман аст. Ману қонун як тараф...» Даврон бо ин андешаҳо ба рӯи он ду тан нигариста, бо забони нигоҳ ва тамасхури ошкоро ҷӣ суханоне мегуфт, вале он ду тан бепарво, бе ҳеҷ изтиробу хичолат худро ба гӯлӣ мезаданд.

— Хуб, бас аст. Дигар сухани гуфтани надорам. Аризаамро гиреду санчида, ҷавобашро фиристед, — гуфт Даврон оқибат ба сӯи дар рӯ оварда. — Ман то ин корро ҳақиқат накунам, ором намешавам. Аз афти кор, решаи ин ҷатоқиҳо дар ҳамин идораи шумо барин...

— Мо аризаатонро ба вилоят мефиристам, санчида ҷавоб медиҳанд, — гуфт Тӯрахонов бо як навъ оҳанги безътино ва нисбат ба тобеон ва корафодагон нописандонаи мансабдорони хурд.

Даврон гӯё ягон чизашро гум карда бошад, бошитоб аз бинои ГАИ бармаду пиёда ба роҳ афтод. Дурӯягии Тӯрахонов ўро саҳт мушавваш карда буд. Вай роҳ мегашту фикр мекард, ки чаро ақидаи Тӯрахонов дар як лаҳза ин қадар зуд ва қатъӣ тағйир ёфт. Сардор ҷӣ гуфта бошад? Ҷӣ гап шуд? Охир ҳақ ба ҷониби ман буданаш аз ҳуҷҷатҳо аён-ку! Худи вай ҳам сараввал инро иқрор кард... Наход ин сардори ГАИ гунаҳкори ҳодисаро ҳимоя кунад?! Боз ҷӣ хел гунаҳкор?! Не, ҳеҷ боварам намеояд... Э-э, ба назди Раҳмонов чаро надаромадам?.. Вай ҳам монанди ман ҳайрон аст, решаи ин дағалию найрангбозиро наёфта гаранг аст. Пай мебарад, аммо

часорат намекунад. Меёбанд, ресмони адолат дароз аст. Хоҳу нохоҳ фардои ГАИ ба дасти ҳамин Раҳмонов баринҳо аст...»

Вай чунон бошиддат роҳ рафт, ки беихтиёр раҳгузаронро бо китфаш мезад ва фавран узр гуфтан ба ёдаш намерасиду баъд бо таассуф ва хиҷолат аз қафои он одам нигариста, лаҳзае аз роҳ меистод. Даврон ба ин минвол раҳравон пай бурд, ки даҳонаш таъми бағоят талх пайдо кардаст.

— Хеле зик шудам-чӣ?.. Ин талхӣ аломати асабоният, — гуфт ӯ пичиррос зада. Баъд дар ин хусус ду байт шеъри аз кадом як рисолаи тибби пешиниён хондагиашро ба хотир оварда:

Агар таъми даҳонат талх бошад,
Ту он талхӣ мадон чуз айни сафро.
Ҳама сардию туршӣ боядат хӯрд,
Ҳамин аст, эй чавон, бо ӯ мудово.

Баъзе касон азбаски духтур бисъёр шуд, беморӣ ҳам афзуд мегӯянд, гӯё сабабгори беморӣ духтурҳо бошанд. Ана, ин хел маразҳо бисъёранд, онҳо одамонро касал мекунанд. Стресс. Стерсси рӯхию эҳсос... Ғалатӣ, чаро барои дурӯягӣ, тӯрачагӣ ҳеҷ касро ҷазо намедиханд? Аслан, ин ҳам мараз, маразӣ сироятӣ. Торафт меафзояд. Кай пеши роҳашро мегирем, ҳой мардум?! Ин ҳам грипп барин, дарди заъфарма барин, балки аз он маразҳо батар аст... Ана, аз зикӣ ҳозир тапиши дилам дигаргуна, сарам чарх мезанад, маст баринам. Ҳозир ғадудҳои болои гурда ба хун зиёда адреалин мегузаронад. Адреалини зиёд рағҳоро фишор медиҳад...»

Баъд вай монанди ҳамаи духтурҳо вазъи ҳозираи
чисми худро пеши назар оварда. Пеши назар овард, ки
ҳозир чӣ гуна ҳоли дил, шушу чигари ӯ мушкил аст.

Марди қадпасти буруткалоне бо ӯ гарму чӯшон
салом кард. Даврон номи ӯро ва аз чи дарде табобат
кардани ӯро ба ёд оварда натавонист, аммо ба чашмони
зардӣ гирифтаи ӯ зехн монду аз дил гузаронд: «Агар ҳар
як бемор сӯзани дорузани худро медошт, ачаб не, дар
байни халқ заъфарма камтар мешуд». Вале ба худи он
мардак ҳеч чиз нагуфт.

Фикру андешаҳои парешон, дарҳам-барҳам, гоҳ
ботартиб, гоҳи дигар бетартиб дар сари ӯ беором ҷавлон
доштанд. Ҳоло вай аз қайди ин гуна андешаҳо раҳой
мехост, баъзан зери лаб ба худ сухане мегуфту саҳт даст
меафшонд, вале аз панҷаи саҳту дурушти ин афкори
бенизому беохир ӯро халосӣ осон набуд. Ин ҳама ҳоло
андеша не, балки ба зулукҳои гушна ва сиёҳу пурхашме
монанд буданд, ки ба бадани ӯ часпида, гӯё шираи
ҳастии ӯро мемакиданд. «Ин зулукҳо фақат бо спирт аз
тани одам ҷудо мешаванд» — гуфт ӯ оқибат.

Оре, ин лаҳза тамоми ҳастии ӯ гӯё ташнаи шароб
буд. Давроне, ки аҳён-аҳён, фақат дар тӯю зиёфатҳо
андаке шароб меӯрад, ҳоло бетаъхир ба ягон буфети
сари роҳ даромада, зудтар ягон стакан шароб хӯрдан
мехост. Ба назараш чунин менамуд, ки фақат шароб
бори гарони тамоми ин ноҳуширо аз дили ӯ бардошта,
вучудаширо аз панҷаи пуртазъики ин маҷаро наҷот
медихад...

Нобарорӣ дар сари кас бештар афкори ноҳушро ба
ҷавлон меорад. Одами хушбахт, ба ҳар ҳол, дар ин хусус

камтар фикр мекунад. Дар олам сармоядорон аз адлу адолат ва ҳаққу ҳуқуқ камтар сухан мегӯянд. Хушбахтӣ дар назари инсон хеле баланду пастихоро тахту ҳамвор чилва медиҳад. Ҳар касе, ки нимирузи тобистонро аз модар зод гумон мекунад, ки олами ҳамеша пуурофтоб аст.

Даврон бешак аз чунин кӯтоҳназарӣ дур буд ва аз ин рӯ ба воқеаҳои атрофи худ ба таҳқиқ менигарист, мисли баъзе сабуксорон аз камтарин нобарорӣ ё ноҳақӣ шӯру фиғон надошт. Ҷустучӯ, саргармӣ ба қор хушбахтии ӯ буд. Маҳз қору ҷустучӯ хеле аз қабоҳатҳои зиндагиро аз назари вай пӯшида медошт. Ҳаёти вай чандон бебарор ҳам набуд. Мо зиндагии ӯро ҳангоми ташаннуҷи пуришиддат ба мушоҳида гирифтем, зеро дар айёми сахтӣ равшан аён мешавад, ки вучуди одамро аз чӣ гиле сириштаанд.

* * *

Испанд аз беморхона баромада бошад ҳам, қариб рӯздармиён ба духтур мерафту чашмашро табобат мекард. Баъди осеб дидан як чашми вай хира гашта, гоҳ-гоҳ ба дард меомад. Даврон хуб медонист, ки ин ҳама ранҷи писараш тадричан мегузарад, аммо Азиза ба осонӣ таскин намеёфт.

Фарзанд — душмани ширин аст, мегӯянд. Модар ба рӯи хорошида ва манаҳи баъди дӯхту дӯзи чарроҳӣ чавон бурмашудаи писар нигариста он шилпуқро шабу рӯз лаънат ва дуои бад мекард, ки агар дуои вай иҷобат ёбад, набояд, ки ӯ дар дунё саломат монад. «Бечора,

зӯрат ба нафрину лаънат мерасад», — мегуфт Даврон дар дил бо маломат.

Рост мегӯянд, ки санг ба дари шикастагӣ мезанад. Ин ҳама ғаму ташвиш ба сари ин хонавода кам набуд магар, ин замон дарди шиками Даврон дигарбори хурӯҷ кард. Ин дард ҳоло рӯзафзун ўро беқарор карда, кам-кам беҳолу бемадор месохт. Физои сабук хӯрад ҳам, сер бошад ҳам, гурусна бошад ҳам ин дарди шикампеч ба як минвол ўро дар шиканча мегирифт. Дар таркиби хунаш лейкоцит афзуда, фоизи гемоглобин пайваста кам мегашт ва таҳнишини эртироцит ташвишовор буд.

Сараввал вай доруҳои дар ин гуна ҳол маъмулро истеъмол кард, вале ҳеҷ асари беҳбудӣ надида, ботинан хавотир шуд ва пайваста ҳавосаш парешон мегашт. Ин дарди номаълум чанд рӯзе сокин шавад ҳам, ҳафтае гузашта-нагузашта аз нав хурӯҷ мекард.

Вай ба назди ҳамкасбони терапевташ рафт. Онҳо ўро дуру дароз муоина карданд, вале дардашро наёфтанду гуфтанд, ки аз шиддати асабоният баъзан ин гуна ҳолат рӯй медиҳад.

Боре шабҳангом ҳоли ӯ бағоят нохуш гашту «Ёрии таъчилӣ» ҷеғ заданд. Даврон ҳамчун ҷарроҳ аломатҳои дарди худро муоина карда, фаҳмид, ки рӯдааш қисман баста шудааст. Духтури «Ёрии таъчилӣ» низ тахмини ўро тасдиқ кард. Ўро шабошаб ба бемористон бурданд. Ҳарчанд хоҳиш кард ба беморхонаи худашон баранд, духтури «Ёрии таъчилӣ» «Ҳақ надорам, вай минтақаи дигар аст», гӯён розӣ нашуд.

Дар бемористон ду нафар ҷарроҳи ҷавон баъди хеле муоина ҳукм карданд, ки ўро саҳван ба ҷарроҳона

оварданд, дардаш аз дардҳои ҷарроҳиталаб нест. Даврон хайрият гуфту зуд ба ақидаи онҳо шарик шуд. Дар воқеъ, аломати бастагии рӯда равшан зоҳир набуд. Дар ин гуна ҳолат бемор ҳарчанд, ки худ табиб аст, одатан ба ҳар як ҳукми офият моил мешавад.

Рӯзи дигар ӯро ба шӯъбаи дардҳои дарунӣ гузаронданд.

Не, усули кори духтурони терапевт ба вай маъқул не. Ҷарроҳон аниққору воқеъбинанд. Ба назари Даврон чунин намуд, ки духтурҳои терапевт бештар бо тахмин қор мекунанд ва ҳамаи умедашон ба дору аст. Бемор агар зуд сиҳат наёбад, ҳамаи доруҳоро бо навбат истифода мекунанд.

Ҳоло вай ба духтурони бисъёре, ки аз субҳ то шом ба беморхона даробаро доштанд, менигаристу ба худ иқро мекард: «Ба ҷои даҳ-бист нафари онҳо як нафар духтури ҳақиқӣ бошад, ба халқ манфиатбахштар буд. Дар мактаб чил нафарро дар як синф ҷо мекунему ба як муаллим месупорем. Дониш?! Дарди сар!.. То кай ба шумораи духтурҳоямон ғарқоб мегардем?! Хайрият, ҷавонони нисбатан қобилиятнок ба ҷарроҳӣ меомадаанд...»

Тафтишу муоинаи такрор ба такрор, доруҳои гуногун — ҳама бенатича.

Сабаби дардаш таъин нагашт ва ӯ аз беморхона рафт. Яқбора бовараш ба илми тиб гӯё раҳна ёфт, қору амали терапевтҳо ба назараш таваккалпешагӣ барин чилва намуд. Дигар ӯ тоқати шунидани суханони дабдабанок ва даҳонкалонии ҳамкасбони худро надошт, дар ҳар маҳфиле аз рӯи одат агар аз пешрафту кашфиётҳои ходимони соҳаи тиб суханони баландпарвоз гӯянд, вай беқарор мегашт.

Сонитар ҳамкорон ӯро дар бемористон хобонданду худашон ба ташхису таҳлили дарди ӯ пардохтанд. Аз миён рӯз нагузашта онҳо аниқ карданд, ки дар рӯдаи ӯ захме пайдо шудааст.

Профессор Неъматзода варақҳои рентгенро аз назар гузаронда, аз рӯи одаташ маломатомез гуфт:

— Ин чӣ гап?

Маънии саволи ӯро шогирдон мефаҳмиданд: чаро барвақттар муайян накардӣ?

— Гумонам ҳамту, кулинҷ бошад.

Даврон ҳамчун духтар хатари чиддиеро, ки ба ҳаёташ таҳдид дошт, хуб медонист, вале ба Азиза аз ин хусус ҳарфе назад.

— Балки... буридан зарур набудагист? — пурсид вай ва ба чашми ҷарроҳи кордида маънидорона нигарист.

Неъматзода матлаби ӯро зуд фаҳмид.

— Пас аз кушодан маълум мешавад. Буридан зурур. — Профессор ангушташро дар ҳамон ҷои шиками ӯ гузошта буд, ки ҷароҳат воқеъ буд.

«Дигарон як соат палмосида онро намеёбанд, аммо ин одам пеш аз рентген диду гуфт: «Ба фикрам, дар хамин ҷои рӯда захме ҳаст». «Ангуштони ӯро рантген мегӯянд, беҳуда не», — ба маҳорати ташхиси профессор қоил буд Даврон.

Азиза ба мисли мурғи посӯхта беқарорӣ дошт. Мунтазам рӯзе ду бор — пагоҳию бегоҳӣ дар тахи дарвозаи бемористон ҳозир буд. Ба назди ҳар яке аз ҳамкорони ҳамсараш рафта, аз вачҳи дарди ӯ маслиҳат мепурсид, чораҳо мечуст. Неъматзода ӯро хотирчамъ накард — чиддияти дарди ҳамсарашро ошкоро гуфт.

— Ба қавли мӯйсафедон ин тарафаш худо гӯед, келин, — гуфт ӯ ҳамдардона. — Дардаш сабук не, бехатар ҳам не, аммо ноумед шайтон аст. Ҳанӯз аниқ гуфта намешавад, баъди чарроҳӣ маълум мегардад.

Азиза чиддият ва маънии асли ин суханони чарроҳи пуртаҷрибаро возеҳ фаҳмида буд ва аз ин сабаб саргирифтаю даргирифта ба беморхона равуо дошт.

— Хаста мешавӣ, рӯзе ду бор омадурав мушкил аст. Як бор биёй, бас, — гаштаю баргашта аз ӯ хоҳиш мекард Даврон. — Аз ҳама муҳиммаш ман рӯҳан солиму бардамам, дар дилам ҳеҷ хавфе ва хавотирие нест. Ҷисми инсон, агар он рӯҳан бардаму матин бошад, ҳар як дардро маҳв мекунад. Яъне гуфтаниам, ки ин тарафашро ба қисмат ҳавола кун, ғам хӯрдан ҳеҷ фоида надорад.

Вале Азиза яқравро аз раъаш гардондан осон набуд.

— Коратон набошад, — мегуфт вай андаке бо истиғно ва барои дилбардорӣ ба суханаш ранги шӯҳӣ мезад: — Дар хона шумо нестед, зиқ мешавам. Ё маро дидан намехоҳед?

— Аз кор хаста мебарой, бачаҳо нигарон. Боз поят вазнин. Эҳтиёт бош ҳеҷ зиқ нашав. Дилтангӣ, ғаму андӯх, асабонияти модар ба кӯдак чӣ хел зиён дорад, худат хуб медонӣ: маъюбу маслуҳ, инчику дарманд...

— Парво накунед, ба қарибӣ истироҳат.

— Аллакай?

Азиза бо ишораи тасдиқ сар чунбонд. Даврон аз рӯи дилсӯзӣ лаҳзае хомӯш ба рӯи вай нигарист. Нигоҳи ӯ мегуфт: дар чунин марҳилаи чиддии ҳаётат ман ба ҷои ғамхорӣ ба ту сарборӣ шудам. Азиза ин маъниро пай

бурд магар, нигоҳашро зуд гурезонду аз боби дигар сухан сар кард, то ки хотири беморро бо ин гуна андешаҳои мағшуш ғамгин ва парешон насозад.

Бо ҳамин андеша ӯ ҷавоберо, ки аз идораи ГАИ расида буд, ба Даврон нагуфт. Онҳо навишта буданд, ки баъди такроран санҷидани ҳодиса муқаррар шуд, ки фалокати роҳ бо ҷурми ҳар ду тараф содир гаштааст, ҳар ду ронанда ҳам аз мобайни роҳ омада, ба якдигар бархӯрдаанд. Дар беморхона хобидани Испанд низ собит нашудааст.

Агар ин ҷавобнома ба дасти Даврон мерасид, бар асари бетобиаш аҷиб не, даст меафшонду аз сари даъво мегузашт. Аз сари даъво мегузашт, ба ноҳақӣ тан меод, аммо дили ноумед ва рӯҳи фирефтаву шикастаашро минбаъд чӣ гуна даво мекард, ҳеч кас наметавонист.

Вале Азиза ҳоло дунёи дигаре буд. Вай имрӯзҳо зан не, бабри хашмине буд, ки аз қаҳраш гӯё бешаҳо дармегирифтанд. Азиза ҳоло бо дурӯғу фиреб ҳаргиз созгорӣ карда наметавонист, ростиву адолат агар дар Моҳу Миррих бошад ҳам, тайёр буд, ба он ҷо парида равад.

— Ҳамааш — дурӯғ! — бо алам хандид вай. — Шукр, мо дар мамлакати советӣ зиндагӣ дорем, мурдорҳо... То реша-решаи шуморо насӯзнам, зиндагӣ ба ман ҳаром аст! Акнун мебинем, палидҳо!

Ӯ ду-се рӯз чӣ кор карданаширо андешид. Ба назди кӣ равад, кӣ ба доди вай мерасад? Дар назари баъзе замондору замонасоз шикоятгар, адолатҷӯ аз дузд, аз каллобу шӯрапушт ҳам шумтар метобад. Дар ҳар ҷое, ки зоти шикоятгару адолатҷӯ ҳаст, ин тоифа ором нестанд,

аз ин рӯ шахсони ҳақталабро бадном мекунанд. Наход, ки ростию адолат фақат дар сухан бошад?! Не бовар намекунам, — мегуфт ӯ шубҳаашро бартараф карда. — Даврон бегуноҳ аст. Ман исбот мекунам. Шилпуқ ва чӯраҳояш обро лой карданд. Қонуни советӣ пушти паноҳи ман аст...»

Вале ғаму андӯхи асосии вай сихати Даврон буд. Азиза бо ГАИ ҳоло аз алам ситеза дошт. Ӯ ҳаргиз намехост, ки онҳо аз дардмандию очизии ҳамсараш сӯиистифода карда, ҳукми худро гузаронанд. Ҳаргиз намехост, ки ин алами очизию мағлубият дӯшбори Даврон шавад.

11

Тирамоҳи хушку хоколуд якбора доман барчида, замистон бо борони барфолуд кӯчаю хиёбонҳоро гӯё аз ҳаллоҷӣ мегузаронд. Дар ҳама ҷо аз плани пахтаю кай аз сахро ба шаҳр омадани донишчӯёни ёрикор сухан мекарданд. Боз як соли пурташвиш поён меёфт.

Он шабонарӯз Азизаро хобу хӯроки муқаррарӣ набуд: шабҳо бачаҳоро мехобонду то дергоҳ китоб мехонд, сипас як ҳаб доруи хобовар мехӯраду бо азобе чашмашро хоб мебурд. Субҳи барвақт бархоста, барои Даврон мурғшӯрбо меандохт. Дасташ ба кор, хаёлаш мудом ба беморхона банд буд. Аз гулӯяш хӯроки дуруст намегузашт. Баъзан таачҷуб мекард, ки чаро иштиҳои ӯ баробари таъби чоқаш ба якборагӣ гум шуд. Ба як пора нон равгани маска молида, бо азобе фурӯ мебурд. Дурии наздиконаш ҳоло ба вай сахт асар мекард.

Маслиҳатгаре, тасаллибахше дошт. Ғами дилашро ба кӣ гӯяд, кӣ ба ташвиши ӯ шарик мешавад? Баъзан аз ин хел дилбастагиаш ба Даврон ба танг меомад. Гоҳе худ ба худ, гоҳе ба баъзе дугонаҳояш бо дарду алам иқрор мекард: «Агар шавҳаратон андаке бемехр, бадраҳаю майҳора бошад, ҳаргиз шиква накунад. Каме озурдагию дилмондагӣ дошта бошед, беҳтар будаст, ин қадар намесӯзад».

Азбаски модараш андаке бетоб буд, вай ба хонавода ноосудагиашро хабар надод. Медонист, ки модар боз изтироб мекашад, хавотир мешавад, дарди беҳобӣ дигарбора ӯро аз по хоҳад афтонд.

Ӯ вазъи худро аз Даврон ҳам пинҳон медошт. Дар назди шавҳар вай дигаргуна ҷилва дошт: чашмонаш бо шӯхию хушнудӣ якбора медурахшиданд, лабонаш пуртабассум, худро беғаму бепарво мегирифт. Вале Даврон ҳоли ӯро пай мебурд. Бинобар он, ба хешовандонаш мактубе навишта, вазъи хонаводаашро маълум кард. Ҳафтае аз миён нагузашта падар ва сонитар додараш расида омаданд. Баъд пайваста аз хоҳару додарони ҳар дуто бо язнаю писараммаҳо бонавбат равуо доштанд. То ки хонаводаро танг насозанд, мардон аксар дар меҳмонхонаи шаҳр маскан мегирифтанд. То ки Азиза бо пой вазнин дар навбат наистад, яке чор-панҷ сар мурғи куштагӣ меовард, дигаре даҳ-дувоздаҳ кило биринчи ошӣ дар даст аз дар медаромад ва сеюмӣ бо халтае себу лимӯ. Ҳар яке мехост, ягон мушкили хонаводаро сабук созад. Аммо бо вучуди ин омаду рафти зиёд Азизаро бағоят беҳол мекард.

Азиза баробари сихат ёфтани Даврон ба назди хешу табор кӯчида рафтан мехост. Мехрии хурдакаки то ҳол бе падару модар ба хонаи бобою очааш ҳаргиз рафтан намехост, имрӯзҳо баръакс, хоҳиш мекард, ки ўро ба хонаи очааш фиристанд.

Гап дар сари дурӣ ҳам набудаст. Ҳарчанд, ки бо хешу табор, ба омаду рафти бисёр ҳоло хонааш ба Азиза дигарбора дилбастанӣ шуд, вале андӯхе, ки ба дилаш аз вачҳи дарди Даврон нишаста, рӯз аз рӯз ўро сӯхон мекард. Ҳар яке аз шиносону ҳамкорон, хешону наздикон дар пеши назар шамъ барин оҳиста об шудани ўро дида, насихат мекарданд, дилбардорӣ медоданд. Баъзан занҳои кордида аз рӯи ғамхорӣ ва дилсӯзӣ дили ўро ба шавҳараш андаке бошад ҳам хунук кардан мехостанду аз бевафою худкомии мардоне, ки Ҳангоми бетобӣ ва ё дигар ягон навъ сахтиҳо ба ҳоли зан бепарво будаанд ва ё ўро тарк гуфтаанд, мисолҳо меоварданд. Боре вай дар ҷавоби ин гуна суханони тасаллибахши яке аз дугонаҳои ҳамкораш гуфт:

— Кошкӣ, ин ҳам аз ҳамон хелҳо мебуд, як не, сад бор розӣ будам. Бемехру бевафоҳо, хонабезору фарзандқимоб, майхораҳо сип-сихат... Майлаш, ин ҳам ҳамон хел бошаду сихат гардад, ман хурсанд будам. Наҳандед... Бовар кунед, ман сидқан мегӯям.

— Бигзор ба сарам чархи осиеб гардонад, фақат ба сари фарзандонаш зиндаю саломат соя бошад, бас аст, — мегуфт вай дар ҷавоби дугонаҳо ва аз сӯзи дил ҳикоят мекард: — Дина дар роҳ муаллими Испанд рӯ ба рӯ омад. «Ҳайрият, худатонро дидам, ба писаратон чанд бор таъин кардам, ки ба шумо гӯяд, як бор ба мактаб

биёед, ҳеч дарак нашуд... Боиси шуморо ҳеғ заданам ҳамин Испанд аст, — гуфт муаллима. — Ба вай чӣ гап шуд, намедонам. Як-ду моҳ боз бача тамоман дигар хел. Вай талабаи пешин нест. Ҷамеша супоришро иҷро мекард, ба ғайри сухани муаллим ба гӯшаш гапи дигар намедаромад, доим ба ҳар саволам вай тайёр буд. Ҳозир тамоман баръакс. Ҷавоб намедихад. «Намедонам, нахондаам» мегӯяду мешинад. Сараввал эътибор надодам, хайр, тобаш гурехтагист гуфтам. Мушоҳида кунам — ба мактаб ҳайкал барин меояду меравад. На бозӣ, на шӯҳӣ, авзоаш парешон, ҳушаш ба дарс не...» «Э, муаллимачон, — гуфтам, — дарди ўро напурсед. Падараш бемори вазнин, ба дили бача ҳеҷ чиз намеғунҷад... Хонаро хилват ёбад, нишаста гирья мекунад...»

Ў ҳамчун модар он чизеро, ки аз назари дигарон пинҳон буд, равшан меид, медонист, ки андӯҳи инсон мувофиқи тинату сифати одамӣ, синну сол ва ақлу фаросати ў хурду ночиз ва ё бузургу амиқ мешавад. Худи вай ҳам аслан зани пешин набуд. Рост мегӯянд, ки баъзан саҳту сусти рӯзгор инсонро ба кулӣ дигар мекунад. Одаме, ки аз зери санги ин осиеб саломат гузаштааст, ба зиндагӣ бо назари дигар менигарад: аз бисёр майда-чуйдаҳо сарфи назар мекунад, қадри сихатию хотири чамъ, қадри дӯстону пайвандон, қимати қору бори ҳалол ва як лаб нони беминнатро, қадри эътибори умрро аз нав гӯё дарк месозад. «Ман маст будам, ҳушёр гаштам, — мегуфт ҳоло Азиза бо дард, — хоб будам, чашмам кушода шуд. Як бор сарам ба обу поям ба гирдоб афтоду маънии бисёр гапу корро

фаҳмидам. Даврон ҳамеша як байт шеърӣ Хоҷа Ҳофизро такроро мекард: «Замони хушдилий даръёб, даръёб. Ки доим дар садаф гавҳар набошад». Вай понздаҳ сол боз ин байтро гуфта мегашт, вале ман ягон бор дурустӣ маънии онро чуқур наандешидаам ё худ барои андешамандӣ фурсат надоштам. Акнун фаҳмидам... Одамизот чӣ махлуқи ношукре будаст! Ана, расо се моҳ боз шабу рӯзамон бо парешонӣ мегузарад. Се моҳ боз ба лабам табассум надавидаст. Дар ҳақиқат ба монанди садафе, ки гавҳар надорад, ҳаёту зиндагӣ холӣ, пуч, бекора шуд. Се моҳ боз ақрабақҳои ин соати ба ман харида додагиаш беҳуда мегарданд, рӯзу шабҳои ба ман нодаркорро ҳисоб мекунам... Даврон ҳар доим такрор мекард: се чиз хурду бузург надорад: оташ, душман, дард. Ин суханро кӣ ба ӯ гуфта бошад ҳам, одами гармию сардиро дидагӣ, неку бадро санчидагӣ будаст. Дар аввал дарди ӯро хурд пиндоштам. Рӯда будаст, ҳеҷ гап не, гуфта бепарво гаштам. Даврон доим мегуфт: «Ман на аз он қаноатмандам, ки хушбахтам, балки хушбахтиам аз он, ки ҳамеша қаноатмандам ва шукр мекунам». Маънии ин суханбозиашро намефаҳмидам, ақаллан бифаҳмам гӯён ақлавро намедавондам. Баръакс, аз ин хел суханон дилтанг будам. Ӯ ба рӯи ман маҳзун менигаристу хомӯш механдид. Намегуфт, ки ту мастӣ, гарангӣ, аз дунё беҳабарӣ. Маҳзун механдид. Ҳатто метавон гуфт, аз ин бедардию бепарвоии ман мамнун механдид. Ҳа, Даврон аз қору бори худ, аз хонавода, умуман аз ҳаёт қаноатманд буд. Кӯдак барин баъзан ягон ҳодисаи оддӣ ва ё муколамаи лутфомезро гуфта, соат-соат механдид. Боре як воқеаи беҳударо

гуфта, Испанд катӣ ҳар ду қариб то ними шаб хандиданд. Дар саҳни хона ғел зада, шикамашонро дошта механдиданд. Ана, акнун ба лабони писарам табассум намедавад... Ана, ин аст маънии «замони хушдилий даръёб, даръёб...»

Рӯзҳои охир вай пай бурд, ки хеле лоғар шудааст, вале ин ҳолро натиҷаи бастагии иштиҳояш ҳисобиду бепарво гашт. Рӯз мешумурд, ки кай аз вачҳи ҳомиладоринаш ба истироҳат мебарояд.

Рӯзҳои охир ба саҳтӣ, гӯё ба бинӣ хат кашида ба кор рафта меомад. Ба мошинҳои пуродам саворшавиаш азоб буд, фурумаданаш аз он ҳам мушкилтар. Як бегоҳӣ қариб як соат дар истгоҳ интизор буд, се мошин гузашт, аммо ӯ савор шуда натавонист ва аз алам гирифта фиристоду пиёда ба роҳ даромад.

Рӯзи нахустини аз кор фориғ гаштанаш ба рӯзи ҷарроҳии Даврон рост омад. Вай саҳарии барвақт аз як автобус фурумада, ба автобуси дигар савор шуда, ҳарсосзанон саросема ба беморхона расид. Аз дар даромаду дар охири долони дароз дид, ки касеро ба хонаи ҷарроҳӣ мебаранд. Бемор сарашро бардошта, бо умед ба долони хира як бор нигарист. Азбаски масофа хеле тӯл дошт, Даврон ӯро надид ва ё дар байни ду-се нафари дигар фарқ накард.

Азиза чор соати расо то поён ёфтани ҷарроҳӣ дар долон пасу пеш мегашт. Духтурҳо, ҳамшираҳо ӯро суханони тасаллибахш мегуфтанд, ки бемалол рафта, истироҳат кунад, вале вай ин гуна суханҳоро шунидан ҳам намехост.

Баъд профессор Неъматзода ба ҷарроҳхона даромаду баргашта омада ӯро андаке хотирчамъ кард:

— Ҳама кор нағз меравад, келин. Осуда бошед. Хайрият, чароҳаташ безарар будаст, хурсанд шавед. Степанов ҳам, Амриддин ҳам чарроҳони мохир... Рости гап, агар худам бетоб шавам, бемалол ҳаётамро ба дасти онҳо месупорам.

Ба чарроҳона беморонро медаварданд, баъди амали чарроҳӣ боз ба палатаҳошон мебурданд, духтурҳо, дар такопӯ, мунтазам даробаро доштанд, вале Степанову Амриддин ягон бор берун намеомаданд.

— Хонаи чарроҳиатон бисёр аст-чӣ? — Азиза оқибат бетоқатона ба дарун ишора карда аз ҳамширае, ки аз наздаш мегузашт пурсид.

— Дар хонаи калон се мизи чарроҳӣ! Боз дар хонаи паҳлӯӣ як миз.

— Сахарӣ дер мондам, надидам,— гуфта Азиза бо ҳасрат.

— Степанов моро бағоят саросема карданд. Ҳамту навбатро гирифта, хилъатамро пӯшидаму «канӣ, беморамон тайёр аст?» гӯён пурсиданд. Дигаронро пеш аз чарроҳии кӯррӯда ҳам доруи оромбахш мегузаронем. Ин касро бедору, ҳамту бурдем. «Даркор, не ман осудаам» гуфтанд. Дилбар-ҳамшираи чарроҳ даррав теопенталь гузаронд, хобашон бурд.

Қариб нимрӯзи Амриддин сару рӯяш арақшор аз чарроҳона берун шуду рост назди Азиза омад.

— Чӣ шуд? — Азиза бо чашмони пуризириб ба рӯи чарроҳ менигаристу ҳар як чунбиш ва ҳаракати авзои ӯро аз мадди назар нагурезонда мазмун гирифтагун мехост.

— Хотирчамъ бошед, янга, ҳамааш нағз, — гуфт вай бо рӯймолчааш арақи сару рӯяшро пок карда. — Топтоза кардем.

— Чӣ хел захм будаст? Натиҷаи ...

— Захми ганда не. Бурида ба озмоиши гистологӣ фиристондем, ҳозир чавобашро интизорем. Ман аминам — метастаз нест. Аз як назар беҳато гуфтан мумкин, лекин аз рӯи коидаю дастур ба лаборатория фиристондем. Баъди даҳ-понздаҳ дақиқа чавобашро мегӯянд. Шумо хотир чамъ дореду рафта бачаҳоро хушхабар диҳед.

Ин дам духтур Степанов низ аз ҷарроҳхона баромаду бо табассум ба сӯи онҳо омад.

— Аз саҳар инҷониб дар ҳамин ҷо рост истодаед-а? — вай маломатомез сар ҷунбонд. — Даврон одами хушбахт будаст. Ҳар ду ҳам... Ростии гап...

— Духтур, аҳволаш чӣ хел?

— Масти хоб. Ба вай чӣ! Кайф карда хобидаст. Ана, Амриддин гуфтагист, ҳамааш соз барин. Хайрият, дигар узвҳояш солим будаст. Заҳрадон, чигар, рӯдаи дувоздаҳангушта— ҳамааш беғубор. Хотирчамъ раведи истироҳат кунед.

— Кай мебароранд? Ба палата намебаранд-чӣ?

— Боз андаке дӯхту дӯз мекунем, сонӣ мебаранд.

Лекин ба палатаи махсуси терапияи босуръат. Шуморо ба он сӯ раҳ намедиҳанд. Чӣ кор ҳам мекунед, вай хоб аст. Ҳо, тарафи бегоҳ бедор мешавад.

Ҷарроҳон баъди он, ки ба ӯ тассалӣ бахшида, боз чанд маслиҳату таъинот доданду аз пайи кори худ дарун рафтанд, Азиза мунтазир истод, то ки Давронро

хангоми аз чарроҳона ба сӯи палата бурданашон як назар бошад ҳам, бубинад.

Баъди анҷоми чарроҳӣ хешу таборе, ки дар берун интизор буданд, аз беморхона рафтанд, вале Азиза ба кучо равад?! Даврон то ба ҳуш наояд, вай аз ин беморхона берун рафта наметавонист. Вай акнун дар тӯли ҳамин беморӣ, фаҳмид, ки ҳаёти ӯ бо ҳаёти ҳамсараш чӣ гуна саҳт пайванд будаст. Бе Даврон гуё ними вучуди ӯ фалаҷ, зиндагӣ зиндагӣ не, як навъ тасвири хираи зиндагии воқеӣ будааст... «Хангоми саломат одам ба қадри якдигар чунон ки боист намерасад,» — мегуфт ӯ гаштаю баргашта ва лаҳзаҳои бо Даврон инчиқиашро ба ёд оварда, афсӯс меҳӯрд.

Ҳоло вай ба чарроҳон ва ҳамшираҳои шитобкоре, ки дам ба дам аз наздаш мегузаштанд, нигариста як-як суханони Давронро, ки хангоми осудагиаш ба маъниашон чандон эътибор намедод, ба ёд меовард: «Кори чарроҳи беморхона ба кори духтури поликлиника баробар не, заҳмати ҳамшираҳои шафқат ҳам ҳаргиз як хел не, вале моҳонашон баробар аст. Баъзан ин гуна баробарӣ ба кори мо латма мезанад, — мегуфт Даврон. — Ҳамшираҳои кордидаю чобукдаст аз мо мераванд, ба ягон поликлиника ва ё мактабу боғчаи кӯдакон, ба кори осон мегузаранд...» Рост мегуфтааст, қорашон мушкил... Баробарии ғалатӣ! Духтур, ҳамшираи шафқат, муаллиму мураббӣ бояд ба касби худ, ба инсон меҳр дошта бошанд. Ҳам музди қорашон, ҳам музди қадру эътиборашон бояд баланд бошад. Дар нисбати онҳое, ки бо чӯб метарошанд ё оҳан ё мотору дастгоҳ месозанд, бо одам сару қор доштан мушкил аст.

Давронро баъди чор рӯз ба палатаи умумӣ гузаронданд. Ӯ аллақай ба по бархоста, бо қади камон, дудаста шикамашро дошта, оҳиста-оҳиста роҳ мегашт, вале азобаш ҳанӯз кам нагашта буд. Ин шабу рӯзҳо дилбеҳузурӣ ӯро чунон беқарор мекард, ки сари худро ба кадом девор заданашро намедонист. Вай пайваста аз Амриддину Степанов хоҳиш мекард, ки меъдаи ӯро об гардонанд, вале онҳо бо хавотирӣ шиками ӯро бо даст палмосида, муоина мекарданду «шумо одами пурсабр, боз як-ду рӯз тоқат кунед», мегуфтанд. Аммо дилбеҳузурӣ миёни тоқати ӯро шикаста буд. Баъди якчандрӯза гушнагӣ, ки баъди чарроҳӣ ӯро зарур буд, вай бӯи сафрои сӯхтагиашро ҳис кард ва мехост бо шустани меъда онро дур андозад. Ҳамкорон сухани ӯро монанди шикваи беморони дигар хомӯш гӯш мекарданду ба аломати тасдиқ сар мечунбонданд, вале бо шустани меъда рухсат намедоданд. Ин гуна муомилаи онон гоҳе ба Даврон бағоят саҳт алам мекарду пичингу кинояҳои нешдор мегуфт:

— Гумонам, шумо рӯдаи маро неву ақлу хуши маро бурида бошед...

Ҳамкорон узромез дасти ӯро мефишурданду гунаҳгорона хандида мегуфтанд:

— Зӯр меояд... Ҳанӯз чокаш ба ҳам наомадаст.

Вале Даврон мефаҳмид, ки онҳо шубҳаи дигар доранд. Ба вай намегӯянд пайваста шиками ӯро палмосида безор мекунанд. Оқибат, вай рӯзе ба Амриддин дарафтод:

— Чаро аз ман руст мекунед? Ман — беморам, вале донишу тачрибаамро аз ёд набаровардаам-ку!.. Э, тавба... Чунон гӯлу гарангам, ки шубҳаи шуморо намефаҳмам! — ришханд кард вай. — Авзoi ман беш аз ҳама ба худи ман аён аст. Гумонатон аз хатари марг метарсам? Не-е. Фаразан, агар панҷаи бераҳми он аз гиребони ман гирад, метавонам монанди Павлов оромона ба шумо аз ҳар як зарбаи он ҳикоят кунам.

Даврон аз беҳузурii дилаш ба Азиза даҳан намекушод. Боре бегоҳирӯзӣ ҳамсараш мурғшӯрбо оварду ба исрор нишаст, то ки вай гармогарм шӯрборо ошомад.

— Сонитар мехӯрам. Ҳозир дилам ҳеч чиз намехоҳад.

Ман дар наздатон меистам. Каме хӯред, сонӣ бо хотири чамъ меравам.

То ин ки Азиза дер намонад, вай чору ночор ба каташ нишасту шӯрборо ошомидан хост, вале ногаҳон якбора аз чояш бархосту ба сари тағораи дар кунҷаки хона гузоштагӣ рафта қай кард. Аз зардобе, ки фаввора зада берун омад, тағора қариб ним шуд. Ҳамшираи шафқат духтуронро чеғ зад. Ду нафар чарроҳони навбатдор — Бободӯст ва Петров ба сари ӯ ҳозир шуданд.

— Тар шуд, — гуфт ӯ ба докапечи чарроҳаташ ишора карда.

Аз як паҳлӯи шикамаш барои берун рафтани зардоби фасод сӯроҳие бурида буданд. Ҳоло аз шиддати кайкунӣ аз он сӯроҳӣ зардоб фаввора зада, нафақат докапечи чарроҳат, балки куртаю эзори ӯро шип-шилта карда буд.

Ўро охиста ба рӯи аробача хобонда, ба хонаи чарроҳатбандӣ бурданд.

Даврон ба ёд овард, ки чаҳор сол пеш аз ин вақте ки Неъматзода ўро аз институти тадқиқотӣ ба ин ҷо овард, шабе бо ҳамин Бободўст навбатдорӣ карда буд. Беҳабар аз кию чӣ будани Даврон ў он қадар худситой дошт, ки то ҳол аз ин вачҳ дар ҳиҷолат аст. «Бинед, ман акнун ба 28 даромадам. Аллақай ординатураро тамом кардам, ана, дар ҳамин хел як клиникаи машҳур кор мекунам...» ва ғайра ва ҳоказо. Сонитар Даврон чанд бор дид, ки вай пеш аз муоинаи профессор Неъматзода бемори нав ва ё дардаш ҳанӯз ноаниқро ба Амриддин, Степанов ва ё ба ягон чарроҳи ҳунарманди дигар нишон дода, дар хусуси дарди он бемор фикри онҳоро мегирифт. Ҳамин ки профессор ба сари он бемор омада, фикри ўро ҳамчун духтур мепурсид, Бободўст суханони аз онҳо шунида, навишта мондагиашро тўтивор такрор мекард. Ана, ба ҳамин тариқ Неъматзода ўро аз ҷавонони болаёқат ва умедбахш мешумурд.

Даврон беҳунарии ин ду нафар ҳамкоронашро хуб медонист, аммо зўъмии ғайриоддии онҳоро ин бегоҳ бори аввал мушоҳада кард. Ҳарчанд ў мегуфт, ки доқои чарроҳат ва куртаю эзорашро зардоби аз сӯроҳии шикам берун омадагӣ тар кард, онҳо бовар намекарданд.

— Қай кардед-ку, аз ҳамон, — мегуфт Бободўст гаштаю баргашта монанди ҳамаи одамони кундзехн яқравона.

— Наход, ки ман ба шикам қай кунаму надонам. Ба по хеста, рафта ба тағора қай кардам. Ё шумо маро ҳам

маст гумон мекунед? — гуфт ӯ бо киноя ба майхорангии он яке ишорат карда.

— Бале-бале, қай кардед, ҳамон қай ба шикам ҳам рехтагӣ-да. Шумо надида мондед. Вақти қайкунӣ ба чашми одам ҳеч чиз наменамояд.

— Тавба, — Даврон аз тааҷҷуб гиребонашро дошт.

Вай дигар бо онҳо баҳс накарду ҳамин, ки чароҳаташро аз нав докапеч карданд, бархост, ба палата омад.

— Ҳеч гап не, парво нақун, — чун ҳамеша Азизаро дилбардорӣ кард Даврон. — Хуб шуд, дилбеҳузориам монд. Ана, акнун шӯрбоятро мехӯрам, — гуфт ӯ ва хушҳолатона табассум намуд. Дар воқеъ ҳам, ҳолаш хеле хуб гашта буд.

Ғаму ташвиш ҳоло онҳоро сахттар аз пеш ба мисли тору пуд ба якдигар пайваста буд ва бо ҳамин дилчӯӣ ва дилсӯзӣ онҳо якдигарро сипар буданд ва аз зарбаи зиндагӣ ҳимоят мекарданд. Айёми шаддидтарини дардаш ҳам, ки аз зистан дилгир мегашт, ӯ маҳз барои Азиза ва фарзандон зистан мехост. Ин хоҳиши азим он қадар ба ӯ нерӯ мебахшид, ки филфавр гӯё дарду ранчаш кам мегашт.

Даврон ҳоло дар кат нишаста, аз дӯлча шӯрборо хурт мекашиду фикр мекард, ки ин ду тан ҳамкорашро беҳуда якҷоя навбатдор мондаанд. Агар ба беморе чарроҳии фаврӣ зарур ояд, ҳайронам чӣ кор мекунанд. Аз ростӣ, баъзан ҳаёти одам ба тасодуф вобаста аст. Ин тасодуфи нохуш имшаб киро интизор аст, намедонам. Ба ҳар ҳол одами хушбахт ба инҳо корафтода намешавад.

Ҳамин қонуниятӣ тасодуфро ҳам дасти табиат ё нерӯи он идора мекунад, аммо мо ҳанӯз аз он беҳабарем.

Ин дам ӯ ҳис кард, ки ба рӯи шикамаш як навъ гармӣ медавад. Лаҳзае даст ба рӯи шикам ниҳоду дар тасдиқи фикри худ сар чунбонд ва сипас оҳиста куртаашро бардошта нигарист: аз зардобе, ки мешорид, докапеч тар гашта, андаке ба рӯпӯши кат ҳам расидаст. Ӯ худ ба худ табассум кард. Азиза ин ҳолро дида, аз даҳшат рангаш сап-сафед канд. Даврон ба рӯи вай нигариста, бепарво хандид ва сипас хоҳиш намуд, ки ҳамшираро ҷеғ занад.

Аз он, ки Азиза дар он ҷо буд ва ин вазъи нохуши ӯро мидид, Даврон каме асабонӣ гашт, вале пайваста ба рӯи ҳамсараш механдиду суханони шӯҳиомез мегуфт.

— Боз тар шуд. Илтимос, духтури навбатдорро даъват кунед, — аз ҳамшираи шафқат хоҳиш кард Даврон.

Баъд Азизаро таскин дод:

— Ту натарс, зардоб бояд ҳатман берун равад. Ман хайрон будам, чаро ин қадар кам омад. Сӯроҳӣ руст шудааст, ҳоло раҳаш кушода шуд.

Даврон ин бор ба ҳамкоронаш ҷӣ гуна аз сӯроҳӣ рехтани зардобро нишон дод.

Онҳо якбора ба талвоса афтоданд: зуд ӯро ба хонаи чароҳатбандӣ бурданду чароҳаташро аз нав докапеч карданд. Дурустараш, яке аз онҳо ба докапечкунӣ машғул буд, дигаре ин дам аз хонаи дигар ба хонаи Степанов занг зада, аз ӯ маслиҳат мепурсид.

«Ин хелҳо дар ҳама ҷо ҳастанд, — фикр мекард Даврон. — Меваи дарахти рӯихотири ёру ҷӯра, хешу табор, ҳамшахрию ҳамдиёрӣ, монед, ки натиҷаи

тамаллуқ ана ҳамин аст. Инҳо ҳам аз зоти Мӯниса...» Даврон Мӯнисаро ба хотир оварду беихтиёр табассум кард. Гап-гапи мақолаи ӯ имрӯзаҳо вирди забони ҳама гаштаст. Мӯниса мақолае чоп карду бо ҳамин лагандаш аз бом афтод. Мақолаи як нафар олими машҳурро аз китобе кӯчонда ба маҷалла додаст, онҳо ҳам дуруст насанчида, чоп карданд. Баъзеҳо мегӯянд, ки гӯё онро ба Мӯниса кадом як шиносаш навишта дода будааст. Боз мегуфтанд, ки дар адабиёт ҳам вақте айнан ба ҷурми ҳамин гуна гурба рақсонӣ ба даст афтода будааст. «Ба ҳар ҳол, як зани хуб ҳудаширо ҳайф кард, — мегуфт Даврон бо надомат. — Ҳамсарои як ҷавонмарди кори калон, ободии як хонавода, шодию хушбахтии як дудмон... Акнун на ину на он, дарди ҳарина». «Запорожец» - и дар роҳи Шаҳристон аз пай мошини онҳо афтодагӣ шавҳари Мӯниса Наим будааст. Ба Душанбе меомадаст. Азбаски дар мошинронӣ таҷрибаи кофӣ надорад, дар Ёротеппа аз Инъомчон дараки онҳоро шунида, мошинашро расо давондаст. Баъд расида натавониста қафо гаштаст.

Азиза аз аввал ба Мӯниса хушаш набуд. Боре Мӯнисаву Наим дар хонаи онҳо меҳмон буданд. Азиза худро дар ошхона ба пухтупаз машғул дошту бо онҳо бафурча нанишаст. Ҳангоми гусел аз таҳи дар хайр гуфту бас. Баъд дар ҷавоби маломати Даврон гуфт: «Гӯед, дигар ба хонаи мо наояд. Намехоҳам, ки мардум маро ҳам дугонаи вай ҳисобанд». Сонитар Наим Мӯнисаро ҳамчун мушкилкушо дар ҳар кор ба миён андохтанишро фаҳмида Даврон ҳам муносибаташро бо онҳо қатъ карда буд.

Рӯзи дигар ҳам тарафи бегоҳ Даврон қай кард. Ин бор зардоб не, моеи сиёҳчатоб — сафрои сӯхтаро аз сина берун карду як нафаси сабук кашида, хайрият гуфт Дӯсташ Анатолий дар клиника навбатдор бошад ҳам, ба назди вай омада натавонист. Пои занеро мебурид. Сонитар, баъди тамом кардани буру дӯзаш ба сари болини ӯ омада, ҳолчӯӣ намуд:

— Боз қай кардӣ?.. Аз афти қор, меъдаатро шустан зарур барин. Саҳарӣ мешӯям, — овози вай ба гӯши Даврони хаста, ки чашмонашро боз карда наметавонист, гӯё аз дур мерасид.

— Дигар ҳоҷат не... Тоза шуд. Ҳамин қадар рӯз зорӣ кардам, гӯш надодӣ, — гуфт ӯ дар ҷавоб хобу хоболуд. — Ту ҳам маро...

— Тарсидам. Кӣ медонад... Мо гумон кардем, ки аз дарун...

Анатолий хеле шарху эзоҳ дод, вале суханони ӯ ба гӯши Даврон аранг-аранг мерасид.

Оқибат Даврон ҳамчунон чашмонашро накушода канда-канда гуфт:

— Аз ҳол рафтам. Хайр, бирав, ман хоб кунам.

Анатолий фишори хуни ӯро санчиду ҳамшираро ҷеғ зада, фармуд ки дору гузаронад.

Фориғ аз қай ва дилебхузурӣ осуда будан ба Даврон муяссар нашуд. Рӯзи дигар ҳарорати ӯ баланд шуд. Ба як ҳароратсанҷ эътимод накард, дигарашро монд, боз — 38,3. Боз боло мерафт.

Вай ҳамчун духтур сабаби дилбехузуриашро медонист, бинобар он, дигарон дар ташвиш буданд, вале ӯ худ ботинан хотирчамъ буд. Аммо аз вачҳи ҳарорат

хотири ӯ парешон гашт. Як-ду рӯз муоина кард, ки шояд шамол хӯрда бошад ё дарди гулӯю зуком рӯй занад. Вале на аломати шамолхурӣ зоҳир буд ва на нишонаи зуком. Даврон дилтанг ва беқарор буд, ба гӯшаш гап намедаромад, аммо тамкин нигоҳ медошт. Бесабаб нагуфтаанд, ки бемории духтур нисбат ба ашхоси дигар дахчанд вазнинтар аст. Нахустин нишонаҳои шифоро ҳам, бӯҳронро ҳам ӯ мебинад. Ба чуз дард ва оқибати он ӯ боз чизҳои дигарро ҳам мебинад, медонад.

Степанову Амридин ба қароре омаданд, ки шиками ӯро каме чок карда, ба даруни ӯ нигаранд. «Дар кучое зардоб ғун шудааст, ҳарорат фақат бар асари зардоб баланд мешавад», — гуфтанд. Даврон розӣ нашуд, гуфт, ки як-ду рӯз сабр кунанд.

— Ба таъхир андохтан хуб не.

— Муқобил нестам. Вале дили ман гувоҳӣ медиҳад, ки сабаби ҳарорат дар ҷои дигар аст. Шикамам ором.

Гувоҳии дил дар ишқу муҳаббат эътибор дорад, на дар тиб, — гуфт Степанов бо зарда. — Худат медонӣ, бемор оид ба дарди худ кай хулосаи дуруст баровардаст?!

— Гумонат дар кучо? — пурсид Амридин. — Шубҳаатро бигӯ!

— Агар донам... Ба фикрам, дар шикам не. Хайр, як-ду рӯз сабр кунем. Чаро шумо ҳукми мантиқ ва амри фаросат батамом беътиборед? Агар ин ду набошанд, қотетарин санад ҳам моро аз ҳақиқати ҳол дур мебарад.

Баъд дар тӯли як-ду рӯз ӯро қариб ҳамаи ҷарроҳони клиника муоина карданд. Ҳар яке шиками ӯро гаштаю

баргашта палмосида, чандбора зер карда медид, дар кучо ғун шудани зардобрo тахмин мезад.

Худи Даврон ҳам дар палатаи хилват хобида, охиста аз таҳи кӯрпа бо нӯги ангуштон шикамашро зер карда муоина мекард. Дар чунин лаҳзаҳо андеша ва гуфтугузори ботинӣ ўро ҳадду ҳисоб буд: «Фаросат ғўям ё қиёс, намедонам, як ҳисси пешгӯяк дорам, ки он ҳаргиз маро фиреб надодаст. Хайр, балки... Табибе, ки шубҳа намекунад, аслан табиб нест. Вучуди инсон барин аъзои мураккаб набудааст. Хосияти ҳар як матор ва ё мураккабтарин олотро пурра доништан мумкин, вале ҷисми инсонро, хосиятҳои махсуси онро ҳаргиз комилан доништан мумкин нест. Дар ҷисми сағу харгӯш бaсе озмоиш мекунем, аммо фарқи ҷисми одам аз сағ хеле бузург аст, агарчи гипоксия як хел. Афсӯс, шўъбаи реанимация суст аст. Ҳол он ки дар хориҷа камераи кислород расм шудааст. Ана, он мўъҷиза. Барои шўъбаи реанимация мебуд! Беморони вазнинро ҳам ҷарроҳӣ мекардем. Дар камераи серкислород он бемороне, ки дар шароити муқаррарӣ дигар ба хуш намеоянд ва ё аз хунравии зиёд фишори хунашон ҳатто ба панҷоҳ фурумадаст, сиҳат меёбанд. Дар се-ҷор шаҳри калон ҳаст...»

Як нафар беморе, ки аз тиреза берун менигарист, ба Даврон хабар дод, ки завҷаш ҳамроҳи духтарчае меояд. Даврон ба ҳарораташ эътибор надода, бархосту ба истиқболи онҳо рафт. Вай қариб як моҳ боз Меҳрию Маҳрӯро надида, бағоят пазмон гашта буд.

Азиза имрӯз Маҳрӯи лоғару дилтангро овардаст. Духтар худро ба гардани падар овехт.

— Оҳиста, кашол нашав, — таъкид кард модар. Сипас шарҳ дод: — Меҳрӣ хурд бошад ҳам, ба гап медарояд, аммо ин...

Даврон сари духтарашро бо меҳр навозиш карду хандид.

— Ёд дорӣ, ин дусола буд, ҳар субҳ ҳангоми ба варзиш баромаданам ман сатили хокрӯбро ҳам мебаровардам. Ҳамин ки сару либоси варзишгарӣ пӯшам, ин рафта аз дасти сатили хокрӯба бардошта «гир» гӯён ишора мекард. Як пагоҳӣ, чӣ гуноҳе карду ту таъзир кардӣ, мегирист. Аз ду дида марчон барин шашқатор ашк мерехту дастаи сатилро гирифта, ба ман ишора мекард, ки фаромӯш накунам.

— Кӣ дада? Кӣ? — боз пурсид Маҳрӯ бо шавк.

— Ту, худат.

— Ёд доред, ҳар бор мо бозор равон шавем, чӣ таъин мекард? — ба ёд овард Азиза.

— Кутгача, йайа ва... об! — хандид Даврон.

— Об? — ҳайрон буд Маҳрӯ.

— Ҳа, об, оби гуворо, то ки бистаратро тар накунӣ, ба ту модарат кам об медод, мудом ташна будӣ.

Маҳрӯ дасташро ба гардани падар ҳалқа кард. Даврон дасти хурдакаки ўро ба кафаш гирифтун лаҳзае хомӯш монд: ламс кардани ин дастакони хурду наҳиф, гӯё ҳама дарду изтиробии дилашро фурӯ менишонд, ба вай умеди шифо, нуруи зиндагӣ мебахшид.

Аввали моҳи декабрь зимистон каме хурӯшиду боз хаво гарм омад. Фақат дар миёнаҳои январь андаке сармо фаромаду фасли зимистон чору ночор, гӯё бо дили нохоҳам ба иҷрои вазифа шурӯъ кард.

Имрӯз барфи лаклакӣ меборид. Аллакай ҳама чоро барфи сафед наMAT барин пӯшидаст. Фақат пайраҳаҳои мумфарш ханӯз ҳам барфи афтодаро бо матонат об мекарданд. Се зоғи сиёҳи ҷилои парҳояшон нофармонтоб аз барфи нав хушнуд қарр-қарр садо дода, аз як шох ба шох дигари чинор меҷаҳиданду шодмонӣ менамуданд. Майнаҳо шӯру валвала ангехта, барои пораи ноне бо ҳам кашокаш доштанд.

Даврон баъди муоинаи имрӯза ба хонаи духтурҳо даромада, соате бо ҳамкорон аз ину он сӯҳбат карда нишаст. Сонӣ шумораи нави маҷаллаи «Ҷарроҳӣ» ба дасташ афтоду як мақолаи онро бихонд.

Дар беморхона рӯзҳо бағоят дарозу дилгиранд. Вай қабл аз беморӣ гумон дошт, ки ин ҳол махсуси бемороне, ки ба шароити беморхона одат накардаанд. Аммо ҳоло иқрор мекард, ки беморӣ, шароити беморхона ба ҳама якранг таъсир доштаст. Ӯ сабаби ин ҳолро андешида, хеле тахминҳо зад, аммо ҳукми қатъӣ бароварда натавонист.

То ки соате аз дилтангӣ ва андешаҳои беҳуда фориг бошад, аз зери болини китоби Достоевскийро гирифтуну варақи қат кардаашро кушода ба мутолаа шурӯъ кард.

Соати омадани Азиза фаро расиду Даврон китобро пӯшида аз ҷо бархост. Ба долон баромаду аз тиреза ба

берун нигариста, лаҳзае ба даръеи хаёл ғӯтавар гашт. Аз берун таҳ-таҳи тирезаҳо занону духтарон мегаштанду беморони худро мечустанд. Вай дар айёми саломат ҳар боре, ки аз таҳи дарвозаи ҳабсхона мегузашт, занҳои дар он ҷо чашм ба дар интизорро дида, аз раҳм, аз ғояти дилсӯзӣ ба ҳоли онҳо маънос ва маҳзун мегашт. Дар ин гуна маврид ӯ ба тамоми мардҳо хитобан фаръёд кардан мехост: «Ҳой, сангдилони сабуксор! Ҳангоми чахлу ситез, лаҳзае ба қадаҳи шароб даст бурдан ва ё ҳар боре, ки хирс ба инсофи шумо ғалаба мекунад, чашми чори ин модарону хоҳарони дилафгорро як раҳ ба ёд оред!..» Бале, ҳар бор айнан ҳамин андешаҳо аз дили вай мегузашт. Ба фикри вай дар дунё фақат барои номус ва истиқлолу озодӣ дар ҳабс нишастани мард маъние дошту бас... Ҳоло ҳар як зану духтаре, ки дар даст тӯрхалта ва ё анборе пурбор таҳи тирезаҳои беморхона мегашту бемори худро садо мекард, дар назари ӯ Азизаро чилва менамуд ва дили ӯ фишурда мегашт. Не, ӯ дар хусуси ҳамсараш имрӯзҳо бе изтироб андешида наметавонад.

Ин дам чашми Даврон ба Хайбар афтод, ки якта-якта по монда, маҳзун мерафт. Ин саги вафодор як сол боз ба беморхона ҳар рӯз омада меравад. Соҳибаш пор, баъди ду моҳи беморхобӣ вафот карда буд. Вале саг ҳар рӯз як бор таҳи тирезаи палатаи соҳибаш омада, ба таври худ ғулдур-ғулдур мекунаду ба вай садо медиҳад, агар нашунаванд, ак-ак мезанад. Баъд бо сокинони он палата гӯё гуфтугузоре мекунаду пас гашта меравад. Рӯзи дигар боз меояд... Баъзе фарзандон падару модари бемори худро моҳ-моҳ хабар намегиранд...

Азиза ба сари хам якта-якта, вазнин-вазнин қадам монда меомад. Дар анбонаш ҳамагӣ ду-се кило бор бошад ҳам, ғолибан ба вай гаронӣ меовард, ки онро дам ба дам аз як даст ба дасти дигар мегузaronд. Мебоист вай имрӯзҳо хотирчамъ дар хона нишатса истироҳат кунад. Аммо ўро ба ҳеч вачҳ аз омадурав манъ карда намешавад. Хешу табор, Испанд чандин бор омада раванд ҳам, инобат намешавад, вай омада, вазъи сихатии ҳамсарашро бо чашми худ бояд бубинад. Даврон баъди бемор афтодан фаҳмид, ки бе Азиза ҳаёташ ба мисоли матое, ки тораширо аз пуд чудо кардаанд, парешон, бесуботу беҳуда будаст.

Ҳоло вай дар назди Даврон дақиқае чанд нишаста, нафас рост кард, сипас, батафсил аз сихатии ў пурсон гашт ва баъд осоиштагии аҳли хонаводаро хабар доду гуфт:

— Аз ГАИ суроғ карда омаданд. Дина мошин катӣ... Тахминам як нафар калонаш буд.

— Ҳа, Раҳмонов ҷонишини сардори ГАИ таъин шудааст. Бо узру маъзури бисъёре хуччатҳоямро оварда дод. Қарори комиссияро мансух намудаанд. Ҳодисаро аз дигар санҷида гуноҳи гунаҳкорро ба гарданаш дайн мекардаанд, — Даврон хуччатҳоро аз киссааш гирифта ба Азиза дод. — Гуфт, ки тафтиширо шахсан худи вазир назорат мекунад. Ҳеч интизор набудам... Сардори ГАИ-ро барои ҳамин гуна табоҳкориҳояш аз вазифааш гирифтаанд!.. Дидӣ?! Барои қач ба манзил намерасад. Ҳақиқат ҳаст, ҳақиқат мекунад. Ҳамин ҳақиқатро гуфта падарони мо хун рехтанд, ҷон доданд...

Азиза асроромез табассум карду гуфт:

— Чунон ки дар афсонаҳо мегӯянд, аз як чумча хунам гузаред, узре дорам... Гузаштед? А? — ба шӯҳи хандид вай.

— Чӣ гап? — Ҳайрон омад Даврон.

— Аввал «гузаштам» гӯед, сонӣ.

— Чӣ хочати узр, Азиза! — Чашмони вай мегуфтанд, ки ту бегуноҳӣ, ман тамоми умр ҳар як густохие аз ту сар занад, мебахшам.

— Ман... ба шумо нагуфтам... Зафар катӣ ана, ҳамон Раҳмонов ду моҳ боз даводав доранд. Ҳамроҳи ду-се нафари дигар омада, мошинро диданд, аз ман гап гирифтанд... Хайрият, кӯшишашон беҳуда нарафт, ҳақ ба ҳақдор расид.

— Сардори ГАИ тӯй кардаст, ҳамаи он чинояткороне, ки бо инояти ӯ бечазо мондаанд, тӯҳфа овардаанд... — захрханд кард Даврон.

— Вай зарди шилпуқ бо як нафари дигар шуморо пурсида омад, — гуфт Азиза. — «Чӣ қадар тавон хоҳед, бигиред, мо мошинатонро аслаш барин соз карда медиҳем», пӯла-шӯла мегӯяд. Гуфтам, ки гум шав, нобакори палид, ба гӯши вай одам ҳозир ин гапҳо намедарояд. Дарро саҳт ба рӯяш пӯшидам. Нокаси бадбахт.

— Сарашу равғанаш. Ин қадар дониستم, ки вай тани танҳо набудааст. Бо ҳамаи онҳо баробар омада натавонистам. — Ин суҳанонро мегуфту аз дилаш мегузашт, ки ронандаи алафкашон баъзе мошинҳои сабукравро дида, ғазабаш чӯшад, ӯ ҳайрон буд, ана, гап дар кучо будааст. Сипас ба тарзи хулоса илова кард: — Агар ҳамеша ва ё сари вақт ҳамин хел одилона таҳқиқ

кунанд, фалокати роҳ кайҳо кам мешуд, шикояти мардум ҳам.

— Гумонатон ба он шилпуқ чазо медиҳанд?

— Надонам, — гуфт Даврон лоқайд. Ба Обидов барои ҷиноятиш чазо медиҳанд ё не. Вай холо заррае парво надошт.

Лаҳзае ба миён хомӯшӣ афтод. Ҳар яке дар ин бобат андешаҳои худро баркаш мекард. «Ғалатӣ, агар ҳама мисли ман баъди шикасти боварӣ лоқайду бепарво шаванд, сонӣ ҳоли мамлакат чӣ мешавад? — аз дил мегузаронд Даврон. — Ин ҳам дарди бад будаст...»

— Профессор диданд? — савол дод Азиза.

— Ҳа... Гуфтанд, ки ҳамааш соз, зардоб-пардоб нест.

— Хайрият. — Баъд боз пурсид: — Ин хел бошад, таб аз кучо? Мабодо хато карда... — Боз изҳори хавотири кард Азиза.

— Ба фикрам, сабаби таб аз ҷои дигар. Шаби аввали баъди ҷарроҳӣ маро андаке азоб доданд. Ту хабар надорӣ. Ба ту нагуфтам. Одатан, шаби аввали баъди ҷарроҳӣ бештар хатарнок аст. Рӯзона ҳама ба ёрӣ тайёр, аммо ба шаб фақат ду тан навбатдор... Анатолий буд, аммо вазъи ҳоли маро беҳавф дида ба ҷарроҳӣ шурӯъ кардаст. Ман баъди морфи чашмамро базӯр мекушодам, гоҳ хобу гоҳ бедор, атрофиёро равшан тафовут намекардам. Баъди ин гуна ҷарроҳӣ, одатан, спазм мешавад, баъзан қабзият ба вуқӯъ меояд. Як нафар ҷарроҳи навбатдор Петров гуфтагӣ бо сихи оҳанӣ раҳи пешобро мекушоям гуфта, расо зӯр зад. Оқибат «ҳеч чиз надорад, холӣ» гӯён рафт. Анатолий дар сари ҷарроҳӣ

будаст, хайрият, корашро тамоm карда омад. Сари нофамро ангушт зада, диду гуфт: «Пур аст». Баъд, дасташ дард набинад, дар се дакиқа раҳашро кушод. Қонам ором гирифт. Ана, аз ҷарроҳати сихи Петров — уфунат, ҳарорат...

— Ҳамин хел ҳодисаро шунавам, мегӯям, ки хонаи ҳамон ҳаромхӯре, ки ба институт бо ҷӯрабозию порахӯрӣ ҷавонро мебарорад, сӯзад. Хонааш сӯзад, дигар гап не! — гуфт Азиза бо алам.

— Албатта, ин корро аслан, ҳар як фелдшер бояд тавонад. Ҳеч гап не, гузашт.

— Барои шумо хайрият шуд, гузашт. Аммо... дигарон чӣ? Ояндаҳо... Ману шумо ними роҳи умрро гузаштем... — Азиза суханашро тамоm накарда лаҳзае хомӯш монд. — Тақдири фарзандонро андешида, ба ваҳм меафтам. Агар ин ҳол давом кунад, фарзандонамон чӣ хел зиндагӣ мекунанд?

— Зиндагӣ ҳудаш ислоҳ мекунад, гузаштаи замон мусаҳҳеҳи забардаст аст. Қамъият агар солим аст, монанди оби баҳр ҳудашро аз ҳар олоише покиза месозад.

Ў лаҳзае дар тасаввур овард, ки аз овони доништалабӣ то имрӯз чӣ қадар ҳарзахаёли пучро дучор кард, чӣ қадар гандумнамои ҷавфурӯш садди роҳи вай шуданд... Эҳ-ҳе.. Бо даъвоҳои калон пеш мебароянд, муддате шӯру валвала катӣ диққати мардумро ба худ ҷалб кардан меҳоянд, ба кори дигарон ҳалал мерасонанд, баъд оҳиста гум мешаванд, ё худ чору ночор боз ба хари худ савор гашта, ба қисмат, ба беҳунарии худ тан медиҳанд. Фақат мардаш тан медиҳад...

Даврон Азизаро то тахи дар гусел кард. Сонӣ дар тахи тиреза истода, то аз дарвозаи бемористон берун рафтани вай аз қафояш нигарист. «Ғалатӣ, чаро имрӯз вай дигаргун метобад! Дилам нахост, ки ӯ имрӯз аз наздам равад... Хаёлам аз пасаш равам...»

14

Азиза рӯзи дигар дар соати муқаррарӣ наомаду Даврон алағда шуд. Дам ба дам ба назди тиреза рафта, ба берун менигарист, ба охири долон рафта аз дар менигарист ва лаҳзае худро ба ину он машғул мекарду боз беқарор қад-қади тирезаҳо қадам мезад. То соати ёздаҳуним ӯ ба хамин минвол қадамзанӣ кард.

Соати қариб ёздаҳуним Даврон ба ҷои Азиза дар охири долон ҳамсояшро Сабоҳатхонро дида, ба як бор дилаш таҳ кашид. Вай чӣ гуна ба назди ҳамсоя расиданашро, бо авзои парешон ва ҳавлангез чӣ гуна савол карданашро худаш ҳам надонист ва дар хотир надошт. Сабоҳатхон гаштаю баргашта мегуфт, ки ҳамсарашро ба таваллудхона бурданд ва аллакай чашмаш равшан гаштааст, вале Даврон карахт гашта ба рӯи вай бо шубҳа ва ё нобоварона менигаристу «И-и!.. Не-е?» мегуфту бас. Сипас, оби чашмони вай якбора ба рӯяш рехту ӯ бо азобе аз ҳоли ҳамсараш пурсон шуд.

— Хеле хуб аст... Дугоникҳо ҳам дурустанд... Ҳа, ана, барои шумо мактубча ҳам доданд, — гуфт Сабоҳатхон аз вазъи Даврон ҳайраташ афзуда.

Даврон номаро гирифтун аввал ба лабаш бурда бӯсид ва сипас кушода чашм давонд.

— Барои чӣ напурсидед, ки писар ёфтед ё духтар?..
А? — оқибат Сабоҳатхон сабаби ҳайрониашро изҳор карду оҳиста хандид. — Хайр, ҳоли ҳозир чашмдор набудед, барои ҳамин? Ҳеч гап не.

Даврон лаҳзае хомӯш, бо сари ҳам сукут кард.

Вай хуб медонист, ки ин ду тифлакони барвақт аз модар зода сихат намомонанд ва ҳаёт намеёбанд, бинобар он, дар изтиробии алим афтада буд. «Афсӯс, дар таваллудхонаҳои мо ҳанӯз палатаҳои махсуси нигоҳубинии пайваста нест, мутахассисони соҳаи неонтология — ҳунари парвариши навзодон нестанд, то ки ин тифлаконро аз ҳалокат наҷот бахшанд. Аз нарасидани кислород ҳоло каб-кабуд будагистанд... — Ў лаҳзае вазъии тифлакони номуроии худро пеши назар оварду дандон ба дандон ниҳода, аз фиғон худдорӣ кард. — Ин кӯдакони бегуноҳ қурбонии ман шуданд... Вале ман қурбонии киам? Ба дарду меҳнати ман кӣ гунаҳгор аст?

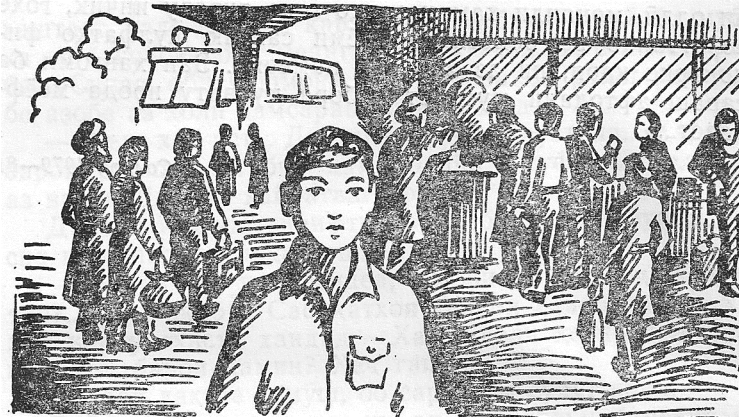
Вай ҳоло уқубати худро на аз худо медонист, на аз қисмат. Одамонро ҳам гунаҳкор намекард ё барои гунаҳкор кардан асосан сабабе намеёфт. «Ин хел дардҳо асосан, ирсианд. Гуноҳии кадом як бобокалон ё бибикалони ҳазорҳо сол пеш аз ин хок гаштагӣ бошад, кӣ медонад. Не, ба ҳар ҳол, витаминии ростию адолат ҳам барои сер ва ҳам барои гурусна даркор будаст, — мегуфт вай худ ба худ. — Ғалатӣ, аз як тараф ин қадар пешравӣ, кашфиёт — дили инсонро, майнаи сарро ҷарроҳӣ мекунем, ба сайёраҳои дигар одам мефиризем, вале то ҳол дар рӯзгор як-ду чизии оддӣ — қаллобӣ, дурӯғу

фиребро барҳам дода наметавонем...» — Вай бо дард ба рӯи Сабоҳатхон нигарситу маҳзун сар чунбонд.

— Ҳоли Азиза чӣ хел? Дидед? — Сонӣ оҳиста гуфт: — Кӯдаконаш намеистанд... Вай медонад. Шумо тасалли дихед, ғам нахӯрад...

Дар дил мегуфт: «Аслан, ҳамаи ин... дар баробари садоқати Азиза харҷумарчи ноқораву номанзур аст. Зани оддӣ, монанди ҳамаи занҳо гоҳе якраву инчиқ, гоҳе иззатталаб ва боистигно айёми сахтию кулфатҳо фидокорие кард, ки аз ҳар зан намеояд. Зан ҳангоми ба сараш афтодани мусибат якбора қувату ирода меёфтааст...»

Солҳои 1979-81

ҲИКОЯҲО

ШИНОСОӢ

Аввалбор ин сухан дар шипанг ба миён омад.

Огози фасли тирамоҳ, деҳқонон акнун ба пахтачинӣ шурӯъ карда буданд. Нимирузӣ чун ҳамеша занону духтарони пахтачин гурӯҳ-гурӯҳ ба шипанг омада, дасту рӯ мешустанд, бо ҳазлу шӯҳӣ ва нағмаю мутоиба кӯфти корро мебароварданд. Аммо валвалаи шодмонӣ бо наздик расидани Нусрат хомӯш мегашт.

Он рӯз ҳам ўро аз дур дида, занону духтарон бо даруни пешгирхошон дасту рӯ пок карданд ва ба чорпояи таҳи айвон баромада, сари дастархон нишасанд. Фақат се-чор тан духтарон беҳабар аз Нусрат обпошӣ доштанд, вале занҳои калонсол онҳоро огоҳ карданд:

— Бас, духтаро... Нусрат меояд, нағз не.

Нусрат бордони мошинашро дар хирманҷой холи карда, ҳоло онро дуртар аз шипанг, дар сояи бед монда омад. Ё бо зану мард-ҳозирон сар чунбонда салом карду бо чанд тан занону мардони солдидаи бригада алоҳида-алоҳида ҳолҷӯӣ намуд.

— Аз ҳавли хавотир нашавед, ако, — хабар дод духтари холааш Соро, — Шодигул янғем сари раҳ даромада, хабар мегиранд.

Шодигул ҳар нимрӯзи барои кӯдаки ширмакаш ба деҳа рафта меомад. Гоҳе вай ба ҳавлии Нусрат даромада, аз ҳоли писаракаш хабар мегирифт ба гӯсолаю барраҳои вай алаф меод.

Яке аз духтарон ҳазломез гап партофт:

— Нусрат-ако, мошинатон дар соя дам нагирад чӣ мешавад?! Хари амаки ман доим дар офтоб бастагӣ...

— Дар офтоб оҳанаш мулоим мешавад, намедонӣ?! — Бо авзои чиддӣ таачҷуб кард духтараки дигар, вале чашмони шӯху ростгӯяш густохона механдиданд. — Амаки ту сояро ба занашон ҳайф медонанду сонӣ харашонро ба соя мебанданд?!

— Мошини ақои Нусрат нозук аст, офтоб мезанад, — ҳамовозӣ кард сеюмӣ.

Нусрат бо нимтабассум ба рӯи онҳо менигаристу бародарвор бо навозиш сар мечунбонд. Дар фуруварди сухани духтарон ӯ гуфт:

— Фардо нисфирӯзи дар офтоб монда, ҳар сеи тура савор мекунам!

— Кошкӣ... Ҳаловат мекунем... Суратамон дар газетаҳо мебарояд! — фавран гап ёфта ба нишони хушнудӣ кафкӯбӣ карданд духтарон.

— Э, бигиред, аз ҳозир ин пешдоманро ба шумо супурдам.

Нусрат барои шустушӯ аз шипанг дуртар рафта, ба банди хаёл дармонд. Сонӣ фикраш ба хонааш ва писараш пайванд хӯрд. Ў рӯз мешумурд, ки кай дар деҳа боғчаи кӯдакон мекушоянд, вай писарашро ба боғча мебарад ва беҳавотир кор мекунад. Аз вафоти ҳамсараш қариб як сол гузашт. «Оши солашро медиҳам, — мегуфт ў ҳоло худ ба худ корашро раҷча кашида. — Тойина мекушаму ба халқ ош медиҳам. Ба ҳамаи хешу таборе, ки барои вай азодорӣ карда, қабуд пӯшида гаштаанд, як либосӣ матои тоза — атласу крепдешин даркор аст. Аз таҳи замин бошад ҳам, меёбаму дар маросими сафедпӯшон пешашон мемонам. Қариб даҳ либосворӣ даркор аст. — Ҳа, азизам, иззататро то метавонам, ба ҷо меорам, лекин ҷӣ кунам, ки туро зинда кардан наметавонам. Ана, қариб як сол боз бе ту... Аз кор меравamu духтарат катӣ ҳавлиро об зада мерӯбем, саранҷом мекунем, молхоро ҷӯшида, ширу ҷурғотро ҷо ба ҷо мекунем, хӯрок мепазем. Баъди шом бачаҳоро хобонда ҷомашӯӣ мекунам ё дарзудӯз. Ҷӣ илоҷ, ба дастам сӯзан нагирифта будам... Ба ман саҳт мушқил кардӣ... Аввал модгова занони ҳамсоя ҷӯшида медоданд, ҳозир худам. Аз мазоҳи мардум парво надорам. Фақат бачаҳо дар мактаб духтарамонро таъна накунанд, шуд. Мегӯянд, ки ман дигар шудаам. Намедонам. Ба лабам ханда намеояд, инаш рост. Дар

хона ягон бор радиову телевизор намондаам. Ба дил нагунчад-чӣ! Ҳамсояхо ҳам ба дили ман нигариста радиову телевизорашонро кам мемонанд. «Ҳамсоя азодор аст», гӯён аҳъён-аҳъён овозашро паст карда мешунаванд. Барака ёбанд, поси хотири туро медоранд...»

Нусрат дар оби чӯй шустушӯӣ мекарду ботинан бо ҳамсари марҳумаш гуфтугузор дошт. Як сол боз ҳоли вай ба ин минвол буд, дар сари фармони трактору мошини пахтачинӣ ҳам, дар хона ҳам ҳар як корашро ба ҳамсари марҳумаш маслиҳат мекард, аз қору бораш ба вай ҳисоб медод, қариб ки худ ба худ гап мезад. Баъзан аз ин ҳоли худ ба ваҳм меомад — мабодо девона шавад... Дигарон ҳам ба ин ҳол афтада бошанд?.. Вай ин саволро аз одамони кордида пурсидан меҳост, вале худдорӣ мекард.

Нусрат дасту рӯи обшорашро бо рӯмоли миёнбандаш пок карду рафта дар чорпои мардон, дар сари дастархон нишаст. Аз бозе ки ба пахтачинӣ шурӯъ карданд, барои нимирӯзӣ хӯрок мепазанд. Ин ҳам нағз. Вай як пиёла чойи кадоме аз нишастагон дароз кардагиро хӯрт кашиду як пора нон гирифта ба даҳон бурд.

— Ҳамин мегум, трактор чизи нағзу сабила чангу губораш намешавад, — ба сару рӯи Нусрат нигариста гап сар кард Шодии обмон. — Хусусан, то як-ду раҳ борон боридан...

— Ҳар як кор саҳтӣ дорад, — гуфт обмони дигар Парда. — Обмонӣ кори осон аст? Шабу рӯз поят дар об...

— Нусрат, — Ҳасан-амак, ки то ин дам дар банди андеша хомӯш чой меҳӯрд, зонуи чавонмардро оҳиста нихта карду ба гап даромад, — додар, акнун ғам хӯрдан бефоида. Ба ту ду кӯдак катӣ мушкил аст. Мурда дигар зинда намешавад. Гуфтаниам, ки як ҷо-ним ҷоро бин, балки бева-чева ҳаст...

— Монед, амак, ҷароҳати дилам ҳоло нав аст. Ҳеч набошад, андаке кӯҳна шавад.

Нусрат як охи дарднок кашиду нигоҳашро боло набардошта, бо шилшилаи дастархон ба бозӣ машғул шуд. Ё ашкero, ки дар чашмонаш ҳалқа зада буд, пинҳон кардан мехост, вале ин кор номумкин буд.

Ҳама медиданд, ки дар тӯли як соли баъди вафоти ҳамсараш вай хеле лоғар гашта, рӯи дарозаш боз ҳам, дарозтар, устухони ду рӯяш барҷаста баромада буд, гарданаш монанди думчаи мурӯд борик гашта, чашмонаш дар косахона нишаста, чуқур гаштаанд. Ҳасанамак лоғару нимҷон шудани ин чавонмарди тануманд ва дар ҳама кор чирадастро меду ботинан беқарор мегашт.

Ошпаз Ниҳол-хола дар рӯи лаъли чор коса угро овард.

— Э, гапи бекораро мон! — якбора ба қаҳр омаду дасташро ба ҷониби вай шоф карда тунду аламноқ хитоб кард амак. — Ҳамин ҳам гап шуд?! — Сипас оҳанги суҳанаширо нармтар кард: — Ба кӯдаконат модар даркор аст. Духтарча бемодар намешавад! — Сонӣ вай ба Ниҳол-хола рӯ овард: — Тавба, ба бева қаҳтӣ омадагӣ барин... Ҳарчанд фикр мекунам, дар ин атроф ягон зани сараш яла нест. Ту ягон касро таги чашм надорӣ? —

Баъди чавоби инкор гирифтаан Ҳасан-амак ба тахмин гуфт: — Ман мегум, ҳамун як қияни дури моён, духтари Садафмо дар шаҳр монда рафт. Як раҳ шунидам, ки аз шӯяш чудо шудааст. Агар сараш яла бошад, ҳаминро як раҳ бинем-чӣ? А? — Ҳасан-амак азбаски фикри Нусратро фаҳмидан мехост, лаҳзае ба рӯи вай нигарон истод. Нусрат сарашро боло намебардошт. — Як раҳ пурсуков кунам? А? Ба бачаҳот оча даркор аст...

— Э-э, вай... рост намеояд, — Ниҳол-хола косаҳоро яқояк ба пеши мардон монду лаҳзае рост истода шубҳа баён кард. — Ягон ҷои дигарро бинед.

— Чира медонӣ ту?! Шумо, ҳамаатон ба айбмонӣ устод!

— Вай ба рӯзгори Нусрат кор намеояд, — то ки ин гуфтугузorro духтарон нашунаванд, Ниҳол-хола овозашро паст карда, таъкидан гуфт. — Вай ба майли худаш гашта одат кард.

— Ба сараш афтад, тан медиҳад, — гуфт Ҳасан-амак даст афшонда. — Феъли зан ҳамин аст: агар белаҷом монед, худаша аз подшоҳ кам намедонад. Ман ба Нусрат ҳаминро гуфта истодаам: мардбача ба сари худ, афтадаю хеста одам мешавад, лекин духтарбачаро тарбия қардан даркор аст.

— Лекин вай намешавад, — Ниҳол-хола кучоҳоро меандешиду суханашро бо ҳазор андеша хоида мегуфт. — Тан медодагӣ зан маълум аст.

— Ҳамин гапҳо чӣ даркор?! — гуфт Нусрат охиста сар бардошта. — Қароҳоти дилам ҳоло нав аст. Оши солашро надода, дар ин хусус гап задан ҳам айб аст.

— Фардо тўй нагуфтаам-ку! Ҳоло то гапро пазондан ним сол мегузарад ё як соли дигар, кӣ медонад?! — гуфт Ҳасан-амак.

— Эҳ, шўрбахт... Солаш ҳам омад, — гуфт Ниҳол-хола як оҳи бадард кашид. Сонӣ таъкид кард: — Ҳар зан зан мешавад, лекин ба ду бачаякат оча даркор аст. Ҳар зан очагӣ намекунад, додарам.

Ниҳол-хола лаълиашро гирифта рафт.

— Ба ҳар гап гўш карда, азоб кашида мегардӣ, — гуфт Ҳасан-амак баъди рафтани Ниҳол-хола. — Гандааш ҳам дари хонаатро кушода мешинад-ку! Усунаш нақора дар дасти худат. Ман очаашро дида, як бор гапзанон кунам, ку чӣ мегўяд.

Аз ин гуфтугузор чор моҳ гузашт. Пахтаро чида супурданд. Ҳосили ползхоро ҳам ғундоштанг. Дар рўзи солгарди вафоти занаш Нусрат ба мардуми деҳа оши сол дод. Ҳарчанд пирони қоидадон гуфтанд, ки мархума — ҳамсарат сағира дорад, харчи бисёр чоиз не, Нусрат гов кушт, бо ҳама иззату эҳтиром сафедпўшон кард.

Баъди ду моҳи сафедпешон Ҳасан-амак ба василаи модараш Дилбарро аз шаҳр ба деҳа чеғ зада, матлабро ба ӯ фаҳмонданд. Нусрату Дилбар якдигарро дидани шуданд.

Дар бораи Дилбар Нусрат аз атрофиён ҳар навъ сухан мешунид. Мардон мегуфтанд, ки «андаке ба худаш бино мондагӣ бошад ҳам, духтари дилчў буд, хонаи як йигитро обод мекард, афсўс, ҳайф шуд.» Ба занҳои деҳа вай ҳеҷ маъкул набуд: «Як ваҷаб-як ваҷаб нохунҳои харомаш катӣ чӣ хел хўрок мехўрад, чӣ хел кор мекунад? Э, тавба... — гуфта гиребонашонро медоштангду ин

хелхоро набинаму нашунавам гӯён паси гӯшашонро мекашиданд. Мабодо ки ба ин ханданду ягон нафар аз фарзанду пайвандонашон ба ин кӯй афтад. — Кабудии болои чашмаша намегӯй?! Ба миҷаҳош як ман як ман ранг молида, ачина барин шудааст-е!..» Нусрат ана, ҳамин ҷавонзанро бояд ба хонааш оварад. Боз аз хусуси ахлоқаш ҳар хел гап мезаданд. Гӯё дар хобгоҳи фабрика зиндагӣ мекардасту дар он ҷо ҳар шаб зану мард якдигара бағал гирифта мерақсидаанд. Нусрат ба ин гапҳо чандон бовар надошт, вале аз Дилбар чандон дилаш ҷамъ набуд. Бинобар он, ба василаи як-ду тан дӯстони наздикаш аз ҳаёти Дилбар дарак кард. Гуфтанд, ки хотир ҷамъ дор, саратро паст намекунад. «Ду фарзанди маро бо меҳр калон кунад, ман - розӣ. Ин навбат барои ҳамин ду кӯдак хонадор мешавам», мегуфт вай ба ҳама наздиконаш.

Он шаб Дилбар оростаю пероста ҳамроҳи холааш ба хонаи Нусрат омад. Нусрат пешакӣ бачаҳоро ба хонаи алоҳида фиристода, таъинот кард: «Ҷим шинед. Ман холаҳояшро сонӣ ба наздатон мебарам. Боодоб бошед». Ӯ хуб медонист, ки онҳо на фақат ба мулоқоти вай, балки манзилу макон ва тарзи зиндагии ӯро диданӣ меоянд. Аслан, ин корро наздикони арӯшаванда иҷро мекунанд, аммо Дилбар қабл аз тӯй бо Нусрат вохӯрда, ҳамгап будан хосту бо ҳамин баҳона макону манзили ӯро диданӣ шуд. Ба эътирози падару модараш гӯш надод, гуфт, ки пинҳонӣ ҳамроҳи холааш мераваду меояд.

Дар хонаи калон, ки вазифаи меҳмонхонаро низ адо мекард, се тан сари дастархон нишастанд. Дилбар мӯзаӣ

пошнабаландашро аз лой пок карду аз пояш накашида, ба болои кўрпача баромада нишаст. Аз ин кори вай Нусрат боғоят малул шуд: «Гапи мардум рост будаст, ин бадбахтак расму русуми моро пушти по задагӣ барин... Кӣ ба хона кафшу мўза катӣ медарояд?!» — аз дил гузаронд вай. Сўхбати онҳо сараввал ҳеҷ кўр нагирифт. Холаи Дилбар ҳарчанд кўшиш дошт, вале сухан ба ҳам намепечид.

Аз чӣ бошад, ки дар пеши назари Нусрат фақат бо мардон оғўш гирифта раксидани Дилбар чилвагар буд. «Аз хур барин зан чудо мондам, акнун рўзам ба ҳамин афтод...» — мегуфт вай дар дил Дилбарро бо ҳамсари марҳумаш муқоиса карда. Баъд вай бо зўри ирода ин хаёлҳои мағшушро аз сари худ дур карду ба меҳмон нигариста, аз рӯи илтифот табассум намуд.

Дилбар ханўз ҳам чихози хонаро санчида менигарист.

— Э, ба рӯи якдигар нигоҳ карда нашинед, гап занед, — холаи Дилбар яхи сарди хомўширо шикаста, онҳоро ба гап мегирift. — Шумоён ҳабдаҳсола не-ку!

— Даррав чӣ гўем, охир? — гуфт Дилбар бо шарму адои зебосе. — Бесухан ҳам одам якдигар катӣ гуфтугў мекунад мегўянд.

«Ба ҳар ҳол, шарми зан намурдаст. Ё худашро ҳамин хел мегирад, кӣ медонад? Аслан, хеле бадгумон шудаам, хуб не. Надида, надониста дар ҳақи як кас... Аз кучо ин қадар бадгумонӣ дар дилам хона кардаст, ҳайронам».

Нусрат бо чунин андешаҳои дарҳам – барҳам ба меҳмонҳо чой рехта медод, ба пурсиши онҳо ҷавоб мегуфт ва гоҳе якбора барои пинҳон доштани

андешаҳои худ ё узри будгумониаш, ба рӯи онҳо нигариста, табассум мекард. Сонӣ аз табассумҳои бемаънии худ кароҳат карду якбора авзояш чиддӣ гашт.

— Аз ин мурабботон бӯи тарбуз меояд... бӯи гул ҳам — мурабборо чашида, таҳсин кард холаи Дилбар. — Чунон бамазза...

— Кӣ пухта бошад? — пиёлаи мурабборо ба таҳи бинӣ оварда бӯи кашиду шумхандае намуд Дилбар.

— Ангура хуру боғаша напурс мегӯянд боғбонҳо.

— Ҳозир боғаша пурсидани омаданд – дия, — холаи Дилбар ба канда шудани риштаи сӯҳбат имкон намедод.

— Гуфтанд-а, духтарон мудом дар гирди ин кас парвона, — гуфт Дилбар чашмони сиёҳашро бо итоб гурезонда.

Нусрат саросема ба эзоҳ шурӯъ кард:

— Дар вақти ҳаёт будани мархума... янгаатон ҳамроҳ мепухтем. Имсол барои бачаҳо худам пухтам, — вай аз хичолат то нӯги гӯшҳояш сурх шуд.

— Хайрият... Дар деҳаи мо ҳам як марди бадасту по пайдо шудаст, — гуфт Дилбар бо шавқ ба рӯи Нусрат нигариста.

Овози вай монанди садои булӯр ё тори саҳт кашадагии тамбӯр чарангос мезад. «Овози занҳои деҳа хиррӣ, гирифтагӣ, ҳатто духтарони ҷавон ин хел овоз надоранд...» — ба дил тааҷҷуб мекард Нусрат.

Бо ҳамин гӯё ҳисси бегонагӣ андаке аз миён бардошта шуд. Нусрат аз бобати рӯзғордориаш ҳикоя кард. Сонӣ сухан ба сари он кӯчид, ки кадом навъи анорро чӣ гуна дар реги хушк монда, то баҳори дигар расондан мумкин аст ва ҳаказо. Аҷаб не, суханони вай

ба ин занҳо ҳеҷ даркорӣ надоштанд, вале ҳар ду ҳам чунон вонамуд мекарданд, ки ин ҳама таҷрибаи рӯзғордории вай ба онҳо зарур аст. Нусрат марди зиндагӣ буд ва монанди ҳамаи ин қабил одамон соддагӣ ҳам дошт. Ҳамин буд, ки аз гап гап баромаду вай ин хунарҳои худро ба меҳмонон нишон додан хост. Дилбару холааш ҳамроҳи вай амбори меваю сабзавот, амборчаи махсуси ғалладона ва дигар лавозимоти зиндагии ўро аз назар гузаронданд ва ба тартиби кори вай таҳсин хонданд.

Нусрат обхураки барои молхояш сохтагиашро ба ҳар касе, ки ба ҳавлиаш мебаромад, нишон меод. Ба ин ду зан ҳам онро нишон надода истодан наметавонист. Вай тақлиди обхуракҳои молхонаи кадом як совхозии пешқадам барои ҳар як мол дар охури он обхурак монда буд. Мол фукашро ба он мондан ҳамон лапари он паст гашта, роҳи об кушода мегашт ва аз чобай калони дар девор будагӣ то сер шуда аз обхурак сар бардоштани мол об меомад.

— Ман ба пеши говатон намеравам, метарсам, — гуфт Дилбар ва бо ҳамин шасти Нусратро андаке гардонду ҳуши ўро ба худ овард.

— Ҳа, хуб, шумо наздик наравед, — оҳиста сар ба зер афканд Нусрат. Сонӣ шердилтар гашту гуфт: — Оҳиста – оҳиста ёд мегиред.

— Не, ман аз гов метарсам. Говатон ба худатон насиб кунад, ман пешаш намеравам, — гуфт тез-тез Дилбар. — Баъди ягон сол духтаратон меҷӯшидагист?

— Дар деҳаи худамон калон шудед-ку, ин қадар аз осмони ҳафтум гап мезанед?! – оқибат киноя кард вай.

Дилбар номаълум лаб бурма кард, яъне бо ҳамин соддагӣ кинояро бин мегуфт. Холаи Дилбар маънидорона ба Нусрат нигариста, чашм хобонд, яъне эътибор нақун, беҳуда гап мезанад мегуфт.

— Ман зиндагии шаҳр ба одат кардаам, айб намекунад, — гуфт Дилбар сарашро узромез ба як тараф ҳам карда. Овози вай ҳоло маҳину дилнавоз буд.

«Овозаш дар як дам бирешим барин гашт-е! Гумон мекуни чону дилата молиш дода мегузарад. Ин ҳам хунар аст, аз дасти ҳар зан намеояд. Дуруст мегуфтаанд, ки зани беноз – оши бепиёз...» — ба меҳмонон гӯсфандонашро нишон дода, гап мезаду аз дил мегузаронд Нусрат.

Дилбар мӯи чингилаи барраҳоро молида, хеле вақт бо онҳо андармон гашт. Нусрат ба рағбати вай бо шавқ нигарад ҳам, холааш дилтанг буд, беором пой кӯфта «бас, рафтем» мегуфт.

Онҳо боз ба хона даромаданд. Дилбар ин бор ба пӯстаки дар таҳи дар партофтагӣ зехн монда нигаристу пурсид:

— Шумо, аз афти кор, пӯстро ош дода метавонед? А?

Нусрат бо таачҷуб ба рӯи ҷавонзан нигарист. Балки ин савол аз бом тароша афтодагӣ барин ногаҳонӣ буд, сараввал гумон кард, ки ба вай дахл надорад. Сонӣ, нигарони ҷавоб ба рӯи вай мулоҳиза кардани Дилбарро дида, аввал китф дарҳам кашид ва сипас канда-канда берабт гуфт:

— Занҳо... пӯст ош дода... пӯстак медӯзанд-ку... — вай сабаби чунин бевоқуфии ҷавонзанро фаҳмидан хосту бо навбат ба чашми онҳо нигарист. Гумонаш дар таҳи

ин сухан маънии дигаре ҳасту фаҳми ӯ намеравад. — Ҳамаи занҳои деҳаи мо пӯст ош медиҳанд.

— Ҳа, воқеан, аз ёдам баромадаст. Пӯстин ҳам медӯзанд? А?

— Баъзан... Барои мӯйсафедон медӯзанд. Дар ҷои мо ҳеч кас пӯстин намепошад.

— Рангаш ҳамин хел, пӯстак барин сафед? — ба тавзеҳи ӯ безътибор боз пурсид Дилбар.

— Не, барои пӯстин пӯстро ранг медиҳанд. Пӯсти анор катӣ... Ё як хел алаф ҳаст, сиреч мегӯянд, решаи ҳамон катӣ ранг мекунад. Дорчинранг мешавад.

Дилбар ба сухан даҳан ҷуфт кард, сонӣ шармида ишваомез хандид, рӯяшро тофту баъд ба чандин печутоб гуфт:

— Ба ман ҳам пӯстин карда медиҳед, охир?

Вай инро гуфту худ ба худ гӯё хичолат кашида рӯяшро бо кафи дастонаш пӯшид ва ба Нусрату холааш лаҳзае пушт гардонда хомӯш истод. «Ҳама кораш хушрӯ, ба худаш зебанда. Тарбияи шаҳр дигар хел аст», — аз дил гузаронд Нусрат.

— Пӯстин хоҳед, пӯстин мекунем. Лекин дар деҳаи мо занҳо ҳаргиз пӯстин намепошанд-ку! — Нусрат мисли пируни хунукхӯр ба пӯстин печидани Дилбарро лаҳзае пеши чашм оварду хандид.

— Ман пошам, расм мешавад-дия.

— Мардуми мо ба ҳар чиз тақлид намекунад, анъана, расму одатамон саҳт аст. Шумо ҳам ночор сар мефуроред.

— Баръакс, ман аз қафои худам дигархоро мебарам! — гуфт вай катӣ.

Нусрат ва холаи Дилбар сар бардошта ба рӯи якдигарӣ нигариста натавониста сукут доштанд.

«Ҳавлиаш аз чароғи электр чароғон, молхонаю алафхонааш, ҳатто боғаш ҳам чароғ дорад, айнан, ҳавлии шаҳриҳо барин, — ин лаҳза аз дил мегузаронад Дилбар. — Кошкӣ, ҳамин ҳавли дар шаҳр мебуд. Холаам беҳуда намегуфтааст: «Агар духтарам мебуд, ба Нусрат дудаस्ता бароварда меодам. Духтарони ин замон синнаш калон гӯён ноз мекунанд, бачааш ҳаст гӯён назарашон намегирад, додоҳшон маҷбур карда наметавонанд». Хайр, чӣ чора, хоҳам-нахоҳам, рӯзгор сохтанам даркор. Ба гуфти очаам то кай овора мегардам? Дар шаҳр дугонаҳоям мегуфтагистанд: «Мур, охир зотатба кашидӣ, боз ба қишлоқӣ расидӣ! Туро одам кунем гӯён беҳуда ҳамин қадар зӯр задем...»

Ин дам аз дили Нусрат мегузашт: «Ку, бинам, ин танноз ба Алӯлаку Булӯлак маъқул мешавад ё не? Агар бачаҳоро бо меҳр ба синааш зер кунад, ман — ғуломи ҳалқабаргӯш, ҳар чӣ хоҳад, иҷро мекунам...»

— Ҳоло ман ба шумо Алӯлаку Булӯлакамро нишон надодаам.

Вай бархосту дари хонаи бачаҳоро кушода, онҳоро ба назди меҳмонон даъват кард.

— Ку, биеёд, бачаҳоям, холаҳош бинанд.

Бачаҳо шармида берун омаданд. Писарак ҳаросида, худро ба қафои хоҳари калониаш, ки ба таҳмин даҳсола буд, мекашид.

Баъди ишораи холааш Дилбар бархосту бачаҳоро як-як оғӯш гирифта бӯсид, вале бӯсаҳояш бардурӯғ буд, сару рӯяшонро бо навозиш сила кард, ким-чӣ суханони

дилнавоз гуфт, аз киссааш конфетҳо бароварда дод ва дар охир аз рухсораҳошон пучида монд.

— Номҳошон ғалатӣ будаст, — изҳори тааҷҷуб кард холаи Дилбар. — Алояку Балояк...

— Наход? — хайрон шуд Дилбар ҳам. — Алӯлаку Булӯлак номашон?

— Не... Номашон Фаришта ва Фаридун аст. Давлати ман, сарвати ман ана, ҳамин ду кӯдак аст.

Дилбар боз ба бачаҳо даровехту аз хусуси машғулияти онҳо гап пурсид. Чашми холааш чун чашми вай афтод, оҳиста ба таҳсин сар чунбонд.

— Дилбар... Биё, зуд маслиҳат кунеду сонӣ равем. Ман ҳар дуру шинос кардам, барои ин куртаи шоҳӣ... — гуфт вай ба даҳлез баромада.

Нусрат матлабро нафаҳмиду ба Дилбар нигарист.

— Хуб, мебинем, — гуфт Дилбар бо як навъ оҳанги истиғно охири суханро шиддатнок карда. Баъд чашмони калон калонашро бо ноз гардонд. — Ҳоли шартҳои ман мӯл... Мабодо якбора шунида тарсед, сонӣ ман чӣ кор мекунам?!

Нусрат саргаранг, балки саволomez ба рӯи Дилбар нигарист. Нигоҳи ӯ мегуфт: «Аз ман боз чӣ мехоҳед?»

— Бед, дароем, — Дилбар оҳиста дасти Нусратро гирифт. Нусрат аз изтироб ба қафо нигарист. Холаи Дилбар ҳамроҳи бачаҳо ба ҳавлӣ баромада буд. Фақат баъд аз ин вай дар дасташ дасти хурду маҳини занро эҳсос кард. Гӯё вай даст не, балки чӯҷаяки нав аз тухм берун омадаро гирифта бошад, онро бо эҳтиёт медошт. «Синнаш ба бисту ҳафт расида бошад ҳам, дастонаш бе очинг, сахтакак... Аҷоиб...» — аз дил гузаронд Нусрат. Аз шиддати ҳаяҷон дар ин як дақиқа дили ӯ чунон

метапид, ки овози онро равшан мешунид. Сонӣ якбора ўро ҳолате рӯй дод, ки гӯё ба зани каси дигар даст дароз карда бошад, хичил гашт, аз сустиродагии худ ба қаҳр омад.

— Шарти ман бисъёр аст, чони ширин... Мегӯяндку, кори осон лаззат надорад! — гуфт Дилбар бо истиғно тоб хӯрда.

Ҳоло вай дар рӯ ба рӯи Нусрат чунон наздик рост меистод, ки торҳои перешони турраи пешониаш ба рӯи ҷавонмарди мерасид. Вале бо ин наздикӣ овози вай ба гӯши Нусрат гӯё аз дур мерасид.

— Ҳаёти ман, буду нобуди ман ба шумо насиб карда будаст, Дилбар... Боз чӣ меҳоҳед?! — гуфт вай хотирпарешон ба рӯи зан табассум карда. Ў гумон дошт, ки Дилбар ҳам монанди дигар занҳо фалон қадар курта кун, тӯи бошукӯҳ гузарон мегӯянд.

— Ман на ба кори саҳро мебароям, на ба кори ферма! Ба ман аз идораи колхоз ё ҷамоа ягон кор меёбед. Китобхонаи мактаб бошад ҳам, мешавад.

Ин пешниҳодро ҳаргиз нигарон набуд, бинобар он, Нусрат якбора ошуфта ва парешон шуд.

— Мебинем, — гуфт баъди хеле хомӯшӣ паси сарашро хорида. — Агар ҷои ҳолӣ бошад...

— Сонӣ... шарти асосӣ: ману шумо ҳоло ҷавонем. — А-а... боз умеди фарзанд доштагистед? А?.. Рост не?.. — Дилбар аз ин суханони гуфтааш хичолат кашида, лаблабу барин сурх шудани Нусратро дида, худро шармзада вонамуд карду сарашро поён афканд.

Ба миён сукунати гароне афтод. Сонӣ Дилбар сарашро боло набардошта тез-тез гуфт:

— Холаам фарзанд надоранд. Бечора ба бача зоранд... Агар писаратонро ба он кас диҳем... Агар розӣ бошед?.. Холаи худам, аз ман зиёдтар меҳрубонӣ мекунад... — Дилбар ягон бор чашмашро бардошта ба рӯи Нусрат нанигарист, вагарна авзои Нусратро дида, суханашро қатъ мекард.

— Ман шуморо одам гуфтаам... — Нусрат инро гуфту дарро кушода бо шаст ба берун баромад.

Дилбар ба қафои ӯ нигариста ҳайрон монд.

— И-и, ин касро бинанд... Таҳи гапа нафаҳмида... — ба берун ба назди холааш баромада, изҳори ҳайрат мекард Дилбар.

— Рафтем... Вай ҷавобата дод, — гуфт холаи Дилбар ба роҳ афтода. — Дигар башараашро набинам гӯён бирафт. Фарзандонаш ҷону дилаш. Инҳоро ту пушти по зада, чӣ хел ба вай зан мешавӣ?! Худо агар занад, аз дили одам меҳру шафоатро мебардоштаст. — роҳ мерафту беором ғут-ғут мекард ӯ.

ЧАНГАЛУК

Бегоҳии говгум ба Вахш расидаму саросема ба умеди мошини раҳгузар ба сӯи чорраҳа давидам. Ҳамриштаи шаш-хафт нафар мусофирони дигар, соате ба мошинҳои даргузар дастафшонӣ карда, оқибат ҳамроҳи як тан ҷавонмарди зиёинамо ба кабинаи мошини самосвале савор шудем. Ин мошин маро ба колхозии «Ҳаёти нав» набарад ҳам, аз наздики он мегузаштаст.

— Ман ба шумо гӯям, парво накунед, меҳмон, — ҳамсафарам дар кабина бафароғат нишасту хавотирии маро фаҳмидагӣ барин таскин дод. — Чор километр барин роҳ мемонад, пиёда чак-чаққунон меравем. Чӣ гуфтед? — Вай бо чехраи кушод табассум мекарду зимнан саропои маро ба таҳқиқ менигарист ва ғолибан кию чикора буданамро фаҳмидан меҳост.

— Ба кадом қишлоқ, ба хонаи кӣ меравед?

Ман дафъатан чӣ гуфтанамро надониста, лаҳзае дасту по хӯрдам, аммо ҳамсафарам худ ба кӯмакам расид:

— Ин колхозии «Ҳаёти нав», ман ба шумо гӯям, хурду калон қариб понздаҳ деҳа дорад. Шумо ба кадом деҳа меравед? Агар махфӣ набошад?

— Ман... ман... ба маркази колхоз меравем, — гуфтам чӣ ҷавоб гуфтанамро надониста. Сипас эзоҳ додам: — Ба колхозатон бори аввал меравам. Ношинос ба мисоли нобино аст, мегӯянд... Балки медонистагистед... Хоҳару додарони якдигарро ёфтагӣ дар колхозии шумо...

— Э-э, шумо аз хешони онҳоед? Аз Конибодом меоед?

— Не-е, ман аз Душанбе. Ба онҳо хешу таборӣ надорам. — Сипас бо ду сухан кию чикора буданамро фаҳмондам.

— Ҳа-а, ҳозир дар хонаи Фаридун ҳам, дар хонаи раис ҳам, тӯй аст.

Дар хонаи Фаридун тӯй буданашро медонам, аммо ба тӯйи хонаи раис эътибор надодам. Аз дилам гузашт, ки мебоист киву чӣ одам будани раиси колхозро дарак карда огоҳӣ меёфтам. Баъзе рӯзноманигорон агар азми ба колхоз омадан кунанд, ҳафт пушти раиси колхозро кофта фаҳмида, қабл аз ин дар кучоҳо таҳсил кардану дар кадом вазифаҳо кор кардани ўро қоривор аз ёд мекунанд.

— Хайр, ку, гап занед, аз саргузашти онҳо, дар хусуси падару модар ва хешу табори онҳо ягон чиз медонед? Якбора хоҳару додарон якдигарро ёфта хурсанд будагистанд-а?! — Ман ба умеди ягон хабари нав пурсуков сар кардам.

— Албатта, кӣ хурсанд намешаванд?! Ман ба шумо гӯям, ин давлати андак-мандак не! «Доман пури зар кунию додар бихарӣ, он додари зархарид чӣ додар бошад?!» гуфтаанд. Худо яку якбора ба кас хоҳару додари зода медихаду хурсанд намешаванд?! Боз ҳам таҳи дилашро кӣ медонад? Ман ба шумо гӯям, ин Чангалук... Мебахшед, мо Фаридунро баъзан Чангалук ҳам мегӯем, — тавзеҳ кард ў. — Дар бачагӣ аз хар афтада, як дасташ чангалук шудагӣ. Албатта, ба рӯзнома таъриф карда нависед. Лекин ин суханони ман

ба навиштани шумо дахл надорад. Рости гап-да. Ин гайбат не, пурсед, ҳама мегӯянд. Фаридун одами нағз, коргар, аммо баъзе хислати беҳуда дорад.

Дар хусуси Фаридун ҳамроҳам ба дил дарде доштаниш маълум буд. Имон ба гумон насупорида, лоқайд ба кӯмакаш рафтам:

— Ба сахтӣ калон шудааст, бемуҳаббат, бенавозиш... Балки ба хоҳару додар дар дилаш ҳеҷ меҳр набудагист? Ин дар Вахш, онҳо дар Конибодом калон шудаанд.

— Э-э, ман ба шумо гӯям, агар дил наздик бошад, ин гапҳо... — чашм хобонду даст афшонд вай. — Ҳама гап ба дил! — Вай лаҳзае хомӯш истоду сонӣ гуфт: — Ҳама хайрон мешудагӣ кор шуд. Э, тавба! — гаштау баргашта изҳори хайрат дошт мард. — Баъзе касон ба заём ё лотарея ҳазор сӯм буранд чӣ хел хурсанданд, ин Чангалук якбора додару хоҳар бурид-а! Ман ба шумо гӯям, боз чӣ хел додар?!

Манбашумогӯям (дар дил ба вай чунин лақаб додам) гиребонашро медошту сар меҷунбонд. Пай бурдан мушқил набуд, ки ин воқеа барои деҳаи аз шаҳр дур пешомади бениҳоят ғайриоддӣ аст.

— Хӯш, ку гап занед, ман кию чикора будани хоҳару додаронро намедонам. — Дарвоқеъ, ҳанӯз киву чӣ одамон будани додарону хоҳари ба ҳам расида ба мо маълум набуд ва мебоист аз ин хусус аввалбор рӯзномаи мо хабар кунад.

— Ман ба шумо гӯям, ҳамин раис... — ҳамроҳам ба чашми ман нигариста, лаҳзае таваққуф карду баъд ба таъкид гуфт: — Ҳамин раис ҳашт сол боз дар колхозамон раҳбар аст. Рости гап, марди одил, ҳалол,

коргар, дар зарурат сахтгир, кордон, халқ қатӣ муомила карда метавонад. Аммо ин Чангалук чанд сол аст, ки тахи пой ҳамин одама кофта ўро сил кард.

— Барои чӣ? Сабабаш?

— Бехуда!

— Ин хел носозгарӣ бесабаб намешавад. Ягон сабаб доштагист.

— Ҳама ҳайрон. Ба гирдаш тарафдор ғун кард, норозиҳоро киш-киш дода, раисро бадном кардан хост, маълумотнависӣ кард. Асп барин ҷавонмард дардманд шуд.

— Ягон мақсад доштагист.

— Гапаш ҳамин ки вай бегона аст, — ў бо дард хандид. — Барои чӣ ба колхозии мо бегона раис мешавад?! Раиси пешин аз тўби вай буд, дар сояи ў корди Чангалук болои равған буд...

— Ҳа, ин гапи дигар.

— Ҳамин раис ба сари худ ба колхоз наомадаст, аз район фиристоданд. Хайр, ачаб не, бўи хунаш кашидагист. Рост не? Ман дар шаҳри Брест як марди тоҷики малларо дучор шудам, ҳар ду ҳам ба якдигар нигариста истода мондаем. Ҳол он, ки вай зоҳиран ба тоҷик не, бештар ба литвонӣ ё немис монанд буд. Баъд ҳамсафарам ба ман ҷафстар омаду овозашро пастигар карда гуфт:

— Ана, ман ба шумо гўям, ҳашт сол боз ҳар ду - сагу гурба буданд. Пахтаро зиёд додем, раис ба орден пешбарӣ шуд, аммо ҳамин Чангалук аз болояш навишта корро вайрон кард. Ҳама орден гирифт, ба вай надоданд.

Ин қадар раисро ҷонибдорӣ кардани “Манбатугӯям” дар дилам шубҳа афканд.

— Фақат барои аз ин ҷо набуданаш? Не, хусуматгарӣ агар аз як тараф бошад, тӯл намеёбад. Раис ҳам моҳи беайб набудагист? — Ба ҳар ҳол, қаҳрамони очеркамро сиёҳ кардани ин мард ба ман нафорид.

Вай нобоварии маро дида, яку якбора хомӯш гашт. Дигар ба саволҳоям ҷавоб надод, худро ношунида ангорид. Ман аз гуфта пушаймон шудам. Ҷаҳд кардам ўро ба сухан дарорам, вале суд накард.

Ў дар чорраҳае, ки чор сӯяш саҳрои кушод буд, мошинро боздошт.

— Ку, меҳмон, фуромадем.

Шаби нилобии торик, дар осмон ситора мечӯшид. Ба атроф нигаристам — аз дуродур чароғҳои деҳа милт-милт метофтанд. Дар роҳ на мошине, на раҳгузаре. Ҳатто сараввал ҳеҷ садое ба гӯш нарасид. Баъди он, ки пиёда ба роҳ афтодем, тадричан вақ-вақи қурбокқаҳо, садои чирчирақҳо, ку-куи чаковак ва боз турфа-турфа садоҳои ошною ноошноро шунидам.

— Ман ба шумо гӯям, бародар, имшаб хоҳед - нахоҳед меҳмони ман ҳастед. То маркази колхоз хеле роҳ аст. Ҳавлии мо дар ҳамин наздикӣ...

— Аз афти қор, дигар илоҷ ҳам надорам, — хандидам. — Бо як сухан ман шуморо ранҷондам, акнун меҳмон нашавам, аз дилатон бароварда наметавонам. Ростӣ гап, аз кори Фаридун ҳайрон мондам. Дар хусуси вай ба рӯзнома навиштани будам.

— Хайр, ба рӯзнома ҳама гапи будагиро наменависанд-ку, — маъзаратомез суханро ба шӯҳи бурд вай. — Навиштан дарқор аст. Ин гапу қорҳо ба раҳи

худ. Ба рӯзнама дар ҳақи пахтақору механизатор, сарқору чӯпонҳои мо бисъёр менависанд, мехонем, медонем сухани хона ба бозор рост намеояд.

Ба деҳа наздик омадем: чароғҳо муайян, садоҳо аниқ гаштанд: дар пахтазори ду қанори роҳ дуди мӯриҳои деҳа монади туман паст шиновар буд. Аз қафо саворе ба мо расид.

— Ҳа, сарқор, ассаломуалайкум, — ҳамроҳам аз роҳ истод.

— Мехробӣ?

Савор шабқӯр будаст магар, дар торикӣ чунон ҳам шуда ба рӯи ман зехн монд, ки хандаамро ба зӯр доштам.

— Ин кас мехмон, аз Душанбе, — шиносонд Мехроб.

Сарқор вохӯрӣ карду аспашро баробари мо ба раҳ монд.

— Дар барои Фаридун ба рӯзнама менавиштаанд.

— Ҳамин хел? — сарқор ба рағбат ва назари имтиҳон дигарбора ба сар то пой ман чашм давонд.

— Дар хусуси хоҳару бародарон ҳар чӣ медонед, гӯед. То шумоён ягон чиз нагӯед, мо ҳеҷ чиз навишта наметавонем.

— Хайр, Фаридун дар пеши назарамон қалон шуд...

— Сарқор аз хусуси чӣ гуна қалон шуда, ба қатор даромадану ба хизмати ҳарбӣ рафтани Фаридун, баргашта омада, хонадор шудани вай хеле сухан гуфт. Баъд сухани ӯро буридам:

— Биистед, амак, бигӯед, ки раис катӣ чаро кашокаш доранд? — ба шӯҳӣ хандида пурсидам. — Шумо саркор, аз решаи гап хабар доред.

— Хайр, ин гапҳои хонагӣ, мабодо навишта...

— Не, хотирчамъ... Сухани менавиштагӣ дигар аст.

Саркор андаке таҷанг гашту баъд ночор ба гап даромад:

— Ҷое, ки нафс ҳаст, хусуматгарӣ ҳаст-да. Фаридунку як васвосӣ аст, аммо шон ҳам ба колхоз се-чор нафар наздиконашонро оварда, ҷой карданду худро ба бало гирифта карданд. — Саркор «шон» гуфта раисро дар назар дошт. — Деҳаро гардед, мардум мегӯянд.

Ӯ хеле сухан гуфт, вале дигар ҳама ба ман нодаркор ва ё гапҳои ба ҳама маълум буданд.

— Азбаски Фаридун дастгир буд, амакш уна саробонӣ кард, аммо хоҳараку додаракашро бурда ба сагирахона супоридем. Он солҳо раиси ҷамоа будам, худам ба дастам бурда додамашон. Ба гардиши фалак он ду ба Конибодом афтаанда савобталабе гирифта калон кардаст, хонондаст, одам шудаанд.

— Ана, ман ба шумо гӯям, як бачаи хеши дураш пор институтро тамом карда омад. Ҷангалук як соли дароз сари раисро ба дард овард, ки чаро ӯро сараграномии колхоз таъин намекунанд. Охир, ман ба шумо гӯям, сараграномии колхозамон бист сол боз кор мекунад. Хайрият, ба қарибӣ ғоибона институтро тамом карда, дипломашро оварду гиребони раисро аз дасти Ҷангалук раҳо кард. Ҳозир агар гӯед, ки як нафар гӯрков даркор аст, Ҷангалук албатта як ҳамқишлоқашро ном мебарад.

— Рост, рост, — оҳиста хандид саркор. Сонӣ ба тарафи мо ҳам гашту бо овози паст пичиррос зада гуфт: — Дар тӯи Саиди Чӯпон менишастем, раиси ҷамоа гуфт, ки писари чӯпон дар таҳсил пешқадам будаст, аз институташ ба идораи ҷамоа таҳсиннома омад. Чангалук даррав сухани шонро бурид: «Ин хел таҳсиннома ба Парда ҳам омада буд». Таҳсинномаи даҳ сол пеш аз ин ба Парда омадагӣ дар ёдаш, аммо имрӯз омадагиашро бо дили сафед як даҳан муборак бошад намегӯяд-е!

Саркор хомӯш монд.

Дилам мехост, ки вай боз ба гап дарояд, вале ӯ хомӯш мерафт ва баракси вай Меҳроб қариб бетавақуф сухан мегуфт. Бебарво, бо овози баланд, ҳар чӣ ба фикраш ояд, ошкоро мегуфт, мепурсид, механдид, дашном медод.

Аён буд, ки саркор аз тоифаи одамонест, ки ҳикмати «дареро накӯбӣ, даратро накӯбанд» - ро рӯзгори худ кардаанд. Вай ҳар як суханаширо бо эҳтиёт, ҳамеша бо овози паст, ҳар замон хавотиромез ба атроф нигариста мегуфт.

— Шумо бисъёр воқеахоро медонед, вале намегӯед, — гуфта бо ҳамин ўро шерак кардан хостам.

— Хайр, чӣ гӯям?.. — гуфт вай очизона табассум карда. Ҳар ду то имрӯз якдигарро пешпо дода омаданд. — Ту — конибодомӣ, ту зарафшонӣ гӯён сояи якдигарро аз девор метарошиданд. Аслан, ин иллат аз як артистбача ба инҳо гузашт.

Саркор боз хомӯш монд. Ман мунтазири эзоҳ будам.

— Ҳар замон аз шаҳр як артист меояд, чӯраи Фаридун аст, — гуфта Меҳроб ба ман асли воқеаро тавҳез кард.

— Худаш ҳунари дуруст надораду чоқам, обро лой карда, моҳӣ медорад.

— Қиссаи касалии Чангалукро гӯед, — сухани саркорро бурида хоҳиш кард вай.

— Э-э, гуфтани бошӣ, худат гӯӣ, — саркор даст афшонду хичилзада табассум намуд. Сонӣ зери лаб ғут-ғут кард: — Ҳар чизро гап гуфта мегардӣ.

— Акаи Меҳроб, худатон гӯед, — хоҳиш кардам.

Шавқу рағбати аввалаи Меҳроб гум шуд. Вале ба даҳони вай нигарон буданамро дида, ночор хикоя сар кард:

— Ман ба шумо гӯям, Чангалуки мо як вақте нотоб гашт. Духтурҳо гуфтаанд, ки дардаш чарроҳӣ металабад. Вай бархоста ба беморхонаи пойтахт рафт. Ба духтури он ҷо гуфтаст, ки дар ҳамин ҷо аз тарафи мо духтур - пухтур ҳаст ё не, бародар гӯед як бор маро бинад. Тафтиш карда гуфтаанд, рафики Чангалук, аз райони шумо дар ин ҷо чарроҳ набудааст. Чангалук «хайр, набошад» гӯён аз касалхона баромада омадаст.

— Ҷарроҳӣ накунондаст?

— Не.

— Кӣ ин қиссаро бофтагӣ бошад?

— Э – э, бовар намекунед? Ҳурмати нон — дурӯғ не!

— Ин ҳамшаҳригарӣ ба одами ҳалолкору ҳалолхӯр даркор не, — гуфт саркор ғарки андеша. — Барои беҳунар, коргурезу муфтхӯр даркор аст. — Худ ба худ даст афшонд вай.

— Як рӯз дар хонаи раис як гаҳвора дидам, агар бинед, як бори дигар бинам мегӯед, — аз рӯи одаташ «ман ба шумо гӯям», гӯён сухан сар кард Меҳроб. — Гул канда, куббаҳо шинонда, расо ҳунармандӣ карда сохтагӣ. Рангу бораширо намегӯед, гаҳвора не — гулзор! Як бор бинед, аз сари нав кӯдак шуданатон меояд. Дар як ҷо таъриф кунам, ба Чангалук нафорида — ба ман дарафтод. Гуфтам: агар ба ту хуш наояд, бирав, кӯдакатро дар ҳамон гаҳвораи ҷӯбаш нимтароши качу килеби бобоят хобон. Ман агар ин бор кӯдак ёбам, худо хоҳад, ба шаҳр меравamu аз ҳамон гаҳвора якта мебиёрам.

Лаҳзае ҳама хомӯш мондем. Хулосаи саркор ба назари ман саҳеҳ нанамуд, бинобар он, меҳостам ба он тасҳеҳ диҳам.

— Ҳамшаҳригарӣ аломати очизӣ, нотавонӣ гуфтед, ки дуруст аст. Аммо ҳамон очизу муфтхӯрон одамони дурусти ҳунармандро ҳам ба доми худ мефуроранд.

— Хайр, ба гузашта салавот, — гуфт саркор, — ана, хар ду додору бародар, об ба лаби ҷӯй баробар гашт.

— Чӣ хел? Кӣ катӣ кӣ? — ба маънии сухани ӯ сарфаҳм нарафта ба рӯяш нигариста.

— Кӣ катӣ мешуд, охир раис катӣ - дия.

— Фаридун? — беихтиёр аз роҳ истодам. Ҳамроҳонам низ истоданд.

Лаҳзае бо таачҷуб онҳо ба рӯи ман менигаристанду ман ба рӯи онҳо ва чунин менамуд, ки якдигарро имтиҳон мекунем.

— Охир, ман ба шумо гӯям, раисамон Фарзон Ҳакимов ҳамин Фаридуни Чангалук катӣ додору

бародар баромаданд – ку! — аз бевукуфии ман Меҳроб хайрон буд.

— Не – е?!

Ман беихтиёр як хуштаки дуру дарози андаке гамангез ва андаки дигар таассуфомез кашидам.

— Охир, домулло, хама гап дар сари ҳамин – дия! — гуфт саркор аспашро ба роҳ монда.

— Ман ба шумо гӯям, дар Конибодом будагӣ хоҳарашон ба рӯзнома эълон дода, ҳамин Чангалукро дарак карда ёфт. Сонӣ омад, ки ду додараш дар як колхоз гаштаанду якдигарро намешиносанд.

— Шуд, шуд... Аз аввал ҳамин гапро намегӯед?!

— Ман ба шумо гӯям, охир бохабаред гуфтаам — дар чехраи Меҳроб табассуми ширине гул мекард.

Маро чунон ҳолате рӯй намуд, ки гӯё бар дӯшам чуволи пур аз санг афтода бошад. Қадаме, ки пеш мениҳодам, дар назар ба қафо мерафт. «Дар ҳақи инҳо чӣ нависам?» — гӯён худ ба худ савол мекардаму нигоҳи пурмалоли муҳаррир аз назарам дур намегашт. Кошкӣ, фақат дасти ин Фаридун чангалук мебуд....

ҲАСРАТ

Занҳо нисбат ба мардон осонтар бо ҳамдигар унс мегиранд ва зуд ҳамдарду ҳамроз мешаванд. Аз афти қор, ба мардон худбинию гурур иҷозат намедихад, то зуд бо ҳам улфат бошанд. Баъзеҳоро агар ба гап гиред ҳам, суханатонро дастгирӣ намекунанд. Гӯё шумо бо ҳамин баҳона аз вай ягон чиз талаб мекарда бошед. Ба назари баъзеи ин касон чунин менамояд, ки агар аз майда – чӯйдаи зиндагӣ сухан гуфта ханданд, оҳори он хама виқору азаматашон мерезад. Ба ҳар ҳол, дар ин бобат ба салиқаи занҳо бояд тан дод.

Имрӯз дар долони дарози духтурхона зану мард — хеле дардмандон мунтазири қабули духтурҳо буданд. Ман ба қабулгоҳи чарроҳ навбат гирифтаму оҳиста дар як гӯшаи ҳараки пуродам нишастам. Аз ҷайб рӯзномаро гирифта кушодам ва сараввал аз рӯи одат сарлавҳаҳоро нигаристам, сонӣ баъзе хабару мақолаҳои ҷалби назарро ҷашм давондам. Сипас, барои вақткушӣ яке аз мақолаҳои назарбанд кардаамро хондани будам, ки аз паҳлу гуфтугӯи ду нафар зан диққатамро кашид.

— Хола, ҷӣ гап шуд, чиба гирья мекунед?

Пурсанда ҷавонзани лоғарандоми шӯхҷашме буд. Овозашро ҳам бо он далолат мекард, ки вай ҳеҷ ғами дунёро ба дили худ наздик роҳ намедихад.

— Э – э, напурс, духтарам...

Зани миёнсол, ки ба тахмин синнаш аз 55 беш набуд, бо рӯймолча чашмонашро пок карду охи бадарде кашид, сипас ба нишони таассуф чанд бор сар чунбонд. Баробари сараш тамоми вучуди вай гӯё ба ҳасрат охиста алвонҷ меҳӯрд. Нишони таровати ҷавонӣ ҳанӯз аз андоми вай батамом сутурда нагашта буд ва рӯю мӯяш, чашму абрӯяш гувоҳӣ медоданд, ки замоне зани соҳибҷамоле будаст. Ҳоло занак мусибатзада менамуд ва дам ба дам бо рӯмолча ашки чашмонашро пок мекард. Ман рӯям ба рӯзнома, бо қираи чашм онҳоро ба мушоҳада гирифтаму гӯшам ба гуфтугӯи ин ду тан вақф шуд.

— Барои наберачаам гирья мекунам, духтарам. Як шӯрпешонӣ наберача дорам... Худам ятим калон шудам, медонам... — вай чашмашро аз як нуқта нақанда сарашро ба ду тараф мегардонад. — Худо гӯед, ки агар фарзанд диҳад, додою очааш катӣ диҳад.

— Чӣ ходиса шуд, хола?

Занак лаҳзае хомӯш ба фикр афтод.

— Ҳамин ятимчаро ба кӣ монда меравам, гӯён гирья мекунам. Духтур захмама рентген катӣ диду аз ҳамон захми ганда — реши равон гуфтагӣ барин шуд. Ана, имрӯз боз мебинаду қоғаз медиҳад. Дина рӯзи мавлудам буд, ба хавлӣ ду писар, ду келин, духтару домод, додарам занаш катӣ, хоҳарам савгою саломи маҳсус катӣ омаданд. Сир надодам. Нагуфтам. Дилам нашуд. Чӣ хел карда ҳамин қадар хурсандира барҳам мезанед?! «Ҳа-ху» гӯён ҳамроҳашон пухтупаз кардам, нишастам, хандидам. Аммо аз дили ман чиҳо мегузашт, худо худаш медонисту халос. Ҳамара гуселонидаму сонӣ ба хонаи

дарун даромада, ду соат барин гирья кардам. Гумон мекунӣ аз мурдан метарсам?.. Не-е! Ҳамин набераякама ба кӣ монда меравам гӯён аз гирья варам кардам. Духтар дорам, лекин гардам, духтар ба рӯи шавҳараш менигарад, чӣ мегуфта бошад мегӯяд, писар ҳам ин замон ба рӯи занаш менигарад. Бачаи шӯр хору зор мешавад гӯён месӯзам.

— Додою очааш дар кучо? — оқибат чавонзан саволи кайҳо боз дар нӯги забонаш овезонро пурсид. Вай чандин бор даҳон кушодан хост, то ки сухани ҳамсӯҳбаташро бурад, вале ҳикояти аламноки ўро қатъ накард.

— Э – э, шумо намедонед – чӣ? Духтари ман сирко хӯрда мурд. Ҳама медонанд. Хурду калон гӯрсӯхта шавҳараша лаънат карданд, аммо чӣ фоида?! Зану марди маҳалла зор-зор гиристанд. Шӯрбахт духтар не, як фариштаи беозор буд. Дилу нияташ покиза буд, банангу баномус буд, аз ҳамин сабаб ба ин аламу хорӣ тоқат карда натавонист.

— Хола, ман аз фочиаи духтаратон беҳабарам. Мо ба ин гузар ба қарибӣ омадем, — гуфт чавонзан суханашро дона-дона карда ва бо имою ишора кадом як самти шаҳрро нишон дод. — Чӣ ходиса шуд, барои чӣ сирко хӯрд?

— Э – э, духтарам, напурс... — зан боз ба сарчунбонӣ даромад. — Аслан, илоҳо, хонаи ҳаромхӯр сӯзад! Сӯзад! Боз мегӯям — сӯзад! Агар дар маҳалла дабдабаю дамдамаи ҳар кас аз рӯи кораш ё илму хунараш мебуд, олам гулистон мегашт. Хуб гӯй, духтарам, ҳақи гап ҳамин! Наханд. То ба сараш наафтад,

одам намедонистааст... Аслан, тақдири сахташ рафтагӣ бошад, ман чӣ кунам?! Чӣ илоҷ? Ман вайа ба як ҷавони қобил, хеши дури худамон, очаю додош одамони бамаънӣ доданӣ будам, розӣ нашуд. Ҳамин худобехабара нағз диду мерасам гуфт. Дидаму ба дилам нанишаст, чашми сараш бечо барин намуд. Сонӣ духтаракам кию чӣ будани он бадзота дар зиндагӣ фаҳмид, аммо ночор нафасаша ба дарун гирифт. Худкардаро даво нест. Нокас берӯзира баъзан озор диҳад ҳам, ба ҳеҷ кас сир намедод. Хайр, то забони якдигара ёфтани ҳамин хел талху ширин мешавад-дия, гӯён гӯшама ба карӣ мезадам, чашмама ба кӯрӣ... Э-э, кадом як аламама гӯям?! Бечора духтаракам шаш сол хонд, дилакаша пур-пури зардоб карда дипломи духтурӣ гирифт-у... ана!.. — Зан бо алам ба сари ду зоняш оҳиста, вале бо тааннӣ мушт заду сипас, сонҳояшро сахт-сахт тофта гирифт.

— Зиқ нашавед, хола, ҳар чӣ шуданӣ буд, шуд гӯед. Сӯхтан катӣ чӣ фоида?!.. Шавҳараш чӣ хел одам буд? Аз кучо?

— Э – э, шавҳар нашуда гӯристон шавад, номаш гум шавад... Инченер буд. Касофат дар заводи мошинатаъмиркунӣ кор мекард. Ёфти зану шавҳар барои хӯрдану пӯшиданашон мерасид... Бовар мекунад, ба шумо дурӯғ, ба худо рост, таррамарг бегоҳиҳо ба чойхонаи гузар баромаду авзояш рӯз ба рӯз дигар гашт. Ҳамон улфатҳояш сараша гардонданд. «Фалонӣ «Жигули» харидаст», «Салими кафтарбоз «Волга» овардаст», «Ҳакими хокрӯбаков қаср барин хона андохтаст», гӯён торафт авзояш бечо хаёлаш парешон

мегашт. Ҳа, духтарам, ҳамон нокасон бачара вайрон карданд. Набошад, аз он ҷавонони таърифии кас ҳавас мекардагӣ набошад ҳам, ба раҳаш рост мегашт, ба касбу кораш саргарм буд. Ҳамонҳо катӣ шинухез карду дилаш ба касбу кораш хунук шуд. Пулдории мардumi дигара дида, моҳонааша назараш нагирифт. Мабодо ба дилаш сахт мерасад гӯён гап назадам. Агар сухане гӯям ҳам, вай аз он ҷавонони ба маслиҳати кас гӯш меводагӣ не... Оқибат як рӯз омаду «Агар ба моҳона нигариста бишинам, дар бист сол ҳам мошин харида наметавонам, ба кори дигар мегузарам» гуфт. Чӣ ҳам гӯям? Як хаёл кардам, — занак андаке таваққуф карду оҳиста ба қираи чашмаш ба атрофиён нигариста гирифт. Ҳама ба гапу андешаи худ саргарм буданд. Сипас, овозашро пасттар карду ҳам шуда ба гӯши ҳамсӯхбаташ пичиррос зад: — Як хешбачаи дурамон ба хона як сандуқи оҳанин оварда монд. Ҳу, дар идораҳо ҳаст-ку, ҳамон хел. Чор кас ба азобе бардошта дароварда, дар таҳмон ҷой карданд. Мардак чандин сол аст, ки мудирӣ амбор, «Аз қафоям душман афтадагӣ, ба ҳеч кас бўяша набароред, чор-панҷ танга ёфтагема ба дастатон супурдам», гӯён болаяшро пӯшонда рафт. Як бор омада кушоду бехост чашмам афтод — вай, мурам! — занак ангушти ишорат ба рӯяш гузошт... Сандуқаш тахтаҳ садсӯмаю панҷоҳсӯмӣ! «Дар дасти ҳукумат дигар пул намондагист» гуфтам. Номаш — Амриддин. Ин ҳам аз зоти ҳамон ҳаромхӯрҳо аст. Хаёл кардам, аз ҳамон Амриддин як-ду бастагӣ ба қарз пул гираму ба дасти домод дода гӯям: «Раведу мошинатона гиред, лекин касбу коратона партофта хор накунед!» Лекин он қарза сонӣ мани муштипар аз кучо

медихам?! Меҳнат катӣ ин қадар пул ёфта мешавад?! Аз ҳамин хелҳо қарздор будан ҳам намехоҳам.

— Хуб, сонӣ домодатон чӣ кор кард? — чавонзан бетоқатона сабаби фоҷиаро фаҳмидан мехост.

— Ҳа, воқеан, гап чӣ буд?.. Ҳа, ба ҳамон кор ҳам хеле чиз харҷ карда сонӣ даромад. Аммо як сол кор накарда аз қафояш душман афтоду балохурӯҳо кори ин бачаро ба ҳабс оид карданд. Якта кастумаш дута нашудааст, ягон чиз ғун накардааст, беҳуда. Ин ҳам дар пешони шӯри духтаракам будааст. Кошкӣ, мани сарсахт тура намезоидаму ин қадар азоб намекашидӣ!..

Ў лаҳзае хомӯш монду қатраҳои ашки дар сари миҷаҳояш ларзонро пок кард ва охи пурдарде кашид.

— Чор сол гирифт... Як рӯз духтаракам хабар овард, ки рухсати вохӯрӣ додаанд. Ба чор тараф давида, се-чор кило гӯшт ёфту пухта гирифт, самбӯсаҳои варақӣ кард. Сонӣ, як олам майда-чӯйдара баста, шавҳараша дидани рафт. Бадзот дар ҳамун ҷа ҳам ба вай дарафтааст: «Бе ман ту худата зебу оро дода гаштӣ», гӯён аз чилликош ангуштаринҳои тиллоша гирифта ба даруни ҳавлии ҳабсхона ғуррондаст. Ҳалқаша аз гӯшаш канда гирифта, зери пошна монда майда кардаст. Ман ҳамон рӯз дар ҳавлӣ набудам. Бечора духтаракам хун гирифта ба хона гашта омадаст. Мани сарсахт ҳамон рӯз дар хона шинам намешуд!... Ана, сонӣ ба хона даромада ба ман хат навишта мондасту як шиша сиркора дам кашадаст. Навишта таъин кардаст, ки писаракаша хору зор накунам... Уф-ф... — Зан бо дарду алам як охи чуқур кашиду бо рӯймолча ашки чашмонашро пок кард. — Шукр мегӯям... Шукр, гардам. Агар ҳамин писаракаш

намебуд, гами вай кайҳо мана да лаҳад меҳобонд. Ман баъди ҳамин бача зинда гаштаам. Як сӯм пул ёбам ҳам, як пора мато ёбам ҳам ба сандуқ мепартоям. Қалон карда, дари хонеша кушоям, сонӣ беармон мемурам.

— Ғам нахӯред, холаҷон, — ҷавонзан аз рӯи одат лаб ба таскини ӯ кушод. — Ба одаме, ки ин қадар умед дорад, ҳеҷ дард асар намекунад. Одамизод умед катӣ зинда.

— Аз даҳанакат гардам... — гуфт ӯ гириякунон канда-канда.

— Навбатӣ кӣ? — дари хонаи духтур кушода гашту ҳамшира дар таҳи дар истода ба ҳозирон рӯ овард.

— Навбати ман... Навбати ман... — занак саросема аз ҷояш бархосту худро ба дари кушода зад.

Ба ман чунин намуд, ки ҳамшираи шафқат ӯро аз қайди андӯҳи гароне раҳонид.

Аз миён як пиёла ҷой хӯрдани ғурбат гузашт. Ҳозирон бепарво рӯзнома меҳонданд, файласуфона мутафаккир буданд ва ё аз ҳар хусус бо ҳам сӯҳбат доштанд: яке қонеъ аз он буд, ки мувофиқи андозаи пояш кафши баҳорӣ ёфтаст, дигаре саргарми ғайбат буд, сеюмӣ латифа гуфта сеюмиро меҳандонд... Вале ба гӯши ман дигар сухани қасон намедаромад. Ҳасрати ин зан маро парешон ва безобита кард. Бечора модар... Аз дусе тан беғайрат домангир аст. Не, ман ба кӯтоҳбини ӯ харгиз намеҳандам, фақат аз соддадилиаш мутаассирам. «Агар дабдабаю дамдамаи ҳар қас аз рӯи қораш ё илму хунараш мебуд, олам гулистон мегашт», мегӯяд. Дар он маврид... Афсӯс, ин одамон ҳасрати ӯро нашуниданд.

Июни соли 1981

ДУХТАРИ ПАДАР

Булӯр имрӯз аз мактаб бо авзои гирифта, озурдахотир баргашт. Падараш – Ҳалими духтур дар зери чорпояи зери воиш чорзону нишаста, рӯзнома мехонд. Вай духтарашро бедимоғ диду рӯзномаро аз даст ниҳод ва ба пиёла аз чойники дар наздаш буда чойи гарм рехт. Падар аз рӯи духтараш чашм наканда, лаҳзае авзои ӯро ба мушоҳида гирифтун сонӣ пурсон шуд:

— Ҳа, духтарам, табъат хира барин, чӣ гап шуд?.. Бетоб нашудӣ? Ё баҳои паст гирифтӣ? — Баъди салому алейк падар аз Булӯр ҳолчӯй кард.

Булӯр сархам омада дар як лаби чорпоя амонат нишасту ҷои он, ки саволи падарро ҷавоб гӯяд, саросема пурсид:

— Дада, Салими шайтон кӣ? Медонед?

Падар хавотиромез ба рӯи духтарак нигарист ва сипас як табассуми дардолуд даври лабонаш давид, вале он ҳам зуд барҳам хӯрд.

— Ин номро аз кӣ шунидӣ, кӣ гуфт, духтарам? — падар андаке безобита шуд, қиёфааш чиддӣ гашту бо диққат бо чашми Булӯр нигарист. — Кӣ гуфт? Ку, аввал бигӯ, ман бифаҳмам.

— Айби Гулчин, дадаҷон, — Булӯр бидиррос зада саросема суҳан сар кард. — Ман... ман китобамро дар хона фаромӯш кардаам. Муаллима супориши хонагиро

мепурсиданд. Ба Гулчин «як бор китобата те» гӯям, надод. Як бахил, ки... Баъд, ман вай катӣ қаҳрӣ шудам. Начиба ҳаст-ку, дугонаи ман, дадааш — сартарош, медонед? Вай ҳам Гулчин катӣ қаҳрӣ шуд. Сонӣ Холдона ҳам ногап шуд. Мо ҳар се дугонаем-дия. Ана, сонӣ Гулчин ба бачаҳо маро ганда карда ҳар хел гапо гуфтаст. Сонӣ онҳо бахилӣ карда «ту доим ҳамин хел, худат ногап шавӣ агар, дигарона ҳам ногап мекунӣ» гӯён, ман катӣ чанг карданд. Ҳамаашон бахилӣ мекунанд. Начибаю Холдона худашон аз Гулчин безор. Гулчин бахил, доим ягон чиз пурсед агар, нест, нарас, худат ҳал кун, китоби худата фаромӯш накун мегӯяд. Дадаҷон, бовар мекунед, агар ба дафтараи як бор нигаред, чонаш мебарояд. Боз ба бачаҳо гуфтаст, ки ман Начибаю Холдона ҳар чиз дода, Гулчин катӣ гап назанед мегуфтаам. Дурӯғ мегӯяд, дадаҷон. Гапи вай катӣ бачаҳо ба ман тараф шуданд, чониби Гулчина гирифта моро мазох карданд. Хуррам катӣ Фарҳода фардо ба муаллим мегӯям, Фарҳода медонед, ху, ҳамон касалӣ, очааш омада буд, ба хонашон рафтед-ку. Дигар бор наравед, дадаҷон...

— И-и, ин тавр нагӯй, духтарам, айб аст. Ҳаргиз ин тавр нагӯй.

— Онҳо мана «ту шайтон, ту набераи Салими шайтон, шайтонӣ накун» гуфта... ҳиқ...ҳи...

Булӯрро гирья гулӯгир карду дигар суханаширо давом дода натавонист. Оби дидааш марҷон барин рехту рӯяширо шушта ба куртааш фуромад. Падар ба пиёла чой рехту ба Булӯр дод.

— Бигир, чой бихур... Гирья накун. Чашмонатро бо муштат намол... Аз ҳамсинфонат наранч. Агар ба ту дуруштї карда бошанд, фикр кун. Бояд фикр кунї. Хато кардай. Духтари боакл зудранч намешавад, агар тасодуфан ба вай дуруштї кунанд ҳам, як-ду бор ба дил намегирад.

— Барои чї шайтон мегўянд?

— Гулчин катї бесабаб ногап шудай, дугонаҳоят ҳам ба ту пайравї кардаанд, яъне, ту онҳоро ба роҳи бад бурдай. Ин кори шайтон аст мегўянд. Ҳай, афсўс... Бояд ба Начибаю Холдона мегуфтї...

— Онҳо худашон... Бачаҳо дурўғ мегўянд. Ин кори Гулчин...

— Бас, нагўй. Ҳар кас гуноҳашро дар назди рафиқон тан нагирад, радди маърака мешавад. Агар ту ҳам ба маслиҳати нағз гўш накунї, Салими шайтон мегўянд.

Падару духтар хомўш монданд. Ҳалими духтур озурдаю сархам пешониашро мемолид, Булўр маъюс нишаста ба кулфи портфелаш бозї мекард.

— Салими шайтон кї, дадачон? — баъди хеле сукут Булўр ба сухан даромад. — Барои чї ман набераи вай? — Ҳоло ў гунаҳгорона нигоҳашро аз чашми падар мегурезонд.

— Ту набераи вай не, духтарам. Салими шайтон ба мо бегона аст, — гуфт падар ғамгин оҳе кашида. — Духтари нағз шав, ин тавр намегўянд.

— Вай худаши кї, ҳозир дар кучо?

Ҳалим ба духтар чї ҷавоб гуфтаниашро андешида лаҳзае сукут кард, худ ба худ даст афшонд ва сипас гуфт:

— Ин қисса дароз аст... Калон шавӣ, худат мефаҳмӣ.

— Камакак гӯед... дадачон... — пештар нишаста зорӣ кард Булӯр — Ҳамту, ду-се сухан катӣ... Бачаҳо медонанду ман не...

Ҳалим ба чашми духтар нигариста ба вай дилаш сӯхт, баъд чойникро бо ангуштонашро нақора навохту розӣ шуд:

— Хуб, мегӯям. Балки донистанат авлотар аст. Аз ин воқеа сабақ гир, — гуфт падар гӯё ба худ мегуфта бошад, чашмонашро аз як нуқта нақанда. Сонӣ оҳиста сухан сар кард: — Номи падари ман Салим будаст. Вай аслан ба ту бояд бобо бошад, лекин мо кайҳо ўро аз ҳуқуқи падарӣ ва бобой маҳрум карда будем. Вай ба мо на падар аст, на бобо... Ҳамту, дигарон барин Салими шайтон мегӯем. Барои чӣ? Ана, гӯш кун...

Ҳалим аз рӯи шунидаҳояш ба Булӯр аз саргузашти Салими шайтон баъзе воқеаҳоро ҳикоят кард.

— ...Салими шайтон дар чавонӣ ба шаҳр рафта, ба донишгоҳ дохил мешавад. Мегӯянд, ки бо шарикдарсонаш худписанду номуросо будаст. Лекин ба муаллимону сардорон тамаллуқ карда наздикию улфатӣ мечустаст. Ҷояш ояд, хабаркашӣ мекардаст. Очаат мегӯянд-ку, шайтон дар дили ҳар якеи мо хона дорад, аммо мо ба ақли худ тан дода кор мекунему ба хоҳишу иродаи шайтон таслим намешавем. Аммо шайтони дилаш ба Салим зӯрӣ мекунаду вай бо амри он дурӯғ мегӯяд, ба одамон хиёнат мекунад, якеро бо дигаре ҷанг меандозад.

— Ҳамту, бе ин хел гапҳо гӯед. Кӯтоҳ карда гӯед, чӣ кор кард? — тоқати Булӯр тоқ шуду сухани падарро бурид.

— Босабр шав, одами бетоқат ҳама чизро рӯякӣ мефаҳмаду ба таҳи гап сарфаҳм намеравад, сонӣ худаширо доно тарошида мегардад. Агар бафурча нагӯям, ту таҳи ин гапҳоро намефаҳмӣ. — Падар лаҳзае таваккуф кард. Аз саргузашти падари оворааш чӣ гуна ба тарзи оддӣ ба духтараш ҳикоя кунад, то ки вай матлабро ба дурустӣ идрок намояд, чиро бояд гуфту чиро не, вай меандешид. Ҳамаи саргузашти падари бемурувватро гуфтан нашояд. Даркор ҳам не.

— Дар донишгоҳ ба онҳо як муаллимае дарс мегуфтааст, ки шогирдон аз дарсаш баҳраи дуруст намегирифтаанд, яъне донишманд набудааст, ба саволи донишчӯён ҷавоби пухта дода наметавонистааст. Раҳбарон ба норозигии шогирдон эътибор накардаанд. Оқибат, шогирдон машварат кардаанду рӯзе ба дарси он муаллима надаромадаанд. Фақат чор кас аз тӯда чудо шуда ба дарс дармадаанд, ки яке аз онҳо ҳамин Салими шайтон будааст. Муаллима онҳоро ягон-ягон ба хилват даъват карда, кӣ будани саркардаи норозиёро мепурсад, дастгирию хочатбарорӣ ваъда мекунад, фалону фалон хешовандонам дар чунину чунон идораҳо кор мекунанд, аздусар маро ҳеч кор карда наметавонанд мегӯяд. Аз он миён фақат Салим, Салими шайтон дӯстонашро мефурӯшад. Фаҳмидӣ?

Булӯр, ки холо ду чашм ба даҳони падар, бо даҳони нимво ба суханони вай гӯши ҳуш баста буд, ба нишони тасдиқ чунбонд.

— Сонї чї мешавад?

— Сонї... Сонї дар ҳақи ду-се нафар норозиён шаҳодати бӯхтономез медиҳаду он ҷавонони ғайратмандро ҷазо медиҳанд, ҳатто яке аз онҳоро аз донишгоҳ хориҷ мекунанд. Мегӯянд, ки кадом як гуноҳи кӯхнаи ӯро Салим хабар кашидаст. Баъд аз ин воқеа шарикдарсонаш аз Салим рӯй тофтаанд, ҳеч кас вай катї салом намекардаст, паҳлӯяш наменишастаанд. Сонитар як духтараки курси поёниро фиреб мекунаду мегурезад.

Ҳалим хомӯш шуд. Вай аз ин ҳикояти худ дар хусуси Салими шайтон қаноатманд набуд, бинобар он рӯ турш карду ҷабинашро бо даст молид. Нобакориҳои Салимро ба духтараш пурра гуфта натавониста ранҷ кашидани вай аён буд, вале Булӯр пайваста «сонї чї шуд?» гӯён ба даҳони падар менигарист.

— Сонї ба деҳа меояд. Мардуми деҳа ханӯз ӯро нағз наменинохтаанд, бинобар он, зан додаанд. Падару модари Салим тӯй карда, як духтари қобилу хушрӯйро ба вай арӯс мекунанд. Номи он духтари нағз Хотира будааст. — Ҳалим ғайриихтиёр ба оҳанге ҳикоя мекард, ки гӯё ба духтараш афсона мегуфта бошад.

— И – и, номи бибиҷонам! — Дар чеҳраи Булӯр табассуми шодмонї давиду чашмонаш бо нури меҳри маҳбуби худ дурахшидаанд. — Ман мегуфтам, ки дар деҳаамон ҳамномашон нест...

— Ҳамномашон не, худи ҳамон духтари хушрӯй бибиҷонат будааст.

— Бибиҷони худам? — бовараш наомаду чашмонашро калон карда боз пурсид Булӯр.

— Бале, бибиҷонатро ба ҳамон нокас медиҳанд.

— Охир, вай — Хотира духтари хушрӯй гуфтед-ку?

Падар зери лаб хандиду гуфт:

— Он замон бибиат ҷавон будаанд, ту барин нозанину хушрӯй будаанд, акнун пир шуданд.

— И – и... — ғайриихтиёр ангушт ба даҳон бурд Булӯр. Чунин менамуд, ки вай аз ин гуна пир шудани бибиаш малул аст.

— Баъд бибиҷон ману аммаатро таваллуд мекунад. Ҳамон солҳо ба мактаби деҳа Гуландон ном муаллимаи ҷавон меояд. Салим ўро ба доми худ кашида, морову бибиҷонатро фаромӯш мекунад, ба хона дер-дер меояд, нигоҳубин намекунад, ба ҳар баҳона бибиҷонатро мезанад, хорӣ медиҳад. Фаҳмидӣ?.. Падару модараш, хешовандон, пирони деҳа ба вай насихат мекунанд, аз роҳи шайтон баргард мегўянд, аммо сухани нағзи онҳо ба Салим кора намекунад. Баъд модговамонро, се бузамонро мефурӯшад, боз як мардро «ман аз шаҳр ба ту мўзаи хиром мебиёрам» гўён фирефта пулашро мегираду ҳамроҳи Гуландон аз деҳа ғайб мезанад. Ана, баъди ин ҳодиса мардум мегўянд, ки шайтон ба вай ғолиб омада, ҳар карда ба гарданааш савор шудааст. Минбаъд номаша Салими шайтон мегўянд.

Ҳалим хомӯш гашту ба пиёла чой рехта хўрт кашид. Аз дилаш гузашт, ки исноди қабехи Салими шайтон на фақат ўро, балки фарзандонашро ҳам як умр думболагир аст. Баъди гумном шуда рафтаниаш маълум шуд, ки аз хеле одамон қарздор будааст, ҳатто заёмҳои чандинсолаи Ҳидоят-кампири бекасро «бурд баромада бошед, ду ҳис мекунем» гўён гирифта дигар надодаст.

Ҳалим ҳамаи қарзҳои ӯро адо кард, вагарна сарбардошта гаштан мушкил буд. Метавонист ҳар як бедахан гӯяд: «Агар мард бошӣ, қарзи додота мекандӣ...» Дар ҳамон солҳои саҳтӣ аз ризку рӯзиаш канд, аз пӯшокаш сарфа карду ҳамаро розӣ кард...

— Сонӣ чӣ шуд, а, дадачон? — Аён буд, ки Булӯр ба ин тарз хотима ёфтани саргузашти Салими шайтонро намехоҳад.

— Бедарак рафт. Бибичонаш моро ба саҳтӣ, танҳо худаш калон кард.

Ба дил гуфт: «Э, духтаракам, ба дунё омада се солакак шавҳардорӣ карда, дигар ҳаёташро барои ду фарзанд нисор кардани модарро чӣ хел, бо кадом сухан ба ту гӯям?! Калон шав, худат мефаҳмӣ...»

— Шумо уна дигар надидед? — Ҳеч қонё намешуд Булӯр.

— Ҳим-м... Надидам, — нимғурма, ба чашми духтараш нанигариста ба зӯр овоз баровард Ҳалим.

— Ҳеч, ҳеч надидед?

— Ҳеч.

Ба дурӯғ гуфтан забони Ҳалим намегашт, вале ночор монда буд. Баъди калон шуда, дастҳои модар гаштанаш шабе Салими шайтон дуздвор аз девор фурумада ба хона омада буд. Модар ваю хоҳарашро ба хонаи дигар фиристоду хеле вақт бо ӯ гапзанон кард ва дар охир ба зориҳои ӯ гӯш надода «бирав» гуфта буд. «Бирав, дар ин ҷойҳо нагард. Зану фарзандоната пушти по задӣ, ба чашми халқат хок пошидӣ, ҳатто ба падару модарат раҳм накардӣ, ба дил ҳасрат аз дунё рафтанд, омада ба хок намондӣ, дигар чӣ меой? Барои ин кӯдакони бегуноҳ

хамин қадар касофатат бас не?!» — гӯён дарро кушода ўро берун рондани модар ханӯз дар пеши назари Ҳалим чилвагар буд. Салими шайтон баъди чанд сол боз омад. Ин бор пиру нотавон, майзада ва бадбуриш гашта буд. Ў ин бор ба назди Ҳалим омад. Ҳалим як шаб ўро меҳмон карду пай бурд, ки дар вучуди падар нишоне аз одамият намондааст — чашми ўро хато дода аз чевонча спирти барои банкамонӣ ва компресс мондагиرو гирифта хӯрдаст, кисаи ўро кофта ҳамёнашро холи кардаст. Ҳалим аз тарси шармандагӣ ва беобрӯи сахари барвақт, торикӣ бардошта нашуда ўро ба раҳи сахро гуселонд. Салими шайтон ҳарчанд зорӣ кард, ҳикматҳо (агар падарат саг бошад, ту сагбонӣ кун!) овард, то ки дар деҳа бимонад, писар розӣ нашуд. «Деҳа ҷои ин хел одамоне не, худатон нағз медонед. Аздусар дар ин ҷо рӯз дида наметавонед, моро аз нангу номус мекушед», гуфта буд.

— Вай ҳозир дар кучо бошад, а, дадаҷон? — саволи Булӯр Ҳалимро ба худ оварду ба рӯи духтараш нигарист. Булӯр саволашро такрор кард.

— Мегӯянд, ки дар шаҳр аст. Пир гашта бекасу танҳо мондааст.

— Агар пир бошад, кӣ ба вай нигоҳубин мекунад?

— Ҳукумат.

— Ҳукумат барои ҷӣ ба шайтон нигоҳубин мекунад?

— А-а... Дар вақташ барои ҳукумат кор кардагӣ.

— Вай дигар шайтонӣ намекунад? А, дадаҷон?

— Намекардагист.

— Ҳиё, Салими шайтон... — гуфт Булӯр худ ба худ лабонашро пеш дамонда. — Дадаҷон, дадаҷон, ба ман

нигаред, дадаи Акмала бачаҳо Ҳасани лахчак мегӯянд!
— бо завқ хандид вай.

— Ҳа-а, — табассум кард падар. — Ҳасан амакаш дар чавонӣ аз таги дег пасмондаи оши лахчака мегирам гӯён ба дег афтода буд.

— Дадачон, шумо рафта ба муаллимамон гӯед, ки ман набераи Салими шайтон нестам... Сонӣ он кас ба бачаҳо гӯянд. Ман ба ҳамашон узр мегӯям.

— Дуруст мекунӣ... Бубин, ҳеҷ кас маро писари Салими шайтон намегӯяд, зеро ки ман ба вай монанд нестам, ба ҳеҷ кас бадӣ надорам, фиреб намекунам. Ту ҳам ба вай монанд нашав.

— Ман духтари шумо мешавам! — Булӯр инро гуфту бо меҳр ба гардани падар овезон шуд.

Соли 1982

ҒҰРАМАРҒ

Ба хотираи Илҳоми ноком.

Дигар нерӯи ба по бархостанат набуд, беҳолу бетокат дасту поҳоятро ба ҳар сӯ меандохтӣ, ба ҷисми ҷавонат ҳаво намерасиду аз нафастангӣ дар бистарат чаппаю роста мешудӣ, бемадор ғел мезадӣ. Ба ҳар вазъе хобидан хоҳӣ, ман зуд кӯмак мекардам. Дигар аз дастам коре намеомад, то дарди туро сабук кунам. Аз ин очизӣ дандон ба дандон мегазидам, муштҳоямро чунон мефишурдам, ки нохунҳоям ба кафи дастонам фуру менишастанд. Дили падар аз чашмони ҳазини ту дард мечиду бас. Оқибат, баъди талвосоҳои ҷонгудоз хобат бурд ва ман оҳиста кампалро болоят пӯшидаму садое набароварда, аз курсӣ бурхостам ва нӯг-нӯги по қадам ниҳода, аз палата берун шудам. Дарро боз мондам, то агар бедор шавӣ, бохабар бошам. Баъд саросема долонро гузаштаму ба таҳи дар баромадам ва сигорамро оташ гирондам. Шитоболуд, паёпай чанд қуллоб кашидам, намедонам. Ғиреве ба гӯшам расиду баргашта даромадам ва дидам, ки ҳамшира шитобон ба палатаи ту даромад. Гӯё ҷон ба ҳалқам омад. Чӣ гуна ба сари бистари ту расидам, ёд надорам. Ҳамшира туро аз фарш бардошта, ба бистар мениҳод. Ба девона шуданам сахл

монд. Акнун ҳайронам, ки ба чӣ тариқ он рӯзҳо ман девона нашудаам.

Боз ба умед ба назди духтурзан рафтам, гуфтам, ки илоче созаду ранчу укубати туро камтар кунад, наход, ки ҳеч чорае набошад. Гуфт, ки боз як бор пунция бояд кунату аз ҳароммағзи сутунмӯҳраат андаке бигирифта, муоина созад, то бидонад, ки вазъи ҳоли ту чӣ гуна аст. Ман гуфтам, ки бас аст, ба ҳоли ӯ раҳм оваред, чандин раҳ ин амалро кардед, аммо ҳеч манфиате наёфт. Ӯ боз маро ташвиқ кард, умедворӣ бахшид.

Ҳайрону парешон ба сари болини ту омадам. Чӣ созам, сарамро ба кадомин девор занам, то азоби туро андаке бошад ҳам, кам кунам? Медонам, ту тобу тоқати пунцияшонро надоштӣ. Аммо ноумед шайтон аст, ман ханӯз ҳам умедвор будам, ки мӯъҷизае руҳ медиҳаду ту сихат меёбӣ.

— Илҳомчон... Илҳомчон... боз каме пунция кунанд... Балки...

Ту саратро чунбонда, дар бистар печутоб хӯрдӣ.

— Не-не... Дадачон... намонед! — гуфти беҳолона. Ҳатто чашмонатро кушода натавонистӣ. — Намонед, дадачон... Намонед... Даркор не...

— Ин тавр нагӯй... Азоб намекашӣ... Сихат меёбӣ.

— Намонед, дадоҷон... Майлаш, мурам...

Ин суҳанон дили маро теғ барин пора карда гузаштанд, аммо чаро он рӯз зории туро гӯш накардам?! Гӯши ман кару чашмони ман кӯр гардад беҳтар буд!.. Ин надомати чигартоб, ин афсӯси чонкоҳ маро як умр, то зиндаам сӯҳон мекунад, мағз андар мағзи устухони маро месӯзад. Охир, туро дарди бешафақат не, укубати

мо дар синни ҳаштсолагӣ ба марг розӣ карду ман чаро нафаҳмидам?! Ба марг тан додани пирони солдида як амри воқеӣ ва ҳукми табиист, аммо дар ин синн... Аз чони санг ҳам наъраи аъзамон бармехезаду ман чаро нафаҳмидам?! Чаро?!

Дувоздаҳ сол аст, ки ин лаҳза... ва боз лаҳзаҳои бисёреро шабу рӯз чандин раҳ пеши назар меоварам, аз афсӯси чонгудоз танамро тофта-тофта мегирам, нимишабон он зори ту ба ёдам мерасаду мисли моргазида парида аз бистар бармехезам ва ба пешониам бо шаст шапботӣ мезанам, додам бо фиғон ба гардунҳо мебарояду фаръед мекашам: «Духтур! Ту чӣ гуна шабҳо хоб мекунӣ, духтур?!»

Имшаб ҳам маро аламу андӯхи бениҳоят гиребонгир шуд. Чунон дилтанг будам, ки худро ҷой намеёфтам. Боз пеши назарам ту ва он духтурзани дилсахту худбодар. Ба худ гуфтам, ки фардо ҳатман ба суроғаш меравам, ўро меёбаму мегўям, ки... Чӣ мегўям? Балки вай турову маро дар ёд ҳам надорад. Хуб, бигирам, ки гуфтаниамро гуфтам, чӣ фоида аз он гуфтан? Андӯху изтиробии ман аз он кам нахоҳад шуд... Ақли фарзанди одамии ин қадар дер мебарояд?!

Мегўянд, ки Ҳотами Той дар роҳ мерафтаст, ногоҳ каждумеро дидаст, ки пешопеши вай шитобон аст. Аз паяш рафтаст. Каждум якеро неш зада куштаст, баъд ба сурати мор даромадасту галабонеро захр задаст, сипас ба сурати духтари зебое мерафтаст. Ду тан бародарон дар киштзор машғули киштукор будаанд, духтар онҳоро ба ҳам ҷанг андохта, якеро бо дасти дигаре ҳалок сохтасту боз ба роҳаш давом кардаст. Ҳотам бо ғазаб

сари рахи ўро мегираду мегўяд, ки ту чи балой, ки корат гаму кулфат аст. Ў мегўяд: «Хотам, туро ханўз умр фаровон аст, ба роҳи худ бирав. Ман ачалам, кори худро мекунам. То ки одамон маро домангир набошанд, ин гуна амал дорам...» Аммо ман аз худ домангир набуда наметавонам. Аз хатоҳои худам, аз беҳамиятии Зиёи Зард баринҳо одамонро огоҳӣ додан магар зарур нест? Заҳри ин каждومي бемурувватро ман чашидам, намехоҳам, ки дигарон бичашанд...

Не, ман сараввал аз хусуси ту ҳикоят кардан мехоҳам. Чӣ гуна ту ба бозиҳои бачагонаи худ саргарм мегаштӣ, ханўз пеши назарам меояд. Ту агар ба бозӣ сар кунӣ, тамоми дунёро фаромӯш мекардӣ. Машғули мошинчаҳоят ҳаёлан ба кучоҳо мерафтӣ, ба чӣ шаҳру диёри сабзу хуррам сафар мекардӣ, боре доништан мехостам. Кунҷковию шавқмандии туро ниҳоят набуд. Агар бозичаи навро ба чузъҳо чудо карда, як бор даруни беруни онро бо чашми худ набинӣ, беқарор будӣ. Бинобар он, баъзан бозичаҳои навхаридамро чузъ ба чузъ аз ҳам чудо карда, ба ту меодам, ту онро медидӣ, бо акли худ месанҷидӣ, сонӣ ҳамроҳат васл мекардем.

Ёдам меояд, боре аз боғчаат омадию сари мизи ман тақвими навро дида, ба сурати Пушкин чашм дўхта пурсидӣ: «Дадо, ин кӣ?» Гуфтам: «Пушкин». Боз пурсидӣ: «Вай аз пушка мепарронад?» Гуфтам: «Бале, фақат вай аз пушкаи сухан мепарронад, шеърӯ тарона мепарронад. Қиссаи моҳигирро гуфта будам-ку, ҳамонро ў навиштааст.»

Панҷсола будӣ, ҳамроҳам ба сайри кўҳсорон мерафтӣ. Ману ту даст ба даст якдигар аз оби рўдҳо

мегузаштем, сару танамонро хорошида аз байни чангалҳои анбӯҳ мерафтем, баъзан гечидою гелида дасту пойҳоямонро хорошидаю тарошида ба чарихои махуф мефуромадем, ба тегаҳои санглох мебаромадем. Баробари ман пиёда мерафтӣ, пиёда меомадӣ. Хастагиро намедонистӣ. Аз ту шикоят намешунидам. Мудом маро ба сафар, ба азми роҳҳои дуродур ташвиқ мекардӣ: «Ба тори ху, он тал бароем?» «Дар паси ин кӯҳ чӣ бошад?» мегуфтӣ.

Он сол аз ранҷи ичорашии дилғир гаштаму аз канори шаҳр иборат аз як хонаю як кафшкеш бӯстонсарои якеро харидам. (Кошкӣ, онро намехаридам!) Он ҳавлича аз ободиҳо дар канор воқеъ афтада буд: роҳи сози мошингард ва автобуси шаҳр тақрибан якуним километр дуртар аз он мавзё мегузашт, духтурхонаи наздиктарин ва боғчаи кӯдакон дар масофаи дуним километр роҳи пиёдагард воқеъ буд.

Ману ту ҳар пагоҳӣ ба сӯи боғча медавидему бегоҳирӯз ҳар ду пиёда оҳиста-оҳиста гуфтугӯкунон меомадем. Ёдам меояд, айёми фасли тобистон соати шашу ҳафт ҳам гармо паст намегашт, ту арақшор баробари ман қадам мезадӣ. Биё, бардорам гӯям, рад мекардӣ, аллакай аз одамон шармат меомад. Худро барои ба дӯши падар нишастан калон мешумурдӣ. Боре меомадем, ки роҳи деҳаро мумфарш мекарданд. Ту шодона аз паси тракторе, ки мумфарш мекард, ба пеш давидию пешпо хӯрда, ба рӯи асфальти тафсон афтадӣ. Кафчаҳои ду дастат суп-сурх шуда, обила заданд, аммо гирья накардӣ. Каме дар ҳарос будӣ, гунаҳгору сархам

ба чашмам наменигаристӣ, гумонат барои худсариат маломат мекунам.

Ман он рӯзҳо хушбахт будам, хурсанд будам, ки ту акнун мисли ман ломакон нестӣ, туро хавлии падар ҳаст. Чӣ будани хонаи падарро ҳанӯз ту намедонистӣ. Ҳавлии падар подоши бебаҳои фарзанди одамӣ аст, писарам! Дар кадом гӯшаи дунё бошӣ, нури чароғи он туро хидоятгар аст, шуои онро мебинӣ, вучудат аз он ҳарорат мегирад. Ин боми пастак бурчи баланди роҳнамои инсон аст, он туро аз ҳар ҷо монанди микнотис ба худ чазб мекунад, мекашад. Кӯху дарьёхоро, биёбону шаҳрхоро тай мекунию ба сӯи он мешитобӣ. Нури он ба ту нерую тавоноӣ мебахшад, хаёли он умеду осоиш меоварад.

Ҳамон сол зимистон хеле сербарф омад. Барфи замин аз зону болотар буд, аммо ҳамон рӯз боз тундбод мезаду барф меборид. Додараки дусолаат сахт бетоб гашт. Ман ўро духтур бурдан хостам. Модарат гуфт, ки аздусар кӯдакро ба беморхона мегиранд, ман ҳам мераваму ҳамроҳаш хоб мекунам. Туро дар хона танҳо мондан наметавонистем, бинобар он, хама ба духтур равон шудем. Бекасӣ мушкил аст, писарам. Ночор дар он ҳавои нохуш ба роҳ баромадем. Ман киштзорони пурбарфро миёнбур карда, аз бераҳаҳо пешопеш, дар дастам додараки бетобат кампалпеч мерафтам. Тую модарат аз пай ман меомадед. Агар баъзан ба ягон чуқурии пурбарф поям лағчида афтам, ту фиғону ғирев бурдошта, мегиристӣ. Маро ба ҳоли ту дил месӯхту туро ба ҳоли ман. Дили ман ҳанӯз ҳам месӯзаду месӯзад.

Додаракат кӯдаки дардманду нимчон буд, аммо ту солиму бедард мерасидӣ. Ногаҳон ин дарди мӯҳлику дармоннопазир ба ту аз кучо печид, ҳеҷ кас намедонист. Духтурҳо гуфтанд, ки сабаби ин иллат ҳанӯз ба ҳақимон маълум нест. Аммо ман медонам, сараввал ту аз тарс бемор гаштӣ. Не, гумони яқини ман ин аст, ки бешафқатии як одами манхусро дидию аз оламу одам умеди хайрият буридӣ.

Наврӯзи навбаҳорон буд. Аз таҳи дарвозачаи мо киштзорон оғоз мегирифтанд. Ту ҳамроҳи амакат, ки он рӯзҳо дар хонаи мо меҳмон буд, сағи занҷирбандамон Ҳушъерро гирифта, аз дарвоза берун рафтеду ба дарахте онро баста, назди он машғули бозӣ гаштед. Ногаҳон писараки ҳамсоя ба наздатон меояду сағ ба он ҳамлавар мешавад. Хайрияти кор, Ҳушъери занҷирбанд ўро газида наметавонад, аммо писарак тарсида, гиръён мешавад. Падари вай Зиёи Зард ном марди бешафқат меояду мочаро мекунад ва туро монанди як банд ҳезум ба таҳи кашаш гирифта меравад.

Ман дар хона машғули мутоила будам. Ҳодисаро хабар карданду тозон аз пасаш рафтам, аммо кор аз кор гузашта буд: марди чоҳил туро ба назди сағи занҷирбанди худ бурда партофтаст... Шалворат тар, гиръёну нолон, ранги рухат монанди дока паридагӣ... Ман ҳанӯз ҳам ҳайронам, ки замин чӣ тавр ин гуна нокасонро мебардорад?! Не, ман аминам, ҳама кори чаҳон низомею мантике дорад. Ў дар ин дунё сазои кирдорашро мебинад, надида намемонад.

Баъди ин ҳодиса ман он ҳавличаро тарк кардаму аз ҳамсоягии он ночинс гурехтам. Муддате аз миён нагузашту ту ба дарди заъфарма гирифтгор гаштӣ. Ҳоло

ёд надорам, кадоме аз рафиқонам гуфт, ки бача бар асари тарс ҳам ба дарди заъфарма гирифтор мешавад. Кошкӣ, ман он суханро намешунидам! Балки ин даъво асосе надорад, аммо чӣ кунам, ки он як умр намакпоши дили реш-решӣ ман гардидааст. Аз ғам ғам мезояду аз дард — дард, бар асари заъфарма дарди бедавоне ба ту печид. Ту дигар бо тандурустию ҳаёти хуррами кӯдакиат падруд мекардӣ.

Давои дарди туро чуста остоне намонд, ки ман сар назада бошам. Ҳама маро таскин меоданду ба қисмат тан доданро ташвиқ мекарданд. Дӯстам, доктор Аъзам аз рӯзи аввал гуфт, ки бачаро уқубат надох, ба ин дард ханӯз даво надорем. Ман он рӯз ўро, ба ростӣ, бад дидам. Ба дил гуфтам, ки дилсаҳт будааст, аз духтуре, ки шубҳа насозад, бояд гурехт. Дареғо, ба маслиҳати дуруст гӯш накардаму туро ин қадар уқубат додам, писарам! Акнун ин гуноҳамро чӣ гуна ба худ бубахам? Бахшидан наметавонам. Он чун захми носур ҳар шабе маро дар шиканча мегирад.

Ту мехостӣ модарат ҳамеша дар беморхона бари ту бошад. Аз тиреза мудом ба раҳи ӯ бо чашми интизор нигаристанат аз пеши назарам намеравад. Агар ман ба аёдати ту бе модарат, танҳо равам, ғамгин мегаштӣ, хоҳиш мекардӣ фардо модарат барвақтар ояд. Модари зор ҳоло аз назди он бинои бемористон ба азобе мегузараду сар бардошта ба он тирезае, ки аз он ту ба роҳаш нигариста, интизорӣ мекашидӣ, нигаристан наметавонад. Вай интизор буд, ки ту андаке сиҳат ёбию ҳар ду сурат гиронед. Ин армон дар дили ӯ абадан бимонд. Акнун ҳар гоҳе туро дар хоб мебинаду аз дастат

гирифта равон мешавад: «Илҳомҷон, биё, рафтем, сурат мегирем», мегӯяд.

Андӯҳи модари чигархастаро канора набуд. Вай ба рӯи ту менигаристу рӯзафзун пеши чашмони ман шамъ барин об мегашт. Ту ҳамеша худро ба оғӯши вай меафкандию лаҳзае гӯё аз дарди чонкоҳ оромиш меёфтӣ. Ҳатто ҳангоми аз хуш рафтани ҳам мехостӣ дар оғӯши модар бошӣ, гӯё аз тани вай, аз бӯяш зӯру мадор мегирифтӣ. Модари бечораатро дар он айём ман чӣ гуна, бо чӣ сухан таскин бахшам, намедонистам.

Дар бемористон духтараке аз ду-се сол хурдтар ба ҳамин дарди ту гирифтор буд. Он шӯрбахт ягона фарзанди волидайн будаст. Синни падару модараш гувоҳӣ медоданд, ки онон дигар фарзанд намеёбанд. Ман мудом паи таскини модарат мегуфтам: «Нигар, ба онҳо аз мо ҳам мушқилтар аст. Шукри кӯдакони дигартаро кун...»

Дар воқеъ, ту аз ин одам пайғум нарафтӣ, додару хоҳаронат — ҳар яке як нишоне аз ту доранд, дар чехраи ҳар яке мо туро мебинем: чашму абрувони ту, шӯҳиҳои ту, бозиҳои ту, суханони ту... Ҳамин такрор ва силсиладории рӯзгор моро неруи зиндагӣ мебахшад.

Баъд аз сари ту ман як ҳақиқатро фаҳмидам: аз чонгудозтарин андӯҳи одамӣ ҳам ягон лаби дунёе қач намегаштаст. Чархи рӯзгор пайваста дар гардиш аст, ҳамаро радду бадал месозад, ҳеҷ чизе абадан устувор наместонад, ҳатто ғаму андӯҳ ҳам. Аслан, андӯҳи одамӣ дар муқобили Ҳаёт мисоли заррае хурду ночиз будаст. Дунёе моҳирона аҷиб вақоим сохта шудааст.

ТАШНАГӢ

Офтоб аз паси лахта-лахта абрҳои сафед гоҳ рух менамуду гоҳ пинҳон мешуд. Ҳавои баҳор на гарму на сард, боди наҳиф арақи чабинҳоро лесида, хушк мекард. Роҳи мумфарш, ки кайҳо мумаш рафта, чуқуриҳои беҳисоб пайдо карда буд, аз миёни киштзорон мегузашт. Қўйбори хушки ду тарафи роҳро буттаҳои тути хасаке, ки барои пилладорӣ ҳар сол каллак мекарданд, таворасон пӯшида буд. Ғўза аз миёни кулӯх ҳоло сар бардошта, акнун себаргаву чорбарга буд. Дар киштзори самти чапи роҳ занону духтарон ғўзаро каланд мекарданд, дар замини саҳти чап ду трактор ба кишт нурии рехта, қўя мекашид.

Раъно ҳар замон кўдакашро аз як даст ба дасти дигараш мегирифтуну дар банди фикру андешаҳои беҳисоби худ аз канори роҳ қадам мезад. Рўмоли шולי косагулаш лағчида, ба паси сараш фуromaда, фарқи сараш кушода буд, вале ӯ дар роҳи бекас аз ин ҳол парвоя надошт. Вай ҳоло ба дил бо саркор, ки аз вачҳи имрӯз ба кор набаромаданаш фардо аз аввали рӯз валвала хоҳад бардошт, баҳсу хархаша мекард: «То

вакте ки кӯдакам сиҳат наёбад, ба кор намебароям. Ба пиразани ҳафтадосола монда рафта мешавад?! Кошкӣ, аз кампирони бақувват бошад? Ҳар замон сарчархак, ҳар соат дилтапак. Бачаи бетоба ўҳда кардан метавонад?! Мо ҳам ҳаққу ҳуқуқамонро медонем... Кӯдакам сиҳат ёбад, ман аз кор наметарсам. Пор баробари мардон ғӯзаро об додам...» Сонӣ аз дилаш гузашт, ки агар мошин медоштанд, шавҳараш як чойник чой хӯрданӣ вақт нагузашта кӯдакро ба духтур бурда меовард. «Э-э, пули як мошинро ғун кардан осон аст магар, шаш-ҳафт сол кор кардан даркор. То шаш-ҳафт сол тӯйи писар пеш меояд. Харочоти тӯй сол аз сол зиёд мешавад. Бедардимийён пул меёфтагиҳо тӯйҳои дабдабанок мекунанду дигарон ба онҳо тақлид карда азоб мекашанд.

Аз қафо ғурриши мошин ба ғӯшаш расиду Раъно аз роҳ бозистода, ба пасаш нигарист. Сабукравро сараввал мошини кадоме аз ҳамдеҳагон ангориду даст бардоштан хост, вале мошин бо кадом як нишонаи номаълумаш ба вай бегона намуду аз ин ғарази худ даст бардошт. Сабукрав аз назди ӯ гузашту чарххояш дар пасту баланди роҳ ҳаллосзанон бист қадам барин рафту қарор гирифт. Баъд... чангу ғубори раҳ фурӯ нанишаста, аз замин баромад ё аз осмон фуромад, дар рӯ ба рӯи Раъно Хуррам пайдо шуд. Дили Раъно ба якбор саҳт-саҳт тапид, дасту пояш беҳол гаштанд, дақиқае нафас дар гулӯяш печ зад, бо овози ғайритабиие ғут-ғут карда ғӯё сухане гуфт ё пиндошт, ки гуфт, возеҳ намедонситам. Аммо филфавр аз дилаш гузашт: «Барои чӣ омад? Наход

тўй шудани маро нашунида бошад? Агар тамоман омада бошад...»

— Ассалом, Раъно... — Хуррам мисли пеш шармин табассум дошт, гўё аз қади баландаш дар хичолат бошад, андаке хамида, ба ҳалимӣ даст ба сина ниҳода ҳолчўй мекард. — Ҳолат чӣ тавр аст? Падару модарат тинчанд?.. Ин кўдаки худат?

— Аз раҳ ёфтам.

Раъно аз шиддати изтиробе, ки вучудаширо меларзонд, чӣ гуна ин суханони шўхиомез аз даҳонаш баромад, ба чӣ тарз бо ҷавон салом карду ҳолчўй дошт, ба саволҳои вай ҷавоб дод, ҳеч дар хотир надошт. Кўдакро саросема аз даст ба даст мегирифт, гиребони курташиро рост мекард, рўмоли сарашро пеш мекашиду нигоҳаш саволомез, балки мунтазири хабаре ё даъвое ба рӯи ҷавон мелағчид. Аммо Хуррам ба рӯи оташи умедвории ӯ оби сард бирехт.

— Биё, ба мошин савор шав, барамат.

Ў кўдакро аз дасти вай гирифт ва сипас аз ҷабини тифл бўсиду пурсид:

— Писарат чӣ ном дорад? — Баъд ҷавоби модарро нигарон нагашту аз кўдак савол кард: — Номат чӣ, а, ҷавонмард? Бигў. И-и, ҷавони кап-калон шудию гап намезанӣ!

— Ба номаш чӣ кор дорад?! — Раъно ҳоло изтиробе вучудаширо батамом фуру нишонд ва бо истиғно ба чашми Хуррам нигариста сухан мекард. Баъд бо овози паст, гўё худ ба худ иқро мекарда бошад, аламангез гуфт: — Дар деҳа чоӣ Хуррам-амаки гурезаширо мегирад.

Ду нигоҳ монанди ду пора оҳанрабо сонияе ба ҳам омехтанд, печиданд, монанди ду танобе, ки тобашон мувофиқ афтодааст, ҳамриштаву ҳамтофта буданд.

Раъно баъди ба сабукрав наздик расидан фаҳмид, ки дар курсии пеш паҳлуи шавҳараш Дилбар нишаста будаст. Вай Дилбарро чашми дидан надошт, аммо ҳоло пас гаштан натавонист, ночор сар чунбонда, зери лаб бо ӯ салом карду сонӣ якбора бо шаст дар қафои вай нишаст. Хуррам кӯдакро ба дасташ дод. Баъд атри Дилбар ба димоғаш заду бо танаффури худро ба чап гирифт ва дар қафои Хуррам нишаст. Бо ин ҳама авзои ӯ гувоҳи ҳол буд, ки аз савор гушатанаш ба мошин пушаймон аст. Раъно хушрӯ буд ва ҳоло мехост Дилбарро ошкоро нописанд кунад, «ту дар назари шавҳарат ҳам ҳаргиз баробари ман нестӣ» гӯяд. На фақат ҳудаш, балки аз дилу чон мехост, ки хешовандони Хуррам ҳам, ки аслан аз арӯси хуш кардаи вай хушнуд набуданд, ӯро хурмат накунанд, гузашта аз ин, мехост, ки тамоми аҳли деҳа ба вай рӯйхуш надиханд. Вале лаҳзае аз миён гузшту Раъно аз ин қасди содалавҳонаи худ хичил буд, ба дил худро маломат меғуфт, ки хушбахтии дигареро чашми дидан надорад. Аслан, ин ҳисси нохушбинӣ махсуси тарафайн буд, дар дили ҳар ду ҳам реша дошт, дар авзои ҳар ду ҳам соя андохта буд ва аз он даргузаштан барои ҳар яке баробари поймоли иззати нафси худ буд.

Ҳама хомӯш мерафтанд. Агар сухане гӯянд ё саволеву ҷавобе ба миён ояд ҳам, ҳар яке хотир ба гуфтугӯи ботини худ баста буд. Ба сари фармони мошин нишасту аввалин андешае, ки ба хотири Хуррам гузашт, вазъи ин лаҳзаинаи завҷааш буд. Дилбар то вақте, ки

хабари тўйи Раъноро нашунид, ба деҳаравии ӯ бо ҳазор василаю баҳона монё мегашт. Баъди шавҳар кардани ракибаш вай андаке хотирчамъ шуд, иҷозат дод, ки шавҳараш баъзан ба деҳа танҳо ояд. «Ана, имрӯз касд кардагӣ барин... Э, тавба!» — мегуфт Хуррам ба дил ҳоло вазъи ҳар яке аз ин занҳоро андешида.

Хуррам сукути дилфишорро шикастан хост ва ба ин ният аз вазъи деҳа ва ҳамдеҳагон, тағйирот ва тачаддуду навиҳо саволҳо кард, вале гуфтугӯ ҳамчунон даргир нашуд, зеро ҳар яке ботинан бо худ гуфтугузоре дошт, воқеоти гузаштаро дар тарозуи инсофу вичдони худ бармекашид, дар кучо чӣ хатое кард ва агар он сахв рух намезад, ҳаёти ӯ ба чӣ тарз сурат мегирифт, меандешид.

Нигоҳи Раъно ҳар лаҳзае паси сари Хуррам мелағчид. Нанигаристан наметавонист. Аз он, ки ҳаққи серӣ нигаристанро аз ӯ дуздид, ба Дилбар хашм мегирифт, аз кин тамоми вучудаш гӯё захрогин мегашт. Ӯ тасвири рӯзҳои гузаштаро такрор ба такрор ба нуруи хаёл пеши назар оварда, менигарист ва ба худ мегуфт: «Хуррам маро дӯст медошт, фақат маро, аммо ин дайду моро аз якдигар ҷудо кард. Аслан, дугонаҳои худам сабаб шуданд. Намедонам аз дили рост ё аз бахилӣ мегуфтанд: «Э, вай ҳамшираи шафқат Дилбари танноз қатӣ гапзанон дорад, доим ҳингир-ҳингир» гӯён қаҳрамро оварданду вақте ки Хуррам нияти хостгор фиристоданашро гуфт, рад кардам. Гаштаю баргашта омад, зориҳо кард, оқибат «агар ту маро нахоҳӣ, ночор аз деҳа меравам», гуфт «чор тарафат қибла» гӯён хандидам. Рашк ақли одамро медуздидаст. Ин гаранг сабаби тундиамро намедонист, чаро аз ман рӯ тофти

гӯён як даҳан напурсид, ман ҳам нагуфтам. Ғурур иззати нафс иҷозат надод. Аслан, дилпур будам, ки ин хардамхаёл аз ман гузашта, ин хирхиро кро талабгор намешавад, бинобар он, каме азоб додан мехостам. Ҳамон рӯзхо дар сари роҳ ин катӣ ҳамгап дида будам, дарун-дарун алав гирифта мегаштам. Сонитар Салима гуфт, ки ин танноз аз пагоҳ то бегоҳ аз тирезаи духтурхона кӯчаро нигариста менишастаст, ҳамин ки аз дур Хуррамро дид, сӯзани доругузaronиро аз раги одамон кашида, корашро нимкора партофта, хилъати сафед дар тан, сап-сафедак, туфлиҳои нӯгаш ханҷар барин борику пошнабаландашро якто-якто шумурда ба замин зер карда, сари роҳ мебаромадасту инро ба гап мегирифтаст. Духтари шахрӣ, боз хондагӣ катӣ гапзанон кардан чӣ ифтихоре бошад ба ин чавонон?! Ҳавлии Салима дар рӯ ба рӯи духтурхона аст, ҳар бор бо чашми худ меидаст. Баъд аз ин ҷойхо рафту гумном шуд гӯям, духтарон хабар оварданд, ки Хуррам аз вай мактуб мегирифтаст. Инро шунида, кадом духтар ба вай рӯихуш медахад?! Духтар ҳам иззати нафс дорад. Баъди ин кораш агар ман ба вай рӯихуш диҳам, ҳама кас мегуфтанд: «Шӯй гӯён мурдӣ магар, аз домани вай кашида мегири? Пирдухтар шудагед не-ку!» Ба рӯям нагӯянд ҳам, аз пасам мегуфтанд... Хуллас, ҳамин хел чавони нағзу кордон худаашро ҳайф кард. Дар деҳа агар мошину трактор вайрон шаваду дуруст карда натавонанд, аз паси Хуррам кас мефиристонданд. Мегуфтанд, ки садои маторро гӯш карда, беҳато мегуфтаст, ки чӣ иллат дорад. Ҳафтаи гузашта трактор дар мобайни замин вайрон шуд, ҳафт-ҳашт, кас ғун

гаштанд, устою устокорашон ҳам омад, аммо соз карда натавонистанд. Ҳама гуфтанд, ки қадри Хуррам гузашт. Ин бефаҳм маро гуфта, сарашро гирифт рафт. Агар касд ба қасд кор намекарду пешам меомад, барои чӣ аз ман ранҷидӣ, аз ман чӣ хато гузашт гӯён мепурсид, балки... Э, дар сурат алав, ин қадар чашмам ба пушти сари вай? Ин хирҳирак чӣ мегуфта бошад? Бадбахт, шӯят ба худат насибу рӯзӣ кунад. Хайр, дар дилам алам монд... Агар ин таннозро не, дигареро ба занӣ мегирифту духтардор мешуд, балки ягон рӯз қудо мешудам...»

Хуррам ҳам ин замон айнаи ҳамин воқеахоро меандешид, агар ба Раъно хонадор мегашт ва дар деҳа мебуд, зиндагиаш чӣ сурате мегирифт, дар тасаввур овардан мехост ва баъд ин ҳар ду занро аз ҳар чиҳат ба якдигар таққос мекард ва оқибат ин ҳама хушиҳо ва осудаҳолии рӯзгор барояш ҷои меҳри Раъноро нагирифтанаш аён мегашт ва ӯ охашро ба сахтӣ фурӯ мебурд. «Не, Дилбар агар ба сарам тоҷ гузорад ҳам, ҷои Раъноро намегирад, намегирад. Вай ҳамеша дар дилам. Баъзан беҳуд мешавам, ба девонагӣ мерасам... Баъди ба шаҳр рафта омадан, ба хонаи Дилбар хостгор фиристодам, рӯзи тӯямон таъин гашт, рӯзе Раъноро дар назди нонвойхона дучор кардаму вай маломатомез гуфт: «Дар деҳа муносиби ту духтар ёфт нашуд магар, аз домани ун кашола гашта ба шаҳр меравӣ?» Гуфтам: «Духтар бисъёр аст, лекин чӣ кунам, ки Раъно — яктаю ягона! Агар боз як Раъно мебуд...» Эҳ, мехостам ҳамон рӯз бигӯям: «Агар майлат будаст, чаро зориамро гӯш накардӣ, хостгор фиристонам гуфтам, рад кардӣ?» Аммо

дигар ин суханон фоида надошт, аллакай кор аз кор гузашта буд. Дили ин духтаронро ҳеҷ кас фаҳмида наметавонад. Ду сол шуд Дилбар катӣ ҳамхонаем, аммо таҳи дили ӯро то ҳол намедонам, ба ман торик аст. Хайр, чӣ илоҷ... Аслан, ман аз деҳа рафтани набудам, лекин Дилбар гуфт, ки агар дар шаҳр истиқомат кардан хоҳам, зан мешавад. Агар ҳақи гапро гӯям, директор сабаб шуд. Не, сараввал Раъно сабаб шуд. Ҳа, сабабгори асосӣ — ҳамин Раъно! То қиёмат ман туро домангирам, Раъно! Агар ту маро ноумед намекардӣ, ҳаргиз аз деҳа намерафтам. Ту зиндагии маро вожгун кардӣ, маро аз решаам бурида ҷудо кардӣ. Сонӣ директор карданиашро кард...» Дигарбора дар пеши чашмони Хуррам он фасли баҳорон чилвагар шуд. Дар талу теппазорон сабза неш мезад. Ӯ дар лалмикор шудгор мекард. Баъд вайро ҳамчун тракторчии мохир ва ба устою таъмиргар камэхтиёҷ ба шабкорӣ монданд. Трактор дар гандумзори порина меғурриду теғҳои плуг хоки нарму намро ба як маром чаппагардон карда, ба як тараф хобонданаши Хуррамро фароғат мебахшид. Дар гандумзор хонаи калламуш мӯл будаст. Калламушҳои хонавайрон дар шудгор даводав доштанд. Баъд рӯбоҳҳо пайдо шуданду аз паси трактор гашта, ба калламушгири шуруъ карданд. Хуррам чароғи қафои тракторро баъзан фурузон мекарду сайдгирии рӯбоҳҳоро осон мекард. Худаш ҳам аз шикори ин айёрони гузаро завқ мебурд. Рӯбоҳҳо беҳарос думболаи трактори ӯ мегаштанд. Ин ҳолро шунида, дар деҳа ҳама ҳайрон буданд. Баъзе шаккокони ба қавли Хуррам бовар накарда, омаданду бо чашмони худ диданд. Ҳамкоронаш ҳайрон буданд, ки

чаро рўбоҳҳо ба трактори онон наздик намешаванд. Пирони деҳа ин ҳолро тавзеҳ карда мегуфтанд, ки кулли чонвар — хонагию ваҳшӣ одами беозорро мешиносанд, Хуррам ҷавони безарар аст. Хабарӣ калламушгирии рўбоҳҳо аз даҳон ба даҳон ба гўши директори совхоз ҳам расид. Директор як бегоҳирўз даргузар аз он мавзеъ мошинашро қарор доду аз ин хусус Хуррамро пурсон шуд ва баъд гуфт, ки шабҳангом меояд. Ҳамон шаб ӯ наомад, аммо шомӣ дигар пайдо шуд. Барои аз ҷанг эмин ёфтани болопўши бризентӣ пўшиду дар каф туфанги думила болои плуг лўнда шуда нишаст.

— Рўбоҳ мезанед? — ғарази директор равшан бошад ҳам, чӣ гуна ба вай эътироз карданашро надоништа пурсид Хуррам.

— Ҳа, пўсташ ба як улафти қадронамон даркор будаст, дар шаҳр будам, таъин карда буд.

— Э, монед – е, ба шумо ин кор намезебад, мардум ҳар хел гап мезананд... Ҳамин ҳам кор шуд, — гуфт Хуррам, то директорро аз ин қасди бад боздорад.

— Ба одами аз худат калон ақл ёд надох, бача, ақлат кунд мешавад. Ҳай кун, — гуфт директор тамасхуромез писханд зада. — Аз ман ба ту насиҳат: то напурсанд, ба касе маслиҳат надох, худатро хандахариш мекуни. Туро намедонам, аммо ман аз хандахариш шудан дида, мўҳри совхозро аз даст медиҳам.

— Муаллимон гуфтанд, ки як калламуш дар як сол чорсад кило ғалларо нобуд мекардаст.

Директор аз ин сухан қоҳ-қоҳ заду миёни ханда ба Хуррам ишора кард, ки ба сари фармони трактор бишинад.

Хуррам аз ин мазоҳ ва нописаандии директор хичил буд, вале ночор ба кор сар кард. Ба вай чунин менамуд, ки ҳоло ба ин чонварон, ки эътиқод доштанду думболаи трактораш мегаштанд, хиёнат мекунад. Ў аз ин хиёнат алам мекашид. Трактор меронду хушаш бар он буд, ки чӣ гуна корро қатъ кунад. Кошкӣ, ҳамин дам ягон чои трактор мешикаст, вайрон мешуд ё чархи плуг мепарид... Чӣ кор кунам? Ё бо ягон баҳонае тракторро манъ кунам? Ҳамин замон рӯбоҳакон пайдо мешаванд. Ба ман бовар карда меоянду...»

Хуррам ба як қароре наомада буд, ки садои тир баланд гуд. Директор худро аз плуг ба замин андохту аз паси сайд давид. Хуррам беҳуду беҳаёл тракторро аз ҳаракат манъ карду башироб фуromaд ва як сими чароғаки маторро барканд. Садои мотор номунтазам гашт. Сипас вай ба истиқболи директор рафт.

Чун трактор плугро кашида натавонисту мотор хомӯш гашт, директор ғазаболуд худро аз плуг ба замин афканду аз гиребони Хуррам кашида, ўро аз кабинаи трактор поён фуrowард. Марди ҳайкалдори навадӯхашткилогӣ ўро озод ба як дасташ бардошта ба замин ғуронду мисли абри сиёхе дағдағаомез ба сари вай расид.

— Ҳозир, панҷ дақиқа фурсат медихам — тракторро соз мекунӣ! Тухматро аз ин мамлакат хушк мекунам, аҳмақ! Ҳе, сағбача! Шикамат аз нон сер шуд магар, аз поча мегирӣ?! Зуд, зуд соз кун! — Директор аз қаҳр қафам мегуфт ва ҳар каломе зишту қабехе ба даҳонаш ояд, беибо, овозашро сар дода, хорӣ мекард.

— Намекунам!.. Даркор бошад, худатон кунед, — гуфт Хуррам ду-се қадам қафотар рафта. — Ман барои пӯсти рӯбохи мепӯшидагиҳо кор намекунам.

Вай чомаашро гирифта ба китф партофту ба роҳ афтод.

Директор ўро дошт, бо телаву такон ба сари трактор бурд, аммо зўран ўро кор фармудан натавонист.

Баъди ин ҳодиса дигар ба Хуррам трактор надоданд. Директор гуфтаст, ки ба саҳро барояду каланд занад. Хуррам бе трактор гӯё зистан наметавонист, ба кори дигар дасту дилаш намечаспид.

Трактори ўро ба Самандари шатрама доданд. Ҳамон трактори се моҳи зимистон ба заҳмати зиёд таъмир кардаи ўро ин бача дар бадали се ҳафта абгор кард. Сонитар мастомаст тозанда ба чарӣ париду худаш ҳам маъюб шуд, трактор ҳам бекора гашт. Баъди ин ҳодиса ҳам директор ўро даъват накард. Хуррам чунин киёс гирифт, ки агар тамоми тракторҳои совхозро чазир кунанд ва ё дар киштзор ягон тан тракторчӣ намонад ҳам, директор ўро ба кор даъват намекунад. «Ду-се рӯз аз пушти мансаб ҳукм ронад, гапи ман — гап, амри ман — вочиб гӯяд, бас, ин замин сӯхта, хокистар шавад ҳам «э, дарег» намегӯяд», гуфт ба дил Хуррам аз феъли директор хулоса бардошта. Баъд тадричан ҳам аз деҳа, ҳам аз трактор дилсард шуд. Ба худ мегуфт, ки ба ҳар ҳол, дар шаҳр инсон ин қадар ба як кас мутеъ нест, сониян, ин хел худписандонро дар шаҳр ба кори раҳбарӣ намомондагистанд. Мардуми шаҳр рӯирист миси ин хелхоро мебароранд. Ба ғайр аз ин дар шаҳр кор мӯл, корхона мӯл, аз ин тарафи кӯча ба тарафи дигараш

гузаред — корхонаи дигар. Не, ин хелҳо дар он чо давру даврон карда наметавонанд. Кран катӣ ҳам кор мекунам, булдозер катӣ ҳам, таъмирхона доштагист. Ҳафтае, ду рӯзи истироҳат, моҳонаи кори калон, отпуск, мукофот...

Вай чор моҳи расо дар деҳа бекор гашту сонӣ бо даъвати Дилбар ба шаҳр равуо сар кард ва оқибат ба чанги вай дармонд. Сараввал чашмдошташ ин буд, ки бо Дилбар ҳамхона мешаваду муддате дар шаҳр кор мекунад, сонӣ ё хар мемирад ё шоҳ гуфтаанд, ба директор ягон бало мерасидагист, он гоҳ ҳамсарашро ташвиқ мекунаду боз ба деҳа меояд. Аммо тахминаш хато баромад. Айёми ҳамзистӣ фаҳмид, ки Дилбар номи деҳаро шунидан ҳам намехоҳад. «Лойу гили чимчимаашро паси сарам бинам! — мегуфт вай бо нафрат деҳаро ба ёд оварда. — Ним сол даруни лойу гил, ним сол чангу хок, магас... Ар-ари гову гӯсолааш ба ёдам расад, ҳоло ҳам баданам меларзад. Шаҳри озодаро монда, кӣ ақлашро хӯрдаст, ки ба деҳа равад?! Қишлоқ барои қишлоқиён, шаҳр барои шаҳриён. Шукр, ки хар ду ҳам ҳунар дорем, бехонаву чой нестем. Одамон аз деҳа ба шаҳр омада наметавонанду ин кас ношукрӣ! Ҳой, Хуррам – ако, дар шаҳр манзилгоҳ ва қайди истиқомат доштан бахти андак не!» — мегуфт вай хар бор агар Хуррам аз хусуси деҳаравӣ сухан кунад.

Сабукрав аз пули чӯбини чӯи калон гузашту ба кӯчаи деҳа ворид шуд. Дар ин чо хар як дарахту бутта, дару дарвоза, хурду бузург, марду зани деҳа ба Хуррам аз овони кӯдакӣ ошно буданд, бинобар он, хар бор ба деҳа ояд, дилаш дигаргуна метапид, гӯё аз сайёраи

дигаре ба замин фуруд омада бошад, ба ҳар як шайъ гаштаю баргашта ҳарисона менигарист, даст ба сару китфи бачаҳо молида, онҳоро навозиш мекард, соқаву шоҳу барги дарахту буттахоро даст мезаду гӯё бо ҳамин ташнагӣ ва пазмониашро мешикаст. Дар инчунин хангом вай ба дил худро таскин бахшида, мегуфт: «Ман як дарду азоби шадидро ба укубати сабуктаре иваз кардам. Заношӯй бо Дилбар маро аз хорӣ, сарафкандагӣ халос кард. Директор мехост гурури маро бидушад, чашмдор буд, ки оқибат ба пояш сар монда, тавба мекунам...»

— Маро намефуроред? — гуфт ногаҳон Раъно аз қафо ва риштаи андешаи ӯро барканд.

Хуррам аз банди хаёл бурун омаду зери лаб хандид. Раъно гӯё аз андешаҳои вай воқиф бошад, асроромез маҳин табассум дошт. Хуррам дар канори роҳ мошинро қарор дод ва чолок аз кабина баромаду дари тарафи Раъноро кушода, кӯдакро аз дасти вай гирифт. Раъно аз мошин фуромад.

— Номат чӣ, паҳлавон? А? Намегӯӣ? — Хуррам кӯдакро навозиш мекарду ҳамвора мепурсид.

— Номаш — Хуррам, гуфт Раъно оҳиста, ба ҳадде, ки Дилбар намешунид. Баъд рӯмолашро ба сар дуруст печид ва бо як навъ нигоҳи сеҳрангез ба умқи чашмони ҷавон нигаристу илова кард: — Деҳаамон бе Хуррам намонад гуфтам.

Вай кӯдакашро аз дасти Хуррам гирифт. Дастони ҷавон сонияе бо навозиш рӯи дасти вай лағчиданд, онҳо ҳар ду ҳам лаҳзае дар изтироб чашм ба замин дӯхта, хомӯш буданд.

Агар тамоми маънии дар ин эҳсосу изтироб ва сукути онон пинҳонро дар расидани дастони онон мармузро бо сухан ифода кардан имконпазир мебуд, аз он достони пурдарде мураккаб аз ишк, аз хато, аз ҳасрату нокомӣ ва ташнагии дидор навиштан мумкин буд.

Соли 1983

РАМИДА

Ҳамаи бачаҳои гирду атрофаш додо доштанд, фақат вай надошт. Аниқтараш, додоаш буд, дар кучое аз ҳоли Муроду модараш беҳабар зиндагӣ доштаст. Ин кори вай ҳар замон ба Мурод алам мекард. Бачаҳои дигар ҳамроҳи додоашон ба бозору магазин ба сайри боғу кӯл ва боғи ҳайвонот мерафтанд, рӯзҳои истироҳат ба чониби кӯҳсор сафар мекарданд. Ҷӯрааш Насим ҳамроҳи додоаш мошинсавор ба моҳидорӣ меравад. Як бор додои Насим ўро ҳам бурд. Аҷоиботи он рӯзро Мурод ҳаргиз фаромӯш намекунад. Он рӯз хушбахтарин рӯзи ҳаёти вай буд.

Бибиаш мегӯянд, ки чанд сол пеш аз ин, вақте ки вай хурд будаст, ҳар гоҳ Насим ба истиқболи додоаш «додочон!» гӯён тозад, вай ҳам баробараш «додочон» гӯён медавидасту амаки Каримро оғӯш мекардаст. Он солҳо вай чунон беақл будаст, ки «ман шуморо додо гӯям, майлаш?» гӯён бибии пирашро гаранг мекардаст. Ҳоло вай хурд не, ба мактаб меравад, ҳама гапу кори

дунёро медонад. Ҳар кас якто додо дорад, якто оча. Очаю додору харида ҳам намешавад, фурӯхта ҳам, ба карз ҳам гирифта наметавонӣ. Муаллима ҳамин тавр гуфт, бибӣ ҳам гуфтанд.

Бибиаш акнун пир шудаанд. Суханони пештар гуфтагиашонро фаромӯш кардаанд. Очаю додои ўгай чӣ хел одам аст, чандин бор гуфта буданд, аммо ҳозир мегӯянд, ки очаат катӣ ба хонаи додои нав меравӣ. Додои нав-додои ўгай не мегӯянд. Мурод нағз медонад, вай мардак бегона аст, бегона, ки шуд, ўгай аст. Аз чӣ бошад, ки ҳамаашон ўро гӯлу нодон меҳисобанд. Очаю додои ўгайро Мурод нағз медонад. Чӣ қадар афсона хонд, эҳ-ҳе! Муаллима гуфт, ки афсона ба арчаи орастагӣ монанд аст, агар аз арча бозичаю ороишашро гирем, дарахт аст, дарахти воқеӣ. Ман фильми додои ўгайро дида будам. Сонӣ бачаҳо чунон саргузаштҳо гуфтанд, ки агар онро дар хоб бинед, метарсед. Додои ўгай душмани бачаҳо аст. Хайрият, ки холааш аз ин хусус ба вай рӯирист гуфтанд: «Агар додои ўгай туро ранҷ диҳад, барҳезу ба хонаи бибиат биё!» Ана, ин гапи дуруст. Ростӣ гапро гуфтанд. Дигар ҳамаашон дурӯғ мегӯянд, аммо ҳеҷ сурх намешаванд. Боз муаллима мегӯяд, ки ҳар кас дурӯғ гӯяд, аздусар сурх мешаванд. Гапи бекора. Агар бачаҳо дурӯғ гӯянд, ман аз чашмашон мефаҳмам.

Он рӯзҳо аз забони бисёре занон калимаи «ўгай» - ро мешунид. Хешовандон, ҳамсоязанон аз сари дилсӯзӣ сари ўро навозиш мекарданд, дилдорӣ медоданд, суханони тасаллибахш ва таскиновар мегуфтанд. Яке аз ҳамсоязанҳо ба бибӣ ҳикоят кард, ки додои ўгай

писаракеро ба сағирахона супоридаст. Дигараш духтаракеро се рӯз дар оғилхона беобу нон руст кардаст. Сонӣ биби ба Мурад таъинот дод: «Ба сухани очаат гӯш бидех, аз амри вай берун пой нагузор, модар дӯсти бегарази одам аст, вай ҳамеша ғами туро мехурад, бачаам. Додои ўгай ба ту ҳаргиз дӯст намешавад. «Шикамба гӯшт намешавад, бегона дӯст гуфтаанд».

Ҳамаи ин гуфтаҳо ба гӯши Мурад сурб барин нишаста, ўро ботинан беқарор мекарданд. Вай ба хонаи падари ўгай ҳаргиз рафта намехост, вале биби ҳамвора талқин мекард, ки ин гапро нагӯяд, очааш меранҷад. Сонӣ Мурад ба дил аҳд кард, ки ба хавлии додои ўгай рафта, ўро таъзир диҳад. Дар ин бобат вай хеле андешид, қасоси ҳамаи бачаҳоро аз вай гирифтани шуд. Мурад як шаб додои ўгайро дар хоб дида, тарсида бедор шуд. Додои ўгай дев барин ўро бардошта, ба бом баровард. Аз афти қор, аз бом ба поён андохтан мехост.

Сонӣ дар хонашон тӯй барпо шуд. Мурад ба ҳамаи бачаҳо қандалоту самбӯса бароварда дод. Очааш ба тан куртаи сафед пӯшида, ба сараш рӯмоли сафед андохта арӯс шуд. Мурад ҳамроҳи очааш ба мошин нишастан хост, аммо холааш аз дасти вай кашиду манъ кард. Сонӣ ҳамроҳи холааш вай ба мошини дигар савор шуд.

Мошинҳо аввал аз кӯчаҳои чароғони шаҳр гузаштанду сонӣ кӯчаҳои торик сар шуданд ва оқибат онҳо дар назди дарвозае қарор карданд, ки чароғаш равшан буд ва марду зан бисъёре даробаро доштанд.

Мурад аз мошин фуромаду ўро як марди лоғарандоми малларанг, мисли он, ки ягон хеши наздик бошад, оғӯш гирифт. Вай зӯр мезаду ба ёд овардан

мехост, ки ўро дар кучо дида бошад, вале ҳеч ба хотир овардан наметавонист. Марди малла дасти ўро гирифтуба хонаи алоҳидае бурд, дастархон густурда, самбӯсава кабоб овард, ба наздаш себу ангуру нок ниҳод ва пайваста бихур гӯён меҳрубонӣ мекарду аз ҳоли вай, аз таҳсилаш пурсон буд.

— Ана, акнун, Муродҷон, ҳамаамон дар ин ҳавлӣ зиндагӣ мекунем. Ман туро ба мактаби маҳалла мебарам. Чунон мактаби зӯр. Дур не, ҳавлиамон наздик, — мегуфт вай.

Ачибаш ин буд, ки ин марди ношинос номи ўро, дар кадом синф хонданаширо, ҳамаи аҳли хонадони онҳоро медонист. Ҳар замон зане ё марде ба хона менигаристу ба меҳрубонӣ табассум мекард, суханони нағз мегуфт, сонӣ аз марди малла доир ба ягон кор маслиҳат пурсида мерафт. Аз берун хурӯши доира ва таронаи занҳо ба гӯш мерасид.

— Ман барои ту велосипеди «Орлёнок» харида мондаам, фардо савор мешавӣ, — гуфт марди малларанг.

Мурод аз ҳайронӣ чӣ гуфтанаширо намедонист. Ин мардак кӣ бошад, чаро вай барои ӯ велик харидаст, боз «Орлёнок»? Балки ўро ба ягон бачаи хешаш монанд кардагист? Ё додои ўгай ҳамин бошад?.. Не, ба додои ўгай монанд не, додои ўгай ин хел намешавад.

Ба хона марди миёнсоли дар танаш ҷомаи зирабекасб, дар сар токии чувтӣ ворид шуд. Вай мӯзаи хиромии ялаққосиашро нишон додан мехост магар, дар кафшкеш рост истода, буруташиро мемолиду ба рӯи ӯ менигарист.

— И – и!.. Ин бача писараки келин? — баъди лаҳзае ба рӯи Мурод нигаристан вай аз марди малла савол кард. Вале чашмаш ханӯз ҳам саропои ўро гӯё мепалмосид. Сонӣ ба вай хитобан гуфт: — Додота сахт бидор! Киroy додо аст.

Сонӣ ба марди малларанг рӯ оварду пурсид:

— Ошпазҳо рафтанианд. Ба ҳар яке чомаю миёнбанд, бисту панҷсӯмӣ пул диҳем, кифоя будагист?

— Қоре кунед, ки розӣ бошанд, — гуфт кӯтоҳакак марди малла.

Акнун Мурод аниқ донист, ки вай додои ўгай будаст. «Ў, балое, кӣ буданашро нафаҳмонда, маро фиреб кардани! — вай зери чашм ба андоми додои ўгай дурустгар зеҳн монда нигарист. — Афташ бебуриш, чашмонаш чуқуру бенур, даҳонаш даҳони қурбоққа барин то беҳи гӯшаш. Мебинам, чӣ хел ту маро фиреб медиҳӣ?! Ман аз он бачаҳои гӯлу гаранг не».

Тадричан меҳмонҳо рафтанду ҳавлӣ андаке сокит шуд. Сонӣ хешовандони дар хизматгузори буд ҳам якояк хайрухуш карданд. Додои ўгай аз дасти Мурод гирифта, ўро ба сӯи иморати калон бурд. Вай лаҳза ба лаҳза сари ўро ба навозиш молида мепурсид:

— Муродҷон, хобат омад? Хоб кардан меҳохӣ?

Онҳо ба хонаи боҳашамати тамом оростаю пероста ворид шуданд. Фурсате нагузашта холааш ва як зани дигар аз зери оринчи очааш гирифта, ба хона даромаданд. Дар сари очааш рӯмоли сафед, сархам дар пешгоҳи хона рост истод, он ду зан ҳам паҳлуи вай истоданд. Очааш ба ҳар як зани аз дар даромада, бо

таъзим салом мекард. Занҳо баробар сухан мекарданд, дастархон меоростанд, давуғеч дошанд.

Мурод чашмонашро ба зӯр кушода ба онҳо менигарист. Падари ӯгай ин ҳолро пай бурду охиста ба гӯши вай гуфт:

— Муродҷон, хоб кун, хобат омад. — Сонӣ аз ҷояш бархост. — Биё, ба хобгоҳ барамат.

Мурод ба чашми очааш нигарист, вай бо забони нигоҳ гуфт: «Майлаш, бирав, хоб кун». Сипас ӯ аз ҷояш бархост.

Рӯзи дигар баъди ношто додои ӯгай ба Мурод куртаю костюм ва туфлии нав пӯшонд, ба сараш тоқии нав дод. Мурод тӯҳфаи ӯро пӯшидан нахост, аммо очааш ишора кард, ки бипӯшад. Сонӣ додои ӯгай ба хавлӣ баромад ва коғазпечи равғанини велосипеди навро канда онро пок карду ба дасти Мурод дод. Мурод ин бор ҳам рад кардан хост, аммо дилаш ба велосипед кашол буд, бинобар он, зиёда нозу нуз накард.

— Лекин шарт ҳамин, Муродҷон: бо велосипед ба роҳи мошин намебарой. То шонздаҳсолагӣ мумкин не, милиса медорад, — гуфт додои ӯгай.

Вай ҳамон рӯз бо бачаҳои ҳамсоя ошно гашту дар таҳи дарвоза бо онҳо бо навбат велосипедронӣ кард. Сонӣ бо даъвати онҳо ба кӯл рафт. Оббозӣ, велосипедронӣ ончунон ӯро машғул дошт, ки фақат тарафи бегоҳ гурусна монду ба ёдаш расид, ки бояд ба хона равад.

Дар хона очааш ўро маломат кард. Додои ўгай аз чониби ў ба модараш узр оварда, ором табассум мекард. Ба назари Мурод чунин менамуд, ки очааш аслан бо талаби ин мардак ўро сарзаниш мекунад. «Айёра бинед, худаша мусичаи бегуноҳ гирифта табассум мекунад. Ман ҳамаашро медонам, кўдак нестам», — мегуфт вай ба дил.

Рӯзи дигар додои ўгай ўро ба мактаб бурд. Раҳорах оид ба интизоми мактаб ва маҳалла, аҳмияти дарسخонӣ, тарзи дар кўча гаштан ва адаб нигоҳ доштан таъинот дод, гуфт, ки баъди хотимаи дарсаш ўро дар таҳи дарвозаи мактаб нигарон хоҳад буд. «Се-чор рӯз, то хуб омўхтани роҳ бурда меовардаст! Ў маро кӣ гумон мекунад, намедонам, — худ ба худ захрханд мекард Мурод. — Ҳозир агар хоҳам, хонаи бибиамро ёфта меравам. Агар бачаҳои ин мактаб нафторанд, ба мактаби худам меравам...»

Дар ҳавлии додои ўгай ба Мурод аз ҳама беш очаи пиру хоҳари бадзафту зақуми ў маъқул нашуд. Мурод агар ба асбобу олоти ҳавлӣ даст занад, пиразан дарҳол овоз мебаровард: «Ҳой, писарам, мон, дастатро мебури, поятро мезанӣ, мешиканӣ...» Ба назар чунин менамуд, ки вай ғут-ғут накарда, нишаста наметавонад. Гӯё ман ягон чизро дуздида мебурда бошам, доим хавотир, аз ман чашмашро намеканад, дарун дароям ҳам, берун бароям ҳам, маро назорат мекунад. Албатта, додои ўгай ба очааш супориш кардагӣ. Агар як даҳан ба вай мегуфт, ки ба Мурод кордор нашавад, кампир ин қадар ғут-ғут намекард. Ўгайи айёре! Боз худро ба гӯлӣ зада, дилбардорӣ мекунад: «Муродҷон, аз гапҳои бибиқалон

наранҷӣ, ин кас калони ҳавлӣ, ҳамаамон гапашона гӯш мекунем...» Ана, вай хоҳараш — Саломат, исту бисташ захр будаст. Ҳамин ки маро дид, «Канор ист, дар тахи пой начӯл, бирав, ба гӯсфандон алаф деҳ, об деҳ, ба мурғон дон деҳ, дарвозаро кушода намон». Гапаш ҳамин. Ҳатто як рӯз очаам дар кор буд, ҷангам кард. «Ту ин хел бачаҳои кӯчаро ғун карда ба ҳавлӣ набиёр, чашро хато дода, як чиз-ним чизро гирифта мебаранд», гӯён чашмашро ҷунон ало кард, ки хаёл кардам як тарсақӣ мезанад. Агар очаам дар ҳавлӣ бошанд, дӯғ намезанад, аммо агар он кас набошанд, беҳтараш ба чашмаш нанамоям. Очаам мегӯянд, ки ўро ба шавҳар медиҳанд, сонӣ аз ин ҳавлӣ меравад. Кошқӣ, зудтар мерафт. Очаам гуфт, ки ўро амма гӯям. Забонам намегардад. Вақте ки дар ҳавлии бибиам будем, аммаи худам ҳар замон омада, маро дида, мерафт, шоколад меовард. Не, ман Саломати ҷинниро амма намегӯям. Додои ўгайро ҳам додо намегӯям. Ҳаргиз намегӯям. Ҳеч, ҳеч...

Додои ўгай — Абдурашид бефарзанд буд. Бо ҳамсари нахустинаш нӯҳ сол зиндагӣ карда, фарзанд наёфта буд. Зану шавҳар якдигарро сидқан дӯстдор буданд, дар тӯли ин нӯҳсола ҳамзистӣ ҳаргиз аз вачҳи бефарзандӣ ба якдигар сухани таънаомез нагуфтанд, вале ҳар замон норозиён ғут-ғут кардани модаршӯ сабаб шуд магар ва ё ягон андешаи дигаре, ҳамсараш ба вай ҳарфе назада рӯзе ба хонаи модараш рафту баргашта наомад. Абдурашид аз инчунин рафтори ў саҳт ранҷид, алам кашид, вале ночор ба тақдир тан дод. Як сол балки бештар аз миён гузашту вай ба Барфӣ хонадор шуд.

Шиносоиаш бо Барфӣ хеле аҷиб ва тасодуфи маҳз буд. Абдурашид пас аз кор ба бозори «Баракат» даромада ду харбуза харид. Баъд ба қабати дуюм — ба магазини хӯрокворӣ баромад. Қатори навбатдоронро диду фаҳмид, ки ҳамин замон гӯшт медодаанд. Навбат гирифт. Аз миён ним соат гузашта-нагузашта гӯшти яхзадаи суфпечро ба фурӯхтан шурӯъ карданд. Аз рӯи одати маълума бенавбатгирандагон ҳам пайдо шуданд, телаву такон, ҳамхамаю ҳайоҳу барпо буд.

Абдурашид харбузаҳои ба тӯрхалта андохташро таҳи девор монда, ба ин ҳама валвала лоқайд менигарист. Чор-панҷ кас пештар аз ӯ чавонзане пиразанеро хоҳиш мекард:

— То навбатам расидан ман зуд рафта тухм гирам, шумо маро фаромӯш накунед. Ҳу, ана, ба он сумқаҳои ман ҳам нигаред, илтимос.

Сонитар адади бенавбатҳо зиёд шуд магар, навбатдорон шӯр бардоштанду тела-тела шадидтар гашт. Абдурашид як кило гӯшташро гирифта қафо гашту ба он чавонзани тухмгирӣ рафтагӣ рӯ ба рӯ шуд, вале навбатдорони қафо ба вай мункир буданд. Абдурашид ба миён даромаду бо изтироб ба одамон фаҳмондан хост, ки ӯ ёд дорад ин чавонзан тухмгирӣ рафта буд, аммо ҳеч кас шаҳодати ӯро инобат намекард. Чавонзан сурху сафед гашта, худро ба сӯи пештахта мезад, мардум ӯро фишуда дур мекарданд. Абдурашид дар ғазаб ба он мардум ду-се сухани сахту ҷонкоҳ гуфту аз остини чавонзан кашид.

— Бед, ба ман гӯшт даркор не, ҳамин гӯшти маро гиред. Бо инҳо баробар нашавед.

Чавонзан сараввал аз гӯшт даст кашид, баъди исрори чиддии Абдурашид гирифтун пулашро дод. Абдурашид сумка ва тӯрхалтаи пурбори ӯро дида, лаҳзае дудила биистод — кӯмак кунад ё не? Агар шавҳараш бошад, мабодо боиси ғавғо шавад. Сонӣ ба дил гуфт, ки агар шавҳараш мебуд, хариди бозорро ба чавонзан бор намекард.

— Боратонро диҳед, то истгоҳ барам, — Абдурашид ба чавонзан наздик рафтун аз дасти вай сумкаи вазнинро гирифтун хост.

Чавонзан неву нестон кард, вале Абдурашид бепарво аз дасташ борашро гирифт.

— Агар шавҳаратон фаҳмад, дилашро бад накунад... Лекин хариди бозор, асосан, кори мардон аст.

— Хайр, ба зани бешавҳар айб набудагист, — сурх шуд Барфӣ ва ба сар то пой Абдурашид чашм давонд.

Онҳо то истгоҳ ҳамгап рафтандун аз хусуси якдигар ҳар чӣ зарур буд, фаҳмиданд.

Сонитар Абдурашид зимнан ба воситаи шиносҳояш аз ҳамсоюву ҳамкорони чавонзан гап гирифта, ӯро ба худ сазовор доништа буд.

Ҳоло вай бо ҳамсараш хушбахт буд. Кулли ташвиши Муродро ӯ ба зима гирифт. Дарсу супоришоти хонагии ӯро месанчиду, падару писар шиму курта дарзмол мекарданд, ҳар шаб пойпӯшашонро чӯтка зада, ранг мемолиданд. Рӯзҳои шанбе аксар хангоми ҳар ду, баъзан се тан барои харидкунӣ ба бозору магазинҳо меафтанд. Чун гузарашон ба магазини бозор меафтод, Абдурашид ба сӯи Барфӣ асроромез менигаристун мегуфт: «Ба ин магазин ҳурматам зиёд аст».

Абдурашид дар як гӯшаи ҳавли соботе сохта буд ва дар он ҷо ду се сар барраро парвариш мекард. Вай баъди кор аксар ҳангоми ба парвариши гӯсфандон машғул буд ва ба ин кор Муродро ҳам ҷалб мекард. Боре Мурод гуфт, ки ба ҷои ин гӯсфандони гаранг агар харгӯш мепарвариданд, вай дилтанг намешуд. Абдурашид як кунчи соботро симтӯр кашиду баъди се-чор рӯз ду сар харгӯши хокистарранг овард. Шодмонии Муродро ҳадду қиёс набуд. Хушнудии ўро дида, Абдурашид завқ мекард.

Барфӣ ҳамдастаю ҳамоҳангӣ ва чунбучӯли онҳоро дида, дар дил аз толаш садҳо бор шукргузорӣ дошт, мамнун ва масъуд меболид. Ё ҳамвора аз Мурод талаб дошт, ки Абдурашидро «додо» гӯяд, вале писар ба ин амри ӯ сар намефуровард.

Мурод тадричан ба Абдурашид унс мегирифт, гоҳо падари ӯгай будани ўро сирф фаромӯш мекард, агар вай ду-се рӯз ягон тараф равад, дилтанг буд. Вале аҳён-аҳён дар банди андеша ғӯтавар мегашту дар тасаввур овардан мехост, ки инчунин марди меҳрубону ҳалим чӣ гуна ўро укубат медода бошад, чӣ тавр ба сағирахона хоҳад ронд. Дар инчунин ҳангом ӯ маҳзун мегашт, ба атрофиён ошкоро бегонаҳӯй менамуд, инчикию дурушті мекарду ба кӯча ба назди ҷӯраҳояш мерафт.

Боре, дар сари инчунин вазъи нохуши вай Абдурашид барояш ботинкае харида оварду Мурод дилгирона ба он нигариста «даркор не» гуфт. Абдурашид гӯё тағбири авзои ўро пай набурда бошад, табассум карду гуфт: «Муродҷон, ин ботинка ҳозир мӯд аст, хоричӣ, як бор пӯшида бин, агар хуш наояд, сонӣ ба

чиянам Сосон мебарам». Модар аз гарданшахии Мурод хашм гирифтӯро як тарсаки зад. Мурод қаҳр карду роҳи хонаи бибиашро пеш гирифт, аммо Абдурашид то ними роҳ аз пасаш рафта, ӯро баргашта овард.

Аммо бори дигар вақте, ки ӯ бо велосипедаш ба роҳи мошингард баромаду сабабгори ба ҳам бархӯрдани ду мошин гашт, дарвоқеъ, худашро руст кардани ҷой наёфт. Пиразан ва Саломат чунон шӯр бардошта, дашному нафрин карданд, ки Мурод дигар дар хавли мондан натавонист.

Ҳамон беғоҳи додои ӯгай ва очааш аз қор омада, ҳодисаро шунидаанду дар як сумка наботу мавиз гирифта ба хонаи биби омаданд. Очааш чунон қоҳиш кард, якам валвала бардошт, ки агар додои ӯгай намедошт, вай аз ин ҷо ҳам мегурехт. Хайрият, ки додои ӯгай қазаби очаашро паст кард. «Ҳеҷ гап не, минбаъд хушбӯр мешавад, ҷанг нақун. Ду гӯсфандро фурӯхта, товони мошинҳоро медахем. Гӯсфандонро худаш парварда қалону фарбеҳ кард. Барқасд нақардаст-қу!» — гуфт. Баъд ба хавли омада, ба ҳамаи хавлигиён таъкид карда гуфт, ки ягон қас дигар аз ин хусус даҳон нақушояд.

Умуман, бо велосипед қори Мурод ҳеҷ барор нақард. Баъди се моҳ ин ҳодиса боре вай велосипедсавор аз паи нон овардан ба магазин рафтӯро то вай нон гирифта берун баромадан велосипедро дузд бурд. Занҳо оҳу воҳ карданд, аммо додои ӯгай ин бор «садақаи сар, ғам нақур» гуфт.

Баъд вай барои ӯ шасти моҳигирӣ харида оварду рӯзи истироҳат ҳар ду ба дарёе моҳигирӣ рафтанд.

Маълум шуд, ки додони ўгай ҳаргиз дар умраш моҳигирӣ накарда будаст. Мурод ба вай чӣ гуна кирмо ба чангак гузаронда, ба об андохтани шастро нишон дод. Мурод як рӯзи дароз давутоз карду ҳамагӣ чор дона ширмоҳӣ гирифт. Додони ўгай бо завқ моҳигирии ўро тамошо кард, сонӣ аз сохилҳои даръё барои гӯсфандон як линга алаф гирифт.

* * *

Охирҳои моҳи май Мурод се ҳафта паёпай интизори рӯзи истироҳат буд. Абдурашид ба вай ваъда кард, ки ба кӯҳсор, чуқричинӣ мебарад. Ду бор истироҳат омада, вале рафта натавонистанд — меҳмон омад, ким чӣ хел кори зарур баромад. Ҷӯраҳояш ба вай мегуфтанд, ки онҳо агар ҳамин ҳафта ҳам нараванд, дер мешавад, сонӣ чуқрӣ фақат дар кӯҳсори баланду дур мемонад. Мурод бетоқатона интизорӣ мекашид, рӯзу шабҳоро мешумурду нигарони рӯзи истироҳат буд. Дар сари дастархони шом ҳамеша мавзӯи гуфтугӯи Муроду Абдурашид аз сафари кӯҳсор дур намерафт. Онҳо ба кучо рафтанд, субҳидам, соати чанд ба роҳ баромадан, чӣ тӯша гирифтанд — ҳамаашро кайҳо гуфтаву шунида буданд, ҳатто Мурод борхалтаи сафариро кайҳо ба мехи даҳлез овехта монда буд. Гуфтугузори онҳо аз ин боб Барфиро ба ҳадде дилгир карда буд, ки аз хусуси сафар даҳон кушоянд, илтиҷоомез мегуфт: «Аз барои савоб, ягон сухани дигар гӯед».

Аммо ба Мурод ин баҳор чуқричинӣ насиб нагашт. Рӯзи шанбе Абдурашидро аз корхонааш ба алафдаравӣ фиристоданду вай якуним моҳи расо аз хонадон дур гашт.

Бе Абдурашид Мурод дилтанг буд, сарҳисоби кору борашро намеёфт. Ҳатто як раҳ очаашро зиқ карду ду тарсақӣ хӯрд, сонӣ қаҳр карда ба хонаи бибиаш рафт. Воқеа ин тавр рӯй дод: Абдурашид барои Мурод шими чинс харида буд. Почаи шим ба вай дароз омад, Абдурашид онро бурида, барои Мурод мувофиқ карду гуфт, ки аз изофааш барояш кулоҳ медӯзад. Аммо зуд фурсат наёфт, баъд ба алафдаравӣ рафт. Мурод аз очааш талаб кард, ки аз он матоъ ба ӯ кулоҳ дӯзад. Модар гуфт, ки ин корро наметавонад, аммо Мурод сабр кардан наметавонад, чӣ кор кунад, ҳамсинфонаш кулоҳи чинсӣ пӯшидаанд. Ана, барои ҳамин очааш дилтанг шуд.

Бибиаш сабаби қаҳр карда омадани ӯро шуниду боз ба насиҳатгӯӣ сар кард. Ин қадар ин одамон насиҳатгӯиро нағз мебинанд! Гапу гапу гап, ҳеч дилгир намешаванд. Бачаҳои боғчадавак медонистагӣ гапҳоро сад бор гаштаю баргашта мегӯянд, дили кас ба кафидан наздик мерасад.

— Айб аст, Муродҷон, агар бо очаат номуросоӣ карданатро додои ӯгаӣ фаҳмад, ё ана, ун хоҳарашу модараш шунаванд, очаатро таънасор мекунанд, писарат ганда, ана, ҳатто худат катӣ муросо накард мегӯянд. Очаат шӯрпешонӣ забонкӯтоҳ мешавад.

Бибӣ бо ҳамин суханон рӯзи дигар Муродро ба назди модараш гусел кард. Ин бор «додои ӯгаӣ-додои ӯгаӣ» гуфтани бибӣ, аз чӣ бошад, ки ба вай нохуш асар

дошт, дар чавоби бибӣ ягон сухан гуфтан хост, вале намедонист, ки чӣ гӯяд, то ки ҳам бибӣ наранчаду ҳам ин суханашро дигар нагӯяд.

Мурод ба ҳавлӣ баргашт, вале ҳавлӣ бе Абдурашид гамангез ва дилгир асар дошт. Дарун даромад, берун баромад, аммо дилтангиаш бартараф нашуд. Сонӣ нишаст фикр кард-фикр карду аз ҳавлӣ берун шуд.

Мурод ба касе ҳарфе назада ба истгоҳ баромад ва ба автобус савор гашту ба автовоказли шаҳр рафт. Ба автовоказл қабл аз ин корафтода набошад ҳам медонист, ки он дар қариби кӯл аст, фақат як ё ду истгоҳ сонитар.

Мурод ба умед ба ҳамаи дарчаҳои билетфурӯшӣ якояк сар халонд, аммо ба вай билет надоданд. Ҳатто як занани бадчаҳл ўро ба милиса супурдан хост, аммо Мурод аз толор берун рафту миёни мусофирони бисёр панаҳ шуд. Ин лаҳза радиои автовокзал эълон дод, ки автобуси Ёвон омад. Мурод ба сӯи он автобус давид. Ба автобус наздик нарафта, ногоҳ чашмаш ба Абдурашид афтод, ки борхалтаи сафарӣ дар пушт аз автобус фуромада, ба сӯи истгоҳ мерафт.

— Додо... Додочон!.. Додочонам! — Мурод гайриихтиёр фаръед заду аз паси вай тохт.

Фурсати як бор мича задан нагузашта, Мурод аз қафо ба вай расиду миёни ўро сахт дошта, чашму рӯи ашқбори худро ба пичаки вай молидан гирифт.

— И – и!.. Ҳой, ту кӣ?.. Э, додота гум кардӣ бача?

Марди монанди Абдурашид навҷаи малларанг лаҳзае аз ин ҳол ҳангаш аз сар париду ҳам шуд, то рӯи Муродро равшантар бубинад, сонӣ бо як даст сару

китфи ўро молида навозиш карду ҳолчўй кардан хост,
аммо Мурод саҳви худро фаҳмида, бо шаст ба қафо
гурехт.

Соли 1983

МЕҲМОН

Меҳмонӣ ҳам мизбонӣ ҳам барои ман озор аст,
темор аст, асорат аст. Медонам, шумо аз вачҳи
бузургдошти меҳмон олам-олам ҳикмати нағзу сара
мегӯед, қиссаву ривоятҳоро шафеъ меовареду тасдиқ
хоҳед кард, ки меҳмон аз падар азизтар, меҳмон аз ҳама
пештар аст. Медонам, медонам, аҷдоди мо – ҳама
меҳмондӯст, мусофирпарвар ва ғарибнавоз будаанд, аз
ин хусус чӣ миқдор таълифоти нодир ба мо мерос
расидааст, ҳисоб надорад. Аз афти қор, иқоматгоҳи
аҷдоди мо, хоса, манзили ононе, ки барои мо авлодон аз
хусуси азиздошти меҳмон таълифоте кардаанд,
духучраю сеҳучра набудааст. Шумо ин даъвои маро
шунда бешак хоҳед гуфт, ки агар дил фарох аст, аз
тангии манзил боке нест. Вале ман мегӯям, ки агар
кафшам танг бошад, аз фарохии дунё чӣ суд?! Медонам,
шумо — мардуми асри моро ба ҳикмату масал коре нест
ва агар эътимод кардан нахоҳед, ба мантиқ ҳам эътибор
нест, бинобар он, саргузаштеро бароятон қисса мекунам.

Тобистони имсол яке аз пайвандони ман бетоб буд, ўро ба бемористони Душанбе бурданд. Душанбе шаҳри заҳматпеша, шаҳри коргару ранҷбар, манбаи зиёибахши хунару истеъдод, бурчи адлу инсоф аст, мо — ҳама ба ин иқрорем. Аммо хотири малоле нарасад, шахси мусофир аз меҳмонхонаҳои бошукӯҳи он ба ростию дурустӣ хучрае гирифта наметавонад. Ман дар миёнсарои меҳмонхонаи «Тоҷикистон» нишаста, ба худ меандешидам, ки вазъи меҳмонхонаҳо чаро дар ҳама ҷо якранг аст, ҳатто ин якрангӣ аз ному унвони онон оғоз мегирад. Дар Ўзбекистон номи меҳмонхона ҳатман «Ўзбекистон», «Тошканд», дар Украина албатта «Украина» ва «Киев», дар кишварҳои дигар низ ба ҳамин минвол. Ҳатто тартибу қоидаи иқомат ва дохили ин меҳмонхонаҳо ҳам бо якдигарӣ мислу ду қатра об монанданд. Чаро ин якрангию якнавозӣ ба дили мардум назад, ман ҳайронам. Ё номи дигаре ёфтан наметавонанд? Ба як ошхонаи хурд «Фароғат» ном мегузоранд, аммо... Ман аз баҳри инчунин андешаҳои беҳудаю бевурд даргузаштаму дафтарчаамро кушода, нишони шиносони инҷоамро ҷустам. Пас аз равам – наравам зиёде ночор ба хонаи як тан собиқ шогирди ба дил наздики худ раҳ гирифтам.

Ризо аз бемаҳал шабохун задани ман чунон хурсанд буд, ки маро биншонданӣ ҷой намеёфт. Ва дарвоқеъ ҳам дар хонаи вай барои нишастан мебоист, ки хеле вақт ҷой мекофтед. Ё дар хона меҳмон дошт ва на як тану ду тан ва на якрӯзаву дурӯза. Собиқ ҳамсабақаш бо зану фарзанди хурдсолаш ба ҳаводории нахустфарзандаш, ки имсол аз довталабони донишгоҳи олий будаст, (хайрияти кор ӯ дар хобгоҳи донишкада манзил гирифтааст!) дар

хонаи ин бечора иқомат дошатаст. Ин ҳолро фаҳмида, ман субҳи рӯзи дигар аз хонаи Ризо гурехтан хостам, аммо ӯ ба тарзи қатъӣ гуфт, ки аз ин кори ман саҳт озурда хоҳад буд. Сонитар хичолати маро бартараф кардан хост магар, ки эзоҳ дод:

— Се тан неву чор тан меҳмон дорем, бо рафтани шумо ҳоли мо сабуктар намешавад. Аз хатми донишгоҳ сздаҳ соли расо гузашт, мову ин рафиқам якдигарро ҳаргиз ба ёд наоварда будем, — мегуфт ӯ бо овози паст, баъди он, ки Амину завҷааш ба сайри шаҳр рафтанд. — Пор тасодуфан ба деҳаи ӯ гузарам афтоду як шаб дар хонааш меҳмон будам, меҳмондорӣ кард. Ҳоло ӯ ду ҳафта боз дар ин ҷо иқомат дораду барои шумо — устои азизам манзили ман танг аст? Агар танг гӯед, занҳо ва бачаҳоро ба ошхона ҷо медиҳему бароятон як хонаро таҳсис мекунем. Бемалол дарою баро мекунед, ҳеҷ кас халал намерасонад. Фақат меравам нагӯед...

— Хуб, хуб... Ба зану бачаҳо кордор набошед, барои се мард ин як хона кифоя, — ӯро хотирчамъ кардам, зеро медонистам, ки қавлу амали ӯ якест.

Дар урфи мардуми мо масалест, мегӯянд, ки меҳмон меҳмонро чашми дидан надоранд, соҳибхона — ҳар дуру. Ба ман зиёда иззату икром зоҳир кардани Ризо дар инчунин вазъияти кори хато буд ва хоҳу нохоҳ ба иззати нафси меҳмони нахуст саҳт асар дошт. Ин бегоҳ димоғошуфта, мисли мурғи курк хашмин, ба ҳама атроф кинадор барин туршрӯ менишаст, агар писаракаш ба ягон ашъё даст занад, ба тундӣ ӯро манъ мекард.

Ман як усули бaсе кӯҳнаву озмудаи ислоҳи инчунин вазъиятро медонам, тасмим гирифтаам, ки бояд фавран

он дурӯғи маслиҳатомезро ба кор барам. Ҳамин ки Ризо аз паи кори худ шуд, ба Амин гуфтам:

— Ризо аз чавонмардию олиҳиммати шумо мафтун аст. Расо меҳмоннавозӣ карда будед, ман он кас барин зиёфату обу таом карда наметавонам гӯён мулзам аст.

Ба чехраи заъфарони ӯ сурхӣ давид, гирехи абрувонаш кушода шуданду табассум дар чехрааш гул кард, ба ҳадде, ки лабонаш мудом во буданд.

— Ҳамин хел гуфт? — Чашмони ӯ барқ мезаданд. Сипас, ба як навъ ғурури содалавҳона, агарчӣ ман эзоҳ талаб надоштам, ба шарҳи меҳмондорӣ худ шуруъ кард: — Зиёфати калон накардаем... Ҳамту... Як гӯсфанд куштем, халос, — гуфт вай фахрашро бо хоксорӣ зоҳирӣ пардапӯш карда.

— Гӯшти як гӯсфандро хӯрда бошад...

— Гап дар сари хӯрдан не, иззати меҳмон, — гӯён Амин фавран сухани маро бурид. — Одати деҳа ҳамин хел, «ба назди дӯсташ гӯсфанд кушт, чор касро гуфт», мегӯянд. Агар ин корро накунем, аз маърака берун мешавем, одамони дуруст шуморо канор мекунанд.

Баъди ду – се рӯз сухан аз расму одати мардуми деҳа мерафт, ки вай ба қавли худааш «беҳабар пӯкида монд»:

— Одати деҳа ҳамин: шумо гӯсфанд кушта, даҳдувоздаҳ кас одамшавандағони деҳаро даъват мекунеду як шаб обу таом медиҳед, сонӣ тамоми сол ба навбат онҳо ҳам ҳамин корро мекунанд. Дар як шаб панҷ кило гӯшт ба дег меандозеду дили чӣ қадар одамро меёбед. Албатта, арақаш вазнинтар аст, аммо чӣ илоҷ, агар шуморо канор кунанд, ба дил саҳт мерасад.

Зану шавҳар — сохибхонаҳо монанди ду мурғаки посӯхта ором надоштанд: субҳи барвақт барои меҳмонон ширчай мепухтанду ба кори худ мешитобиданд, бегоҳӣ, баъди аз кор фориғ гаштан магазин ба магазин давида, хӯрокворӣ мечустанду вақти говгум дастҳо пурбор ба хона ворид мешуданд ва филфавр ба пухтупаз шурӯъ мекарданд.

Ман мехостам баъди як-ду рӯзи меҳмонӣ аз хонаи Ризо биравам, ба ин мақсад як баҳонаи эътимодбахш ҳам ёфта будам, вале медидам, ки ба ҷавони бечора тангдастӣ ҳамлавар аст, ўро ба чанги мӯхтоҷӣ вогузошта рафтан нахостам. Дарвоқеъ ҳайрон будам, ки ҳоли вай чӣ мешавад. Зану шавҳар рӯзҳои охир бештар аз картошкаву хамир хӯрок тайёр мекарданд, дар дастархон нони зиёдатӣ аҳён-аҳён мемонд. Ман ҷаҳд доштам, аз кӯча дасти холӣ ба хона наоям, аксар ҳангом нон, тарбузу харбуза, агар даст диҳад, гӯшту калбаса ё мурғ гирифта меомадаму мушкили онҳоро андаке бошад ҳам, осон мекардам. Ризо аз ин кори ман бештар алам кашиду гуфт:

— Хӯроки хонаамро чандон маъкул не барин-а, муаллим?

Амин ва завҷаи вай, ба гумонам вазъи тангайшии хонаводаро пай намебурданд ва ҳис кунанд ҳам, худро нафаҳмида меангориданд.

Дар ин миён ман дар авзои Ризо як навъ тағйироти нохушero пай бурдам: вай канораҷӯӣ мегашт. Райҳон пайваста ўро сӯҳон мекард, ҷавонмард на ба ҷашми зан нигариста метавонист, на ёрои онро дошт, ки назди мо бишинаду лаҳзае фориғ аз ташвишу тараддуд сӯҳбат

кунад. Вай ба ҳочатхона медаромаду дарро аз дарун баста, соатҳо рӯзнома мехонад.

Як пагоҳӣ дар чогаҳ бедор хобида, пай бурдам, ки зану шавҳар ношито нашикаста, ба кор мераванд. Шаб ба кисаи шими Ризо панҷсӯмиеро андохта будам, меёфта бошад? Дахсӯмӣ ниҳодан хостам, аммо дилам гуфт, ки ба пули худаш будани он бовар намекунад.

Он рӯз ман ғарқии фикру андешаҳои гуногун хеле дер, ҳатто баъди писараки Амин аз чогаҳи хоб бархостам. Берун рафтаму ба варзиш машғул гаштам, сонӣ омада, риш тарошидаму шустушӯ кардам. Писарак хархаша дошт, ки ширчояш диҳанд, вале модараш аз ваза ба ӯ конфет гирифта медоду мегуфт, ки конфет хуб аст, конфет бихурад, кӯдак бо ғазаб конфетро ба девор меандохту ширчой талаб мекард.

Ба ҳоли кӯдак раҳм овардам, охир вай ягон неъматӣ фавқулудда камъёб не, ширчойи доимиашро талаб дошт. Шитобон ба магазин рафтаму нон, шир ва равғани зард харида омадам ва ба завҷаи Амин гуфтам, то барои ҳамамон ширчой пазад.

Ман ҳайрон будам, шабу рӯз фикр мекардам, ки ба чӣ усул Ризоро аз ин варта начот диҳам. Дар чайб пули зиёд надоштам, вале дӯстро дар инчунин ҳол партофта рафтан ҳам аз инсоф набуд. Ҳатто имрӯз вай бо Райҳон ҳам қаҳрӣ барин. Чӣ кунам? Чора чист? Наход, ки ин Амин бечораеро ба худкушӣ расонаду ман тамошобин бошам?!

Амину завҷааш имрӯз чор кӯрпачаи махмалини таҳидеворӣ ва боз чанд майда - чуйдаи дигар харида омаданду аз рӯи одат камъёбии махмал, зарурат ва

бадоштии онро мегуфтанд, ки писарча бо тўб шишаи чевонро зада шикасту табъи ҳамаро хира кард. Ризо лому мим нагуфта сархам аз чо бархосту шишапораҳоро бардошт, аммо Райҳон инони худдорӣ аз даст доду бо газаб гуфт:

— Э, ту худат чӣ хел бачай, безорам кардӣ - ку!

Ин сухани ўро шунида, завҷаи Амин даргирифт, ба аламаш тоб наоварда, ба писарак дарафтод, бача гурехт, зан бо алфози дурушту қабех тираки ошро гирифта аз пасаш тохт. Амин дасти занро гирифта, ўро таскин бахшид. Ризо ба ошхона, ба назди Райҳон рафта, ўро маломат кард, аммо завҷааш бо овози баланд шўр бардошт:

— Э, ба чонам расид! Як ҳафта пеш табақи чиниро шикаст, соати зангдорро афтонда, вайрон кард... Ба ман на остину на тирез... Равад ба меҳмонхона, бас аст... Додару хоҳарам омада, ду рӯз ба истиҳола меистанд...

— Бас, бас, айб аст, — зорӣ мекард Ризо. — Меҳмон аз дар медарояд, ризқаш — аз дарича мегўянд...

— Ин афсонаро рафта, ба очаю бибиатон гўед. Дар дастархон нонашон нею аз осмони ҳафтум гап мезананд.

Ҳоло Райҳон суханони дар хилват ба гўши шавҳараш мегуфтагиашро ошкоро ба мо шунавонда мегуфт ва аз ин кори худ заррае хичил набуд, аммо Ризо девона мегашт. Изтиробӣ ўро дида, Райҳон бо нафрат тамасхур карду шавҳарро буздилу безарда номид, ин ҳам паст наомаду ўро худбин гуфта, гирьёнд ва оқибат дар ҳочатхона пинҳон шуд.

Ман ба рӯи ҳеҷ яке аз онон нигариста наметавонистам, зеро ба ҳамаи ин ташвишу изтироб

худро гунаҳгор медонистам. Дарвоқеъ, агар ман набошам, балки ин одамон бо якдигар чандон тез намешуданд. Ё баръакс, аз ман шармида, ин қадар дуру дароз тоқат доранд, кӣ медонад.

Рӯзи дигар ман аз бозор масолеҳи палав харида, то аз кор баргаштани соҳибони хона як дег палави гурунчи девзираро дам карда мондам. Ошро хомӯш хӯрдему дар хонаи гарму танг нишастан мушкил омад, се тан мардон ба гаштугузор баромадем. Амин фурсати мувофиқ ёфту матлаберо, ки имрӯз гаштаю баргашта ба ман талқин кардан мехосту ҳамраъӣ намеёфт, ба Ризо гуфтан оғоз кард:

— Янга чудо бадчаҳл будаанд, намедонистам. Шуморо дилтанг карданд. Хайр, ба дил нагиред, лағати харро хар мебардорад, лағати аспро — асп. Занҳои шаҳр хамин хел ба рӯи шавҳар медаванд. Баробархуқуқӣ – да! Хандаи сохтаи вай гӯшхарош буд. — Зан қонундон гардад, рӯзи мард сиёҳ шуд гуфтан гиред. Агар саҳл сушт оед, инҳо ба саратон чормағз мешикананд. Э, садқаи занони деҳа шавам, шавҳарро пирашон катӣ баробар медонанд...

— Агар дар ин вазъият ба ҷои Райҳон завҷаи худатон бошад ҳам тоб намеовард, додар, — ман сухани дасисачӯнаи ӯро буридам.

— Ризо, воқеан, Рафоатро мебинӣ? — Амин бо ин савол ба ҳамсабақаи худ рӯ оварду аз ҷӣ бошад, ки хангир-хангир хандид. — Афсӯс, ба ҳамон духтар хонадор нашудӣ, уболаш гирифтаст. Гоҳ-гоҳ мебинӣ охир?

— Аҳъён - аҳъён.

— Шавҳар кард? Шавҳараш чикора?

— Аз шавҳараш чудо шуд.

Баъд онҳо аз хусуси дар кучо, ба чӣ касбу кор машғули доштани собиқ ҳамсабақони худ, киро толеъ механдаду кӣ ноком аст, хеле вақт гуфтугӯ доштанду ман ба фикру хаёли худ банд будам.

Амин кори худро кард — ҳамон шаб Ризою Райҳон то як поси шаб дар ошхона тую ман карданд.

Баъд магазингардии Амину занаш суфт шуд, харидашон ҳам кам-кам ба ҳечу пуч расид, сонӣ тамоман қатъ ёфт.

— Хайр... Шаҳрро ҳам хуб тамошо кардем, — гуфт Амин оқибат шабе дар сари дастархон.

Мо ин сухани ўро интизор будем, бинобар он, баробар оҳи сабук кашидем.

— Хуб магазин ба магазин гаштем гӯед, — гуфтам ман ба киноя.

— Ҳа, акнун мо баргардем ҳам мешудагист, — Амин гӯё сухани маро нашунида бошад, ба Ризо хитобан сухан мекард. — Писар аз ду имтиҳони асосӣ гузашт, — мегуфт вай баъди тухмбирьёро хӯрда, равғани табақчаро бо як пора нони охирини дастархон лесонда, ба даҳонаш андохтан. — Мо дар ин ҷо бошем ҳам, аздусар аз мо вай фоидае нест. Албатта, агар як порча полизамон намебуд, бемалол мегаштем. Имсол модагов субайд монд, набошад ин хел шаҳргардӣ кучо? Дар хона се бачаро монда...

Ман ба дил шукр мегуфтам, ки сухани полизи ваю модаговашро бори охир мешунавам.

— Насиб бошад, ба тарафи мо ҳам меомадагистед, — гуфт ў дар охир ба Ризо хитобан. — Ризобек, ҷўра, мо

— мардуми деҳа одамони соддаем – да, ба кисаамон нанигариста харҷ кардему пул адо шудааст. Бовар мекунад, шашсад сӯм катӣ омада будем-а! Э, ин шаҳр пул мехӯрадст. Агар ту панҷоҳ сӯм ёфта надихӣ, мо аз ин шаҳр рафта наметавонем, чӯра. Хайр, қарз ба қиёмат наместондагист...

— И – и... — Амин суханашро тамом накарда аз гулӯи Ризо фиғон монанд садое баромад.

— Ҳеҷ гап не, бепарво чомадонро бастан гиред, ман як бало мекунам, — аз тарси он, ки мабодо аз қасдаш баргардад, зуд харҷи роҳи ўро ба гардан гирифтам.

Баъди гусели Амин ман ҳам бо Ризо хайрухуш кардан хостам, аммо ў боз як шаб хоб кунед гӯён ба азми ман монеъ шуд. Вале осоиши ононро дидан маро муяссар нашуд. Раъно аз кор бо чашмони сурху варамида, ғазабнок омаду Ризоро ба хонаи дигар даъват карда, дарро саҳт пӯшид ва мочарое сар кард, ки ҳар ду маро сирф фаромӯш карданд. Мешунидам, ки зан «маъшука» мегуфту пиёлаеро ба девор мезад, «Рафоат» мегуфту гулдонро ба фарш мегурронд.

Соли 1984

ОМАДУ РАФТ

Рафтанду равему боз оянду раванд.

Хайём

Кулол дар мундӣ об хӯрдагӣ барин, Усто Равшан як умр барои мардум иморат сохт, вале пеши хонаи худро айвон пӯшида натавонист. Гоҳ чӯби даркорӣ набуд, гоҳ — фурсат, гоҳи дигар — ҳавсалаи иморатсозӣ. «Барои иморат кардан дили қавӣ даркору умеди дароз», мегуфт ӯ. Зотан, дар ин бобат мардуми тоҷик тараф надорад. Зан намегирад, асп намехараду аввал иморат месозад. Ўзбекҳо бесабаб намегӯянд: «Тоҷик бой бўлса, том соладӣ». Аммо вай ҳаргиз давлатманд нашуд. Ҷавон буд, шабу рӯз кор карда, пайдояшро сарфи хонадоршавӣ сохт: девори ҳамин ду хоначаро бардошт, хароҷоти тӯяшро омода кард. Аз хонадориаш як-ду сол нагузашта, пасопеш додари хоҳарони аз падар барвақт чудо гаштагиаш ба камол расиданду дари хонаи ҳар якеро кушодан ба зиммаи вай афтод. Дар тӯли чор-панҷ сол вай сар шуда, ин қарзи бародарии худро ҳам адо кард, нони ҳар кадомро ба дасташ дод. Ана, сонӣ...

Сонй артелу колхоз ташкил шуду вай, асосан, барои колхозхо аробасозй кард. Турнақатор писару духтаронаш нонхӯру куртадаррон мешуданду, ғами хӯроку пӯшоки онҳо пеш баромад. Не, фарзандони вай нозпарвард набуданд: чояш омад занашу се духтараш як кафшро бо навбат пӯшида, зимистонро мегузаронданд.

Баъд чанг сар шуд. Усто Равшан як хона ҷонро ба қавли худаш ба худо супурду ба чанг рафт. Сад сол ачал борад ҳам, ачалаш расидагй мемирад гуфтани пирон бесабаб набудааст. Вай аз борони тире тег гузашт, чор сол марг соя барин ҳамқадаш буд, вале сихату саломат ба хонааш баргашт. Ба хона омад, вале ҳеч бовараш намеомад, ки вай зиндаю саломат омадааст. Се-чор ҷои баданашро тир лесида рафт аммо беэён. Теша задагй барин дар ҳар ҷои бадан захмаш монду бас.

Баъди чанг аҳвол ҷй буд, ба ҳама маълум — шикам сер бошад, хушбахтй буд. Сонитар, акнун оҳам боло мешавад гӯяд, дар сари кор ба пояш пойтеша заду маъюб гашт. Усто Равшан аз ҳамон воқеа инҷониб аз одами лаққй қимоб гаштагй. Лаққй аҷали мӯйсафед аст. Ҳамин ки ягон кас дар назди вай суханро оғоз дод, усто гӯё ягон чизашро гум карда бошад, аввал чайбашро мекобад, сипас гаштагй барин оҳиста қафо гашта меравад.

— Одами лаққй касофат аст, — мегӯяд ӯ мухтасар. Баъд ба хамсӯҳбати аз саргузашти вай беҳабар эзоҳ медиҳад: — Як марди лаққй дар пешам нишаста, ҷоғ зад-ҷоғ заду поямро пойтеша гирифт.

Замона тинҷ шуд, дар шахру деҳот серию пурй барқарор гашт. Фарзандони усто пасопеш ба камол

мерасиданду ташвиши хонаю дари онҳо ўро бесаришта мекард. Ба замми ин, оҳиста – оҳиста касбу кори вай аз раванқ монд: ба колхозҳо дигар ароба даркор нашуд. Мўрча барин ҳама чоро мошину трактор зер кард. Он солҳо колхозҳо ба аъзоёни худ нафақа намедоданд. Усто Равшан андаке дасту по хўрд, вале зуд ҳисоби корашро ёфт: шабе дар хоб марҳум падараш ба вай гаҳвораи мунаққашеро нишон дода, маънидорона ишора кард. Устои пир аз ҳамон рўз ба гаҳворасозӣ шуруъ намуд. Вай аз рўи шартнома ба артель ҳафтае се-чор гаҳвора сохта меод. Эҳ, барои чӣ қадар кўдакон ў гаҳвора сохт! Тоҷикон гаҳвораи кўдакро азиз медоранд, шикастан, сўхтан уболи сахт мегўянд. Бо як гаҳвора қатор-қатор фарзандонро ба раҳ медароранду вақте ки даркор нашуд, ҳатман онро ба ягон ҳоҷатманди дигар медиҳанд.

— Дар шаҳр баъзе маҳмаддоноҳо ба ҳамин гаҳвора ҳам ало нигаристанд, — мегуфт усто ба ҳамсўхбатонаш. — Мероси бойҳо будаст, намедонистам. Ба бача ҳам зарарнок будаст. Э, тавба, фасли зимистон, барои хушк кардани парпечи як кўдаки бегаҳвора чанд сандалӣ даркор, ҳисоб карда бошанд ё не? Яктааш аз гаҳвора рў тофта, барои кўдакаш катча харидаст. Як ҳафта нагузашта, хонааш чунон бадбўй шудааст, ки одами даромадагӣ нафасгир гаштаст. Оқибат занаш омада гаҳвора фармуд. Хайр, ин хелҳо дарди бахайр, гапи бефаҳм алам намекунад, аммо баъзе духтурҳои дубдурӯст ҳам ба гаҳвора ало менигаранд. Дасту пой бачаро бастан хуб набудааст! Хўш, бача агар рост хоб кунад, баҳтар аст ё дуқату сеқат хобиданаш дуруст?

Сараш пачақ мешудаст!.. Охир ин гуноҳи гаҳвораю гаҳворасоз не-ку! Барои дӯнг нашудани пушти сари бача занҳо ба таҳи болишти онҳо тахтача мемонанд. Ба сари дӯнг тоқӣ нағз намешинад, мегӯянд.

Гаҳвораҳои сохтагии вай зеби ҳар хонавода шуд. Нақшу нигори он, дастаи кандакориаш, куббаҳояшро одамон бо завқ тамошо мекунанд. Хоҳишмандон то ҳол меоянд, интизоранд, ки зудтар сихат ёфта барои навзоди онҳо гаҳвора созад. Усто ба се чор тан шогирдонаш хунарашро омӯхт, аммо ҷавонон ба раҳи худ рафтанд. Ду-се тан аз пай дигар касбу кори даромаднок рафтанд, ду-се тан «барои артель мешавад-да» гӯён хому хатал кор мекунанд. Хунарро хор кардан даркор не, аз ин кори худ оқибат пушаймон мешаванд, аммо инро намефаҳманд. Албатта барои артель фарқ надорад, гаҳвораи кандакории ман ҳам, чорчӯбаи нимтарошидаи онҳо ҳам баробар аст. Дар ин миён ҳунар аз байни халқ гум мешаваду меравад, барои ҳамин дилам алағда аст. Дар хонааш Ҳасани нонвой гаҳворапӯши махмалинро бароварда нишон дод, ки ранги гаҳвораи артель зада ночиз кардаст... «Аз кори ҳамкасбон ман ҳичил мондам. Хайр, навбати ман гузашт, дигар аз ин дард халос хӯрданам даргумон аст. Ҳа, акнун ба марра расидам. Фарзандон, набераҳо амон бошанд».

Усто Равшан як ҳафта боз дар бистари беморӣ хоб карда, ҳамаи ин гапу кори рӯзҳои гузаштаре ба хотир меовард, ба роҳи умри худ такрор ба такрор нигариста, воқеаҳо, одамон, қонуну қоидаҳо — ҳамаро хаёлан аз пеши назар мегузаронд. Ҳоло вай як ҳафта боз ба даст теша нагирифтааст. Устои пир ба дастони шахшӯлу дурушташ нигариста, фикр мекарду фикр мекард.

Бо амри духтур, ба назди вай қариб ҳеч касро раҳ намедиханд. Аз ҷояш бархостану дасту рӯй шустан ҳам мумкин набудаст. Хайрият, ба беморхона набурданд. Духтур расо якравӣ кард, аммо вай қатъиян сар кашид. Солам бо як ҷо расидагӣ, агар бимирам, дар назди фарзандонам бимирам, гуфт.

* * *

Имрӯз аз саҳар дили усто Равшан бугз кардагӣ барин ғаш дорад.

Бомдод барвақт, аз хоб бедор шуду ба пойғаҳи хона фаромада, бо оби хунук таҳорат кард, дасту рӯй шуст. Намози бомдодро хондан хост, вале мадораш нарасиду ночор омада, дар сандалӣ нишаст. Хона хунук, тирезаҳо ях бастагӣ наққошӣ барин. Оташи сандалӣ ҳам таҳи хокистар мондаст. Ё ҳам шуда хокистари онро ба як сӯ гирифта хост, вале худдорӣ кард. Баъд термосро аз тоқча гирифта ҷойи гарм рехта меҳӯрд, ки ҳамсараш аз хоб ҷашм кушоду дар сандалӣ нишастани ўро дида, фиғон баровард:

— Чӣ хестед?... Охир духтур хоб кунанд гуфт, надониста намегӯяд. Дилашонро хун карда мегӯянд-мегӯянду шумо аз донистагии худ наменед. Ба гапи духтур гӯш накарда ягона писаратонро аз даст додем, ҳамин сабақ нашуд? Агар сари вақт ба духтур мебурдем... Аз гулӯзиндонак ҳеч бача наменурдаст, — гуфт пиразан аз бистар бархоста рӯмолашро ба сар баста.

— Эй оча, ҳамаша дар пешонии ман, ана, дар ин чо навиштагӣ бошад, чӣ чора?! — мӯйсафед дасташ катӣ ба пешониаш зад. — Кӣ аз қисмат гурехта халосӣ ёфтаст?!

— Қисмат гуфта ҳеч кас худаширо аз бом намепартояд.

— Парво нақун, оча, — гуфт усто бо нимтабассум ва ба рӯи ҳамсараш зеҳн монда, дурудароз нигарист. — Ман умрамро дидам, аз зиндагӣ ҳар чӣ насибам буд, гирифтам... — Ӯ лаҳзае сукут карду сипас илова намуд: — Кошкӣ, ҳамаи шумо ба синни ман меदारомадед.

— Э, ин қадар чӣ дидед? — даст афшонд пиразан. — Меҳнати дунё катӣ гузаштагӣ умр ҳам умр аст? Хуни чигар катӣ фарзанд калон кардед, акнун роҳаташиро бинед-дия. Ана, Олимбою Ҳалими Ҷазза аз шумо калон, моку барин давида гаштаанд.

— Шукр кун, оча, шукр гӯй.

Пиразан ба андоми мӯйсафедаш нигариста, ботинан андаке осуда шуд. «Сип-сихат барин-а, одами дидагӣ ҳаргиз касал намегӯянд, — мегуфт вай худ ба худ. — Касали ганда бошад, одам ин хел хандида мешинад-чӣ?! Рангу рӯяшон ҳам суп-сурх. Э-э, духтур ҳам одам-дия, авлиё шуд-чӣ!»

* * *

Баъди ношто шикастан фурсате аз миён нагузашта ҳамшираи шафқат омаду ба усто дору гузаронд. Усто Равшан мисли ҳар рӯз ба кори вай безътино менигаристу бепарво ҳазлу шӯҳӣ мекард, базлагӯй дошт. Ҳамшираи шафқат ҳангоми хайрухуш таъкид кард:

— Дардатон рӯ ба беҳӣ овардааст. Лекин баъзан ин дард касро фиреб медиҳад, бобочон. Аз қоятон нахезед, начунбед. Ба наздатон камтар даро-буро кунанд.

Баъди рафтани ҳамшираи шафқат хабари ба беҳӣ рӯ овардани ҳоли усто ба гӯши атрофиён расиду пеш аз хама ҳамсоия девор дар миён — Маҳмудбек, ки мудом вазъи сиҳатии ҳамсоияшро пурсон буд, як пиёла асал дар даст дар таҳи дар пайдо шуд.

— Ассалому алайкум...

Ҳамсари усто зуд баромада, ба саломи меҳмон алек гирифта, ҳолчӯй кард.

— Амаки усто камтар беҳбудӣ ёфтаанд гӯён шунидаму аз хурсандӣ дар хона истода натавонистам. — Маҳмудбек пиёлаи асалро дароз кард. — Хайрият, хайрият... Очаи бачаҳо ҳамин хел гуфту хурсанд шудам.

— Ҳа, шукр, имрӯз андаке беҳтар. Ҳоло мадори хестан нишастан нест...

— Ҳой, Маҳмудбек! — аз дарун овози гирифта ва беҳоли усто баромад. — Дароед, ҳамсоя... Э, дидор ганимат-е!

— Э-э, ин хел нагӯед, Усто-амак, — Маҳмудбек ночор аз дар сар даровард. — Хайрият, хайрият... Э-э, дуб-дурустед-ку! Инҳо расо воҳима кардаанд, — вай аз дар даромаду дар пойгаҳ истода ҳам шуду дасти пирамардро фишурда вохӯрӣ кард.

Ҳамсоя дар нишастан таъҷил намекард ва пайваста истиҳола дошт, вале хоҳиши беморро рад карда натавонист. Пиразан ҳам ночор хомӯш монд.

— Бед, домолло, бед гузашта шинед, — усто меҳрубонӣ мекарду ҳамвора ба меҳмон аз гирди сандали ҷой нишон меод.

Пиразан зуд ба пешгаҳи сандалӣ кӯрпачаи нав андохт.

Баъди меҳмонро шинонда, хуш омадед гуфтан, пиразан пуштнокӣ роҳ гашта, дар байни ҳолпурсию ҳолҷӯии меҳмон ва бемор оҳиста аз дар баромад. Аз миён лаҳзае нагузашта вай баргашта омад, дастархон густурду дар рӯи сандалӣ нону мавиз ва қандалоту мураббо монд.

Маҳмудбеку усто Равшан як чойникча чойро нӯшида, хеле чақ-чақ қарданд. Усто аз сӯҳбати ҳамсояш чунон хушнуд буд, ки чанд бор коҳ-коҳ хандида, занаш ва духтаронашро хавотир кард.

Баъди рафтани ҳамсоя духтари кенҷаи усто ҳамроҳи модар ба ҳузури падар даромаду баъди салому ҳолҷӯй гуфт:

— Дада, ин хел сахт нахандед, раги дил нозук аст, мегӯянд.

— Парво накун, духтарам. Агар соати умри одам адо гашта бошад, аз ҳисоби умри кӣ мегардад?

— Ҳамин тавр аст, лекин эҳтиёт ҳам шарт.

— Писаратро наовардӣ? — якбора абрӯи усто Равшан чин гирифт.

— Овардам. Дар берун, барфбозӣ мекунад.

— Ҳа, хайрият, — таскин ёфт мӯйсафед. — Агар намеовардӣ, ба роҳат гардонда мефиристодам.

— Вах, ин қадар... Шукр, понздаҳ набера доред-ку!

— Меҳри ҳар кадоме алоҳида. Меҳри вай дигархелтар... дар чигари ман реша дорад, — гуфт устои пир андешаманд.

Хоҳари усто мисли ҳаррӯза омада, дар хонаи дигар менишаст. Вай аз янгааш аҳволи бародарашро пурсид ва

себу анори барои бемор овардагиашро дода рафт. Усто Равшан чандин сол боз бо хоҳараш қаҳрӣ аст. Хоҳар, қариб бист сол қабл аз ин, боре дар сари хархаша ўро беписар гуфта таъна карда буд. Баъд пеши ақош чандин раҳ узр гуфт, вале усто дигар ба рӯи вай нанигарист. Аз он гап ин ҷониб хоҳару бародар ноганд. Агар хоҳараш бемор шавад, усто ҳамсарашу духтаронашро бо навбат ба хонаи вай фиристода, ғамхорӣ ва меҳрубонии худро дарег намедорад, вале худ ба рӯи хоҳар наменигарад ва ба саломӣ ӯ алек намегирад.

— Хоб кунед, дада, — хоҳиш кард духтар, аммаашро гуселонида омада. — Шумо як моҳ бояд аз ҷоятон нахезед. Як ҳафта хоб накарда, ин хел чак-чак... Аммаам омада аҳвол пурсида рафтанд.

— Дарди пояш азоб надодаст? — аз вазъи сихати хоҳараш пурсон шуд усто.

— Не, дуруст.

— Ба вай гӯй: доим чой хӯрда гардад. Чойники чой аз пешаш канда набошад.

Аз берун овози марде ба гӯш расиду аз хонаи дигар ҳамсари мӯйсафед берун шуд. Пиразан дар ҷавоби пурсуҷӯи он мард хусуси сихати усто мегуфт:

— Шукр, имрӯз андаке дуруст, хеста нишастанд. Духтур нахез гуфтагию... Дароед, — гуфт кампир нӯғизабонӣ, вале дар даъвати худ исрор накард. Равшан буд, ки ӯ ба назди бемор даромадани меҳмонро намехоҳад, вале ночор аз рӯи одамгарӣ, илтифот мекунад.

— Хайр, як бидам.

Азбаски як гӯшаи хонаи дигар вазифаи ошхонаро адо мекард ва лоиқи бегонагон нишон додан набуд, барои меҳмон дари хонаи беморро боз як бор аз берун кушоданд.

Салимбой ҳаммаҳалла аз дӯстони чавонии усто Равшан буд. Солҳои охир бар асари пирӣ андаке серҷоғтар гашта ва аз ин ҷиҳат усто аксар ҳангом аз сӯхбати рафиқаш мегурехт. Агар дар чойхона се-чор тан нишаста бошанд, ҳамин ки Салимбой омада, лаҷоми суханро ба дасташ гирифт, ӯ бо ягон баҳона оҳиста аз ҷо мехест ва аз паи қору бори худ мерафт. Бемор ҳоло ӯро дида, аз таҳи дил хурсанд шуд.

— Салимбой, бед-бед, дароед, дароед, чигарам.

— Ассалому алайкум...

— Эҳтиёт зарур-дия, — гуфт пиразан бо овози паст ба меҳмон, — бисёр ба гап нагиред, амри духтур...

— И – и, рангу рӯй хурӯс барин-ку! Росташиро гӯед, се-чор рӯз ба келин худатонро эркаю азиз қардани шудед-а?! — ширинмақоли мекард Салимбой.

Вай аз дар ворид гашту аз қафояш боди тунду барфолуд ба хона зад. Меҳмон бафурча барфи сару танашро дар пойгаҳ истода афшонд, сухангӯён калӯшаширо кашиду дар по маҳси ба сӯи бемор ҳам шуда, вохӯри қард. Сипас ду дона анори дастовез овардагиашро аз бағал гирифта, ба рӯи сандали гузошт ва ҳарсосзанон як кодоки онро пур қарда нишаст.

* * *

Тарафи шом аҳволи Усто Равшан ногаҳон бад шуд.

Ду духтараш аз деҳа хабаргирӣ омада, як соат пеш рафта буданд. Духтари кенчааш писарчаашро пешандоз карда, ба хонааш равона буд. Пиразан ними мурғи аз дирӯз мондагиро ба дег андохта, барои бемор мурғшӯрбо мепухт. Вай аз паи наздиконаш бачаҳоро тозонд. Соате аз миён гузашта- нагузашта ҳама дар сари болини бемор ғун шуданд.

— Канда шуд... Канда шуд... — гуфт мӯсафед бо дард даст ба болои дилаш ниҳода. — Ҳа... аниқ фаҳмидам... канда шуд...

— Сад бор гуфтам, худатонро эҳтиёт накардед, — бо чашмони пуроб фиғон баровард пиразан.

Духтари хурдӣ ҳамроҳи духтур аз дар ворид гашт. Ҳар як чашми вай як коса гашта, аз изтироб гоҳ ба андоми падар менигарист ва гоҳи дигар ба чашми ҳозирон ва аз симои хатари пеш омадагиро фаҳмидан мехост.

— Э, духтарам, беҳуда инҳоро овора кардӣ... Умре, ки дода буд, адо шуд. Умри кӣ катӣ мегардам?!

— Э, монед, дада, ин хел нагӯед.

Духтур баъди муоина ба ҳамшираи шафқате, ки ба амри ӯ нигарон рост меистод, фармуд ба бемор дору гузаронад.

Хангоми рафтан вай ба пиразан ва духтари усто, ки гуселаш мекарданд, оҳиста гуфт:

— Тайёриатонро бинед...

Дар сари болини бемор фарзандон ва хешу ақрабони наздик ғун шуданд. Яке падарро дилбардорӣ дода, умедворӣ мебахшид, дигаре хомӯш ашк мерехту бо азобе фаръёдашро дар сина нигоҳ медошт, сеюмӣ Салимбойро лаънат мекарду худро маломат.

— Шукр... хазор бор шукр... — изҳори қаноатмандӣ кард усто. Сонӣ ба наздикони худ рӯ овард: — Ҳаво хунук... Хайр, гӯрам кофтагӣ... Ковонда... гӯрковро розӣ карда будам... Мекушоянду бас... Фарзандонам... пулу мол надорам... Ҳамин як қолинро ба Теша – қассоб диҳед... чорсад – панҷсад меодоғист... Харчи гӯру чӯб... Дар ҳавои хунук... мушкил шуд...

— Розӣ шавед, — фирқ-фирқ гирифта, даст ба китфи бемор молид пиразан.

— Ҳазор бор... розӣ... Аз ҳама... ҳамаатон як бар даҳ... розиам.

— Ако... акоҷон... — хоҳари усто аз чояш барҳоста ба сӯи бемор наздиктар омад. Вай бад шудани авзои ақояшро шунида, расида омада буд.

— Барака ёб, — гуфт усто ба зӯр сар ҷунбонда ба сӯи хоҳар.

Мӯйсафед хомӯш гашт. Дақиқае дар хона сукувате фурӯ афтод, ки чик-чики соати андаруни ҷевон равшан ба гӯш расид. Баъд бемор боз ба гап даромад:

— Хоб дидам... Медонистам... Афсӯс ҳаво носоз омад... Ҳаминаш мушкил шуд... Шабҳангом... овоз бароварда, ҳамсояҳоро безобита накунед... Уф-ф...

Мӯйсафед калима гардонду оҳиста ба тарафи рост паҳлу гашт. Вай чунон, ки зиндагӣ мекард, номаълум, беоҳувоҳ аз олами ҳастӣ чашм пӯшид. Занҳо ханӯз беҳабар буданд.

— Кайҳо ба худашон маълум буд, — гуфт домоди калонӣ оҳиста дасти фотиҳа ба рӯй кушода. — Ба рӯи аҷал хандида-хандида рафтанд-е, ёдашон бахайр. Ин кори ҳар мард не. — Мижаҳои ашқолуди ӯ пир-пир

мепариданд. Вай кайҳо боз хомӯш дар пойгаҳ сари ду зону нишаста, бо чӯбча ба замин хат мекашид.

ГАНЧИ ШОЙГОН

1

Онҳо ба Мирзочӯл аз дигарон сонитар омаданд.

Моҳи апрель буд. Колхоз дар замини навкорам ба киштукор шурӯъ мекард. Азбаски хонаи тайёр набуд, онҳо бо маслиҳати раис, бору бунаи худро муваққат ба як кулбаи соҳибаш партофта рафтагӣ, дар ҳамсоягии бобои Шодӣ фуроварданд.

— Хуш омадед, фарзандонам, хуб кардед, — гуфт мӯйсафед ду даст ба пушт онҳоро ба сӯи он кулбаи вайрона раҳнамой кардаравон. — Тоза кунед, рӯбучин кунед, сарпаноҳ – дия, одам зистагӣ чой.

Ҳамсари бобои Шодӣ момои Холдона омада, Назокатро канор гирифтун пурсупос кард, сипас ба рухсораҳои тару тозаи ӯ нигариста, таассуфомез сар чунбонд.

— Хайфи ин рӯякот, духтарам, чиба ба ин тараф омадӣ?! Аз ин гармсери зормонда дар як сол чӯби оташков мешавӣ!

Бобои Шодӣ дари кулбаи бесоҳибро кушода, онҳоро ба дарун ҳидоят кард.

— Ана-мана нагуфта, худатон як хоначаро рост карда мегиред. — Сипас мӯйсафед оҳиста ба худи

Назокат шунавонда гуфт. — Лекин, духтарам, бахшудаат дар ин чойҳо реша намегирифтагӣ барин метобад.

Назокат китф дарҳам кашид.

Ҳама ба даҳлез даромаданд. Ба димоғи Назокат бӯи рутубат расид. «Аз афташ, заҳ барин» аз дил гузаронд вай. Як хона ва даҳлези похсадевор аз хонаи одамнишин дида бештар ба оғил монанд буд: як забарравро гузоштаанду аз ду тараф шаштагӣ хоҷачаро натарошида монда, ба бомаш қамиш партофтаанд. Фаршаш-хок, девораш бо қаҳгил андова кашидагӣ.

Толиб аз дар сарашро дарун карда, ба хона як нигариста ва китф дарҳам кашида ба Назокат «Чӣ илоҷ» гӯён ишора саросема баромада, бо ёрии ҳамсояхо борашонро аз мошин фурувард.

Толиб аслан ба ин чӯлу биёбон омадани набуд. Аз деҳаи камзамини кӯҳӣ ҳар хонаводае ба замини навкорам кӯч бандад, вай тамасхур мекард. Вале ҳамсараш Назокат шабу рӯз ўро маломат мекард, ки умрашро ба корҳои беҳуда зоеъ месозад, агар қатори дигарон ба Мирзочӯл рафта кор мекарданд, обрӯю эътибор, молу давлат меёфтанд. Ана, Некмурод се сол дар Мирзочӯл кор карда, номдор шуда рафт, миёнашро сахтакак баста гирифта ҳоло тоқиро нимта монда, «Волга» савор гаштаст.

Об чакра-чакра чакида, сангро сӯроҳ карданаш барин шабу рӯз талкин кардани зан оқибат ба Толиб кора карду ў ба муҳочират розӣ шуд.

Ҳамсояхо лақу луқи онҳоро дар як зум аз мошин фуруварданду дар рӯи ҳавлӣ паҳну парешон вогузошта,

аз пай қору бори худ рафтанд. Толибу Назокат хонаю даҳлезро рӯфта, хасрӯбаи онро бароварданд. Толиб аз хавлии Шодӣ оҳак оварда об кард, Назокат деворҳои хонаро оҳак зад, дару тиреза, фаршу шифтро пок кард, ҳама чоро тозаю дилкаш намуд. Сипас лингаю бӯғчомаҳоро кушода, асбобу анҷоми рӯзгорашро як-як ба хона дароварда, чо кард.

Толиб ба ӯ оҳак об карда доду аз рӯи одаташ номаълум ғайб зад. Деҳаи навободро чарх зад, ба магазин даромад, ба идора сар халонд, дар чойхона сари як пиёла чой бо ду-се нафар шофёрҳо ҳамгап шуд. Ӯ вақте баргашта ба хона омад, ки Назокат ба таҳмон кӯрпа таҳ мекард.

— Э-э, то ин чойҳо чой мешавад, ки думи шутур ба замин мерасад, — гуфт ӯ надоматомез пушти сар хорида. — Чор атроф чӯлу биёбон. Дили кас ваҳм мегирад, — вай маънос ба рӯи кӯрпача паҳлу заду чашмонашро пӯшид.

— Одам агар обод мекунам гӯяд, дар ду сол бихишт барин мешавад, — гуфт Назокат ба нияти ҳамсарашро рӯҳ бахшидан.

— Дар ин чо мош мӯл будаст. Ба Тошканду Ленинобод, Қўқанду Фарғона аз ҳамин чо мош мебурданд, — надоматашро фаромӯш кард магар, зуд хулосаи хабарҳои шуниданашро бо нақл кардан сар кард Толиб. — Дар заминаш мош нағз ҳосил меодаст. Замин бисёр, зӯратон расад, ҳар қадар хоҳед, коридан мегиред мегӯянд, — сарашро бардошта ба Назокат бо шавқ хабар дод ӯ.

— Сабр кунед, саросема нашавед, — гуфт Назокат, ки ин дам ба чевон чойнику пиёлаҳоро пок карда мегузошт. — Як сол-ду сол зӯр зада, дар колхоз ҳалол кор кунед, обрӯ гиред... Сонӣ ҳамааш мешавад.

— Ҳамту-куя, — гуфт Толиб берағбат.

Вай чавонмарди хушқаду баст буд. Онҳое, ки ўро намешинохтанд, ба як дидан «бӯзбала будаст» мегуфтанд. Аммо онҳое, ки ўро аз хурдӣ мешинохтанд, «э, шаклу суммот чизе бекора будаст» гӯён даст меафшонданд. «Чавони бекина, дар ин замон ба касе озораш нарасад, шуд-дия!» исрор мекарданд баъзеи дигар. Монанди ҳамаи одамони фориғболу камғайрат аз замини навкорам аллакай ҳавсалаи ў пир гашта буд, вале ин вазъи худро ба ҳамсараш зоҳир кардан намехост.

— Ба ман ягон кори чарх зада, гашта мекардагӣ бошад, соз мешуд, — гуфт вай оқибат ба Назокат рӯ оварда. Дар як чо зиёд истам, дилам буғз мекунад.

— Акнун шумо бача не, камтар сахтиро ба худ гиред. Агар аз ҳозир ин хел кори осон ковед, боз дар се рӯз мисатон мебарод. Гап ҳамин: ҳамсолатон чӣ кор кунанд, шумо ҳам ҳамон корро мекунад.

— Чӣ, гумонат ман каланд мезанам? — чашмонашро қариб аз косахона берун карду бо тамасхур ба рӯи ҳамсараш мутаваҷҷеҳ шуд вай. — Дар ҳамин офтоби биёбон?!

— Ҳар ду ба як бригада даромада, кор мекунем. Ҳамин қадар сол ман ба гапи шумо даромадам, акнун шумо ҳам як-ду сол ба гапи ман гӯш кунед, кани бинем чӣ мешавад, — гуфт Назокат захирашро фуру бурда. — Хаёлҳои беҳударо партоед, мард барин батамкин бошед.

— Ҳа, хуб шудааст, кор бошад, кор-да, ман аз кор наметарсам, — аз рӯи одаташ зуд розӣ шуд Толиб.

— Даханкалонии беҳударо ҳам таҳ карда ба як сӯ монед, одам аз ҳавои даҳанаш бебурд мешавад. Акнун шумо хурд не.

— Хуб шудааст, аробакаш тавба кард! — Толиб бо шаст ба сари синааш шаппотӣ зада, артиствор ба сӯи ҳамсараш таъзим ба чо овард.

Вай ба мисоли аксари ҷавонони заифирода ва фориғбол, асосан, гапдаро ва бекина буд. Зани зебою хушгил дошт, аммо бадрашк ва будгумон набуд. Ҳамчунон хуб медонист, ки Назокат духтари серхаридор буд ва ҳозир ҳам дар ҳасрати вай сӯхта гаштагон кам нестанд. Ҳамаи ҷавонони деҳа бо навбат ба хонаи онҳо хостгор фиристода, толашонро озмуда буданд. Бинобар он ҳам, вақте ки Назокатро ба вай нон шикастанд, аз ҳасад ҳамашон «вах!» гӯён ба пешониашон шаппотӣ заданд, баъзе бахилҳо «Гулдаста ба дасти лабкашол афтодаст!» гӯён ба вай неш ҳам заданд. Ин бодичаҳо намедонанд, ки «бахт агар силсилачунбон шавад, мӯр тавонад, ки Сулаймон шавад» гуфтаанд. Ба мани сағира Назокатро падараш дод. Рӯирост ба ҳама гуфтаанд: «Ман додои Толиб катӣ дӯсту бародар будам, қавл карда будем, ки ҳар ду қудо мешавем. Дӯстам аз дунё гузашт, рӯзи муроди фарзандашро надид, лекин ман ҳақ надорам, ки сағираи ўро ноумед кунам, оби чашмаш резад. Бача умедвор аст». Ба ғайр аз ин, мегӯянд, ки дар ҷавониашон модарандар додои Назокатро азоб медодаст, шикамсерӣ хӯрок надоштаст, модари ман

рахматӣ пинҳонӣ аз модарандар хӯрок меводаанд, ду-сӯм се сӯм меводаанд.

Назокат аз рӯи одат ба ройи падару модар муҳолифиашро маълум накард. Падар чандон набудани ўро пай бурда гуфтанд: «Духтарам, ҳама гап ба худат. Пешиниён гуфтаанд: «Зани хубу фармонбару порсо, кунад марди дарвешро подшо». Падару модари Толиб одамони нағз буданд, ки ҳам меваи ҳамон дарахт аст».

Ду соли аввали хонадорӣ Назокат Толибро ба майлаш вогузошт. Кор ба ҷое расид, ки ў баъзе ҷихози хона ва сару либоси арӯсии занашро ҳам фурӯхта сарфи араку қимор кард. Айни авчи майхорагии вай боре Назокат бӯғчаашро басту қаҳр карда ба хонаи падар рафт. Аз шавҳараш батамом дасту дил бишуст. Аммо падараш як шаб ўро меҳмон карданду сахарӣ ҳамроҳ гирифта оварданд. Ҳар дуру оштӣ дода, хеле насихат карданд. Назокатро коҳиш карда, гуфтанд, ки «хонаро партофта, гурехтан аз дасти ҳар кас меояд! Ту ҳам рӯзғората соз, мардум барин зиндагӣ кун...» Аммо гуфтан осон аст. Ҳар касе, ки сахтию сустии зиндагиरो озмудааст, талху шӯри онро чашидааст, хоҳад иқрор кард, ки ин рӯзро худо ба душман ҳам раво набинад.

2

Онҳо таоми шомро хӯрданду бевақттар ба роҳ баромаданд. Телевизор концерти шавқовар меод. Толиб чору ночор ҳамроҳи Назокат равон шуд. Ҳоло ошuftа ва димоғсӯхта қадам мемонд. Аз дашт ба ҷои тафбоди рӯзона шаббодаи серун хур-хур мевазид. Овози

курбокқаҳо, чирчиракҳо ва дигар чондорони шаб ўро бештар асабонӣ мекард. «Ғайр аз вақ-вақи курбокқа дигар чиза намешунавӣ», мегуфт Толиб худ ба худ захираш чўшида. Вай ба сўи пахтазор қадам мезаду аз қаҳр дандон меҳонд, дар дилаш бо Назокат хархаша мекард, барои ба занаш неш зада, аламашро баровардан баҳона мечуст.

— Тфу! Ҳамин ҳам зиндагӣ шуд! Сағ барин шабу рӯз медавад кас... Ба зинда бозор не, ба мурда мазор. Тобистон мегузарад, рӯи меваро надидем! Дехаи худамон биҳишт будасту қадрашро намедонистаем! Ношукриамон гузашт.

— Ана, харбузаю тарбуз! Ҳоли ҳозир меваи ин чо харбузаю тарбуз-дия! — ба ҳамсари инчиқаш тасалли дод Назокат. Баъд боз илова кард: — Барои обод кардани чўл омадем. Кор...

— Кор, кор, кор! Наход, ки умри одам фақат кор катӣ гузарад?! Э, аслан, ба гапи зан даромадан аҳмақӣ мегуфтанд, дуруст будаст.

— Ман зан сарам катӣ рафта, шабҳо фонус дар даст об медихам. Шумо бароҳат хоб мекунед-ку! Ниҳоят ҳамроҳи ман мерафтаед! Аз Содик ибрат гиред, шаби гузашта се бор аз бистараш хеста, обашро хабар гирифт. Шумо дар хоби маст! — Назокат лаҳзае хомўш монду баъд ба оҳанги дилбардорӣ гуфт: — Одам сабр мекунад. Баъди се-чор сол боғу бўстон, бозору магазин — ҳамааш мешавад. Роҳи соз, мошин...

— Ба ин чойҳои мошин ҳам тоб намеорад! Чаҳаннам! Ҳоло тамошо кун, зимистон ояд, тарматарӣ шавад, пой монда, аз хона баромада наметавонӣ.

— Оҳиста-оҳиста ҳамааш соз мешавад.

— Ҳй-ҳй-ҳй! — Толиб захрҳанда намуду баъд суруди дӯстдоштаашро замзама кард:

Намур бузам, баҳор шавад,
Сабзаю лолазор шавад.
Чӯб ба нағора мебарем,
Даст ба тағора мебарем.

Вақте ки ба шипанг наздик расиданду аз дур фонуси Содиқ намудор гашт, Назокат ба забон омад:

— Ин, қадар лабу лунчатонро овезон накунад, дилам танг шуд, — гуфт бо андӯхи гарон оҳ кашида. Сипас ба нармӣ илова кард: — Кори пахтазор ду-се моҳ саҳт аст. Баъд, се моҳи зимистон бафароғат дам мегиред, ба сайру тамошо меравед.

— Ҳиё!.. Ба фикрат, чӯю каналҳоро кай тоза мекунад?! Ба замин кай яҳоб монда, кай шӯрашро мешӯянд, кай пору мерезанд, кай шудгор мекунад?! А? — ба киноя қатор кард вай.

— Ин корҳои майда-чуйда. Ба ин пахтазор як нигаред! — Назокат бо шавқ ба пахтазори бригада ишора карда, шавҳарашро аз андешаҳои ноговор раҳонидан хост. — Дирӯзакак ин ҷо шудгори қоқ буд. Акнун ғӯзааш ба миён мезанад. Одамизот орзую ҳавас дорад. Кӣ медонад, бахту барори ману шумо балки дар ҳамин ҷойҳо бошад. Дар деҳаи кӯҳӣ коратон омад накард, шояд дар ин ҷо бахтатон хандад.

Онҳо ба шипанг расиданду Толиб бистари дар болои суфаҳок печонда мондагиашро кушода, паҳлу зад.

Назокат почаҳои пойчомаашро боло бардошта, ба сари об рафт. Ба тирчӯ об сар доду баъд барои хабар гирифтани охири чӯякҳо пахтазорро чарх зада, ба домани қитъа рафт. Соате нагузашта оби чӯяхоро хабар гирифта омаду аз шипанг бандчаи қоғазхалтаҳои аз селитра холишударо гирифт ва ба тирчӯи навакак об сар додагиашро даромада, ба сари чӯяҳо як порағи қоғаз зер кард. Бо ин усул чӯяҳо обдавон нашуда, заҳ қашида, ба як маром об мехӯрданд.

То соатҳои дувоздахи шаб Назокат бо об андармон шуд. Чорьяк кам дувоздаҳ фонуси Содик аз тарафи қитъаи Найзор ба чониби шипанг наздик шуду ӯ Толибро бедор кард:

— Ҳой, хезед!.. Хезед, саратонро бардоред!.. Содик меояд. Фонусро гиреду поёни чӯяхоро хабар гирифта бед. Дар пастхамӣ об кӯл нашавад. Хабар гиреду баъд омада хоб кунед.

Баъзан Назокат инон ба шаҳбози хаёл месупурду аз дилаш чӣ гапҳои намегузашт! Вай ҳам арӯси азизу нозпарварди ягон хонадони чор ишкелаш чоқ будан мехост, орзу карда буд, ки аз хусуру модаршӯ меҳрубониҳо бинад, сарафрозиро кунад...

3

Дар шипанги бригада сари тарбузхурӣ сӯхбати агроном Баҳриддин, кассири колхоз ва обмони номдор Содик аз хусуси Назокату Толиб кӯр мегирифт.

— Ҳама кора занаш мекунад, занаш — зани бебаҳо,
— меғуфт ягроном Баҳриддин, ки барои сергапию

маҳмаддоной ва калонгирии бачагонааш мардум чандон хуш надоштанд. Ў чавонмарди мучаррад буд ва холо дар оҳанги сухани ў нисбат ба Назокат мафтуниаш эҳсос шавад ҳам, ҳамнишинон ба он диққат намедоданд.

— Валлоҳ, рост мегӯед! — сухани ўро тасдиқ кард Содик. — Ба чойҳои шӯрхок пунбадона насабзида бошад, пору рехта, як-як ҳавола шинонда ниҳоли заминро дандон барин зич кард. Ҳисоб карда баромадаст, ки нисбат ба тунукниҳоли зичаш авло будааст! Шавҳараш парвои фалак надорад-е! Ба ҳамин синн даромада одама беғамаша акнун дидам.

— Занаш — тилло! — ба гап ҳамроҳ шуд кассир, ки барои пули колхозчиёро додан имрӯз ба бригада омада буд. — Ҳамин ки ягон кори бригада мувофиқ таъбаш нашуд, худаш ба назди раис меравад, ба парторг мегӯяд, илоче карда, корашро буд мекунад. Вазниакак, баъзеҳо барин хингир-хингир надорад, доим сараш ҳам.

— Кори ду каса як худаш мекунад, — гуфт Содик бо эҳтиёт. — Толиб сояи вай барин, қаровули карда мегардад.

— Тавба, ба ҳамин ландахур ҳамин хел зан... — Баҳриддин ин гапро ба гуфтан гуфту хавотиромез зуд хомӯш гашту ба тарбузхурӣ муқайяд гашт.

— Э, додар-е, холи шумо чавонед, пасту баланди дунёра надидаед. Мегӯянд-ку, ҳар ҷо гули лола буд, дар хок афтод, ҳар ҷо зани нағз ба марди нопок афтод! — гуфт кассир бо рӯмолча лабу даҳонашро пок карда.

— Агар аклаш бошад, ҳозир ҳам сари вақт... Бача надорад, — гуфт Баҳриддин. Ў дар ин бобат ақидаи Содикӯ кассирро фаҳмидан хост.

— Албата, — мақсади ўро фаҳмид кассир. — Назокат ҳозир ҳам лоиқи як йигити кори калон. Малика барин зиндагӣ карданаши мумкин.

— Кай бошад ҳам, ба чонаш мерасаду аз баҳри ин Абӯтамбал мебурад.

— Не-е, — ба ҳукми онҳо эътироз кард Содик. — Назокат аз он хел занҳо не. Аз сараш зар резанд ҳам, ба роҳи ганда намеравад. Ба ин Толиб худо ҳеч чиз надода бошад ҳам, аз зан толеъ додааст.

— Э, то кай ин катӣ сарсон шуда мегардад?! Сабр кунед, ҳоло ба чонаш расад... — дар ҳукми худ истодагарӣ кард Баҳриддин. — Агар хоҳам...

— Э, монед, ин хел нагӯед. Як бечорара хонавайрон кардан нағз не, — ба ӯ эътироз кард Содик.

— Хоҳед-нахоҳед, ягон шаҳбоз зада мегирад, — гуфт кассир ба мақсади суҳанаширо асоснок ва худро сафед кардан. — Ҳолӣ чашму гӯши занак бастагӣ, чашм кушода дидагиаш ҳамин бача. Якта-нимтаро бинад, гапу дунё чист фаҳмад, як рӯз ҳам ин хел шавҳар катӣ зиндагӣ намекунад. Ана мебинед.

— Албатта, замина об вайрон мекунад, одама-одам мегӯянд. Лекин Назокат ба осонӣ бераҳа мегаштагӣ чавонзан не. Шумо, кассир, ҳамаи занҳоро ба як газ чен накунад. Ман баҳору тобистон ҳамроҳаш кор карда, озмудам. Ақлу фаросате, ки ин чавонзан дорад, ба даҳ зан мерасад.

— Хуб гарав мезанем? А? Гап байни ҳар сеямон. — Кассир дасташро ба сӯи Содик дароз кард. — Мо ҳам ин чинса каму беш медонем.

Содик даст афшонду тараддуди бархостан кард ва дасти фотиҳа ба рӯяш кашиду гуфт:

— Ман одам шуда хонаи гунчишка вайрон накардаам.

Содик ба ҳамсӯхбатонаш нодурустии ин ҳукми рӯякӣ ва қолибзадаи онҳоро фаҳмондан мехост, аммо наметавонист. Ў ҳис мекард, ки онҳо ба тифоқӣ ва нифоқии одамон ҳамеша ду-се сабаби умумӣ доранду ҳамаро ба он ришта мекашанд. Дар амал, агар одам равшантар нигараду чуқур андешида, дар ин миён сирри бисъёре буданахро ӯ пай бурда буд.

4

Вақте ки шаш хонаводаи ҳамин сол ба ин ҷо омадагӣ бригадаи нав сохтанду Толибро саркор таъин карданд, Назокат дидаю доништа хомӯш истод. Ў дар таҳлука буд, ки ҳамсараш ин вазифаро ўҳда карда наметавонаду кор дӯлоб мешавад. Аммо эътироз накард. Мехост, ки ба зиммаи ӯ масъулят афтаду худро ба чорчӯбаи низом бигирад. Аммо аз ин қораш сонитар пушаймон шуд. Толиб бе қарори правления, бе шартнома бо колхоз ба як корейси шоликор аз поёноби пахтазор даҳ гектар замини шӯрхоки бекорхобидаро додаст. Дар аввали кор ҳеҷ кас ба замини шолӣ аҳмият надод. Шоликорон бо колхоз шартнома баста, дар ҳар бригада шолӣ қорида буданд. Аммо сонитар дар байни мардум гап-гап шуд, ки Толиб заминро ба он шоликор фурӯхтааст. Инро шунида, Назокат алав гирифт.

— Фурӯхтагем-не!.. Хайр, илтимос кард, бекор хобидаст, шӯрашро шӯяд, соли дигар пахта мекорем, гуфта додам, – худашро сафед мекард Толиб.

— Бо кадом об шолї мекорад?.. Бо оби пахта! Агар оби баризофа бошад, худи правления ичозат меод мекорид.

— Ман чї донам, хайр кор гуфтам.

— Дар ҳамин чо ҳам кї буданатонро маълум кардед! Ҳайфи номи мард!

— Ҳамин ҳам гап шуд! — аз ин гуфтугузор пинаки Толиб вайрон намешуд ва ин ҳол Назокатро бештар оташин мекард.

— Шукр, бе пул нестем. Тирамоҳ планро буд карда, боз пули калон мегирем. Ба умеди колхоз нашинеду шумо ҳам дигарон барин иморат кунед.

— Э-э, — даст афшонд Толиб. — Ҳамин чо ҳам чой аст, ки дил баста иморат кунам!

— Баҳона!.. Зимистонро дар ин вайрона чї хел мегузаронед? Шарм доред, мардум чї мегўянд?

— Колхоз ягон бало мекардагист. Парво накун, худо-подшо, ягон гап мешавад. — Сипас вай байти машхури доим тасаллибазшашро хонд: — Ризки ҳаррўза мерасад аз ҳақ, гами беҳуда меҳурад аҳмак! Ин гапи ман не, як шоири бузург гуфтагї.

Баъд дар байни колхозчиён гўшаки рафт, ки Толиб аз поруи маъданї барои пахта гирифтаашон ба шиликорон мефурўхтааст. Назокат муддате ба чунон вазъе афтод, ки сар бардошта ба чашми ҳамкорон нигариста наметавонист. Вай пакар ва малул гашта, ба кор ҳам, ба рўзгор ҳам шавқаш суст шуд, дасту дилаш сард гашт, вале ба зўри ақл тан дода ин ҳоли худро ба атрофиён зоҳир намекард.

Дар ин миён Толиб майли мудирӣ дӯкон шудан карду Назокати аз обрӯрезии вай ба чон омада ба ин хаваси ӯ зуд розӣ шуд. Ҷам колхозчиён, ҳам раҳбарон ҳама алақай медонистанд, ки ба кори бригада аз Толиб манфиати казоӣ намерасад. Ба ғайр аз ин, Назокат ба кори савдо аз хурдӣ хавасманд будани ҳамсарашро медонист, бинобар он, ба дил гуфт, ки шояд кори таъби дилаш ӯро ба ғайрату низом оварад.

5

Бахриддин дилпур буд, ки Назокат хоҳу нохоҳ ба вай таслим мешавад. Вай ду-се бор дар пахтазор бо ӯ ҳамгап гашту бо рамзу ишора матлабашро фаҳмонд, вале ҷавоби Назокатро нозу нузи ҳисобиду бас. «Хоҳу нохоҳ ба дилаш алав афтод. Аз барои иззати нафс нозу нуз мекунад, – мегуфт ҷавон худ ба худ. — Ман кучою Толиб кучо! Мансабам бошад, маълумоти олий дорам, ояндаам равшан. Қаср барин ҳавлии мӯхташам дорам! Хайр, афту башараам ҳам дар чояш. Эҳ, Назокат, Назокат, хусну малоҳати ту, қадду басти дилошӯби ту ҳавлии маро зеб диҳад, меарзад! Худаш ҳам зан не, валло фаришта-е!.. Эҳ, раис розӣ нашуданд-да, агар Толибро экспедитор таъин мекардем, ду моҳ гузашта-нагузашта, саранҷом мегашт. Ба магазин гузаронданаш ҳам соз шуд. Магазин ба сараш об мерезад. Вай, Ато ин гӯсоларо чунон боб мекунад, ки... Акнун дили Назоката ёфтан даркор», мегуфту вай ба дил нақшаҳо мекашид, орзуҳо метарошид.

Сараввал Баҳриддин бо ягон хел тӯҳфаи гаронбаҳо дили Назокатро ба худ гирифтаганд хосту дар ин бобат хеле фикр кард. Назокат, аҷаб не, аз дасти вай тӯҳфаро нагирад. Иззати нафсаш раҳ намедихад. Баъд ӯ илочи ин корро ёфт: ба занҳои зарбдор мукофот медиҳанд. Раиси колхоз азбаски бемор буд, ҳоло ҳама кор ба дасти худаш. Баҳриддин аз раиси матлубот Ато хоҳиш кард, ки барои мукофот дахто рӯмоли шол ёфта диҳад. Вақте ки рӯмолхоро ба магазини Толиб доданд, ба сари агроном тасодуфан нақшаи дигаре омад.

— Ҳозир вақти мукофот не... — гуфт вай ба Толиб, ки барои мукофот рӯмол гирифтанаширо хабар меод.

— Дар дӯкон нигоҳ дошта наметавонам. Ногоҳ тафтиш кунанд... — узр овард Толиб.

— Хайр, ягон бало кун... гапаш набарод, — гуфт вай асроромез чашмакӣ зада. — Эҳтиёт шав.

Толиб ба пулдории савдогарону каллобони гуногун бо ҳавас менигарист, баъзан ба онҳо тақлид кардан мехост, вале ин роҳи пурмакру дағо барои пой ӯ набуд, вай дар муомила хеле соддалавҳ ва зудбовар буд.

6

Аввали тирамоҳ, яке аз рӯзҳои тафсонаи офтобӣ буд. Шаб андаке серунӣ оварад ҳам, рӯзҳо ҳаво аз саратон монданӣ надошт. Пахта саросар шукуфта, деҳқонон ба ғунучин тайёри доштанд.

Баҳриддин аспро ба резачорпо андохта ба сӯи бригадаи Назокат мерафт. Аз он, ки гардани асп арақ карда буд ва савори он ба атроф безътино, бошитоб асп

меронд, метавон тахмин гирифт, ки кори бағоят зарур дорад.

Дар бригадаи Назокат барои бо мошин чидани пахта ҳозири миданд.

Назокат тирҷӯи аз мобайни замин гузаштагиро хобонда, ҳамвор мекард, то ки ба гашти мошинҳои пахтачинӣ ҳалал нарасонад.

Баҳриддин аспро ба сӯи ӯ ронд. Наздиктар омаду бе ҳеч муқаддима саросема эълон кард.

— Шунидед ё не? Ана, аҳволи вай... Гапи навро фаҳмидед?

— Чӣ хел гапи нав? — Назокат аз қор сар бардошту ба таҳлука ба рӯи Баҳриддин нигарист. Вай аграноми ҷавонро ҳаргиз ба ин тариқ калапатра надида буд.

Баҳриддин лаҳзае ба ифодаи ҳамдардӣ надоматомез сар ҷунбонд, зоҳиран ғамгин ба чаши ӯ нигарист, баъд таассуфомез худ ба худ даст афшонд.

— Чӣ шуд? — дар изтироб дигарбора савол кард Назокат.

Баҳриддин ин бор саросема нашуда бо тамкин суҳан кард:

— Агар дар ин миён шумо набошед, ман заррае ғам намехӯрдам. Сазояш мегуфтам. Аммо ғами шумо ғами ман аст. Медонед, мумкин беҳабар бошед? Имрӯз магазини Толибро мӯҳр заданд... Тафтиш...

— Хайр, чӣ? Тафтиш кунанд, — гуфт Назокат охи сабук кашида.

— Камомеди зиёд доштагӣ барин... Баҳриддин озмоишқорона ба тағйири авзои Назокат нигаристу лаҳзае хомӯш истод. Баъди хеле сукунат илова кард: —

Боз рӯмолҳои барои мукофоти зарбдорон омадагиро обу лой кардаст.

— Ғалатӣ... — гуфт Назокат бо андӯҳи гарон аз замин чашмонашро набардошта, дар ҳолате ки бо дастаи каландаш беихтиёр бозӣ мекард.

— Шумо барои вай насӯзед. Умри ҷавонатона барои як бефаҳм хазон накунад, — аз таъсири хабари овардагиаш ҳаво гирифта, чуръат пайдо кард Баҳриддин.

— Чанд бор ба шумо гӯям, бас будагист! — якбора дар ғазаб гашт Назокат. Вай ба Баҳриддин чунон нигарист, ки хаёлаш бо нигоҳаш синаи ӯро тир барин сӯроҳ кунад. Сипас аз замин чашм набардошта дона-дона карда гуфт: — Ин суханро ба гӯшатон сурб барин об карда резед: кар бошад ҳам, кӯр бошад ҳам, бефаҳм бошад ҳам то зиндаам, ман азони вай!... Пулу мол, осоишу фароғат, ояндаи дурахшонатон барои харидани ҳама чиз кор ояд ҳам, беҳуда саргардон нашавед, дили маро аз роҳ зада наметавонед.

Баҳриддин мушаввашхотир ба роҳи омадааш қафо гашта мерафт. Асп ба майли худ сар-сари воти пахтазор якта-якта қадам мепартофту нӯги ғумойҳоро даҳан зада мегузашт. Баҳриддин дар сари об Содикро диду асп худ аз худ дар баробари ӯ истод.

— Ҳа, агроном, тачанг менамояд? — авзои ӯро дида таҳқовӣ кард Содик.

— Э, ҳамин бечора... — лаҳзае ҷӣ гуфтанашро андешида ғулдур-ғулдур кард Баҳриддин. — Ба Назокат мушқил шуд, — вай сабаби аслии бедимоғиашро пинҳон

кардан хост. — Магазини Толибро мӯҳр задаанд, тафтиш... — Баъд ҳодисаро батафсил гуфт.

— Э, ин бача аҳмақ будаст, — аз кори ӯ Содик ҳам алам кашида даст афшонд. — Бефаҳм, агар ақлат бошад, ҳазинаи бебаҳо, тиллои асл дасти ту, дар ҳамон хонаи вайрони худат!.. Худо ба ту ҳамин хел зан додаст, шукр кун! Э, ин зан, зан не, ҳазина, ганчи шойгон аст-е!..

Солҳои 1976 — 82

НОМУВОФИҚ

Мухбири рӯзнома Меҳроб ба Гулистон омаду сараввал ба хонаи дӯсти худ Нодир рафт. Модар ва зану фарзандони Нодирро мисли ҳамеша аз омадани ӯ хушҳолӣ рӯй дод, чунон ки дар урфият мегӯянд, ӯро чои шинондан намеёфтанд.

— Тану чонокатон сиҳат охир, писарам? Безаҳматакак омадед? Бачаякотон беҳавфанд? Бахшидаатон кор карда гаштаанд? Вай, худора гардам, хуш омадед, хуш омадед, — модар баъди ӯро дар кӯрпача шинондан ҳолҷӯӣ карду дастони шахшӯли пурочанги пиронаашро оҳиста ба рӯяш кашид, сонӣ аз чо бархоста бо нимтаъзим ба меҳмон боз як бор «хуш омадед» гуфт.

— Нодир дар мактаб аст? — баъди ҳолҷӯӣ ва осудагии хонаводаро пурсидан савол кард Меҳроб.

— Ҳозир меоянд, — гуфт ҳамсари дӯшташ Дилрабо ба меҳмон такъяболиш ниҳода. Ман хабар фиристодам.

— Зарур набуд, ташвиш додаед. Сихатӣ чӣ тавр, янга? — пайрави суханаш савол кард Меҳроб.

Пор, тирамоҳрӯя дарди меъда Дилраборо хеле захмат доду Нодир ўро ба Душанбе бурда буд. Онҳо ду ҳафта дар хонаи Меҳроб буданд. Духтурҳои пойтахт Дилраборо муоина намуданду дардашро таъин карданд ва гуфтанд, ки бо ин дард кӯдаконашро монда, дар бемористони шаҳр табобат карданаш зарурате надорад, ба беморхонаи райони худ муроҷиат кунад. Вале Нодир номи бемористони районро шунидан намехост. «Оби дари хона тира мегӯянд, бемористони районро чӣ расидааст? — Ётироз кард Меҳроб. — Баъзе духтурҳои район аз духтурҳои шаҳр кордидатаранд. Духтури шаҳр як соҳаи танги тибро медонад, духтури район бо чандин хел дард, бо беморони гуногун сару кор дорад».

«Гап дар сари ин не, — даст афшонд Нодир, вале сабаби безътиноиаширо нагуфт, аз рӯи одаташ зери лаб гурунг-гурунг карду бас. Баъд хеле хаёл карду гуфт: — Ҷураҷон, духтур, муаллим — дуредгар не, устои яхдон не, ин тоифа одам катӣ сару кор доранд. Ин касон бояд аз ҳар олоише пок бошанд, мардум ба онон бо сидку ихлос нигаранд. Ётиқод накунед агар, ҳамааш бекора».

«Аз наздик нигарӣ, ҳамин хел метобад», — гуфт Меҳроб, вале аз дилаш гумони дигаре гузашт: «Нодир бадрашк шудааст, ба вучуди занаш даст расондани ононро намехоҳад».

Сонитар Нодир, дар омади гап, беъзе духтурҳо ахлоқи покиза надоранд, гуфту тахмини Меҳроб яқин гушт.

Ин дам Нодир аз дар даромаду дӯстон гарму ҷӯшон мулоқот карданд.

Баъди таоми пешинро хӯрдан Меҳроб шӯхиомез гуфт:

— Ҷӯраҷон, чаро намекурсӣ ба ҷӣ кор омадам, кучо меравам?

— Ин чо шаҳр не, — гуфт Нодир мухтасар. — Чаро омадӣ намегӯянд.

— Ман ҳамагӣ се рӯз фурсат дорам.

— Медонам. Ту доим зери осмони софу беғубор мегардӣ. Аз пахтазор насими фараҳбахш мевазад, духтаракон аз сахар то шом рақсу таронахонӣ карда, машғули коранд... Не, хато рафт, меҳнат мекунад.

— Киноя мекунӣ?.. Хуб, ту бигӯ, ҷӣ нависам?

— Навиштаҳоятро доим меҳонам, рӯҳбаландии тоза ва ҷӯшу хурӯши меҳнатӣ мегирам, — Нодир суханони дар мақолаҳояш навиштаи Меҳробро гуфта, ширин табассум мекард — Осмони ҳама чо якраг аст.

— Ман он суханонро барои ту барин донишмандон нанавиштаам. Ҳар як мақола хонандаи худро дорад.

— Кошкӣ...

— Хуб, ҷӣ нависам? Аз хусуси кӣ нависам? Бигӯ. Худат ягон чиз навис, бинем.

— Ҳар кас аз паси амали худ нон меҳӯрад. Кори ман — таълими кӯдакон. Муаллимон ба кори таълим машғуланд, духтурон табобат мекунад, ҷӯпон мол мебонад, деҳқон кишт мекунад — ҳар кас ба кори худ банд аст.

— Рӯзномаро назар мекунию намехонӣ.

— Чаро? Мақолаи хонданӣ чоп шавад, бӯяш мебарояд, гап мезананд, меҳонем, ҷӯра. Шумо сухани даркориро камтар менависед.

— Хурдагирӣ осон аст.

— Ту ҳам ин гапро мегӯӣ?

— Пеш аз ман ҳам гуфта буданд?

— Қариб ҳар рӯз мешунавам. Чуну чаро гӯӣ, ҳамин гапро мешунавӣ. Ҷавоби осон, ҷавоби тайёри ҳамаи бюракратҳо...

— Фаҳмидам, — сухани Нодирро бурид Меҳроб. — Ҷӯраҷон, ту дар ҳалкаи майда-чӯйдаҳои ночиз печида мондай. Ба дур нигаристан даркор аст, муаллим!

— Пасту баланди таҳи поямро нанигариста, агар ба дур назар дӯзам, афтода маъюб намешавам?

— Не, агар ба дур нигарӣ, хато намекунӣ, дӯстам. Аз он, ки янгаро ба духтурҳои ин ҷо нишон надодӣ, пай бурда будам, ки дар афқору ақидаи ту тағйироти номатлубе рӯӣ додаст. Баръакс, ту бояд тарғиботгар бошӣ, чашми мардумро кушодан даркор аст.

— Мардумро аз гап дилгир кардем. Баъзе одамон чунон бепарво шудаанд, ки агар ними дунёро об бурд гӯӣ ҳам, пинакашонро вайрон намекунанд.

Нодир манаҳашро дошта, лаҳзае дар банди тафаккур хомӯш монд.

— Ин чихаташ аз ҳамкориҳои туст, ҷӯраҷон, — ба ҳамлаи ӯ бо ҳамла ҷавоб дод Меҳроб. — Парваридани эътиқод кори мактабу муаллим аст.

Дар як хона чил тан бачаҳои имрӯзаро бинишону як соат ҳамроҳашон бош. Чихил тан! — таъкид кард Нодир.

— Бист тан ё чил тан барои ту чӣ фарқ дорад?! — гуфт Меҳроб сигорашро дар гиронда. — Ана, қарори нав...

— Дуруст, акнун сӣ тан мешавад. Лекин аксари ҳамон сӣ тан агар майли таҳсил надоранд, ман чӣ кунам?

Нодир лаҳзае ба нуқтае нигариста монду баъд надоматомез оҳе кашид.

— Чӣ оҳ мекашӣ?

— Ба ман нигар, ба ту бешӯҳӣ мегӯям: бача таҳсили илм кардан намехоҳад, ба пахтазор баромада каланд заданӣ, об доданӣ, чӯпонӣ карданӣ, пул ёфтани. Ба вай на геометрия даркор аст, на физика. Лекин мо уро ба даст китоб нагирӣ ҳам, дарсхоро гӯш накунӣ ҳам, биёву дар сари парта бишин мегӯем. Вай ягон калима ҷавоб намедихад, лекин баҳо мемонему номаи камол медиҳем. Номаи камол мегиранд, вале ба андозаи програмаи синфи сеюм дониш надоранд. Масалан, дар ҳақи Рӯдакӣ ё Фирдавсӣ агар пурсӣ, ҳамин қадарашро медонанд, ки онҳо шоиранд. Оид ба механика, оптика, магнетизм савол кардам, тасаввурот надоранд ва доништан ҳам намехоҳанд. Сипас, ин ҳама ҷонкании мо дар ҳован об кӯфтан не? Мехоҳем, ки рӯзнома ба ин қабил саволҳо ҷавоб диҳад.

— Рӯзнома вазифаҳои муҳимтаре дорад, — аз рӯи одат зуд ҷавоб баргардонад Мехроб. Баъд чӣ андешае ба сараш расиду суханашро андаке ҳамвор кард: — Албатта, ин проблемаро бардоштан даркор.

Ҳар ду ҳам лаҳзае хомӯш, мутафаккир буданд. Мехроб дар андеша буд, ки Нодир чаро ба деҳа омада ин гуна содалавҳ шудааст. Ҳамин суханонашро агар пеши дигарон ҳам гуфта бошад, мақому манзалаташ таъин — дигар пеш намеравад.

— Парво накун, ҳар касе, ки доништалаб аст, дониш мегирад, — гуфт Меҳроб таскиномез табассум намуда. Сонӣ вай ба рӯи Нодир маъниҷӯена нигаристу пурсид: — Аҳволат чӣ тавр? А?.. Бо роҳбарон гапат мепазад? Ҳама гап дар ҳамин. Моҳонаат дуруст шуд - а?! Чанд пул мегири?

— Одатан, гап дар сари пул не, мегӯянд. Бешубҳа, ин масалро касоне баровардаанд, ки дар воқеъ ба моҳона эҳтиёҷманд нестанд. Каму беш дуредгарӣ аз дастам меояд...

— Ба дигар корҳо даст зада, илматро хор накун, — зуд сухани Нодирро бурид Меҳроб. — Муаллиме, ки мардикорӣ мекунад... — даст афшонд Меҳроб.

— Дуздию каллобӣ айб аст. — гуфт Нодир хаёломез табассум карда. Дуредгар ноёб аст. Аммо моҳонаш кам. Колхозу совхозҳо яқашро ду карда менависанду ҳақ медиҳанд. Ғалатӣ, бачаҳо шаш моҳ шофериро мехонанду дусад-дусаду панҷоҳ мегиранд, аммо дуредгар се сол ин касбро омӯхта, ними моҳонаи ронандаро мегирад.

— Шоферӣ мушкил аст, гуфт бепарво Меҳроб.

— Э, хез-е! — даст афшонд Нодир. Сонӣ аз хусуси чӣ гуна мошини давлатро барои кирокашӣ кор фармудани ронандаҳо ҳикоят сар кард.

Ҳасрати вай Меҳробро дилгир намуд. «Латта будан даркор не, агар кори одам барор накунад, ҳасрату шикояташ мӯл мешавад, танаш дарднок мегардад. Одамони чолоку кордон хушнуд зиндагӣ мекунанд, аз ҳеҷ кас намеранҷанд, агар ранҷанд ҳам, ба дил кина намегиранд, бинобар он, солиму бардам ва бобароранд.

Оптимист бояд буд, оптимист!» — мегуфт вай ба дил бо Нодир муноқиша карда.

— Пўсткандаи гапро агар гўяд, аз ман наранҷ, чўра, — гуфт оқибат Меҳроб суханаширо ба дил ғунҷонда натавониста. — бе муаллими нағз ҳам, бе духтур, бе дуредгар, бе рўзноманигор ҳам ягон лаби дунёе қач намешавад. Лекин агар, пахта, ғалла, матоъ, мошин, гўшт, оҳан набошад, дар се рўз ҳоламон табоҳ аст! Ин ҳақиқатро фаҳмидан даркор, муаллим! — Суханони каси дигарро гуфтани ӯ аз он равшан буд, ки ҳоло оҳанги гуфтораши ба сухангўии ҳудаш ҳаргиз хос набуд.

— Боз як ҳақиқати дигар ҳаст – одам. Барои одам, барои фикру дили вай талош кардан аз талоши ҳосил ва мошин муҳимтар набошад ҳам, имрӯз баробар буданаширо раҳбари давлати мо таъкид кард. Дилро фақат бо ростию самимият мегирӣ, Меҳроби азиз. Мо ин комъебиҳоямонро ба дасти кӣ месупорем, ҳеч фикр мекуни ё не?

— То дар ҷаҳон душмани ғаддори мо — капитализм ҳаст, мо наметавонем гапи хонаро ба кўча барорем. Ҳушёрӣ синфӣ даркор аст, чўра. Барои як-ду тан қаллоб ё бюрократ мо ҳақ надорем обрӯи давлати бузургамонро бирезем.

— Бо ин чунин гапҳо баъзе касон айбҳои ҳудашонро пардапӯш мекунанд. Аз капитализм не, аз фош шудани кирдори худ дар ҳаросанд. Ана, раҳбари давлати мо гуфт, ки қаллобу муфтихўр, бюрократу гапфурушонро ҷилавгарӣ кунем. Ин кўрнамакнро, ту бояд фош сози! Аммо дар навиштаҳои ту доимо осмон софу одамон бо чўшу хурўш меҳнат мекунанд...

Баҳси онҳо чунон ки айёми донишҷӯӣ дар хобгоҳи донишгоҳ боло мегирифт, дамдама кард. Зимни мунозира онҳо аз якдигар гилагузор буданд, фикру ақида ва назари якдигарро мефаҳмиданд, маслихату машварат ва изҳори ақида доштанд. Нодир аз рӯзгори худ қаноатманд буд ва ё ба ҳар ҳол, аз ин хусус шиквае надошт, вале аз ҳар як иллати ба ҷамъият зарарнок оташин буд. Меҳроб мефаҳмид, аммо бовараш намеомад, ки дӯсташ ҷиддан аз ин хусус дар изтироб аст, гумонаш ин буд, ки Нодир ё содалавҳ аст ё авомфиреби гузарост.

* * *

Ҳамон шаб меҳмонхонаи Нодир пур аз меҳмон буд. Вай аз рӯи расму одати мардум дӯстон ва шиносони инҷоии ҳар дуяшонро ба меҳмонӣ даъват кард. Ду тан аз меҳмонони соҳибмартаба ба Нодир ошноӣ надошта бошанд ҳам, бо даъвати Меҳроб омада буданд. Меҳроб баъди пешин ба як-ду идораву муассисоти район рафта, шиносони деринашро дид, ҳар яке ўро ба меҳмонӣ даъват кард, вале муҳбир узр овард, ки имшаб дар хонаи Нодир сўхбат оростанист, агар як сари қадам биёянд, сараш ба осмон мерасад.

Ҷоми шароб дар гардиш омад. Латифаю мутоиба, саргузаштгӯӣ авҷ гирифта қоҳ-қоҳи мардони сархуш дамодам хонаро ба ларза меовард. Баъзан ҳолҷӯӣ ва ё пуреҷӯӣ муқаррарӣ ҳам бо лутф ва ханда ба поён

мерасид. Чунон ки Меҳроб сараввал дар шаҳр ба кори илмӣ мондани дӯсташро ёдовар гашта пурсид:

— Нодир, ба хаёлам дар шаҳр димоғат чоқ буд, хайронам барои чӣ ба деҳа омадӣ?

— Димоғчоқӣ ба дилам зад, чӯра, — гуфт Нодир дар як вазъи андешамандона чабинашро молида. Чашмони вай шӯхиомез механдиданд, вале дар умқи нигоҳаш ҳасрате пинҳон буд. — Як кило гӯшт ёбам ҳам, димоғам чоқ, ба поям туфлии мувофиқ ёбам ҳам, димоғам чоқ...

Аз гап гап баромаду сухан ба табобату табибон гузашт, ҳалок шудани кадомро гуфта, ба сахви духтур ҳамл карданд, ҳунармандии кадом як ҷарроҳи бемористони вилоятро тавсиф намуданд. Баъди як-ду латифаи обдор Меҳроб ба сардухтури бемористон рӯ оварду гуфт:

— Дӯсти ман Нодир аз духтурҳотон дилмонда барин, чӣ мешуд, ки таноби баъзеро мекашидед... — пардапеч ишора кард Меҳроб.

— Комъёбиҳои илми тиб бузург аст. Лекин, духтур, шумо усулҳои табобати халқро омӯzed. Мо дар ин боб хеле чизро аз даст додем, табибони маъруф даргузаштанд, лекин ҳар чи мондааст, онро омӯхтан зарур аст, — аз ҳамкорони соҳибхона Ёров, аз асли матлаб беҳабар, сухани Меҳробро буриду ба гап сар кард. — Шикастабандони пешин дасту пой шикастаро дар тӯли ду ҳафта ба кор омил мекарданд, дар беморхонаи шумо камаш ду моҳ гач мебанданд.

— Барои ҳамин Нодир аз духтур дилмондаӣ? Таъсири директор... — кадоме луқма партофт.

— Меҳмони азизи мо Меҳробҷон нӯги гапро бароварду дархол маро ба кӯҳнапарастӣ айбдор мекунед, — пешониашро молида, бо нимтабассум сухан сар кард Нодир. — Ҳамсарамро ба духтурони Душанбе бурданам сабаб дорад. Пор, ҳамин вақти сол буд, модарам дар беморхонаи райономон табобат ёфта, ба хона омаданду гуфтанд: «Писарам, агар занат бемор шавад, ба беморхона нафиристон. Шабҳо, баъди ҳама хоб шудан баъзе духтурон занҳои чавона ба доругузaronӣ мебаранд. Аз як чавонзани ҳамхонаамон пурсидам, ки нимишабӣ ба кучо бурданд, чӣ хел доругузaronӣ будаст, гуфт, ки дору кучо, холаҷон, дилашон сӯҳбат, кинғолабозӣ мецоҳад».

Меҳмонон ширамастона қоҳ-қоҳ бардоштанд, нидохои гуногун баланд шуд: «Ў, балохоё!» «Ваҳ, шайтонҳо!» Меҳроб зери чашм ба сардухтур нигарист. Вай аз изтироб суп-сурх гашта, ба ночор механдад, балки намехандид, лабаш инҷ буд. Сипас ба рӯи чонишини прокурор нигарист. Камолов ҳам баробари дигарон механдид, вале хандаи ӯ аламангез ва заҳролуд буд. Китфонашро бардошта-бардошта, ба ночор механдид. «Агар пушташ зӯр бошад, ҳеҷ гап не, вагарна, ин маъмури адлия ба сари чӯраи сурдухтурамон об мерехтагӣ барин — аз дил гузаронд Меҳроб. — Кори хуб нашуд, вай аз ман домангир мешавад. Нодир одами беандеша будаст. Барои ҳамин кораш пеш намерафтаст. Ана, бо дег шинӣ, сиёҳ шавӣ, аллақай касофаташ расид...» — ба худ тасмим гирифт ӯ.

Меҳроб баъди як моҳи ин сӯҳбат дар шаҳр шунид, ки чанд тан аз духтурони бемористон сазо ёфтаанд, боз

Нодирро ба ёд овард, кинояҳои ӯ дигарбора дар гӯшаш садо доданду худро нохуш ва ноҳинҷор дид.

Соли 1983

ПАЛОНЧИ ОХИРИН

Хабари аз дунё гузаштани зани Мирзо Сангинро шунида, мо — як гурӯҳ ҳамкорон ба таъзия рафтем. Дар он миён фақат ман огоҳӣ доштам, ки Мирзо ду зан дорад ва ҳоло намедонистам кадоме аз онҳо фавтидааст. Ба ҳамроҳон, ки ҳама дар нисбати ману Мирзо ҷавонтар буданд, аз ин хусус дам назадам. Аслан, чаро дам назадам, худам ҳам намедонам. Аз афти қор, ҳамфикрию ҳамраъии ҳамсолон барин ҳиссе маро раҳмун буд.

Ман раҳораҳ то ба азохона расидан саргузашти рафиқи қадимам Мирзоро, қиссаи зангириҳои ӯро ба ёд меовардаму ба дил мегуфтаам, ки охирин палонч, яке аз охирин ҷафодидагони анъанави феодалиро ба хок месупорем, дигар дар билоди Тоҷикистон на палонҷо ҳастанду на дузанаҳо, оқибат аз ин одати нангин пок гаштем, дигар моро дар чаҳлу таассуби дину оин ва

тахқири зан таънаю маломат намекунанд. Ҳатто «палонч» ва «дузана» барин суханон аз луғоти зиндаи мо бардошта шудаанд. Айёми бачагӣ агар ба гуфтагӯи занон гӯш меодам, миёни ду сухан «палончаш ин тавр гуфтаст», «палончаш ин тавр кардаст» барин гапҳоро мешунидам. Ҳоло ба чавонон агар «палонч» гӯед, «плон» мепиндоранд.

Маро ёд омад, ки замоне Мирзоро аз вачҳи занмониаш ҳам, бо чурми зингириаш ҳам дар маърази муҳокамаи рафиқону ҳамкорон монда будем, ӯ чазо ҳам гирифта буд. Дар яке аз маҷлисҳо, ёдам меояд яке аз ҳамкоронамон ба ҳимояи Мирзо бархосту зани аввали ӯ Фотимаро хост, ки гунаҳгор кунад, вале Мирзо филфавр сухани он рафиқро бурида, ӯро дар таҳрифу тӯҳмат ба зани бегуноҳ муттаҳам карда буд. Ҳозирон механдиданд.

Он солҳо ману Мирзо чавонони навқору навқирон будем. Ӯ чавонмарди ҳалиму фурутан, бағоят шикастанафс, дар фабрика инженери ботадбир ва пухтакоре бад. Ҳар коре, ки ба вай месупориданд, сидқан адо мекард. Ҳамкорон ба шӯҳӣ мегуфтанд, ки аз рӯи ба кор омада рафтани вай соатҳоро дуруст мекунем. Мирзо инженерии донишманде буд, аммо ба ҳаде фурутанӣ дошт, ки дар ҳузури дигарон аз зоҳир кардани илму ҳунарҳои худ шармаш меомад. Мо забони немисиро об барин донишгани ӯро тасодуфан, вақте фаҳмидем, ки ба корхона ду нафар меҳмонони хоричӣ омаданду ба кори шӯъбаи вай рағбат карданд.

Ман аз хусус андешида, тадричан воқеаҳои сӣ-сию ду сол қабл аз ин рух додаро дар лавҳи хотир бедор мекардам. Ман узви комитети иттифоқи касабаи

корхона будам ва бароям супориш карда буданд, то шикоятӣ ҳамсари Мирзо Сангинро санчида, шаҳодат диҳам. Ёдам меояд, дар паи ин супориш сараввал бо додхоҳ — Фотима вохӯрда будам. Ӯ дар он айём бонуи 24-25 солаи сабзинаандом, мавзунқомат ва ситорагарме буд. Ду кӯдакаш дар сари зону, ӯ гириён-гирён арзи ҳол карда буд, ки Мирзои бешафқат фарзандонашро зиндаятим карда, ӯро талоқ додааст ва ҳоло қасди ба дигаре хонадоршавӣ дорад. «Мамлакат бесоҳиб аст магар, чаро вай ҳаёти ману фарзандонамро мешиканад, бадбахту сияхрӯз мекунаду касе пишакашро пишт намегӯяд?! Боз дар як фабрикаи номдор инҷинер аст!.. Ин чӣ бедодӣ? Агар ҳукумат одилу ҷаббор бошад, падари дайдуру аз ин роҳ гардонад, ба сари фарзандонаш маҷбур карда биёрад-дия!..» — тақрибан вай инчунин гуфта буд он замон бо сӯзу алам. Равшан буд, ки зан шавҳарашро дӯстдор аст, майли аз ӯ чудой надорад, хиёнати ӯро низ бахшиданист. Ин гуна муҳаббати тафдори зани ҷавону хушандом ва кӯдакони дӯстрӯю маъсумро пушти по задани Мирзо маро оташин карда буд, ба Фотима гуфта будам, ки мо то имконе ҳаст, дар ин бобат бетараф нахоҳем буд, ӯро маҷбур мекунем, чазо медиҳем, вай ҳақ надорад зани озоди тоҷикро ба чунин бешафқатӣ таҳқир кунад, даврони феодалону занҷаллобон абадан гузашту рафт, вай инро фаромӯш кардааст. Маълум мешавад, ки дар шуури ӯ ҳурофоти динӣ ва пасмондаҳои феодалӣ боқӣ будаст, мо беҳабар будаем... Ман ба ин монанд хеле суханони дар он айём вирди забони нотиқон гаштаро гуфта, ӯро умедвор карда будам.

Мирзо даъвои маро, ки бо шӯру хаяҷон иброд доштам, хомӯш ҳатто дар назар бепарво гӯш карду баъд хираҳандае намуд ва аз рӯи одаташ муаммотақлид гуфта буд: «Ба ман нигар, ту инчинерӣ, илми физикаро медонӣ, дар физика ҳар микдоре, ки ба ҳадди беинтиҳой мерасад, пучу бемазмун мегардад — ин як. Сониян, дониста бош, ки муҳаббатро қаблан ба нақша гирифта намешавад, ин газворбофӣ не, макаронсозӣ не... Муҳаббат маро ба таъхир дарёфт, аммо чӣ илоҷ?!»

Ман ба рӯи вай нигариста ба мазох хандидам. Баъд хеле суханони саҳти маломатомез гуфтам, ба сари инсоф овардан хостам, чаҳд доштам бо таҳдиду тадбир ўро ба сари фарзандонаш бозоварам, аммо саъям беҳуда буд. Оқибат гуфтам, ки мо ўро метавонем маҷбур созем, аммо вай ин суханро шунида, гӯё оташ гирифт. Суханони гуфтааш ханўз ҳам дар гӯшам садо медиҳанд: «Худро чунон мегирӣ, ки ту фармондеҳу дигар ҳамаи одамон аскарони ту бошанд, ҳар як амру хоҳиши туро бегуфтугӯ иҷро кунанд. — Баъди лаҳзае сарҳам андешидан вай тару часпон гуфт: — Хоҳишмандам, ба ин чихати рӯзгори ман дахл накун. Ё маро милиса катӣ пешандоз карда ба идораи ақду никоҳ бурдан меҳохӣ..»

Охирин умедам Гулбону буд. Вай дар мактаб муаллима будаст, ба мулоқоташ рафтаму поёни дарсашро нигарон истодам. Гулбону духтари газгӯшти латифандом буд, зоҳиран пурҳаракат ва саросема намояд ҳам, андешааш амику батааннӣ буд. Нигоҳи пурмаънӣ ва дар сухан гуфтан тамкину пухтагии ўро пай бурдаму тасавури дар ҳақи ў аз гумону тахмин пайдо кардам зуд бартараф гашт. Вай духтаре буд, ки аз

камтарин гуфтугӯи ҳар як инсони хушъёр ба ҳурматаш мекӯшид.

Гулбону матлаби маро аз ним ишора пай бурду чашмони гирояшро дафъатан, якбора ба чашмам дӯхт ва аз ин мавзӯ ҳаставу дилгир барин оҳе кашид.

— Рафтем, ман бо чил нафар шогирдон дар синфхона дикқинафас шудам, раҳораҳ ҳар чӣ хоҳед, мегӯям. Аммо коре аз дастам намеояд.

Мо ба кӯчаи калон баромадему аз пиёдараҳ паҳлуи хамдигар мерафтем. Писаракону духтаракон дар паҳлуи муаллимашон маро дида, бо ҳайрат ба сӯямон менигаристанд, ба якдигар пичиррос зада аз ин воқеа хабар медоданд.

«Фотима дугонаи ман аст, — гуфт Гулбону тақрибан бе муқаддима. — Ман ду-се сол аз вай хурд бошам ҳам, аз айёми мактабӣ улфатем, солҳои охир ҳолдону роздон будем. Фотима Мирзоро бениҳоят дӯстдор аст, муҳаббати ӯро ба ёд оварам, дилам реш мегардад... Онҳо чор сол ҳамзист буданд, ду фарзанд доранд. Аммо Мирзо инро шунидан намехоҳад. Не, вай инсони дилсаҳту бешафқат не, ин тавр гумон набаред...»

«Шумо чӣ?!» — гуфта будам он замон бо тамасхур ва Гулбону лаб газида, абрувонаш пурчин хеле муддат хомӯш чашмаш ба замин роҳ гашт. Ин ҳолро ба ёд оварда сонитар аз гуфта пушаймон шудам. Сонитар дарк кардам, ки ин сухан ба дили духтари покдил бағоят саҳт асар доштааст. Агар дар ҷои вай ягон духтари шаттоҳ мебуд, «чаро ман ба шумо суханамро ҳайф кунам?!» мегуфту ба роҳаш мерафт, аммо вай ин заҳри халохилро фуру бурду баъди дақиқае чанд суханашро идома дод:

«Аммо Фотима ба шавҳараш бовар надорад. Агарчи Мирзо бо ҳеч зану духтари дигар сару кор надошт ва аз вай ин корро чашм доштан ҳам хатост, дили Фотима пуршубҳа буд, гумонаш шавҳар ӯро ҳар шабу рӯз мефиребад. Ба Мирзо аз номи духтарҳо мактуб навишта, майли ошноӣ изҳор намуда, ӯро ба мулоқот даъват мекард, рӯзу соат ва ҷои вохӯриро таъин мекарду сонӣ кӯдаконашро ба ҳамсояҳо вогузошта ба он макон мерафт, дар хилвате истода соатҳои дароз мепويد, то шавҳарашро дар сари хиёнат бигирад. Овозашро дигар карда телефон мекард, э-э, боз чи найрангҳое... ба гуфтан забон намегардад. Айёми охир Мирзо пай мебурдаст, ки ин дасисаҳои ҳамсараш аст. Фотима бо ин хама қонё набуд, намедонам, ҷи васвасае дар сар дошт, ки ҳеч таскин намеёфт. Ў мудом аз ман хоҳиш мекард, ки боре дар ҳузури вай ба шавҳараш занг занам, бо ӯ ваъдаи мулоқот кунам. Сараввал ин хоҳиши ӯро инкор мекардам, вале ӯ ҳамвора исрор дошт. Боре бо ташвиқ ва тарғиби вай ба шавҳараш занг задам, ӯ дар ҷавоби ман ба тамкин гуфт, ки бо марди оиладор ин хел гуфтугузор ҳеч маънӣ надорад. Гумонам бо ҳамин Фотима оромиш меёбад, вале ҳайҳот! Ҳафтае аз миён гузашт ва ё бештар, ӯ боз маро хоҳиш кард, ки ба шавҳараш занг занам. «Ин ҳаромхештаки гузаро аст, аммо ман ба даст мефурорам, дар сари хиёнат ҷунон мегирам, ки...» мегуфт бо алам. Ман ба Мирзо занг зада чиддан хоҳиш кардам, ки ӯро дидан мехоҳам. Ба худ тасмим гирифтам, ки бо ин мард ҳамгап шавам, агар қавли занаш дуруст ояд, бо ӯ чиддан сухан кунам, вагарна ин зани бечора аз ғусса сахл мондаст, ки девона

бишавад. Дарвоқеъ, Фотимаро сихат гуфтан мушкил буд.

Бо Мирзо аз қадами аввал сӯхбати мо кӯр гирифт. Вай аз таърих дарс гуфтани маро шунида, доири ин илм ва таълими он суханоне мегуфт, ки ман ҳаргиз аз каси дигар нашунида ва дар ягон, китобе нахонда будам. Ӯ махсусан таърихи диёрамонро хуб медонист ва дар ин боб ман дар рӯ ба рӯи вай очиз будам. Вай аз хусуси зардушт, «Авасто», дастхатҳои кӯҳи Муғ, аз натиҷаҳои ҳафрияти солҳои охир бағоят шавқовар ва наву тоза хикоят мекарду мегуфт, ки муаллима, фарзандони мо бояд аз таърихи диёри худ, аз ҳаёти бобоёни худ огоҳӣ ёбанд, мардуме, ки гузаштаи худро фаромӯш кардааст, ба он эҳтиром ва муҳаббат надорад, ба инқироз маҳкум аст. Мирзо аз ин хусус шеъреро ба хондан шурӯъ карду сонӣ якбора хомӯш гашт ва ба чашми ман рост нигариста гуфт: «Аз шеър дилгиред? Ҳамин тавр не?.. Ҳатто рангтон канд...» Ман таббасум кардаму ночор сар чунбондам. Вай гуфт: «Дар мактаб ба дасти муаллими «шеърдӯсте» гирифта будаед, вай ба шумо хифзи варақ-варақ шеърро супориш карда, шуморо аз шеър дилгир намудааст, ҳамин тавр не?» Ман боз ба тасдиқи суханони ӯ сар чунбондам. Вай дар суханаш идома карду гуфт: «Маро аз хори умумисароӣ дилгир карда буданд. Ҳанӯз ҳам хорсароёнро тоби дидану шунидан надорам. Ҳар як шахс шавқею завқе дорад, аммо муаллимони мо инро ба инобат намегирифтанд, гоҳе дарسخониро не, ана, ҳамин хел хорсароӣ ё оҳанпорағундориро ба мадди аввал мегузоштанд. Ононе, ки дар таҳсили илм миёнаҳол буданд, вале дар ҳама кор ҳозиру нозир буданд, аълоҳон ва пешқадам ба шумор

мерафтанд. Ман фақат бо физикаи худ саргарм будам, бинобар он мудом маломат мешунидам, танбех мегирифтам...»

Аз таҳдари музеи осори атиқа мегузаштем, ки ӯ маро ба тамошои музей даъват кард. Ин дам ба хотирам расид, ки Фотима маро қариби боғ интизор аст ва аз вачҳи ӯ бояд ки бо Мирзо сухан кунам. Лаҳзае чанд ду неру-ду майл дар ниҳоди ман кашокаш доштанд... Чӣ кунам, ки хоҳиши Мирзоро он рӯз рад кардан натавонистам... Ба гумонам, ҳама кор ана, аз ҳамон лаҳза сар шуд... — Гуфт Гулбону гунаҳгорон нигоҳ аз замин набардошта ва лаҳзае сукут варзид. — Баъди ҳафтае боз занг задам, Мирзо занги маро мушток будаст, маломатам кард, ки бедарак рафтам. Хулосаи калом, мо тадричан ба сӯҳбату дидори якдигар ташнагӣ хис мекардем, дигар аз ҳам дур будан наметавонистем...»

Ман бо ҳаяҷон, бо тамоми эҳсоси оптимистонаи ҷавониам ва Гулбону собит кардан хостам, ки ин муҳаббат нест, пойдевори ин ҳисси латиф ва олиҷаноб бояд аз ҷӯйбори ростию дурустӣ, олиҳиммати ва инсонпарварӣ об хурад, он бояд аз ҳар олоише поку мубарро бошад, ба қоидаи ахлоқи коммунистӣ созгор бошад. Шумо беинсофӣ мекунед, ин кори шумо ноҳақӣ, бешафқатӣ, шумо бар ивази сияҳрӯзии дугонаатон худро хушбахт сохтаниед...

«Албатта, агар аз канор нигаред, чунин натиҷа мегиред, — гуфт Гулбону маҳзун. — Ба назари ман, агар онҳо умри худро бемуҳаббат гузаронанд, бадбахтарини бадбахтонанд. Тасаввур мекунед, як умр бемуҳаббат

хамзист будан чӣ маънӣ дорад?! Ман як рӯз ҳам зистан наметавонам...»

Ба ҳамин минвол, он солҳо муҳоҷилаи мо — ҳамкорон бенатича монд ва Мирзо ба Гулбону хонадор гашта буд. Кӣ медонед, балки ман ба онҳо чунон ки мебоист сухан гуфтан ва таъсир ангехтан наметавонистам.

Онҳо якчанд сол занашӯӣ карданд, аммо фарзанд наёфтанд. Сонитар ба гӯшам расид, ки Мирзо бо зани аввалаш — Фотима оштӣ кардааст ва дар як ҳавлии калон ҳар ду палонҷ зиндагӣ мекардаанд. Аз ин вачҳ хамкорон боз Мирзоро дар маърази муҳокама монданд, чазо гирифт, аммо ман дигар бо ин қабил мочараҳо алоқаманд набудам.

Имрӯз ҳавлии Мирзо Сангин мотамсаро буд. Хешу табори ӯ чомаю тоқӣ пӯшида, миён баста азодорӣ доштанд, фарзандонаш «во, оча!» гӯён навҳаю фиғон мекарданд. Ман тасмим гирифтам, ки Фотима аз дунё гузаштааст. Мирзо асои мотам дар даст ҳар яки маро канор гирифта, хунг-хунг мегиристу китфамонро аз ашки сӯзонаш тар мекард.

— Маро фалак зад... дӯстонам, фалак зад... Чароги хонадонам хомӯш гашт... офтоби ҳаётам рафт... — гӯён марди болокаш сар мезаду пой мекӯфт.

Махсусан, «очачони меҳрубонам, очачони гамгусорам... маслиҳатгӯям, раҳбару раҳнамоям!..» гӯён дар фироқи модар гиристанӣ ду тан чавонмарди чигархаста ҳамаро мутаассир мекард, дар чашми бисъёр касон ашк метаровид.

То адои такфину тадфин мо соате дар сафи таъзия гӯён дар тахи дарвоза будем ва ман дар ин миён аз як тан марде, ки аз суханаш сокини ҳамин гузар барин намуд, эҳтиётан пурсидам, ки кадоме аз занони Мирзо вафот кардааст.

— Зани аввалаш... — гуфт вай зуд ва сипас сонияе дар андеша монд, вале филфавр сабабе ёфтӯ қавли худро тақвият дод: — Намебинед, фарзандонаш чи хел гирьяю нола доранд! Мирзо аз зани сонӣ фарзанд наёфт.

Ин гуфтугузоро шунида, як тан марди ришаш мошубиринч рӯй ба ҷониби мо гардонду гуфт:

— Зани дуямаш — Гулбону гузашт... Зани оқилаи меҳрубон, ҷони одам буд. Ҳашт нафар фарзандони Мирзоро аз модари зода азизгар ғамхорӣ ва тарбият мекард. Кӯдакон бетоб шаванд, ҳамроҳ, модари зода барин дар беморхона хоб мекард-дия!.. Истодаш дил буд, истодаш ақл буд...

Ин лаҳза тобутро бароварданду нолаю фиғони азодорон ба фалак печид. Пешопеши тобут фарзандони Мирзо асо ба даст очагӯён гирьяён мерафтанд. Дарду доғи онҳоро дида, аксаран ҳозирон Фотимаро аз дунё даргузашта мепиндоштанд.

Соли 1985

КАМГАП

Рӯз гашт карда, то офтобшинам як-якуним соат вақт монда буд. Шиддати гармо паст гашт, сояҳо дароз шуданд.

Дар истгоҳ мардум интизори мошин. Марду зан, пирону барно автобуси охиринро, ки аз район меомад, бетоқатона нигарон. Мошини равғанкаши Абдулло аз роҳи калон ва тарафи деҳа тоб хӯрду баъзеҳо гайриихтиёр аз ҷо бархостанд, вале равғанкашро дида, бо таассуф даст афшонданд. Ба сӯи мошин фақат Деҳқону Қубоди муаллим давиданд. Онҳо саросема худро ба кабина заданд, вале мошин аз ҷо начунбид.

Комрон истиҳола карду ба тарафи мошини рафиқи мактабиаш нарафт. Ба кабина фақат ду кас меғунҷад.

Агар вай равад, Абдулло ночор савораш мекунад, нағз не.

Лақаби Абдулло, асосан, «Камгап» аст, вале баъзеҳо «Хаппак» ҳам мегӯянд, ҳатто аз ӯ ягон ситам дидагиҳо «Хаппир» гӯён таҳқир ҳам мекунанд. Вай дар ҳақиқат ҷавони камгап аст. Ҳикоя мекунанд, ки боре раиси колхоз ба кабинаи мошини ӯ нишаста ба Душанбе равон шудааст. Қариб дусад километр рахро гузаштаанд ба якдигар сухане нагуфтаанд. Ҳангоми аз кӯтали Фахробод фуромадан раис гуфтааст: «Ана, Душанбе». Абдулло дар ҷавоб норозиёна ғут-ғут кардааст: «Кӯр нестам, мебинам». Раис қоҳ-қоҳ задасту ба китфи вай даст ниҳода, ҷиддан гуфтааст: «Ҳой, суханро харида мегири-чӣ?! Ягон гап зан, дилам торс кафид-ку!» Абдулло табассум кардаст, ки маънии он равшан: «Ту ҳам, раис, ба гапи беҳуда хушат будааст».

Абдулло ба ҳамсинфонаш муҳаббати хосае дошт. Ҳар кадоме ро бинад, айёми бачагӣ ва мактабхониаш ба ёд меомад магар, дуру дароз табассум мекард. Бале, ба рӯи рафикаш нигариста, хомӯш, дурудароз табассум мекард. Ба савол ва ҳолҷӯй низ сар чунбонда, бо табассум ҷавоб меод.

Ҳоло Деҳқону Қубоди муаллим ба кабини мошини ӯ худро заданду баробар ду амр карданд:

— Канӣ, ҳай кун!

— Хайрият... ту омадӣ...

Абдулло хастаҳолона ба рӯи он ду тан нигаристу бо табассум ба қафо — ба сӯи истгоҳ ишора кард. Азбаски он ду баъди бист-сӣ қадам давидан ҳоло ҳарсос зада

нафас мегирифтанд, маънии ишора ўро пай набурданд, балки ба авзои ў дуруст зехн намонданд.

— Ҳай кун...

— Ман меҳмон дорам, — гуфт вай оқибат. — Комрон омадааст.

— Хайр, рав, тезтар бину биё! Чӣ гапи зарур дорӣ? — пурсид Дехқон бепарво. — Зуд бош...

Абдулло сарашро ба чанбараки фармони мошин ниҳода, фақат табассум мекард. Вай бо табассуми худ чиҳо мегуфт, на ҳар як одами бино мефаҳмид.

— Э, тез бош, рӯз бегаҳ шуд! — бетоқатӣ кард Қубод.

— Даҳанатро инч накуну тез фуру, мегуфтагӣ гапатро гӯй, — Дехқон ҳам зарда карду тамасхуромез лаб қач кард. — Меҳмонат кӣ будаст гӯён гаранг шудам.

— Мо чӯраҳои наздик... Сонӣ, вай — меҳмон... Шуморо ҳар рӯз мебарам... — гуфт Абдулло дар ҷавоби бетоқатӣ ва зӯьмии он ду ба рӯи ҳамсӯҳбатонаш нигоҳ накарда.

— Аз чӯрагии ҳамон ба ту чӣ фоида?! Ҳай кун-е, — усули дигарро пеш гирифт Дехқон. — Аз булбули дар ҳаво чумчуқи дастам беҳ мегӯянд. Муҳаммад пайғамбар алайҳисалом ҳам аввал худаша, сонӣ наздиконаша дуо кардаст.

— Ба ту як чиз — ним чиз даркор шавад, ана, ин одам ҳочатбарорӣ мекунад, — Қубод ба сӯи Дехқон ишора кард. — Ман ҳам дар як тарафи мактаб даробаро дорам, як рӯз не, як рӯз ба ту ҳам нафъам мерасад. Ана, писарат калон шавад... Рост не? — Қубод барои тасдиқи гуфтаҳоиаш бо савол ба Дехқон рӯ оварду

дандонҳои сиёҳу кирмзадаашро намоён карда хандид. — Зудтар, уқочон...

Абдулло хомӯш, ба рӯи онҳо нигариста лабханд мекард. Лабханди ӯро аз чунбиши бурутҳои гафсу тобиши чашмони ростгӯяш фаҳмидан мумкин буд. Оқибат Абдулло маторро хомӯш карду Дехқон ба сари муросо омад.

— Хайр, кабина калон, се кас меғунҷем-ку!...

Ў инро гуфту аз Абдулло пештар чолок аз кабина фуromaд ва Комронро ҷеғ зад.

Комрон омада, бо Абдулло вохӯрду ҳолҷӯи намуд ва ба миннатдорӣ даъвати онҳоро рад кард.

— Се кас намеғунҷем... Ғунҷем ҳам, ман шуморо танг карда бераҳат намесозам. Хилофи қоида... ба ронанда ҳалал мерасонем. Ташаккур... Шумоён бемалол равед. Ҳамин замон автобус меояд. Ҳазор раҳмат.

— Э, даро гуфтам, даро-дия...

Дехқон ба зӯрӣ ӯро тела карда ба кабина шинонду худаш аз канор нишаста, дарро пӯшид. Бо ин яқрав дигар хел муомила карда намешавад, меғуфт ӯ дар дилаш Абдулло ро лаънат карда. Воқеаи тӯи Тоҳирча ханӯз аз пеши назари Дехқон дур нарафта буд. Артистони аз шаҳр омада базро расо тафсонданд. Садта-нимсадта шудагӣ, кайфи ҳама баланд. Дар қатори дигарон вай ҳам ба раққосаи нозанин пул часпонд. Хайр, се-чор бор аз сурху кабудаш баромад. Кайф баланд шавад, ба рӯи пул менигаред магар? Аммо бахилон инро дида наметавонанд. Ин бедахан яқбора чор андохта, эълон кард: «Пули говҳои ғӯсола шудагиро барор! Натарс, миёнат дард накардаст!» Аҳмақ-дия, маст

шавад, рӯи хотир гуфтани чизро намедонад. Вақти мудири ферма буданам бисту ду гов камомад шуду ба чояш гӯсола ҳам не, тоин харида, ба колхоз супоридам. Чӣ фарқ дорад, баҳори дигар тойин ҳам гов мешавад-да! Ҳамин гапро аз кучо фаҳмида, ба ҳама эълон кард-а! Инро шунида, табъи раис хира шуду аз базм баромада рафтанд. Натиҷаи бемаданиятию бефаросатӣ ҳамин-да. Раис ба кӣ некӣ накардаанд? Худи ҳамин Абдулло иморат кардани шуд, чӣ қадар шиферу чӯб доданд... Ин беоқибат кадом рӯз Ҷабборовро ҳам изо додаст. Комрон кӣ?! Олим шудааст, шудааст-да, ҳозир сагро занӣ, рафта ба болои олим меафтад, аз ҳар чӣ бисъёр донишманд. Қал ҳам кӯр ҳам — ҳама олим, дар қишлоқ якта подабон намеёбед! Аз олимии Комрон ба ин шатрама чӣ фоида бошад?! Аз барои вай қариб моро аз мошинаш фурувард-а! Ҳоло сабр кун...

— Хайр, акнун ту то кай дар он тарафҳо мегардӣ?

Саволи ногаҳонии Қубоди муаллим риштаи хаёли Дехқонро буриду вай ба худ омад.

— Чунон ки муйсафедон мегӯянд, то нону насиб... — гуфт Комрон хичолатманд табассум карда.

— Э, мон ин гапхоро, гӯй, ки кай ту омада ба халқат хизмат мекуни? — Дехқон ўро нописанд карда, бо ҳамин бугзи дилашро баровардан хост. — Халқи мо аз ту ягон фоида мебинад ё не?

Комрон бо таачҷуб ба рӯи Дехқон нигарист. Аз киса рӯймолча гирифтун аввал шишаҳои айнаки сабз, сипас арақи пешониашро пок кард. Баъд ба Абдулло нигарист. Вай аз роҳ чашм нақанда, зери бурут табассум мекард.

— Ғалатӣ... Ман... ман ҳоло ба кадом халқ хизмат мекунам? — гуфт вай канда-канда.

— Вай хизмати ту ҳисоб не, — саволи худро эзоҳ дод Деҳқон. — Ба ин чо омада, ба халқи ҳамин деҳа хизмат кун. Аз ту чӣ фоида мерасад, бинем.

— Ҳа, ростӣ гап ҳамин, дуруст гуфтед, Деҳқон ако! — зуд ўро дастгирӣ кард Қубоди муаллим.

— Ҳа-а... — хиҷолатомез табассум кард Комрон. — Балки фоидаи ҳамин қорам ҳам мерасидагист? Шояд ягон рӯз...

— Барои мо вай қорат — як пул! — безътино сухани Комронро бурида даст афшонд Деҳқон. — Барои ҳамин ҷамоа, барои халқи Селоба чӣ қор кардӣ, мо намедонем. Қу, ягонтаашро ба институт даровардӣ ё дигар хел ёрдамат расид? Не.

Табассум аз чеҳраи Абдулло нопадид гашт. Лабонашро саҳт ба ҳам фишурда, бо дастони азиму панҷаҳои пурқувваташ гӯё ба фармон тазъиқ оварда, аламашро ситезаомез аз роҳ мегирифта бошад, безҳтиёт мошин меронд. Дар роҳи ноҳамвор бурдорузани мошин ҷунон буд, ки Комрон гоҳ сарашро ба шифти кабина мезаду гоҳи дигар пешониашро ба шишаи пеши мошин. Абдулло гӯё қасд карда буд, ки бо ҳамин бардорузан ба онҳо имкони сухангӯӣ надихад.

— Агар дурусттар санчида нигарем, додот ҳам ба халқамон қазой фоида нарасонд, ба сухан ҳамроҳ шуд Қубоди муаллим.

«Додом ба ҳар дуи инҳо ҳаққи устодӣ доранд, — бо изтироб аз дил гузаронд Комрон. — Наход ки сӣ сол дар мактаби деҳа беҳуда қор карда бошанд? Ва ё ба бачаҳо

савод омӯхтан хизмат нест? Инҳо калоншинос шудагӣ, муаллим оддиро назару писанд намекунанд. Охир, ҳамин Қубодро бо ташвиқу тарғиб он кас ба институт фиристоданд. Аввалин касе, ки аз деҳаи мо ба донишгоҳи олий дохил шуд, ҳамин Қубод аст. Агар имрӯз дониш ва касби худро хору забун сохта, шаробхӯрӣ кунад, гуноҳи додом не-ку! Кӣ медонад, балки он кас ҳам гунаҳгор будагистанд?..

— Дар ягон институт муаллим нестӣ, то ёрӣ кунӣ бачаҳо дароянд. Ку, бигӯ, аз олимии ту ба халқи мо чӣ фоида? «Олими беамал, занбӯри беасал» гуфта, шумо баринҳоро мегӯянд-да, — ҳамон фикри аввалаашро таквият меод Дехқон.

«Ин мақол аз гуфтори радио ё намоиши телевизион ба гӯшаш дармадагӣ, — аз дилгузаронд Комрон. — Айнан, талаффузаш ҳам талаффузи кадом як артистро мемонад».

— Аҳъён-аҳъён рӯзномаю маҷалла ҳам мехонед ё не? — ногаҳон бо савол ба Дехқону Қубод рӯ овард Абдулло. — А? Ғӯзапояи бекораро, ки ба гайр аз танӯртафсонӣ ба чизи дигар кор намеояд, кӣ ба хӯроки чорво гардонд? — чиддӣ мепурсид ӯ. — Авлод-авлоди шумо ба халқу давлат ин қадар манфиат оварда наметавонад.

— Ҳа, ҳамин хел гуфта, худамонро тасаллӣ медиҳед-да, — гуфт дар ҷавоби ӯ Қубод тамасхуромез. Аз оҳанги сухани вай чунин маънӣ бармеомад, ки гӯё Комрон мардумро бо суханони пуч фирефта гаштааст.

— Аз вай корҳояш ба халқи мо як пула фоида нест, — даст афшонд Дехқон. — Мақсадаш — олим шудан, зиёдтар пул гирифтан.

— Тфу! — бо қаҳр аз дарча ба берун туф кард Абдулло ва фармонро саҳттар фишурда газро зер кард.

Дар таҳдари магазини ҳамсоҷадеҳа Дехқон мошинро нигоҳ дошт.

— Канӣ, фуromaдем, йигитҳо! — Вай аз кабина фуromaда, дигаронро даъват кард. — Тезтар, садта-садтаякак зада бароем.

— Ҳа-ха, заряд гирифтан даркор, — гӯён Қубод муаллим зуд аз мошин фуromaду ба сӯи магазин равон шуд.

Комрону Абдулло даъвати Дехқонро катъӣ рад карданд.

— Ана, аз ҳамин одамгурезиатон маълум... — гуфт Дехқон дар ҷавоби аз арақхӯрӣ сар кашидани онҳо.

Баъд чӣ фикре ба сараш омаду илова кард: — Натарсед, ман зиёфат мекунам.

Комрон ташаккур кард. Абдулло аз ӯ рӯй гардонду худ ба худ даст афшонд. Баъд аз кабина баромада бо сатили кӯхнаи равғанолуд аз ҷӯйбори канори роҳ аввал як сатил об гирифта ба кӯча, баъд сатили дигарро ба радиатори мошин пошид. Сипас, ба кабина даромада нишасту дурудароз бо табассум ба рӯи Комрон нигарист.

— Ба дилат нагир, — гуфт оқибат бо ҳамон табассуме, ки рӯяшро пур мекард. — Бехудагӯй-дия!

Ҳамаи тобишу оҳангҳои чеҳраи хомӯши ӯро ифода кардану эзоҳ додан бағоят мушкиласт. Ӯ бо ду-се калима ё бо як имое метавонад як олам маъниро фаҳмонад.

МУНДАРИЧА

Тору пуд (повесть).	4
-----------------------------	---

Хикояҳо

Шиносой	154
Чангулук	171
Ҳасрат	182
Духтари падар	189
Ғурамарг	199
Ташнағй	287
Рамида	221
Меҳмон	236
Омаду рафт	246
Ганчи шойгон	258
Номувофик	275
Палончи охирин	285
Камгап	295

Барои бачаҳои синни миёна ва калони мактабӣ

БАҲРОМ ФИРЌЗ

ОСНОВА И УТОК
(На таҷикском языке)

Муҳаррир А. Маҳмадшоев
Рассом Л. Дранчук

Мухаррири расмҳо В. Будный
Мухаррири техникӣ Н. Письменская
Мусахҳеҳ М. Акбарова

ИБ № 615

Ба матбаа 26. 04. 85. супурда шуд. Ба чопаш 23. 07. 85. имзо шуд. Формати 84x108 1\32. КЛ № 04201. Қоғази типографии рақами 1. Гарнитурааш адабӣ. Чопи барҷаста. Ҷузъи чопии шартӣ 10,92. Ҷузъи рангаи шартӣ 11,13. Ҷузъи нашрию ҳисобӣ 11,30. Адади нашр 9000 нуса. Супориши № 2006. Нархаш 55 тин.

Нашриёти «Маориф»-и Комитети давлатии РСС Тоҷикистон оид ба корҳои нашриёт, полиграфия ва савдои китоб. 734063, Душанбе, кӯчаи Айни, 126.

Комбинати полиграфии Комитети давлатии РСС Тоҷикистон оид ба корҳои нашриёт, полиграфия ва савдои китоб, 734063, Душанбе, кӯчаи Айни, 126.